

శ్రీ యైశ్రోప ద్వాప వైస్య సమః.

శ్రీ శ్రీనివాస పరబ్రహ్మణే నమః.

శ్రీ మేలే రా మా ను జా యు నమః.

శ్రీమతే సోగ మా న్త మహాదేశికా యు నమః.

శ్రీమత్త చి క ణ క ణ్ణీరవ, శ్రీమన్నిగమా న్త మహాదేశిక ప్రణీతమ్.

శ్రీమాన్ గీవస్తోత్రమ్.

ద యా శ త క ం చ

శ్రీవాత్స్య గోమా ను జా ర్య వ్యాఖ్యా సహకృతం సత్.

శ్రీమన్నిహీనూర దివ్యరత్నసింహాసన రూఢ

శ్రీమచ్ఛామధూమిన్ద్ర దేశికా నామ్, శ్రీమద్దేవమా

ర్గ ప్రతిష్ఠాప సాచార్య త్యాజ్యపారమిరుదావలిసః శోభితా

నామ్, శ్రీమతగుకపికణ్ణీరవ శ్రీమన్నిగమా న్త మహాదేశిక

వరణయుగళ విద్యస్త సమస్తాత్మభరాణామ్, శ్రీ శ్రీకృష్ణ

బస్తతన్త్ర పరకాలమహాదేశికేస్త్రాణాం దివ్యనియమ

నానుసారేణ, శ్రీమత్ప్రయోగ విద్యావివర్ధిని

సామాజికానాం ద్రవ్యసహాయేన.

బెంగళూరు, తులసీచన వాసిరా

తూ పుల్ వే జ గ టా చా ర్య దా శే న

యథాకోశం యథావశిష్టం రిపర్యత్య.

బేజ్జలూరు- వాగ్విలే ముద్రాక్షర శాలాయామ్,

ముద్రితం సద్విజయతేత గామ్.

• (రఫ్ఫా, తమేకతో) ౧౯౪౪ వసమ్.

PRINTED BY
Chaitanya Press, Calcutta

శ్రీయై నమః.

శ్రీమతేనామస్త మహాదేశికాయనమః.

శ్రీమత్ప్రయస్త విద్యావివర్ధినీ సదస్యః.

—(*)—

- . ప్రపరకాల గురు పరంపరాధిత శ్రీహయగ్రీవాస్థాననిర్వహణ గురస్థత శ్రీ, శ్రీ-కృష్ణబ్రహ్మతన్త్ర పరకాల మహాదేశిక-
శ్రీ—డ—బంగూర్ సవార్కచేరీ వెంకటాచార్యర్.
,,,, సోసలై యజమానర్ తిరునులై శ్రీరజ్గాచార్యర్ సముఖిత్తిక్
విద్వాంసర్. (చార్యర్.
,,,, డికిలకరై శోడీదార్ తిరువంగమాండాక్ శ్రీనివాసరాఘవా
,,,, సోసలై శ్రీమన్నల్లాక్ చక్రవర్తి శ్రీనివాస చక్రవర్త్యాచార్యర్.
,,,, కేల్లాపట్టి శ్రీమన్నల్లాక్ చక్రవర్తి లక్ష్మీపురింహ చక్రవర్త్యా
చార్యర్.
,,,, లక్ష్మీపురం-దళవాయ్ కొత్తపల్లి జోడీదాల్ శ్రీనల్లాక్ చక్రవర్తి
గరుడాచార్యర్.

తూపుల్. వెంకటాచార్యదాసః,

కార్యదర్శి.

శ్రీయైశ్వర్యావత్యైనమః.

—(*) శ్రీ శ్రీ ని వా స ప్ర సీ ద (*)—

శ్రీ మ తే ని గ మా న్త మ హా దే శి కా య న మః.

శ్రీ మద్దయాశతకా న్తర్గత శ్లోకానాం అకారాది సూచీపత్రికా.

శ్లోకసంఖ్య.	పుటసంఖ్య.
౧౦ అకిచ్చననిధింసూతిం	౩౫
౬౧ అకూపారైరేకోదక	౧౪౯
౧౭ అదిదవినిష్ఠాన్వలయే	౪౯
౫౧ అశిష్యపదోఽపిజన్తు	౧౨౭
౨౭ అతిలఙ్ఘితశాసనేషు	౬౭
౭౫ అతివిధిఃత్వైరైశ్వర్యా	౧౭౫
౧౦౨ అద్యాపితద్వృషగిరీశ	౨౨౫
౬౨ అనన్యార్థీనస్సన్చవతి	౧౫౩
౧౦౫ అనవధిమధిక్పత్య	౨౩౦
౭౭ అనితరజుషామన్తహ్మలే	౧౭౮
౧౮ అనుగుణదశార్పితేన	౫౦
౧౧ అనుచరశక్త్యాదిగుణామ్	౩౭
౩౪ అనుభవితుమథాఘం	౮౨
౬౩ అపాంపత్యశ్చఘోర్	౧౫౪
౫౩ అపికరుణేజనస్య	౧౩౨

౧౨	అపినిభిలలోకసుచరిత	...	౩౫
౨౫	అబహిష్యాభానిగ్రహణ	...	౬౪
౫౨	అభిముఖభావసమ్పత్	౧౩౦
౩౫	అవతరణవిశేషైః	౮౫
౩౨	అవిదితనిజయోగక్షేమ	...	౭౭
౩౧	అశిథిలకరణేన్ద్రీయ	...	౭౫
౫	అశేషవిష్ణుశమనమ్		౨౯
౩౦	అహమస్మ్యపరాధ		౭౩
౪౧	అజ్ఞాంభ్యాశం		౧౦౧
౧౬	ఆసృష్టినస్తతానామ్,		౪౭
౯౭	ఔర్ముక్యతూర్వమ్		౨౧౨
౧౦	కమస్యనవధివదే		౩౪
౨౬	కమలానిలయస్తవ్యయా		౬౫
౨౫	కరుణేమరితేమ		౬౯
౨౨	కలశోదధిసమ్పదో		౫౬
౬౯	కలిక్రోధోన్మీలత్		౧౬౫
౧౦౩	కామంసన్తమిభిః		౨౩౬
౩	కృతినగకమలావాస		౭౬
౧౪	కృపణజనకల్పలతికాం		౪౧
౮౭	కృపేకృతజగద్ధితే		౧౯౪
౮౮	కృపేపరవతస్తవ్యయా		౧౯౫
౮౯	కృపేనిగతవేలయా		౧౮౨
౭౦	ఖిలంచేతోవృక్షేః		౧౬౭
౬౮	జగజ్జన్మస్థేమ		౧౬౨
౫౬	జగతిమితంపచా		౧౩౭

౨౩	జలధేరివశీతతా	౫౮
౧౮	జహన్మద్దృష్టాచలసతిః,	౨౦౫
౫౯	త్వదుదయతూలికాభిః	౧౪౬
౭౯	త్వదుపసదనాదద్యశోవా	౧౮౦
౬౫	త్వయాదృష్టస్త్వస్థిం	౧౫౮
౪౦	త్వయిబహుమతిహీనః	౯౭
౭౧	త్రివిధచిదచిన్మత్తాస్థేమ	౧౬౯
౬౭	దమేదుగ్ధోదస్వత్	౧౫౯
౫౦	దివ్యాపాఙ్గం దిశసికరుణే	౧౨౫
౩౮	దిశిదిగతివిద్భిన్నేకైః,	౯౧
౯౯	దృష్టేపదుర్బలధియం	౨౧౭
౪౮	దైవాత్పాప్తేపేక్ష్యగరితటమ్	౧౨౦
౫౪	ధృతభువనాదయ	౧౩౩
౨౦	నయనేవృషాదత్తనోః	౫౨
౧౧౦	నాతనిపరంకిమి	౨౨౦
౪౩	నాభీపద్మస్ఫురణ	౧౦౬
౫౫	నిగమసమాగ్రితా	౧౩౫
౮	నిశామయతుమాంసీలా	౩౩
౬౫	నిషాదానాంసతా	౧౫౬
౧౦౧	నిస్సీమవైభవము	౨౨౩
౯౨	నైసర్గికేతరసాకరుణే	౨౦౫
౮౬	పరశ్వతతపోధన	౧౯౦
౩౬	పరహితమనుకమ్పే ?	౮౬
౪	పరాశరముఖాన్యస్తే	౨౭
౩౯	పరిమితఫలసజ్గాత్	౯౪
౨౪	ప్రగతప్రతికూల	౬౦

౮౦	ప్రణిహితధీయం	౧౨౧
౮౧	ప్రసక్త్యతంగిరిఃప్రాయః	౨౪
౮౨	ప్రసూతవిబుధస్విత	౧౯౭
౮౩	ప్రసక్తవధురా	౧౮౯
౮౪	ప్రసూతవివిధలజత్	౧౮౪
౮౫	ప్రాజాపత్యప్రభృతివిభవం	౧౦౩
౧౦౩	ప్రాయోచనేత్వదనుభావ	౨౭౭
౩౩	ఫలవితరణదక్షం	౭౯
౧౩	భగవతిదయేభవత్యా	౩౯
౪౬	భీమేన్ద్రంభవజలనిధౌ	౧౧౫
౫౯	మయిత్యతిమహత్తాం	౭౨
౯౪	మాసాహసోక్తిఘన	౨౦౭
౬౦	మృదుహృదయేదయే ?	౧౪౭
౪౪	యస్తికృద్భవేతతర	
౮౩	యగన్తసమయోచితమ్	౧౮౬
౧౯	యాథావృషాచలపతేః	౫౧
౭	వస్తేపుషగీరీశస్య	౩౨
౨	విగాహేత్థీర్థబహులాం	౨౫
౯౫	విజ్ఞాతశాసనగతిః	౨౦౬
౪౭	విద్వత్సేవాకతకనికమైః	౧౧౮
౬౨	వివిత్సావేతాళీ	౧౫౧
౧౦౭	విశ్వానుగ్రహసూతరం	౨౫౪
౯౧	విశ్వోపకారమితి నామ	౨౦౪
౯౫	విక్షేపమహానదయే	౨౦౯
౫౮	వృషగిరికృష్ణమేఘ	౧౪౪

౧౫	వృషగిగృహమగ్నికుశాః	౪౩
౧౬	వృషగిపతేర్హృద్యా	౧౭౦
౧౭	వృషగిరిసవిధేషు	౪౯
౧౮	వృషగిరిసుధానినైధి	౧౭౬
౧౯	వృషాద్విహాయసానినః	౨౦౨
౨౦	వేదాంతదేశికపదే	౨౨౯
౨౧	శతకమిదముదారం	౨౩౨
౨౨	శ్రేణుస్సునింసకృదపిదయే ?	౧౨౨
౨౩	సకరుణలౌకికప్రభు	౧౩౯
౨౪	సతాచటాభీషణే	౧౦౭
౨౫	సంత్యమానానానారాధగణం	౨౨౧
౨౬	సమయోచనశ్లోకే	౫౪
౨౭	సమస్తజనసేవదే	౩౧
౨౮	సారంబభావకపపి	౧౧౩
౨౯	స్వయముదయసస్పృహ	౧౭౨
౩౦	హితమిదగర్హప్రాప్త్య	౧౭౩
౩౧	హి విలయిచాశస్త్రాధానాం	౧౭౪

స్వానన్వయస్సాన్వితే - సిద్ధశబ్దస్య ప్రకాశమాత్రార్థకత్వేన స్వశబ్ద
 స్వాపిప్రకాశార్థకత్వేన తస్య పంచమ్యర్థహేత్వర్థకత్వేన చ ప్రకాశాధీన
 ప్రకాశార్థలాభాత్ - ప్రకృతే ప్రకాశస్య నిత్యత్వేన స్వాత్మానం ప్రతిస్వ
 స్య హేతుత్వానంభవేన చ తదసంభవాత్ - కర్తృర్థవిహితకృత్ప్రత్య
 యంతత్వేన పూర్వోక్తరీత్యా స్వాధీనప్రకాశవత్త్వమర్థస్సాన్వితే - త
 థాచ స్వస్వేవ స్వప్రకాశస్యాపి నిత్యత్వేన పూర్వోక్తదూషణగ్రాసాది
 తిచేన్తైవమ్ - ఉభయథాపి దోషాభావాత్ - తథాపి - ఆద్యపక్షే
 ప్రకాశస్య స్వాధీనత్వే తాత్పర్యాభావాత్ - అన్యాయాధీనత్వే తా
 త్పర్యాత్ - ద్విత్వియపక్షే స్వాధీనప్రకాశవత్త్వే తాత్పర్యాభావాత్ -
 అన్యాయాధీనప్రకాశవత్త్వే తాత్పర్యాత్ - ఉభయథాపి మణిప్రకాశ
 మణ్యాదివ్యావృత్తిసిద్ధేః; స్వతః - స్వస్మాత్, సిద్ధం - సిద్ధిః - జ్ఞానం, ప్ర
 కాశస్వరూపం; సిద్ధం జ్ఞాతం ప్రకాశితం వా; స్వాధీనప్రకాశాభిన్నం
 అన్యాయాధీనప్రకాశరహితం వేత్తృభావః - సార్వవిభక్తికతసేత్ ప్రత్య
 యంతత్వేన ప్రథమార్థవణానసంభవేన స్వయంప్రకాశార్థలా
 భాన్నకోపిదోషగంధః. యద్వా - స్వతః - స్వస్మాత్, సిద్ధం - ఉత్పన్నం,
 కారణాంతరాపాదితోత్పత్తిశూన్యమిత్యర్థః - నిత్యమితియావత్ - అ
 థవా నిత్యత్వం నాన్యాయాధీనమిత్యాహ - (స్వతః) ఇతి - అనేన్ నిత్యముక్తా
 దివ్యావృత్తిః - తేహం స్వరూపస్వభావస్థితిన్రవృత్తీనాం భగవదా
 యత్తత్వాత్ - నను నిత్యముక్తస్వరూపస్వభావాదీనామపి నిత్యత్వాత్
 భంభగదాయత్త్వమితిచేన్న - నిత్యానామపి తద్వ్యతిరేకప్రసంజి
 తవ్యతిరేకప్రతియోగిత్వరూపభగవదాయత్త్వసమ్భవాత్ - తథా
 చ శ్రుతిః - “కోహ్యేవాన్యాతః ప్రాణ్యాత్ - యదేష ఆకాశఆనందో
 నస్యాత్ ” ఇతి - పరమాణుగత పారిమాండల్యస్య నిత్యత్వేనాప్రాప్తయా
 ధీనావస్థాయా న్యాయవిద్భిరంగీకారాచ్చ; నను సిద్ధశబ్దస్య నిత్యప
 ర్యాయత్వం కథమితి చేదుచ్యతే - “సిద్ధేశ్చార్థానంబంధే ” ఇత్య

శుద్ధస్ఫటికమణిభూభృత్ప్రతిభటం సుధాసద్రీచీభిద్యుతిభిరపతా
పత్రిభువనమ్ । అనంతైస్త్రయ్యంతైరనువిదితహేషాహలహలం

త్ర మహాభాష్యే సిద్ధశబ్దస్యనిత్యపర్యాయత్వేన వ్యాఖ్యానాత్ - త
థాహి సిద్ధశబ్దస్య కః పదార్థః ? నిత్యపర్యాయవాచీ సిద్ధశబ్దః క
థంపునజ్ఞానయతే ? యత్కూటస్థేష్వవిచాలిషుభావేషువత్తతేత
ద్వచ్చసిద్ధంసిద్ధాపుథివీ సిద్ధమాకాశమిత్యలంఘనానా - (శుద్ధస్ఫటి
కమణిభూభృత్ప్రతిభటం)మితి - శుద్ధస్య - నిర్మలస్య, స్ఫటికమణి
భూభృతః- స్ఫటికమయపవతస్య, ప్రతిభటం- తతోవ్యతిశయిత
కాంతిమత్వేనతంతిరసు-ర్వంతమిత్యర్థః ; సుధాసద్రీచీభిః- అ
మృతసహచరీభిః- ద్యుతిభిః - కాంతిభిః, అపతాపత్రిభువనం- అపగ
తఃతాపః- ఆధ్యాత్మికాధిదైవికాధిభౌతికాది సమస్తదుఃఖాత్మక స్తా
పోయస్కింతత్ ; త్రయాశౌఘవనానాం సమాహారస్త్రిభువనం,
(పాత్రాదిత్వాన్నజీవ) అపతాపంత్రిభువనంయస్యతథోక్తః; హ
యగ్రీవ కాంతయశ్చంద్రమండలమధ్యవృత్తిసుధాగహితాస్సత్యస్త్రి
లోకీసంతాపహరిణ్యోభవంతి; “మండలస్థ స్సుధాలశోః - పుంసాం
కర్మానలార్తానాం పాపినాంక్లేశాంతయే! స్వదేతేందుస్సముద్రేణ
హ్లాదయన్ గోగణేనవే” త్యాదివచనాత్ - అనంతైః - నిరవధికైః, త్ర
య్యంతైః-వేదాంతైః, అనువిహిత హేషాహలహలం, అనువిహితః- అ
నుసృతః, హేషా-హేషాఖ్యోహలహలః, (అశ్వధ్వనివి శేషోయస్యత
థోక్తమ్) యథోక్తంభాగవతద్వితీయసు-ంధే బ్రహ్మనారదసంవా
దే - “వాచాబధూపురుశతీశ్వసతోస్యనస్త” ఇతి- “తస్యహవావత
స్యమహతోభూతస్యనిశ్వసితమే తద్భగవద్” ఇతిశ్రుతిః - హతాశే
కావద్యం : హతాని- పరిహృతాని, అశేషావద్యాని - సమస్తదో
షా యేనతత్తథోక్తమ్. ఆశ్రితానామితిశేషః-యద్వా - ఆశ్రి
తాపర్యాయోపేక్షకత్వమత్రవివక్షిమ్. “నస్మరత్యపకారాణాం శతమ

హతాశేషావద్యం హయవదనమీడిమహిమహః॥౧॥ ప్రాచీనసంధ్యా
కాచిదంతర్నిశాయః ప్రజ్ఞాదృష్టేరంజనశ్రీరఘావ్వా । వక్త్రీ)
~~~~~
ప్యాత్మవత్తయే " త్యుక్తేః- హతాని-అత్యంతాసంక్లిష్టాని, అశేషా
వహ్యాని- సమస్తమేయాని, యస్మిన్ తథోక్తమ్. నిఖిలమేయప్రత్య
సీకత్వాత్తత్రదోషా ససంభవంతీతిభావః; తథాచశ్రుతిః - "అపహ
తపాప్యాచిరజోవిమృత్యువి- శోకోవిజిఘత్సోపిపాసస్సత్యకామస్స
త్యసంకల్ప" ఇతి- హయవదనం-హయస్యవదనమివవదనంయస్యతథో
క్తమ్, శాకపార్థివాదిత్యాన్యస్యమషదలోపీసమాసః(మహ)ఇతి-పరం
బ్రహ్మజ్యోతిషామపిజ్యోతిరయంపురుషస్సయంజ్యోతిః- "తేజస్తేజ
స్వినామహ" మిత్యాద్యుక్తేః-ఈడిమహి-స్తువీషహి, [ఈడస్తుతాలిజా
త్మసేషదమ్ నిత్యత్వ, తేజిష్ఠత్వ, సకలదోషాఽహరిత్వ, వేదప్రవక్తృ
త్వ, నిర్దోషత్వాదిగుఃకంశ్రీహయగ్రీవంస్తుమిత్యర్థః; స్వభావోక్తి
రలంకారః. "స్వభావోక్తిరలంకారోయథావద్వస్తువర్ణన" మితిఅక్ష
ణాత్ - అత్రస్యాతం త్యాభిమానసిప్పత్తయేకతురసుపాదానమ్॥౧॥

భగవంతం స్తోత్రం తదావిర్భావ ప్రాథమయా తమభి
ముఖీకరోతి. ప్రాచీ- వాసుదేవస్య - "సవత్త్రాసౌ సమస్తంచవ
సత్యత్రేతివైయతః। తతస్సవాసుదేవేతివిద్వద్భిఃపరిపత్యత" ఇత్యాద్య
క్తస్యపరమాత్మనః, వాచివక్త్రా- హయవదనా, వాగీశాఖ్యా- వాగీ
శేతి అఖ్యాయస్యాస్సాతథోక్తా ; వేదాత్ ఋగ్యజుస్సామాధర్వణ
రూపాత్, వక్త్రీ-వ్యంజయంతీశ్రుతిః, "ఋచస్సామానిజజ్ఞిరే ఛం
దాగ్నిజజ్ఞిరేతస్మాత్" ఇతి-ప్రవక్తాఛండసాంవక్తాపంచరాత్రస్య
యస్సయ "మిత్యాది వచనాత్-అత్రనలోకావ్యయనిష్ఠాఖిలథత్వ
ణామితి షష్ఠీనిషేధః- అంతర్నిశాయః-అజ్ఞాననిశిధిన్యా, కాచిత్.
అక్షణావినంధ్యా, ప్రాచీనంధ్యా-విభాతసంధ్యా, అజ్ఞానాంధక
నివర్తనలియావత్; ప్రజ్ఞాదృష్టేః-ప్రజ్ఞా - తత్వహితపురుషార్థా

వేదాఁ భాతుమేవాజివక్తా గ్రీవాగీశాఖ్యా వాసుదేవస్యమూర్తిః

॥౨॥ జ్ఞానానందమయందేవనిర్మలస్ఫటికాకృతిమ్| ఆధారం

సర్వవిద్యానాంహయగ్రీవముపాస్మహే ॥౩॥ విశుద్ధవిజ్ఞాన

విషయిణీధీ-నైవదృష్టిః-ఈతఁణం, తస్యాః-అపూర్వా-ప్రసిద్ధా విలక్షణా, అంజనశ్రీ-అంజన సంపన్నుర్తి, తనుః మేభాతు-స్ఫురతు, [భాదీపూ లోట్] తాదృశమూర్తిసాక్షాత్కారే స్వస్యాప్యజ్ఞాన నిష్పత్తిపూర్వక జ్ఞానపృథిభూయోది శ్యాశయః - రూపకాలంకారః- “ఆరోప్యవిషయస్యస్వాదతిరోహిత రూపిణః| ఉపరంజితమారోప్యమాణంతద్ద్రావకంమత” షితిలక్షణాత్ ॥ ౨॥

పూర్వస్మిన్లోకేహయముఖసన్నిధానంప్రార్థితమ్- ఇదానీం సన్నిహితం భగవంత ముపాస్మహఇత్యాహ (జ్ఞానానందేతి) జ్ఞానానందమయమ్-జ్ఞానానందప్రచురమ్, [తత్ ప్రకృతవచనేమయడితి ప్రాచుర్యాధేయయట్] యద్వా -జ్ఞానానందమయం- జ్ఞానానందస్వరూపం- [స్వాధేయయట్] ప్రాణమయఇత్యాదివత్-శ్రుతిః “స త్యంజ్ఞానమసంతంబ్రహ్మ-కోహేవాన్యాత్మః ప్రాణ్యాత్ యదేష ఆకాశఆనందోన” స్వాదిత్యుక్తేః- నిర్మలస్ఫటికాకృతిం-నిర్మలఃజాజ్వల్యమానః, స్ఫటికః-స్ఫటికమణిః, తస్యాకృతిరివాకృతిర్యస్యతం; సర్వవిద్యానాం-సకలకలానాం, ఆధారం-నిలయం, “ఛందోమయో మఖమయోఖిలదేవతాత్మే” త్యుక్తేః- హయగ్రీవఃదేవముపాస్మహే - ధ్యాయామః, [ఆనఉపవేశనే] ॥ ౩॥

గురులఘూపాయభూతయోర్భక్తిప్రపత్తోమఁధ్యేప్రపదరామి త్యాహ (విశుద్ధ) మితి- అహం-దాసభూతః, దయాయానిధిం-అక్షున్నానం, తం అతఏవదేహభృతాం-ప్రాణినాం, శరణ్యం-రక్షకం, విశుద్ధజ్ఞానఘనస్వరూపం-విశుద్ధేన-నిర్మలేన, విజ్ఞానేనఘనం-నిబిడం, అనన్తబాహుజాన మయమిత్యర్థః; యద్వా- విజ్ఞానరూపోఘనః-

మూ॥ ఘనస్వరూపం విజ్ఞానవిశ్రాంతనబద్ధదీక్షమ్ । దయా
నిధిందేహభృతాంశరణ్యందేవంహయగ్రీవమహంప్రపద్యే ॥౪॥

సమాహరస్సామ్నాంప్రతిపద మృచాంధామయజుషాం
లయఃప్రత్యూహానాంలహరివితతిర్చోధజలధేః । కథాదృశ్యశౌ-

పిండః, తద్రూపమిత్యర్థః; “విజ్ఞానఘనదీక్షమ్” తేషు తేః-స్వరూపంయస్య
తం - విజ్ఞానవిశ్రాంతనబద్ధదీక్షమ్- విజ్ఞానస్య జ్ఞానయోగస్య, శ్రా
ంతనే-వితరణే, బద్ధా-ధృతా, దీక్షా-సంకల్పః, యస్య తమ్ “తేషాంసతత
యుక్తానాం భజతాం ప్రీతిస్సూర్యకం । దదామిబుద్ధియోగంతం యేన
మాముపయాంతిత” ఇత్యాదివచనాత్-హయగ్రీవంప్రసక్యే- శరణం
యామి, [పదల్గతౌ లడాత్సనేపదం] జ్ఞానస్వరూపస్య జ్ఞానప్రద
స్య దయాశోః సర్వభూత శరణ్యస్య శరణౌగతాస్సత్సంతోషాంకి
యదితిభావః ॥ * * * ॥౪॥

వ్యా॥ భగవతిహయూస్యేభక్తిచక్రప్రతిరూపిహయస్వయంవిధా
యసంప్రతి చిక్షేత్ప్రస్తోత్రసరిసమప్తిప్రతిబంధకాజ్ఞానాంభకారని
వృత్తిం సర్వ విఘ్నానశమచ్యయముఖ హేషారవసకాశాత్స్వస్య
ప్రార్థయతి-(సమాహర)గ్రీవ-సామ్నాం-సామగ్రభావాం, సమాహ
రః-సంఘాతః, తత్స్వరూపమితియావత్; “ప్రణవాద్గీర్ణవచన” ఇత్య
క్తేః-ఋచాం-ఋక్సామయజుషానాం, ప్రతిపదం-తదర్థభోగసర్గాయపదం,
యజుషాం-తైత్తిరీయశాఖావాం, ధామ వాసస్థానం, ప్రత్యూహానాం-
విద్యాప్రతిబంధకవిఘ్నానాం, లయః- ధ్వంసః, బోధజలధేః- జ్ఞానసా
గరస్య, లహరివితతిః-తరంగపరంపరా, హయవదన హేషాహలహ
లః - హయవదనస్య హయగ్రీవస్య, హేషాఖ్యోహలహలః- అశ్వధ్వ
నిః, కథాదృశ్యశౌ-తను తకలహకోలాహలభవం - కథాను-వా
దకథాను, దృశ్యంతః కౌతను- రాః-కుతఃకుతఇతివాచినః, సూ [
సాదిత్వాత్సః] తేషాంకలహకోలాహలేన- అయధార్థవా^ల

తసు-తకలహ కోలాహలభవంహరత్వం తద్ధావంతం హయవ
దనహేషాహలహలః ॥౫॥ అపారుషేయైరపివాక్ప్రపంచైర
ద్యాపితేఘాతిషదృష్టపారాంస్తుచన్నహం ముగ్ధభిత్వయైవకా
'రుగ్యతో నాథకటాక్షణీయః ॥౬॥ దాక్షిణ్యరమ్యా

హెన,నవః-జన్యః,తంఅంతద్వాన్తమ్- హరతు-నివ ర్తయతు,హృషో
హరణే]-హేషాహలహలస్య సమాహారాద్యభేదోక్త్యాభేదరూప
కాలంకారః ॥౫॥

సాక్షాత్కృతేభగవతి వివిధవిచిత్రానంతాశ్చర్య సనకస
నందనాదిధ్యావాగోచరదివ్యస్వభావందృష్ట్యాస్వస్వభగవద్వణానువ
ర్ణనేప్రయత్నః పరిహాసాస్పదత్యభిప్రేత్యాహ (అపారుషేయై)
రితి - హేనాథ- హేహయగ్రీవ, అద్యాపి-ఇదానీమపి, అపారు
షేయైః-నిత్యైః, "అవానిననా హ్యేహావాగుత్సృక్తాస్వయంభువే,,
త్యాద్యక్తైః-వాక్ప్రపంచైరపి-వేదజలైరపి,అదృష్టపారాం- అదృష్టం-
ప్రతిపాదనావిషయాభూతం,పారమఅవధిః, య స్యాస్సాతథోక్తా-"
యవాచోనివర్తంతే-అప్రాగ్యమనసాసహే"తిశ్రీః- "నంతోస్తిమ
దివ్యానానిహూంనాంపరంతపే"త్యానిస్సృతేశ్చ- తే-తవ,ఘాతో
తిం-గుణాదైశ్చర్యం,స్తువక్- వర్ణయక్,అహంముగ్ధః-బాలః,కృమ
త్యసాఙ్గయతమానభిరియావత్; ఇతిహేతోః, త్వయా కారుణ్యతప
వ- కృపావశాదేవ, సహ్యాస్సదాదిషు కటాక్షణీమిత్రం కించిదస్తీతి
భావః; కటాక్షణీయః-బాలేష్వకించతుర్యస్పష్టి పరమకారుణిక
స్యపితృఃకరుణాకటాక్షణీ స్వాభావికభిభావః - * ॥౬॥

లోకే యేవిద్యధికాః తేసర్వేపి భవదీయశక్త్యంతైఃస్ఫు-
శంతీత్యాహ (దాక్షిణ్యే)తి- హేనాథ-హేహయగ్రీవ, గిరిశస్య-రు
ద్రస్య,దాక్షిణ్యరమ్యా- దాక్షిణ్యేన- సుఖప్రియవచనాదినా,రమ్యా
మనోహరాయద్యా- దాక్షిణ్యేన- విద్యాప్రదానసామర్థ్యేన,రమ్యా

మూ—గిరిశస్యమూర్తిరేవేనోజాసనధర్మపత్నివ్యాసాదయో
పివ్యపదేశ్యవాచస్పతిసంహితవశక్తిలేతైః || ౧ || మందోభవి
వ్యస్నియతంవిరంచోవాచానిధేవంచితభాగధేయః | దైత్యాసని
తాందయయైవభూయోస్యభ్యాపయిష్యోనిగమాన్నచేత్త్వమ్ || ౨ ||

మనోజ్ఞాః, మూర్తిః - సరోజాసనస్య-చతుర్ముఖస్య, ధర్మపత్ని-సహ
ధర్మచరీ, దేవీ-సరస్వతీ, వ్యపదేశ్యవాచః - ప్రసిద్ధగ్రంథకర్తారో
వ్యాసాదయః, వ్యాసవాక్మీశుక పరాశరాదయోపి సర్వే పూర్వ
సముచితవ్యతిక్రాంతవశక్తిలేతైః-విద్యాశక్త్యంతైః, స్ఫురంతి-భాం
తి, “సతతసూర్యోభాతి సచంద్రతారకం నేమాషిద్భ్యుతోభాంస కు
తోయమగ్నిః - తమేవభాంత మనుభాతినర్వం తస్యభాసానర్వమి
దం విభాతీ”తిశ్రుతేః - “యద్యద్విభూతిమత్సత్త్వం ద్రిమదూర్జితమేవ
వా | తత్తదేవావగచ్ఛత్త్వంమమతేజోంశసంభవ” మితిస్మృతేశ్చ-

బ్రహ్మదీనామపి ప్రమాదకాలే త్వమేవ గతిరిత్యాహ -

(మంద)ఇతి-హేవాచానిధే-వాగీశ, త్వం- భవాః, దైత్యాసనితాః-
దైత్యేన - అసురేణ, అపసితాః - అపహృతాః, నిగమాః - వే
దాః, భూయోపి-పునరపి, దయయా-కారుణ్యేనైవ, సహ్యస్యంతి-
చిన్నిమిత్తమస్తీతిభావః; నాధ్యాపయిష్యశ్చేత్ - నాధ్యాపయిష్యో
యసి, విరించః - బ్రహ్మ, వంచితభాగధేయః - ప్రతారితభాగ్య
స్సౌ, మందః-జడః, కార్వాకార్యవివేకశూన్యః; అభిష్యత్ - [హే
తుహేతుమతోర్లబ్ధే] నియతం- ధృవం, “అపన్నానాంసరాగతి”రి
త్యుక్తరీత్యాబ్రహ్మదీనామప్యపత్యా-లేత్వమేవగతిరిభావః; అత్రమ
ధుకైటభాభ్యాం చతుర్ముఖప్రతార్యనేదాఅపహృతాః-తతఃప్రబుధే
నబ్రహ్మణాభగవాన్ ప్రసాదితఃమత్స్వరూపేణావతీర్మతాహత్వాపే
దాన్ సంగృహ్యధాత్రేవ్యతరదితిపారాణికీకథానుసంధేయా || ౩ ||

ఇంద్రాదీనామపిచాధికారస్య స్థిరీకరణంత్వదాయత్తమేవేత్యాహ-

మూ || వితరగ-డోలాంవ్యవధూయసత్త్వబృహస్పతిం వత్తయ
సేయతస్త్వమ్ । తేనైవచేపత్రిదశేశ్వరాణామస్సప్తడోలాయ
తమాధిరాజ్యమ్ ॥౯॥ అగ్నౌసమిద్ధాచిఃషిసప్తలన్తోరాతస్థి
వాక్వన్త్రమయంశరీరమ్ । అఖిణ్ణసూరైహావిషాంప్రదానై

(వితరే)తి - హేదేవ- హేహయగ్రీవ, యతః - యస్మాద్దేతోః,
త్వం - బృహస్పతిం - ధిషణం, వితరగ-డోలాం - వితరైః - దు
రూహైః, డోలాం- చిత్తవంచలతామ్, రజస్తపః కార్యభూతామ్;
తాం వ్యవధూయ - నివార్య, సత్త్వే - సత్త్వమార్గే, వత్తయసే-
ప్రతిష్ఠాపయసే, తేనైవ - త్రిదశేశ్వరాణామ్ - ఇంద్రాదీనామ్, ఆ
ధిపత్యమ్ - స్వగాఢిపత్యమ్, అస్సప్తడోలాయతమ్- అస్సప్తమ్-
అసధిగతం, డోలాయితంచేనతత్తతోక్తమ్, స్థిరమితివాత్; అ
భూమితీశేషః - బృహస్పతిః తత్ప్రదితసన్సార్గనివృత్త్యై తేనైవ
మార్గే ఇంద్రాదీకవర్తయసే - అన్యథా అసురవంశైః సురవం
శోపి అలబ్ధశ్రీరాజ్యకోశఃక్షయంయాయాదిత్యాశయః; సంశయోహి
హేయగుణః, “ అజ్ఞశ్చార్థేర్థధానశ్చ సంశయఃత్వానీనశ్యతి నా
యంలాకోస్థినపరో నసుఖంసంశయాత్సయః ॥ యోగసన్యస్తకర్మా
ణం జ్ఞానసంభిన్నసంశయమ్ । ఆత్మవస్తంసకమాణినిబంధైః స
జ్ఞోయ ఇత్యాది భగవదుక్తైః ॥౯॥

ఇన్ద్రిదేనానాం హవిర్భాగప్రదాన ముఖేన తృప్తికరోపి భ
వానేవేత్యాహ (అగ్నౌ)వితి - హేదేవ - హేహయగ్రీవ, సప్తత
న్తోః సంబంధిని సమిద్ధాచ్ఛిషి - సమిద్ధాని - ప్రజ్వలితాని, అచ్ఛిషి-
తేజాంసి, యస్యతస్థిన్నగ్నైః మంత్రమయం- మంత్రాత్తక్తమ్, శరీ
రం - విగ్రహం, ఆతస్థివాక్ - సంప్రాప్నోవత్సత్, “ అహంక్రతు
రహంయజ్ఞస్వధాహమహమాషధమ్ । మంత్రోహమహమేవాజ్య
మహమగ్నిరహంహత ” మిత్యాద్యుక్తైః అఖండసూరైః - అఖం

తాప్యాననంవ్యోమసతాంవిధత్సే ||౧౦|| యన్ములమీదృక్ష్వృతి
 భాతితత్త్వం యామూలమామ్నాయమహద్రూమాణామ్ | త
 త్తేన్జానన్తివిశుద్ధసత్త్వాస్తామక్షరామక్షరమాత్మకాంతే ||౧౧||
 అవ్యాకృతాద్వ్యాకృతవాసనిత్వం నామనిరూపాణిచయాని
 పూర్వమ్ | శంసన్తితేషాంచరమాన్త్రప్రతిస్థాంవాగీశరత్త్వాంత్య
 డాః - అవిచ్ఛిన్నాః, సారాః - మాధుర్యాదిరసాః, యేషుత్తైః హ
 విషాం - పురోడాశాదిహవిషాం, ప్రదానైః - వితరణైః, వ్యోమ
 సతాం - ఇంద్రాదిదేవానాం, అప్యానం - తృప్తిం, విధత్సే -
 విదధాసి, [దుధాఞ్ ధారణపోషణయోః] “అహంహిసర్వయజ్ఞా
 నాంభోక్తాచప్రభురేవచ - సత్రేమమాసభగవాన్ హయశీర్షావీచ
 సాత్సత్సయజ్ఞపురుషస్తప్సయవణః | ఛందోమయస్సోభిలదేవతా
 త్సావాచోబహుపురుషతీశ్వసతోన్యసస్త ” ఇత్యాదిపచనాత్ ||౧౦||
 ప్రపంచస్యమూలకారణమపిత్వమేవేత్యాహ (యన్ములమితి) -
 హేదేవ - విశుద్ధసత్త్వాః - విశుద్ధం - నిమగ్నం, సత్త్వం - సత్త్వ
 గుణః, యేషాంతేతథోక్తాః; ఈదృక్ - దేవతిర్వజ్ఞునష్టసౌవరా
 త్మనా అచాధితత్వేనప్రమాణసిద్ధం, తత్త్వం - చతుర్వింశతీమహ
 దాదితత్త్వం, యన్ములం - యత్ మూలం యస్యతథోక్తమ్; ఆ
 మ్నాయమహద్రూమాణాం - ఆమ్నాయాః - వేదావీచ, వహద్రూ
 మాః - వృక్షాః, తేషాం యామూలం-తాం అక్షరాం - నిత్యాం,
 అక్షరమాత్మకాం - అకారాద్యక్షరసమష్టిం, తే - త్వత్సంబంధినీం,
 తత్తేన్జానన్ - యాథాధ్యేన, జానంతి-విదంతి, [జ్ఞా అవభాధనే] “వే
 దేనయాపేవ్యకరోత్సతాసతీ ప్రజాపతిః - వేదశబ్దేభ్యవీవాసోదేవా
 దీనాంచకారసః ” ఇతి వేదస్య జగత్సృష్టి హేతుత్వాత్తన్ములభూ
 తాయా అక్షరమాత్మకాయా అపిత్వబధీనత్వాత్సాత్పరంపరయా
 వా కృత్స్నమపి ప్రపంచజాతం త్వత్సవోత్పన్నమితిభావః; “య

దుపజ్జవాచః ||౧౨|| ముగ్ధేస్తునిష్కృందవిలోభనీయాంమూర్తిః
 తోవా ఇమానిభూతాని జాయంతే - తదైక్షత - బహుస్యాంప్ర
 జాయేయేతి - తత్తేజోస్పజత - యన్మూలాసోస్యేమాస్సర్వాః
 ప్రజాస్సదాయతనాస్సప్రతిష్ఠాః - ఋచస్సామానిజజ్ఞిరే - ఛందాగ్
 నిజజ్ఞిరేతస్సాత్ - కార్యాణాం కారణంపూర్వః " మిత్యాద్యత్రా
 నుసంధేయమ్. ||౧౧||

ఉత్పన్నప్రపంచస్య పర్యవసానస్థానమపి త్వమేవేత్యాహ (అవ్యా
 కృతాది)తి - హేవాగీశ్వర - త్వం-అవ్యాకృతాత్ - ప్రధానాత్,
 పూర్వం - ప్రథమం: యోగినామూని - వాచకాని, రు:పాణి-పు
 థివ్యాది సంస్థానానిచ, వ్యాకృతవాక్ - ప్రణితవానసి, " ఇమా
 స్తిస్మాదేవతాః అనేనజీవేనాత్మనాసుప్రవిశ్య నామరూపేవ్యాకర
 వాణీ,, తిశ్రుతే: తేషాం - నామరూపాణాం, చరమాం ప్ర
 తిష్ఠాం - పర్యవసానభూమిం భవంతం, త్వదుపజ్జవాచః-త్వత్-
 తవ, ఉపజ్ఞాని - త్వదుపజ్ఞాని - త్వయా ఆచౌచ్యవ్హాని, [ఉపజ్ఞోప
 క్రమం తదాద్యాచిఖ్యాసామూమితి నపుంసకత్వమ్] తానివాచశ్చ
 తథోక్తః, వేదాగ్రత్యథః; శంసంతి - వదంతి, [శంసుస్తుతౌ]
 శరీరభూతానాం పృథివ్యాదీనాం శరీర్యాంత్రస్థితత్వాత్ ; నా
 మ్నాంవాచకానాం ప్రకారద్వారా ప్రకారిపర్యంతవృత్తికత్వాదితి
 భావః; " యస్యపృథివీశరీరం యస్యాపశ్శరీరం యస్యతేజశ్శరీరం
 యస్యవాయుశ్శరీరం యస్యాకాశశ్శరీరం యస్యాక్షరశరీర,, మి
 త్యాదిశ్రుతే: " వచసాంవాచ్యముత్తమ,, మిత్యాదిస్మృతేశ్చ||౧౩||
 యోగినోమోక్షరూపఫలావాప్తయే త్వమేవచింతయంతీత్యా
 హ (ముగ్ధే) తి - హేవాగీశ్వర? తవఆనందసుధాప్రసూతిం- ఆనం
 దపీవసుధా - అమృతం, తస్యా; ప్రసూతిజన్మ యస్మాస్మాం త
 థోక్తమ్; "ర సోవైసః - రసగ్ హ్యేవాయంలబ్ధాన్వనందీభవతి -

తనానందసుధాప్రసూతిమ్! విపశ్చితశ్చేతసిభావయంతో వేలామ
దారామివదుగ్ధసింధోః ॥౧౩॥ మనోగతంపశ్యతియస్సదాత్వాం
ఏషమ్యోవానందయాతి" ఇతిశ్రుతిః - ముగ్ధందునిష్కందవిలోభసి
యాం - ముగ్ధసింధోః, నిష్కందపత్ - ప్రవాహవత్, (అభూతోప
నూ) విలోభసియాం - స్పృహణీయాం, దుగ్ధసింధోః - ఉదారాం
శ్రేష్ఠాం, వేలామివ - సేతుమివస్థితాం, మూతిః - విగ్రహం, వి
పశ్చితః - జ్ఞానీనః, చేతసి - హృదయే, భావయంతి - పరిశీలయంతి,
ఆనంద సుధాకరత్వాదితతవిషయాత్ పరిహృత్తతత్రైవి రమంతఇ
త్యర్థః; "మహత్త్వానస్తుమాంపాతః ప్రాపింప్రకృతీమాశ్రీణాః । భ
జంశ్చనన్దమనసో జ్ఞాత్యాభూతాదిమన్యయం - సతతంకీర్తయం
తోమం యంతంతశ్చదృఢప్రతాః । సమన్యంతశ్చమాంభక్త్యా నిత్య
యుక్తాఃపాసతే - తత్రైకాగ్రంషనకృత్వా యతచిత్తేంద్రియాక్రి
యాః । రమంతేయోగినోనంతే నిత్యానందచిదాత్మసి" త్యాదివ
చనాత్; తదుక్తంపదవతా - "ఆనన్యాభ్యంతయంతోమాం యే
జనాః పర్యుపాసతే । తేషాంనిత్యాభ్యయుక్తానాం యోగక్షేమంవ
హమ్యహ" మితి. ॥౧౩॥

హయగ్రీవమపాసీనః పుమాన్ ప్రయత్నం వినైవ విద్యాంలభతఇ
త్యాహ (మనోగత)మితి - మానసరాజహంసం - మానసం - మ
నవమానసం, మానసాభ్యునరః, తత్రరాజహంసం - రాజహం
సపద్విహరణోత్సుక మిత్యర్థః; త్వాం మనీషితాంమగ్ధాయః - పు
మాన్, సదా - సర్వదేశ సర్వకాలసర్వావస్థాసు, "తస్మాత్స
ర్వేషుకాలేషు మామనుస్థోయుశ్శచ - యస్మహూర్తంక్షణంవాపి
వాసుదేవోనచింత్యతే - సాహసన్తస్థహృద్రిదంసాభ్రాంతిస్సాచవిక్రి
యే" త్యాన్యక్తైః మనోగతం - హృదయస్థం, పశ్యతి - సాక్షాత్క
రతి, మనసాచింతయతీత్యర్థః; తస్య-జనస్య, గిరః-వాచః, స్వ

మనీషితాంమానసరాజహంసమ్ । స్వయంపురోవాదవివాదభా
జః కింకుర్వతేతస్యగిరోయథాహామ్ ॥ ౧౪॥

అపిక్షణార్థంకలయంతి యేత్వా మాస్లావయంతం విశదైమన్
మూఢైః॥వాచాంప్రవాహైరనివారితైస్తైమందాక్షింమందయితం
క్షమంతే॥౧౫॥ స్వామిభవద్యోగసుధాభిషేకాద్వహంతిభన్యాః
పులకాసుబంధమ్ । అలక్షితేక్వాపినిరూఢమూలమంగేష్వివానం

యం - యత్నం వినైవ, పురోవాద వివాదభాజః - పురోవాదే-
ప్రాధమికోఽస్థితౌ, వివాదం-అనోన్యకలహం, భాజః-భజంతః, అ
హమహమికయా ప్రథమం స్ఫురంతశత్యర్థః; తాస్యత్యోయథాహాం-
యథాయోగ్యం, కింకుర్వతే-కింకరత్వంభజంతే, (దుకృష్కోకరణే)॥౧౪

నకేవలం త్వాయుపాసీనస్య విద్యాఫలమాత్రమపిత్వ తివాచాలక
త్వమపీత్యాహ (అపీ)తి- హేవాగీశః విశదైః- స్వచ్ఛైః, మయూ
ఢైః - కిరణైః, అస్లావయంతం - హ్లాదయంతం, సేవకానిశేషః-
త్వాం, యే-భక్తాః, క్షణార్థమపి- సూక్ష్మకాలమపి, కలయంతి- ధ్యా
యంతి, తే-భక్తాః, అనివారితైః - ప్రతివాదిభి ర్నిరౌద్ధమశక్త్యైః,
వాచాం - గీరాం, ప్రవాహైః- పరంపరాభిః, మందాక్షిం-గంగాం,
మందయితం - అల్పవేగాంకర్తుమ్, క్షమంతే- శక్నువంతి, తేషాం
వాగ్వేగోగక్తాప్రవాహా వేగాదప్యతిశయిత స్స్వాదితిభావః ॥౧౫॥

ధన్యానామేవత్వయిలాభశత్యాహ (స్వామిన్ని)తి- హేస్వామిన్-
వాగీశ, భవద్యోగ సుధాభిషేకాత్- భవతస్సంబంధీయోగః- భక్తి
యోగః, సవసుధా - తయాఅభిషేకః - స్నానం, తస్మాదిత్యర్థః;
అలక్షితే-అదృష్టే, క్వాపి- క్వచిత్ప్రదేశేపి, “యోగీయుంజీత సతత
మాత్మానందహసిస్థితః - ఏకాకీ యతచిత్తాత్మానిరాశీరపరిగ్రహః।
శుచౌదేశేప్రతిష్ఠాప్య స్థిరమాసనమాత్మనః । నాత్యుచ్ఛ్రితం నాతి
నీచం చేలాజన కుశోత్తర” మిత్యాద్యుక్తైః నిరూఢమూలం-నిరూ

దధుమంకురంతమ్ ||౧౬|| స్వామిస్త్రితీచాహృదయేనధన్యాస్త్య
 ధ్యానచంద్రోదయవర్ధమానమ్ | అమాంతమానందపయోధిమం
 తః పయోభిరత్నైం పరివాహయంతి ||౧౭|| నైవరాసుభావత్వద
 ధీనభావా స్సంరబ్ధవీర్యాం త్వదనుగ్రహేణ | విపశ్చితోనాథతరం

ధమ్-దృఢతరమ్, మూలంయస్యతం; అంగేషు-అవయవేషు, అంకురం
 తమ్-ఉద్యంతమ్-అనందధుమివస్థితం-ఆనందమివస్థితం, “స్వాదానంద
 ధురానంద” ఇత్యమరః - పులకానుబంధం-రొమాంచం, ధన్యాః -
 భాగ్యవంతః, వహంతి - ప్రాప్నువంతి, [వహప్రాప్తే] ఉపమా
 లంకారః. * * * ||౧౬||

త్వాంచితయక్ పరమానంద మనుభవతీత్యాహ- (స్వామి)స్త్రితి-
 హేస్వామిక్-హయగ్రివ, ధన్యాః - భాగ్యవంతః, ప్రతీచా “అభ్యా
 సయోగయుక్తైన చేతసానన్యగామినే”త్యుక్తరీత్యా అంతర్ముఖేన,
 హృదయేన - మనసా, త్వద్ధ్యానం చంద్రోదయః, తేనవర్ధమా
 నం - జృంభమాణం, అతవీవ అంతర్వృదయే అమాంతం - అప
 ర్యాప్తమ్, ఉద్వలమితి యావత్; ఆనందపయోధిం - సుధాంధిం, అ
 త్నైం పయోభిః-ఆనందపాప్తైః, పరివాహయంతి-ప్రస్రవంతి. ||౧౭||

భవద్యోగినః త్వత్కటాక్షేణైవ మాయాంతరంతీత్యాహ (నైవ
 రాసుభావే) తి- హేనాథ .. హేహయగ్రివ, నైవరాసుభావత్వ
 దధీనభావాః - నైరాసుభావస్య- స్వేచ్ఛావిహరస్య, త్వత్, తవ,
 అధీనం-వశంవదః, భావః - అభిప్రాయః యేషాంతే తథోక్తాః ;
 విపశ్చితః - జ్ఞానినః, త్వదనుగ్రహేణ - త్వత్సంకల్పేన, సంరుద్ధవీ
 ర్యాం - నిరుద్ధశక్తిం, వైహరికిం - లోకోపకరణభూతాం, మోహ
 నపింఛికాం - సకలలోకవ్యామోహనకరిం, మయూరాదిపింఛభూ
 తాం - లోకే విద్రాజాలికవిద్యావతాంవివిధవిచిత్రానంతాశ్చర్య
 కరకార్యజననసమర్థః కశ్చనపింఛవిశేషః ప్రసిద్ధః; “మయాంతుప్రకృ

తిమాయాం వైపరికిం మోక్షపింభికాంతే ||౧౮|| పాశ్చిమ్మి
తానాం తపసాంవిపాకాత్ప్రత్యగ్నిశ్రేయససంపదోమే । స
సమేధిషీరకతవపాదపద్మేనకల్పచింతామణయఃప్రణామాః||౧౯||
విలుప్తమూర్ధాన్యలిపిక్రమాణాం ధూయాప్రసాదోమయినా
భభూయాత్ । త్వదంఘ్రిరాజీవరజఃకణానాం సురేంద్రచూడా

లింవిద్యాన్మయినంతమహేశ్వర ” మిత్యాద్యుక్తైః త్వదనుగ్రహే
ణ-త్వత్ప్రసాదేన, తరంతి - అతిక్రామంతి. ||౧౮||

జన్మాంతరకృత తపశ్శాలినాం మాయాంతరణే త్వత్పాదారవింద
ప్రణమనమేవ శరణమిత్యాహ (పాశ్చి) తి - హేనాథ - హేహయ
గ్రీవ, ప్రత్యగ్నిశ్రేయససంపదః - ప్రత్యగ్ - సూతనా, నిశ్రేయ
ససంపత్ యేష తథోక్తాః; ప్రాశ్చిమ్మితానాం - పాశ్చి - పూ
ర్వజన్మని, నిర్మితానాం - కృతానాం, తపసాంవిపాకాః - పరిపా
కభూతాః, సంకల్పచింతామణయః - సంకల్పస్య - ఇచ్ఛాయాః, చిం
తామణయః - ప్రణామాః - తవ - భవతః, పాదపద్మే - పాదా
రవిందే, సమేధిషీరక - సమభివృద్ధాధూయాసురిత్యుభయః, [ఏధవృ
ద్ధా] “హరత్యఘంసప్రతిహేతురేష్యత శ్శుభస్యసూర్వాచరితైః
కృతంశుభైః । శరీరభాజాం భవదీయదశశం వ్యనక్తికాలత్రితయేపి
యోగ్యతా” మిత్యుక్తరీత్యా ధూతభవిష్యద్వత్కమాన కాలేషు భ
వదీయ పాదారవింద సేనాయశసగరీతిభావః - ||౧౯||

పూర్వస్థానోకే ప్రణామాతివృద్ధిః పాశ్చిమ్మితా - ఇదానీం పాదా
రవిందప్రణామానంతరం పాదరజసాంప్రసాదః పార్థివ్యతే (విలు
ప్తై)తి-హేనాథ- హేహయగ్రీవ, విలుప్తమూర్ధాన్యలిపిక్రమాణాం-
విలుప్తః - ప్రమృష్టః, మూర్ధాన్యః - మూర్ధ్నిజాతః, [శరీరావ
యవాద్యత్] లిపీనాం - అక్షరాణాం, క్రమః - పక్షిః, యేషాం
తేతథోక్తాః ; “ పరిసరవినతానాం మూర్ధ్ని దుర్వర్ణపక్షిరంప

పదలాలితానామ్ ||౨౦|| పరిస్ఫురన్నాపురచిత్రభాను ప్రకాశ
నిభూత తమోసుషంగామ్ | పదద్వయాంతేపరిచిన్మహేంతః
ప్రబోధరాజీవవిభాతసంధ్యామ్ ||౨౧|| త్వత్కింకరాలంకరణోచి
తానాంత్యయైవకల్పంతరపాలితానామ్ | మంజుప్రణాదంవణి
నూపురంతే మంబూషికాంవేదగిరాన్వతీమః || ||౨౨||

రిణమయసి శౌరేః పాదుకేత్వంసువణం - అయందరిద్రోభవితేతి
వైధసీంలిపిం లలాటేర్ధిజనస్యజాగ్రతీం | వ్యూహానచక్రేత్పితకల్పపా
దపః ప్రణేయదారిద్ర్యదరిద్రతాంసః " ఇత్యుక్తకీర్త్యా బ్రహ్మణా
తతః-మాంసుగుణ్యేన విభితాం దారిద్యాగ్రేసూచక లలాటలిపిం
స్వయమతిశయప్రదానేనాస్యథా నయతీత్యర్థః; అతఏవ సురేంద్ర
చూడాపదలాలితానాం - సురేంద్రేః - బ్రహ్మలిభిః, చూడాపదైః-
మాళిభిః, లాలితానాం-శ్లాఘితానాం, త్వత్పాదారవిందప్రణతికాలే
శిరోఘాషణత్వేన ఉహ్యమానానామిత్యర్థః; త్వదంఘ్రిరాజీవరజఃక
ణానాం- త్వత్ - తవ, అంఘ్రిరాజీవస్య - పాదారవిందస్య, రజఃక
ణానాం - పరాగలేశానాం, భూయాత్ - మహాత్, ప్రసాదః - అ
నుగ్రహః, మయిభూయాత్, [భూసత్తాయామాణిషిణీ] ||౨౦||

అజ్ఞానాంధకార నివర్తకం జ్ఞానోదయ హేతుం త్వత్ పాదా
రవిందం మనసాధ్యాయామీత్యాహ (పరిస్ఫురన్న)తి - హేనాథ -
హేహయగ్రివ, పరిస్ఫురన్నాపురవచిత్రభానుః - సూర్యః, తస్య
ప్రకాశేన - తేజసా, నిభూతః - స్రుతిషీప్రుః - తమోసుషంగః -త
మస్సంయోగః, యస్యాస్తాం తథోక్తామ్; ప్రబోధరాజీవ విభాతసం
ధ్యాం - ప్రబోధః - జ్ఞానమేవరాజీవం - తస్య- విభాతసంధ్యాం-
పూర్వసంధ్యాం, తేపదద్వయాం - చరణయుగళం, అంతః-వనసి, ప
పరిచిన్మహే - పరిశీలయామహే, [చిహ్నవయనే] ||౨౧||

సంచితయామిప్రతిభాదశాస్తాన్ సంధుక్షయంతం సమయప్రగీ
పాన్ । విజ్ఞానకల్పదుర్మపల్లవాభం వ్యాఖ్యానముద్రామధురం

నూపురమభివర్ణయతి (త్వత్కంకరే) తి. హేనాథ? త్వత్కంక
రాలంకరణోచితానాం- త్వత్-తవ, కింకరాణాం-భక్తానాం, అలం
కరణం- త్వత్పాదారవిందరూప శిరోభూషణమ్, తస్య ఉచితానాం-
ప్రతిపాదనయోగ్యానాం, య ద్వా-త్వత్కంకరాణాం-బ్రహ్మాదీనాం,
అలంకరణే- అలంకారకరణే, ఉచితానాం-యోగ్యానాం, అనేనవి
శేషణేన వేదగిరామాభరణత్వాకారో వ్యజ్యతే; అతఏవ నూపుర
మంబూషికాత్వేన రూపణం సంగచ్ఛతే ; త్వయైవ - భవత్యైవ, క
ల్పంతరపాలితానాం- రక్షితానాం, వేదగిరాం- వేదనాక్యానాం,
మంజుప్రణాదం- మంజు-మహానోహరం, ప్రణాదః- శింజారవః, యతః
మణినూపురపేటికాగర్భగత వేదనాక్యాని శింజారవత్వేన సంగద్యంత
ఇతిభావః; మణినూపురం- మణిమయ శింజేరం, మంజూషికాం-పేటి
కాం, ప్రతీమః-జూసీమః, [ఇణ్ గతౌ] లోకయథాధనవాన్ పుత్రపౌత్రా
దీనాం రక్షణార్థం సర్వాభరణజాతం సంగోష్ఠ్య పేటికాం సంగృ
హ్ణతి తద్వదితిభావః.

॥౨౨॥

ఇతఃపరం త్రిభిః స్తోత్రైః పాణిపంకజ మభివర్ణయతి (సంచితయా
మి)తి-హేనాథ? ప్రతిభాదశాస్తాన్- ప్రతిభా-తాతా-ఓకొషస్థితిః,
నైవదశా- వర్తి, తస్మాం వర్తమానాన్, సమయప్రగీపాన్ - వే
దావిరుద్ధ సిద్ధాంత ప్రదీపాన్, సంధుక్షయంతం - అభివర్ణయంతం,
వ్యాఖ్యానకాలే ఆవశ్యకప్రబోధముద్రయా అంగుశ్యా దీపవత్సకలసి
ద్ధాంత రహస్యార్థ ప్రకాశనేన సర్వేసిద్ధాంతా అభివృద్ధా భవం
తీత్యర్థః; విజ్ఞానకల్పదుర్మపల్లవాభం- విజ్ఞానమయ భగవచ్ఛరీర
మేవ కల్పదుర్మ-కల్పతరుః, తస్య పల్లవానాం-కిసలయానాం, ఆఖ
వాభౌ యస్యత్రమః; వ్యాఖ్యానముద్రామధురం- వ్యాఖ్యానముద్రయా-

కరంతే ॥౨౩॥ చిత్తైకకామిస్ఫురితాక్షమాలం సప్యేతరంనాథ
కరం త్వదీయం । జ్ఞానామృతోదంచనలంపటానాం లీలాఘటి
యంత్రమివాశ్రితానాం ॥ ౨౪ ॥ ప్రబోధసింధోరరుణైఃప్రకా
శైః ప్రవాళసంఘాత మివోద్వహంతం । విభావయేదేవసపుస్త
కంతే వామంకరందక్షిణమాశ్రితానాం ॥ ౨౫ ॥ తమాంసిభీత్వా
విశదైఃప్రకాశైస్సంప్రీణయంతంవినుషశ్చకోరాఽ । సశామయే
బోధముద్రయా, మధురం-మనోహరం, కరం-పాణిం, సంచితయా
మి-ధ్యాయామి, రూపకోపమయోస్సంకరం. ॥౨౩॥

(చిత్త)ఇతి-హేనాథ? త్వదీయం-భవదీయం, స్ఫురితాక్షమాలం.
స్ఫురితా - ప్రకాశమానా, అక్షమాలా - జపమాలాయస్యతమ్,
జ్ఞానామృతోదంచన లంపటానామ్ - జ్ఞానామృతస్య - ఉదంచన-
ఉద్ధరణే, లంపటాః - ఆనకాః, ఆయాసవంత్యభియావతే; తేషాం
తథోక్తానామాశ్రితానామ్, లీలాఘటియంత్రమివస్థితమ్ లీలాచరణా
ర్థం నిర్మితోయాఘటియంత్రవిశేషః - తమివస్థితమ్, సప్యేతరం-దక్షి
ణమ్, చిత్తైశ్చూదయే, కరోమి - ప్రవిష్టాపయామి, ॥ ౨౪॥

(ప్రబోధే)తి - హేదేవ - హయవదన, తే-తవ, ప్రబోధసింధోః-
జ్ఞానసాగరస్య, అరుణైః-తామ్రైః, ప్రకాశైః-కాంతిభిః, ప్రవాళ
సంఘాతమ్ - విద్రుమసంఘమ్, ఉద్వహంతమివస్థితమ్ - విభ్రతమివ
స్థితమ్, సపుస్తకమ్-పుస్తకసహితం, ఆశ్రితానాందక్షిణమ్ - విద్యాప్ర
దానసమర్థమ్, వామమపి దక్షిణమితివిరోధః-తత్పరిహారః పూర్వో
క్తరీత్యా - సవ్యం కరంవిభావయే - ధ్యాయామి, ॥౨౫॥

అవయవ సౌందర్య మభివర్ణ్య విగ్రహ సౌందర్యమభివర్ణయతి-
(తమాంసి) తి- హేదేవ? తమాంసి - అంతర్భావ్యాంధకారాః,
విశదైః-స్వచ్ఛైః, ప్రకాశైః-తేజోభిః, భిత్వా - భిత్వా, వినుష
శ.కోరాఽ - పండితానేవచకోరాభ్యశకునివిశేషాః, సంప్రీణయం

త్వాంసవపుండరీకే శరద్ధునైచంద్రమివస్ఫురంతం || ౨౬ || దిశం
తుమేదేవసదాత్వదీయా దయాతరంగానుచరాఃకటాక్షాః | శ్రీ
త్రేపుపుంసామమృతంతురంతీం సరస్వతీం సంశ్రితకామధేనుమ్ ||
౨౭||విశేషవిత్పారిషదేషునాథ విదగ్ధగోష్ఠీసమరాంగణేషు|జిగీష
తోమేకవితార్కికేంద్రాక్ జిహ్వగ్రీసింహాసనమభ్యుపేయాః||౨౮

తం - సంతోషయంతమ్, నవపుండరీకే - నూతనప్రభుల్లపద్మే, స్ఫు
రంతమ్ - అతఏవ శరద్ధునే- శరతా-లమేఘే, స్ఫురంతంచంద్రమివ
స్థితంత్యామ్, నిశామయే- సాక్షాతుర-ద్వే, ఉపాహలంకారః||౨౬||

భగవతోవిద్యాం ప్రార్థయతే (దిశంత్యి) తి - మేదేవ, త్వదీ
యాః - దయాతరంగానుచరాః - కృపాకల్లోలసహచరాః , కటా
క్షాః - పుంసాం - శ్రీత్రేపు - అమృతమ్- సుధామ్, తురంతీమ్-ప్ర
వంతీమ్, శోత్రానందకరీమిత్యర్థః; సంశ్రితకామధేనుమ్ - ఆశ్రితా
నామభీష్టదాయినీమ్, స్వర్ధేనుమివస్థితాం, సరస్వతీమ్ , సదామేదిశం
తు - వితరంతు, [దిశంతిసజ్జనే] ||౨౭||

కుమతికువాదభంజనాథాం వాదకాలేషు భగవత్సన్నిధానం ప్రార్
థయతే (విశేషవిత్పారిషదేష్వి) తి- మేనాథ - హయగ్రీవ, త్వ
మిత్యధ్యాహరః ; విశేషవిదాం- వాదప్రతివాదవిశేషజ్ఞానాం, పారి
షదేషు - పరిషద్యుక్తేషు, విదగ్ధగోష్ఠీసమరాంగణేషు- విదగ్ధానామ్-
సమథానామ్, గోష్ఠ్యాః-సమాజస్య, సమరాంగణేషు - వాదశా
లూసు, కవితార్కికేంద్రాక్ - కవీనామ్ - గద్య పద్య రచనాసమ
థానామ్ , తార్కికానామ్ - ఉపాపాహాదినానావిధ యుక్తిచ
తురాణామ్, ఇంద్రాక్-శ్రేష్ఠాక్, జిగీషతః- జేతుమిచ్ఛతః, మేజి
హ్వగ్రీసింహాసనం - జిహ్వయాః - రసనాయాః, అగ్రమేవ సిహ్వ
సనమ్-స్థింహపీఠమ్, అభ్యుపేయాః-ప్రాప్నూయాః,[ఇథగతౌ]||౨౮||

త్వత్సన్నిధానవశాదేవ ప్రతివాదికోలాహలాక్ స్తంభయామీత్యా

త్వాం చింతయం స్వస్మయతాంప్రపన్నస్తావ్విముద్గృణ్ శబ్దమ
యేనధామ్నాస్వామిక్ సమాశేష సమాధిషీయస్వచ్ఛందవాదా
హవబద్ధశూరః ||౨౯|| నానావిధానామగతిః కలానాం నచాపి
తీర్థేషుకృతావతారః । ధృవంతవానాథపరిగ్రహీయా నవం న
వంపాత్రమిదందయాయాః ||౩౦|| అకంపనీయా న్యపసీతి భైరవ

హ (త్వామి) తి- హే స్వామిక్ - హయగ్రీవ, త్వాం - భవం
తం, చింతయక్, ధ్యాయక్, త్వస్మయతామ్-త్వదాత్మతామ్, ప్రప
న్నః- ప్రాప్తః, శబ్దమయేన - మంత్రమయేన, ధామ్నా - తేజసా,
త్వా ముద్గృణ్- స్తువక్, అహమితి శేషః; సమాశేష - మహత్స
భాసు, స్వచ్ఛందవాదాహవబద్ధశూరః - స్వచ్ఛన్తవాదానామాహ
వేషు-యుద్ధేషు, బద్ధః సన్నద్ధః, శూరః-పురుష, సమేధిషీయ- వృద్ధిం
ప్రాప్నుయామ్, [ఏకవృద్ధి-ఆత్మసేవకమ్] నవంతం ధ్యాయతాం
స్తువతాంచ వాదకధాసు విజయస్యాదితిభావః. ||౨౯||

భగవత్స్వర్వాభీష్టం సంప్రార్థ్య తస్య కృపాదయాయ స్వస్యాన
న్యగతితత్వ మనుసందధాతి (నానావిధానా) మితి- హేస్వామిక్?
నానావిధానామ్. నానాప్రకారాణామ్, కలానామ్-విద్యానామ్, అ
గతిః-అప్రాప్యస్థానమ్, నచాపి తీర్థేషు కృతావతారః- తీర్థేషు - గం
గాది పుణ్యతీర్థేషు, కృతావతారః- కృతః-అనుష్ఠితః, అవతారః- అ
వగాహనం యేనస తథోక్తః, స్నాతశ్చింతియావత్; తాదృశోపి నే
త్యథకః. ఈదృశోహంతవ- అనాథపరిగ్రహీయాః- అనాధానామ్
దీనానామ్, పరిగ్రహీయాః- అనుగ్రహ హేతుఃసాత్తాయాః, త్వదీ
యాయా దయాయాః- కృపాయాః, నవంనవమ్- అత్యంతాభినవమ్,
అత్యంతవిలక్షణమితి యావత్; పాత్రమ్-విషయః, అస్తీతిశేషః; ధృ
వమ్ - నిశ్చయః, త్వదేక శరణావయం నసాధనాంత ర్వావలంబిన
శ్చితి భావః. ... .. ||౩౦||

లంకృషీర౯హృదయంమదీయం । శంకాకళంకాపగమోజ్వలాని
 తత్త్వానిసమ్యంచితవప్రసాదాత్ ॥ ౩౧ ॥ వ్యాఖ్యాముద్రాం క
 రసరసిజైః పుస్తకంశంఖచక్ర విభ్రద్భిన్నస్ఫటికరుచిరేపుండరీక
 నిషణ్ణః । అమ్లానశీరమృతవిశదైరంశుభిః ప్లావయంతామావిర్భూ
 ఇదాసీం త్వదేకశరణస్యమే త్వత్ప్రసాదాదేవ సమస్తతత్త్వాని కర
 తలామలకాయమానాసీల్యాహ (అకంపయాసీ)తి- హేస్వామిక్-
 తవప్రసాదాత్- అనుగ్రహాత్, అపనీతిభేదైః- నానావిధాన్యాయైర
 పి, అకంపయాని - అప్రమృజ్యాని, శంకాకళంకాపగమోజ్వలాని-
 శంకా- అప్రామాణ్యశంకా, సైవకళంకః- తస్యాపగమః- నిరాసః,
 తేన ఉజ్వలాని- ప్రకాశమావాని, సమ్యంచ-యధార్థాని, తత్త్వాని,
 మదీయమ్- మత్సంబంధి, హృదయమ్-మానసమ్, అలంకృషీర౯ - అ
 లంకుర్వంతు, తవ ప్రసాదవశాత్సర్వ తత్త్వసాక్షాత్కారోఽఘాయా
 దిత్యర్థః. [డుకృష్ణకరణే]. ॥౩౧॥

అగ్ర హయగ్రీవమూర్తైరసాధారణ స్వరూప ధ్యాన పదవీమధిరో
 హతి [వ్యాఖ్యాముద్రామి]తి- కరసరసిజైః- చతుర్భుజకరారవిందైః,
 శంఖచక్రైః, పుస్తకమ్-శ్రీకోశమ్, వ్యాఖ్యాముద్రామ్-బోధముద్రామ్, శే
 తి శేషః; విభ్రత్- వహాత్, భిన్నస్ఫటికరుచిరే- దళితస్ఫటికమనోహ
 రే, పుండరీక-సీతామ్భోజే, నిషణ్ణః-అసీనః, అమ్లానశ్రీః- నిత్యశ్రీః, ని
 త్యశోభః; అతఏవ అనఘమహిమా- అనఘ-నిర్దుష్టః, మహిమా-మా
 హాత్మ్యమ్, యస్యసతథోక్తః; వాగీశః-హయగ్రీవః, అమృతవిశదైః-
 అమృతస్వచ్ఛైః, అంశుభిః-కిరణైః, మామ్-సంసారాభితప్తమ్, ప్లా
 వయక్-సేచయక్, మమేత్యధ్యాహరః; మానసే-చిత్తై, ఆవిర్భూ
 యాత్-సన్నిధేయాత్, [ధూసత్రాయామాశిషిలిక్] మనసి హయ
 గ్రీవావిర్భావే అమృతకల్పతత్త్వైరణజాలైః మనోగత సకల సంతా
 పనివృత్తిర్వేదవేదిత్యాశయః. ॥౩౨॥

యాదనఘమహిమామానసేవాగధీశః || ౩౨ || వాగర్థసిద్ధిహేతోః
పఠతహయగ్రీవసంస్తుతింభక్త్యా । కవితార్కిక కేసరిణా వేంకట
నాథేన విరచితామేతామ్ || ౩౩ ||

ఇతి కవితాకేకసింహస్య సర్వతంత్ర స్వతంత్రస్య శ్రీమ
ద్వేంకటనాథస్య వేదాంతాచార్య కృతిః
శ్రీహయగ్రీవ స్తోత్రం సంపూర్ణమ్.
కవితార్కిక సింహాయ కల్యాణగుణ శాలినే!
శ్రీమతేవేంకటేశాయ వేదాంత గురవేనమః॥
శ్రీమతేనిగమాంతమహాదేశికాయనమః.

స్వగ్రంథస్య విశ్వసనీయత్వాయ స్వనామ ప్రకటయన్ స్వకృతస్తో
త్రస్య ఫలమప్యహ (వాగర్థ) తి- హేసుధియ ఇత్యధ్యాపార
కవితార్కిక కేసరిణా-కవితార్కిక శ్రేష్ఠేన, వేంకటనాథాహ్వయే
న; విరచితామ్- నిర్మితామ్, ఏతాం, సమ్యక్ పదవాక్య రచనోజ్ఞ
లామ్, వాగర్థసిద్ధిహేతుమ్- వాచాం-వాగ్రూపాణామ్, అర్థానాం
సిద్ధౌ- జ్ఞానే, హేతుమ్- కారణమ్, హయగ్రీవ సంస్తుతిమ్- హయ
గ్రీవస్తవం, భక్త్యా-పఠత-అనుసంధయన్వమ్. || ౩౩ ||

శ్రీ హయగ్రీవ స్తోత్ర వ్యాఖ్యా సమాప్తా.
శ్రీమతేనిగమాంతమహాదేశికాయనమః.

(౪)

శ్రీయైనమః.

శ్రీశ్రీనివాసపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీమతేనిగమాస్తమహాదేశికాయనమః.

శ్రీమన్నిగమాస్తమహాదేశికవిరచితమ్,

దయాశతకమ్.

—†—

పదామృజపరిషక్రూతస్ఫురితపత్రపద్మాసనం కటీతట విరాజతా
కనకవాససాలజక్రూతం రమాచరణలాక్షయాలసదురసూమా
విస్త్రితం కుశేశయదృశంస్తుమోవృషగిరీశ్వరంపూరుషమ్॥ ౧॥
ఏకంశరేణుధనుషాకలయస్తమన్యంమాన్యంకరం స్థితివిశేషవిశేష
రమ్యం దేవ్యానుజేనచపరిషక్రూతపార్శ్వయుగ్ధంరామంమదీయ
కులదైవతమాశ్రయామి॥ ౨॥ అనుసన్దధాతిభావం కౌశికహేతి
స్తదేశికాల్లభమ్ రామానుజార్యదాసోదయాస్తుతేద్వేజుటే
శస్య ॥ ౩॥ ... *— తత్ర “స్వకైర్గుణైస్సైన్య

శ్చరితైస్సవేదనాద్భజంతియేత్వాంత్యుభక్తితోభవా | కరీ
శతేషామపి తావకీదయాతథాత్వక్తుతైస్సవతు మేబలంమతమ్ ”

ఇత్యుక్తప్రక్రియయాఽకించనాధికారిణౌ భగవద్దయైకనిష్ఠత్వేన త
స్యాఏవ స్తోతవ్యత్వాత్తాం స్తోతుకామోఽయం కవితార్కిక కేసరీ
వేదాన్తదేశికప్రథమం సాశ్రయాయా దయాయా ఆవిర్భావభూ
మిత్యేన పరమోపకారకం “ధన్యానిష్ఠలవైభవేనకతిచిద్వస్తూని”
ఇతిన్యాయేనశ్రీవేంకటపతేరప్యతిశయాధాయకంశ్రీమన్తంవేంకటగి
రినమస్యతి(ప్రపద్య)ఇతి - అత్రఇక్షుసారస్రవన్త్యైవస్థితయాశ్రీనివా
సానుకమ్యయాప్రాప్తాయోయాన్మూర్త్యా శరీరాయితంతంగిరింప్రపద్య

ప్రపద్యేతంగిరింప్రాయశ్శ్రీనివాసానుకంపయా । ఇత్యుసార

ఇత్యన్వయః, అత్రచ “మన్యేశ జీర్ణువం ప్రాయోనూనమిత్యేవమా
దిభిః । ఉత్పేక్షావ్యజ్యతే” ఇత్యుత్పేక్షా వ్యంజకప్రాయశ్శబ్దాను
గుణ్యాత్ శరీర-రాయితమిత్యుత్పేక్షా; తత్సహచర్యాత్ “ఇవశ
బ్దోపితాదృశ ” ఇతివశబ్దస్యా పున్రప్రేక్షావ్యజ్ఞకత్వాచ్చ ఇత్యుసార
స్రవంత్యేవే త్వత్రాపున్రప్రేక్షైవ, శ్రీనివాసానుకంపయీ మధుర
త్వశీతలత్వాదినా నిమిత్తేన ఇత్యుసారస్రవంత్యముత్పేక్ష్యతే, గరే
రపిదయాకార్యత్వముత్తైః తత్పరిణామజ్యేవాభ్యవసితస్య ఇత్యుసా
రస్రవంతీ పరిణామధూత శరీర-రాత్వముత్పేక్ష్యతే; యన్మూర్త్యా
యదాత్మనా, [ప్రకృత్యాచిత్వత్వతీయా] శరీర-రాయితం-శరీర-
రయాధూతం, [లోహితాది డాబ్జకృష్టిభవత్వధేక్యమ్-తతోభా
వేక్తః] యద్వా-ఇత్యుసారస్రవంత్యేవేత్యత్ర ఉపమైవ-యన్మూర్త్యా
శరీర-రాయితమిత్యుత్పేక్షా, శ్రీనివాసాను కంపయీ ఇత్యుసార
స్రవంత్యాగ్ని సూక్తసామ్యాత్త్వచ్ఛరీర-రాత్వేన పరిణామోపా
వశ్యకఇతి దయాపరిణామజ్యేవాభ్యవసితో గిరిశ్శక-రాత్వేనో త్పే
క్ష్యతే; యన్మూర్త్యా-గిరిరూపేణ, శరీర-రాయితం-శరీర-రయాధూ
తమితి [లోహితాదేరాకృతిగూత్వాచ్ఛవత్వధేక్యమ్] అథవా-ఉ
భయత్రాపున్రపమైవ-మాధుర్యాదినా ఇత్యుసారస్రవంత్యేవస్థితయా
శ్రీనివాసానుకంపయీ యన్మూర్త్యాదయాకార్యత్వముత్తైః దయాప
రిణామరూపజ్యేవా భ్యవసిత యదాత్మనా శరీర-రాయితం-ఇత్యుసా
రస్రవంతీ పరిణామధూత శక-రయేవాచరితమ్, [కర్తుః కృజ్ఞులో
పశ్చేతి ఆచారార్థకృజ్ఞంతాద్భావేక్తః] ఆపరిణామ శరీర-రాదే రుప
మానత్వాసమ్భవాదిత్యుసారస్రవంతీ పరిణామధూతైత్యుపమానం వి
శేషణీయ వివక్షితంచ తథా; ఏవంనోభయత్రాపి అభూతోపమా,
ఇత్యుసారస్రవన్త్యాస్తత్పరిణామధూత శరీర-రాయాశ్చ అస్రవన్త్యైః;

రస్రవంత్యైవ యన్ముత్వాశరగ-రాయితమ్ ||౧|| విగాహేతీర్థ

అఘాతో పమాచా నన్వయాలంకారచదనుపమత్వే పర్యవస్యతి- అ
త్రాయం ఖలితార్థః, శ్రీనివాసానుకంపా స్వరూపేణ ఇక్షుసారస్ర
వంతీవభవతి స్వపరిణామయైనాభ్యవసిత శ్రీ వేఙ్కటాగిరిరూపేణ ఇ
క్షుసారస్రవంతీ పరిణామధూతశరగ-రేవ భవతీతి. అస్మిన్పక్షేప్రా
యసిద్రపద్య ఇత్యన్వయః, ప్రాయో-బహుశః, “ప్రాయోధూ
మ్యురీతగమన” ఇతి నిఘట్టుః; అస్మిన్దశకే౨ న్యపరేపి స్రతి క్లోకంద
యాస్తుత్యన్తర్భావో ద్రవ్యవ్యః, అత్రచాభయత్రాప్యత్ప్రేక్షాపక్షే
ఉత్ప్రేక్షాద్వయస్య అఙ్గశ్చిభావేన సజర-రః, శరగ-రాయితమిత్య
త్ప్రేక్షాయా ఇక్షుసారస్రవంత్యైవేత్యుత్ప్రేక్షోత్థాపితత్వాత్ ; ఇక్షు
సారస్రవంత్యైవేత్యత్ర ఉపమాయా శరగ-రాయిత మిత్యత్రోత్ప్రే
క్షాయాశ్చ వివక్షితత్వే ఉపమోత్ప్రేక్షయో రఙ్గశ్చిభావ సంకరః,
ఉపమాయా ఉత్ప్రేక్షోత్థాపకత్వాత్; ఉభయత్రో పమాయా అ
అభిప్రేతత్వే సమప్రాధాన్యసంకరః, పరస్పరనిరపేక్షత్వాత్స్వరూ
రూపేణైక్షుసారస్రవంతీవ కార్యరూపేణ శరగ-రేవేతి సంస్పృష్టితో
విచ్ఛిత్తి విశేష సచ్ఛావాచ్ఛ, ఏషాంచత్రయాణాం సంకరాణాం స
ద్దేశాసంకరః; కవినందర్శ గోచరత్వస్య దుష్టేయత్వాపితి॥ ౧॥

అథగునుసంతతిప్రణామస్య భగవద్దయాప్రీతినత్వాత్ “భగవద్దంద
నంస్వాద్యం గురువందనసూర్యకం” ఇతిన్యాయేనచ ప్రథమ మష్టభిక్షో
కైర్గురుసంతతిం ప్రణంస్యం స్తుత్రాద్యశ్లోకేన సర్వేషాం గురూణాం
యుగపన్తనసి సన్నిహిత (పా-త్వేన) త్యాద్యౌగపద్యనతాన్నమ
స్యతి—(విగాహ) ఇతి—తీర్థబహుళాం శీతళాంగురు సంతతిమేవ
శ్రీనివాసదయామోర్ధిపరీవాహ పరమృతాం విగాహఇత్యన్వయః, తీ
ర్థబహుళామ్- తీర్థైః- నాథయామనయతీశ్వర ప్రభృతిభిర్దర్శనస్థా
పక్షైః, పరిపూణాః, “నిపానాగమయోస్తీర్థమృషిజలైశ్చరైః”

బహుళాంశీతలాంగురుసంతతిం । శ్రీనివాసదయామ్బోధి పరీవా
హపరమ్పరామ్ ॥౨॥ కృతినగికమలావాస కారుణ్యైకా నైవో

ఇత్యమరః; శీతలాం- శమదమాది గుణసమ్పన్నత్వేన సుఖోపసదనా
మిత్యర్థః, తాదృశీం గురుసంతతిమేవ శ్రీనివాసదయామ్బోధిపరీవా
హ పరమ్పరాం- శ్రీనివాసదయామ్బోధి- సముద్ర, యద్వా- తటా
కాడి, సముద్రస్య పరీవాహప్రసీధ్ధే, తస్య పరీవాహ పరమ్పరామి
తి వ్యస్తరూపకమ్, అనేన పరీవాహ పరమ్పరాత్వరూపజేన యథా
జలాశయ దూరవర్తినామపి సస్యానాం పరీవాహ పరమ్పరా సం
జీవనీభవతి ఏవం దురంతదురితవశేన భగవద్దయా దూరవర్తినామస్యా
కంగురుపరమ్పరా సంజీవినితీ సూచ్యతే. విగాహే-విశేషేణ గాహే, అ
నేన మానసాది నమస్కార త్రితయం వివక్షితమ్. (పరీవాహపక్షే)
తీర్థైః-అవతారైః, బహుళాం-నిబిడామ్, శీతళామ్-తైత్త్యగుణశోభి
తామ్, విగాహే-అవగాహాభివ్యక్తః, వతకమాననిదే-శేన ఉభయ
త్రవిగాహస్యభోగ్యతాతిశయాదనువృత్తత్వం ప్రతీయతే. అత్ర చ శ్లేషా
ది మూలాతిశయో(క్రిస్టీణా)ర్హ్యత్థాపితోరూపకాలక్రారః ॥౨॥

అథైవం సర్వసాధారణ్యేనానుష్ఠితయా నమస్యయా తృప్తిమల
భమానగ ప్రత్యేకం ప్రణమతి సప్తభగ పద్యైః- తత్ర పరాంకుశ
పరకాలాదీ భగవద్దయైక శరణత్వేన ఏకరాశీకృత్య నమస్యతి-(కృ
తిన)ఇతి- కమలావాస కారుణ్యైకా నైవః- ఏకాంతః-నియమః, ఏషా
మస్తీత్యైకా నైవః, కారుణ్యే-దయాయా, మేకా నైవ ఇతి విషయసప్త
మ్యాస్సప్తమితి యోగ విభాగాత్సమాసః యద్వా కారుణ్యసైక్యా
నైన ఇతి సమ్బంధసామాన్యప్రసాదీక్ష్యతీ సమాసః-కరుణైవ కారుణ్యమ్.
[స్వాధే-వ్యజ్] శ్రీనివాసకరుణైకశరణాభివ్యక్తః; (అతఏవ) కృతినః-
కృతకృత్యా, కతవ్యశేషరహితా ఇతియావత్; తాదృశా పరా
ంకుశ పరకాలాదీ, ప్రపన్నాభజై-సేవే, తత్కృతం మహూపకా

భాగ | ధత్తేయత్సుక్తిరూపేణ త్రివేదీసర్వయోగ్యతాం ||౩|| ప

రమాహ (ధత్త) ఇత్యాదినా- త్రివేదీ - త్రయాణాం వేదానాం స
మాహారస్త్రివేదీ, [తద్ధితానాం త్తరపద సమాహారేద్విగతి] య
త్సుక్తి రూపేణ- ఏషాం-పరాంకుశాదీనాం, సూక్తయః- పరమవై
దికైస్సవాసుసంధేయతయాపరిగృహీతాశ్చతుస్సహస్రసంఖ్యోద్రుమ
డ గాధాః, తత్స్వరూపేణ, సర్వయోగ్యతాం- సర్వే చాతుర్వర్ణ్యా
జాతాస్త్రీపుంసా యోగ్యాయస్యా ఇతి బహువ్రీహిః, సర్వేషాం
యోగ్య సర్వయోగ్యైః పశ్యతత్పురుషోవా, బహువ్రీహేవధ్యేత్యా
ణామధ్యయన యోగ్యతా సద్భావ ప్రయుక్తాలిశయగ్గి ప్రతీయతే,
తత్పురుషేతు అధ్యేయస్య సర్వోపజీవ్యత్వ రూపాతిశయః; తస్యా
భావసర్వయోగ్యతా, తాం, ధత్తే- పుష్టాతి, అయంభావః- “వేద
వేద్యేపరేపుంసి జాతేదశరథాత్మజే । వేదగ్రప్రాచేతసాదాసీత్సాక్షా
ద్రామాయణాత్మనా॥ ” ఇతి న్యాయేన నిత్యసూరిషు చతుర్వర్ణాత్మ
క సంసారిచేతనోజ్జీవీవయిషయా స్వజన్మానుగృహీత చాతుర్వర్ణ్య
షు సత్సు త్రివేద్యపి స్త్రీ శూద్రాది జడప్రాయం జగత్స్వ సమృద్ధి
నోజ్జీవయితుం పరాంకుశ పరకాలాది శ్రీసూక్తిరూపేణావతతారే
తి- అత్ర పరాంకుశాది విషయ రతిభావస్య భగవద్దయావిషయ ర
తిభావాంగత్వాత్ “ రసోంగభూతోరసవత్ ” ఇతి రసవదలక్ష్ణా
రః. కించ పరాంకుశాదిభజనరూపస్య సమర్థనీయార్థస్య కారుణ్యైర్ని
కాన్తిసమర్థనాత్ “సమర్థనీయస్సార్థస్యకావ్యలింగసమర్థనమితి”
కావ్యలింగమ్. పరాంకుశాది భజనస్య సమర్థనీయత్వంచాస్యకవే రి
దానీం దయాస్తుతిప్రవృత్తత్వేన దయాయావీవ భజనీయత్వాత్, ఏవం
చసతి తేషాం దయైకనిష్ఠత్వేన దయా సమృంధా ధృజనీయత్వ ము
పపన్నమితిభావః; అనయోరలంకారయోశ్చత్రసంస్పృష్టిః॥ ౩॥

ఏవం శ్రీనివాసదయైకనిష్ఠత్వేన పరాశరాది మునిగణాపేక్ష

రాశరముఖావంఢే భగీరథనయేన్ధితాః | కమలాకాంతకారుణ్య

యా ద మాయా లంతరజ్ఞ భూతానత ఏవ స్వస్యాపుర్యజ్జేత్యైవ త
 థా భూతాః పరాంకుశాదీన్ప్రణమ్య అనంతరం వేదోపబ్రహ్మణ
 పురాణాది ప్రణెతృత్వేన పరమోపకారకాన్పరాశరాదీన్ప్రణమతి-
 (పరాశరముఖా)నితి—కమలాకాంతకారుణ్యమేవ పావనత్వ శీతలత్వ
 మధురత్వనగళ ప్రవాహత్వాదినాగంగా, తయాస్థావితాః- అభి
 షేచితాః, మద్విధాః - ప్రాతికూల్యభూయస్తయా భగవద్దయాదూ
 రవర్తినః, అతఏవ “అసన్నేవ” ఇత్యుక్తప్రకారేణాసతగల్పయై
 స్తాః; అతఏవ భగీరథనయేన్ధితాః, ఏతదుక్తంభవతి- యథాభ
 గీరథః అతి కపిత కపిలదృష్టి దహన దగ్ధా సగర తనయాః
 గంగా ప్రోతసాస్థావయిశ్చోద జీవయత్ ; ఏవం పరాశర ప్ర
 భృతయోపి ప్రాతికూల్య ప్రాచుర్యేణ భగవద్దయా వైదేశికానత ఏ
 వాసతగల్పా మద్విధానగమలాకాంత కారుణ్య గంగాస్థావనేనో
 జ్జీవయామాసురితి- అత్రచ మత్సదృశోజ్జీవన మేవ మదుజ్జీవనమి త్యభి
 ప్రాయేణమద్విధేయః. యద్వా-మద్విధేత్యాస్మదేవ నిదేశః, స్వ
 స్వప్రాతికూల్యసదృశాంతరవిరహేత్ “ఇద్దురిద్దురిన భీమా”నిత్యాదివ
 దాత్మనైవసాదృశ్యకథనమ్, తథాచానన్వయాలంకారః, భగీరథపక్షే
 కమలాకాంత కారుణ్యసదృశగంగాస్థావితా మద్విధామత్తుల్యాస్యగ
 రతనయా యేనేత్యథః, పరాశరాదీనాం భగవద్దయా ప్రవతక
 త్వంచ ఉపసృష్టతైర్వేదార్థ విశదీకరణముఖేన బ్రహ్మజ్ఞానోత్పాదక
 త్వాదితి మంతవ్యమ్, ఏవం భూతాన్పరాశరముఖాః పరాశర పా
 రాశర్యప్రాచేతస ప్రభృతీః, వంఢే- అభివాదయే, స్థామివా; అ
 త్రచ భగీరథనయేన్ధితానిత్యత్ర “ పదార్థవృత్తిమన్యైకవదన్త్యన్యాం
 నిదర్శనాం ”. ఇత్యుక్తలక్షణానిదర్శనాలంకారః, తథాహి భగీరథన
 యేన్ధితాననివిష్టాం స్తద్వత ఇతి యావత్; అస్యధర్మస్యాన్యత్రాస

గంగాస్థావితమద్విధాన్ ॥౪॥ అశేషవిఘ్నశమన మనీకేశ్వరమాశ్ర
 మ్భవాద్భగీరథనయవత్త్వం పరాశరాదిష్వారోప్యతే, “త్వన్నేత్ర
 యుగళంధత్తే లీలాంసీలామ్బుజస్థితో” రిత్యాదావిత తద్ధర్మ సమా
 న ధర్మవత్వాత్పాదౌపమ్యే పర్యవసానం, అతా నిదర్శనాలజ్ఞాగ్రా
 రః. కించ-కారుణ్యగంగేత్యత్ర ప్రదర్శిత ప్రకారేణరూపక ముపమా
 చ, మద్విధానిత్యైవోపమా సన్వయాలజ్ఞాగ్రయోగ్యందేహ సజర
 రః; ఉపమానోపమేయ నిర్మయోః కమలాకాంత కారుణ్య గంగా
 స్థావిత మద్విధేస్తేక శబ్దోపాదాన మూలాభేదాధ్యవసానా దతిశ
 యోక్తిశ్చ. ప్రదేశత నిదేశనాయా ఏతైరలజ్ఞైరై రనుప్రాణిత
 త్వాదభయేచామజ్ఞాగ్గభావేన సజరశ్చ. ॥౪॥

అధారోపాక్రమేణ విష్వక్సేవాదీనాచార్యా న్నమసగరోతి
 పంచభిః- (అశేషే)తి—అశేషవిఘ్నశమనం- ఐహికామస్మిక పర
 మపురుషార్థలక్షణ మోషతత్సాధనాది సమృద్ధినాం సమస్తవిఘ్నా
 నాం, శమనం- శాంతిరం, [సంహృదిత్వాత్కృత-తత్కార్యః] ఆచార్య
 ర్యత్వేన తదాశ్రయేకృతే “ అనిచ్ఛయాపిసంస్పృహ్యో దహశ్చేవహి
 పావకః” ఇతిన్యాయేన సమస్తవిఘ్నశమయతీతిభావః; అయచ
 స్యాసాధారణాకారణత్వం, అనన్యసాధారణ మాకారాంతరమప్య
 హ-(శ్రీమత)ఇత్యాది-య ద్వా చతుర్వక్-ప్రవణ సాధారణముపకా
 రకత్వముక్తం (అశేషవిఘ్నశమన)మితి. ముముక్షునా ప్రత్యసాధార
 ణముపకారకత్వమాహ-(శ్రీమత)ఇత్యాదినా- శ్రీమతఇతిపదంకాకా
 షీన్యాయేనోభయత్రసమృద్ధతే, శ్రీమతోనీకేశ్వరం శ్రీమతగి కరుణా
 మ్బాధావితః, శ్రీమతః-శ్రీనివాసస్య, కరుణామ్బాధా-కరుణైవామ్బా
 ధిః- సముద్రః, పరిపూణతటాకాదిర్వా; తస్మిన్ [తస్మిన్ ప్రజ
 ప్రచురితవదధికరణత్వ వివక్షయా సప్తమీ] ఉత్థితం-తతస్త్వయమేవ
 నిగతం, నతుస్థాపితం; కరుణామ్బాధేగి పరిపూణత్వేనాంతర్గా

యే | శ్రీమతగ్గకరుణామౌఢ్యాధాశితాస్రోత ఇవోత్థితః॥

తుమశక్తం, బహి స్వయమేవ నిస్సృతమిత్యర్థః. యద్వా-ఉత్థిత-
ఉచితం, ఉదయాధికరణత్వేన కరుణామౌఢ్యాధావతి సప్తమీ. అనేన
సంజ్ఞితేన ప్రథమనిర్గతత్వమపి వివక్షితమ్. అన్యథా; కరుణామౌఢ్య
స్థితాస్రోత ఇవోత్థైవాలం, ఉత్థితమితి వ్యర్థంస్యాత్ తాదృశం శి
తాస్రోత ఇవస్థితం, శితాస్రోతానామ పరిపూర్ణతటాకాదె రంతర
మాన్ స్వయమేవ నిగతగ్గపరీవాహః; “స్రోతాంబుసరణంస్వతః”
ఇత్యుచరః. సచ “పూర్వోత్పడతటాకస్య పరీవాహగప్రతిక్రియా”
ఇతి పరిపూర్ణతటాకాదిరక్షకత్వేన హితత్వాత్, శితాస్రోతః, శితా
రూపం- హితరూపం, స్రోతః, శితార్థం స్రోత ఇతి వ్యర్థమపి లో
పిసమాసోవా, తదివస్థితమిత్యుత్తైత్వా; అత్రచ-విష్వక్సేనస్య గురుప
రమ్పరాయాం ప్రాశస్త్యా త్పరిపూర్ణ భగవద్దయా ప్రేరితత్వా
ద్భగవద్దయ యా కార్యతగ్గ పరమసాదృశ్యేన తదభిన్నత్వాత్పరిపూర్ణ
త్వేన భగవత్స మాంత్యాదయాయాగ్గ పరీవాహన్యాయేన రక్షక
త్వాత్ శితాస్రోతగ్గపరీవాహపరమ్పరాద్వారా సస్యాదివర్ధకత్వవ
ద్గురుపరమ్పరాముఖేన సంసారిచేతనోజ్జీవకత్వాచ్చ శితాస్రోత స్సా
న్యూద్భగవత్కృపా మౌఢ్యాధి శితాస్రోతస్త్వేనోత్ప్రేక్షాకృతా, ఏవం
చ సతి తాపత్రా భిహన్యమాన సంసారిచేతన దుగ్గిఖానినిరాచిక్షీర్ష
స్తీప్రతిక్షణం వర్ధమాన త్వేనాపరిచ్ఛిన్నేపి దివ్యాత్మ స్వరూపే అమా
స్తీ శ్రీనివాస కృపాచేతనోజ్జీవీపయిషయా విష్వక్సేనాత్మనా స్వయ
మేయ బహిరుత్థితా ఆచార్యక మాచరతి కిమిత్యుత్ప్రేక్షాపర్యవసా
నమ్, సాహోత్ప్రేక్షా కరుణామౌఢ్యాధావతి రూపకొత్థావితతి త
యోరక్కాగ్గిభావ సజ్జరః, కించాత్ర విష్వక్సేనాత్రయణస్య సమర్థ
నీయస్య శ్రీమతగ్గకరుణామౌఢ్యాధావిత్యాది వాక్యేన సవర్థనా ద్వా
కారిర హేతుకం కావలలింగమ్, అస్సనోత్ప్రేక్షానుప్రాణితత్వాదన

॥౫॥ సమస్తజనసంపదే చైతన్యస్తన్యదాయినీ! శ్రీయసీంశ్రీని

యోరజ్ఞాంగిభావ సంకరః. దయా స్తుతౌ విష్వక్సేనస్య సేవ్యత్వం
దయాంబోధి శిక్షాసోత్తరస్త్వేన సమ్భావనీయత్వ హేతుకమితిభావః.
అత్రచానెనశిక్షాసోత్తరస్త్వైక్షణేనాయమర్థోలభ్యతే పరమకా
రుణికశ్రీనివాసస్సంసారిచేతన విషయయా తదీయం దుష్కభూయ
స్త్యం స్వరూపానురూప వృత్తి బైగుర్యంబా సహమానయా ప్ర
తిక్షణమేధమానయా స్వాత్మన్యమాన్త్యా పరిపూర్ణతటాకాది న్యా
యేన పరీవాహసాపేక్షయాఽఽత్మీయదయయాప్రేరితస్సత్తాప్రత్ర
యాక్రాంతా సంసారిచేతనా దయాసాగరపరీవాహాయ మానే
న శ్రీమతావిష్వక్సేనోజ్జీవయతుం ప్రథమగురుత్వేతమభిషేచేత్వ
యమర్థః త్పైక్షారూపేణ చమత్కృత్యకవినా. పరీమ గురుత్వం
చ విష్వక్సేనస్య వతుశిధరమనిం ప్రత్యాచార్యత్వాదితి సప్రదా
యః- ఏవం భూతం శ్రీమతశ్రీనివాసస్య, అనీకశ్వరం సేనాపతిం,
అశ్రయే - ఆసమన్తాప్యేవే, సపరికరం శ్రీవిష్వక్సేనమ్ సేవ
భిత్త్యర్థః. ... ॥౫॥

ఏవం సమస్తవిఘ్ననిరాసకం ప్రథమాచార్యభూతంచవిష్వక్సేనమా
శ్రిత్య ఆరోహక్రమపాప్త నమసాగరాం భగవదాశ్రయణేపురుష
కారభూతాంచ శ్రీయమభివాదయతే (సమస్తజనసీ)మితి-చైతన్యం-
స్వస్వరూపాదిజ్ఞానమేవ, స్తన్యం, తద్దాయినీ; తత్త్వజ్ఞానస్య,
“సంతమేనంతతోవిదు” రితిస్వరూపసత్తాపాదకత్వాత్ స్తన్యత్వేన
రూపణంకృతమ్. స్తన్యంతు శరీర సత్తోపయోగి, జ్ఞానమాత్మసత్తో
పయోగి, తి సత్తోపయోగిత్వముభయ సాధారణమేవ; ఇదంచవిశేష
ణం జననీత్వాపయికమ్ - [సుస్యజాతాణిసాచ్చీల్యఇతి రాజౌణి
సి; అతోయక్చిత్ కృతోరితి యుగగమః, ఋషేభ్యోజీవీజీవీ
శ్రీయసీమ్. ప్రశస్యతరామ్, శ్రీనివాసాపేక్షయాఽఽత్మీయదయేన ప్రశ

వాసస్యకరుణామివరూపిణీమ్॥౬॥వందెవృషగిరీశస్యమహిషీంవిశ్వ

స్వామిత్యభావః; “ హ్రీశ్చ త లక్ష్మీశ్చ పత్నీ - అప్రమేయంహి త
తైశోయస్యసాజనకాత్మజా-వేదాంతాస్తత్వచింతాంమురభిదురసి య
త్వాదచిహ్నైస్తరంతి - అపాంగా ధూయాంసోయదుపరి పరం బృ
హ్మాతదభూ ” దిత్యాదికమనుసంధేయమ్- “ మాతృదేవోభవ-పితృ
దేవోభవ-పితృశ్శతగుణంమాతా ” ఇతిచ; ప్రశస్యశబ్దాద్భివచనవి
భజ్యోపపదే తదవియసునావితీ ద్వయోరేకస్యాతిశయే ఈ యసుః
ప్రత్యయః- ప్రశస్యస్య శ్రీ ఇతి శాస్త్రభావః, ప్రకృత్యైకాజీతి సూ
త్ర ప్రాస్త టిలోపాధావశ్చ, ఉగితశ్చేతి జీవ] పునఃగీర్త్యశీమిత్య
త్రాహ- (రూపిణీం శ్రీనివాసస్య కరుణామివస్థితా) మితి- శ్రీని
వాసస్యాతిశయో యస్యామాయత్త స్తావృత దయాత్వేన సంభావ
నాహాఽయా స్సంస్తజనన్యాం భగవదపేక్షయా ప్రశస్య తరత్వం
కిమువక్తవ్యమితి భావః; శ్రేయసీమితి కరుణావిశేషణంవా; రూపి
ణీం- రూపం- విగ్రహః, తద్వతీం, [అత ఇని తనావితీ ఇని ప్రత్య
యః- ఋస్తేభ్యో జీవితీజీవ] తాదృశీం శ్రీనివాసస్య కరుణామివస్థి
తాం- అనుగ్రహ మయత్వాదజ్ఞాత నిగ్రహత్వా చేయం పద్మాల
యా శ్రీనివాసదయాత్వేనోత్ప్రేక్ష్యతే. సమస్తజననీం-లోకమాతర
మ్, ఇమంచ విశేష్య సమర్చకం పదమ్, శ్రీనివాస వక్షస్థలరసికాం
పద్మాలయామ్, వందే- అభివాదయే, స్తోమి. అత్ర రూపకొత్ప్రే
క్షయోస్సంస్పృష్టిః. ... .. ॥౬॥

అథ “ యాభిస్త్యంస్తన చాహుదృష్టిభిరవ స్వాభిప్రియం శ్లా
ఘసే ” ఇత్యుక్తప్రక్రియయా లక్ష్మ్యై అవయవ పా్రియత్వేన త
దంతర్భూతే ధూమినీశాఖ్యైఃప్రణమతి శ్లోకద్వయేన- పృషగిరీ
శస్య- వేషటపతేః, మహిషీం, విశ్వధారిణీం- ధూమిం, వందే,క్ష
మయా-క్షమాఖ్యయా,క్షమాఖ్యగుణవిశేష ధూతయాచేతి శ్లేషమూ

ధారిణీమ్ | తత్కృపా ప్రతిఘాతానాం తమయా వారణం య
యా || 2 || నిశామయతుమాంసీశా యద్భోగ పటలైర్ఘృతం |

లాభేదాధ్యవసాయాల్లభ్యతే ; యయా- ఘామ్యా, (కరణ ఘాత
యా, కర్తృవా) తత్కృపా ప్రతి ఘాతానాం- తస్య- వృషగిరి
శస్యకృపాయాగి ప్రతిఘాతానాం, [హస్తేభావేఘోహన
స్తోచిణ్ణిలోరితి తాదేశః. ఉభయ ప్రాప్తా కర్మణీతి నియమా
తర-మణి పట్టి.] తదాజ్ఞాతి లక్ష్మనకృత ప్రతి బంధానాం, వా
రణం - నివారణం, భవతి, అపరాధైరుపజనిత క్రోధోపి భగవాన్
క్షమాగుణసారత్వాత్తు మేతి ప్రథితాయాః “ తమయాఽపృథివీసమ ”
ఇతిక్షమాపత్వై దృష్టా నైఘాతాయా స్సర్వం సహాయాముఖం నిరీ
త్య తపింగితజ్ఞస్సర్వం తమత ఇతి తాత్పర్యమ్, అనేన స్తోతవ్యత్వే
న ప్రస్తుత దయాసహకారిత్యే నాపి విశ్వంభరాత్ప్రవన్దసియేతి సూ
చ్యతే, ఏవంచ పూర్వార్థ ప్రతి పాద్యస్య సమర్థనేయస్య ఉత్తరా
ధాన సమర్థనాత్ కావ్యలింగమ్ ; “ సమర్థనీయస్యాథాస్య కా
వ్యలింగంసమర్థనమ్ ” ఇతి లక్షణాత్, తచ్చక్షమయేతి శ్లేషమూ
లాభేదాతిశయోక్త్యుపసృతమితి తయోరజ్ఞాన్గి భావసంకరః || 2 ||

(నిశామయ)త్వీతి—నీశా, మాం, నిశామయతు-వందమానం
మాం “ మైత్రేజేతస్వ చక్షుషా ” ఇత్యుక్తప్రకారేణ వీక్షతామ్,
తత్కృతం కృపాసాహాయ్యమాహ—(యద్భోగపటలై)రిత్యాదినా-
శ్రీనివాసస్య భక్తదోషైష్వదర్శనం, యద్భోగపటలైః - యస్యాః-
నీశాయాః, భోగాః-దర్శనస్పృశనసంభాషణాద్యనుభవాః, తేషాం
పరస్పరాభిః, యద్వా- భోగాపవ పటలాని- ఛదీంషి, “ నీవేతుప
టలంఛది ” రిత్యుచరః. పటలాఖ్య సేత్రదాసోవా, అదశనాపాద
న సామ్యాత్పటలత్వ రూపణమ్, తైః భావితం- జనితమ్, ధ్రువమి
త్యుత్పేక్షా. అత్రచ నీశాయావల్లభ్యాతిశయేన తస్మిన్తప్తేకృ

భావితంశ్రీనివాసస్య భక్తదోషేష్వదశఃనమ్ || ౯ || కమస్యన

తం శ్రీనివాసస్య భక్తదోషా దశఃనం యద్యోగపటలైర్భావితమి
తి నిరంతర నీలాభోగ పరంపరా హేతుకత్వేనవా తద్భోగాభ్య నీ
వ్రతిరోధానకృతమితివా తద్భోగరూప నైత్రదోష విశేష జనితమితి
వాత్మేత్వేన, యచ్ఛా- “ అవిజ్ఞాతానహస్రాశు ” రిత్యాది సి
ద్ధం భగవతోభక్తదోషాదశికత్వం స్వాభావికమ్ యదస్తి తదత్ర ని
రంతర నీలాభోగ పరంపరా పారవశ్యాది హేతుకత్వేనో త్పేత్వ్య
త ఇతి హేతుత్వేనా; ఏవంచనతి విషయవిషయభేదేన షడ్విధా
నా ముత్పేత్వీత్యాణాం సంజేహ సజరః, కించాత్ర నీలాయాదెవ్య
స్తరాపేక్షయా భోగ్యతమత్వ మంగీతదోష దశఃనా సహత్వంచ
సాధ్యతే, విశ్వంభరా భగవతా దృష్టానాశ్చి తాపరాధా తామ
యతి, నీలాతుభక్తదోష దశఃనమేవనసహత ఇతివిశేషః; ఏవంచ
దయాయా నిరగళస్వాశ్రిత విషయాకార సిద్ధ్యతీతి దయా సమ్మ
న్తోఽత్రాపి పురస్కృత ఏవ. ... ||౯||

అథకమప్రాప్త ప్రణామం గురుపరంపరా కల్పలతామూల
భూతం స్తోత్రవ్య దయాశ్రయం వృషగిరవతిం పూజతి-(కమపీ)తి-
అనవధిం- దేశకాలవస్తు పరిచ్ఛేద రహితమ్, ప్రసిద్ధవరుణాలయస్తు
ఛరిచ్చిన్న ఏవతి తతోప్యాధిక్యోక్తి, కమపి- అవాఙ్మనసగోచరజ్ఞే
భవమ్, కరుణా వరుణాలయమ్- కరుణాయా వరుణాలయమ్, కరు
ణాపూజా సాగరమ్; తాకేక సాగరస్తుజలపూజాః, అయంతు కరు
ణాపూజా ఇతి తతో జ్వేలత్కణ్ఠమ్, అతఏవక మపీత్యుక్తమ్; కరు
ణావరుణాలయ మిత్యనెన కరుణాయా నిరవధికత్వం ప్రణీయతే, అ
నవధికతోయాశ్రయత్వా ద్వరుణాలయస్య; అనెన వరుణాలయత్వా
భ్యవసానేన శ్రీవేంకటపతే దశఃన మాత్రేణ శ్రమ హరత్వాదికం
వృజ్యతే; ఏవంభూతం, వందే, పఠమాన నీదేశేన వందనస్య

ధీంవందేకరుణావరుణాలయమ్ । వృషశ్చైలతటస్థానాంస్వయం
వ్యక్తిమపాగతమ్ ॥ ౯॥ అకించననిధింసూతిమపవగత్రివగత్

నిత్యానువృత్త్యం ప్రతీయతే. ఈదృశం వరుణాలయం కీదృశా ఉ
పజీవంతీతి జిజ్ఞాసాంయూమాహ- (వృషశ్చైలే) త్యాదినా—వృష
శ్చైలతటస్థానాం- వృషశ్చైలతటే వత్మామానానాం జంగమస్థావరా
ణాం, ఇయం సౌశీల్యస్య పరాకాష్ఠా, స్వయంవ్యక్తిం- అపేక్షానిర
పేక్షమావిర్భావం, “ స్వయంవ్యక్తమకృత్రిమమ్ ” ఇత్యుక్తలక్షణా
కృత్రిమమంగళ విగ్రహవిశిష్ట వేషణావిభావమితిహ- ఉపాగతం-
ప్రాప్తమ్, సముద్రోహితైలమారుహ్య పశ్యతాం వ్యక్తిభవతి- క
రుణా వరుణాలయమిత్యత్ర వరుణాలయమితి నిగీర్య ధృవసానా
ద్రూపకాతిశయోక్తిః, “ రూపకాతిశయోక్తిస్సాన్యస్మిగీర్యా ధృవ
సానతః ” ఇతిలక్షణాత్; తదనురోధేన కరుణాయాంజలత్వ రూప
ణమనుక్తమపి కల్ప్యతే, ఏకదేశరూపకస్థేవ రూపకాతిశయోక్తేర
పి స్వోపయోగిరూపకకల్పకత్వాత్; తథాచాత్ర రూపకాతి శయో
క్తేరేకదేశ వివక్షాయాపకస్య చాహ్లాగ్నే భావసంబంధః, యద్వా- క
రుణావరుణాలయం- కరుణాపూర్ణా వరుణాలయమితి ప్రసిద్ధ వరు
ణాలయా పేక్షయాఽఽధిక్య వర్ణన మితి అధికాభేద రూపకాతిశ
యోక్తిః, ఏవంచాత్రప్రదక్షిణతాలక్ష్టారయోస్సం దైహాసంకరః॥ ౯॥

ఏవమనుష్మిత గురుపరస్పరాదేవతా ప్రణామబ్ధిక్షిప్తం ప
తి జానతే—(అకించననిధి) మితి—అకించననిధిం-అకించనానాం- ప
రిత్యక్తోపాయంతరాణామ్, నిధిమ్- స్వతగ్గురుమాధకం, గురుమా
ధాకాంతరోపాయంచ; నిధిహి- స్వయం ప్రయోజనమ్, “ సర్వ
వర్ణవతాజితం ” ఇతి ప్రయోజనాంతర సాధనంచ భవతి, అకిం
చనానాం- నిర్దానానామ్, నిధిమితిచ స్ఫురతి; అకించనాధికారిణా
మేనం భూతామ్, ఉపాయంతరపరాణామపి ముముక్షుణాంత్రివ

యోః । అజ్ఞానాదీశ్వరదయామభిష్టామినిరజ్ఞానమ్ ॥ ౧౦ ॥

గఁప్రవణానాం చ తత్తదభిష్టం దదాత్త్యాహ—(సూతిమపవర్గత్రి
వగఁయో)రితి— అపవగఁ- మోక్షః, త్రివగఁ- ధర్మార్థ కా
మాః, “ త్రివగఁ ధర్మ కామార్థై శ్చతు ర్వగఁ స్సమోక్ష
తైః ” ఇత్యుపరః, అపవగఁస్య వైలక్షణ్యద్వౌతనాయపృథగుక్తిః;
అతఏవాభ్యుహితత్వాత్పూర్వనిపాతః. తయోస్సూతిమ్, [కర్తృ
కర్మణౌగకృతీతి కర్మణి షష్ఠీ] సూయతేనయేతిసూతిః, [స్త్రి
యాం క్తిన్నితి కరణైక్తి] నిరంజనాం- నిమగ్నమాం, ఆశ్రితాపరా
ధ దశన సోపాధికత్వాదిదోష దూరగామిత్యర్థః; అంజనాదీ
శ్వరదయాం-అంజనాదీశ్వరేతి శ్రీరంగేశ్వరాదిదయాతోవ్యావృత్తిః,
ఆకరోద్భవా రత్నజాతిరితివ దంజనాదీశ్వరదయేత్యుక్తే దయాంత
రాద్వైలక్షణ్యం ప్రతీయతఏవ; అభిష్టామి - అగాధత్వేన అంతర్గ
ప్రవిశ్యస్తోతుం సామగ్ధ్యాభావాదభితస్తామి, (యద్వా) తత్సంబంధీ
శ్రీ వేంకటేశోపిస్తుతౌ భవతీతితాత్పర్యమ్, వతమానసామీష్యే వ
తమానవన్నిదేశః; అత్ర అకించననిధి మిత్యాది విశేషణాని స్తో
తవ్యత్వోపయోగ గుణవిశేషశాలిత్వా భిప్రాయ గర్భాణీతి పరికరా
లఙ్కారః, “ అలంకారగ్గపరికరస్సాభిప్రాయోవిశేషణే ” రితిలక్ష
ణాత్; కించాత్ర అకించననిధిమితి వ్యస్తరూపకమ్, తత్రేవ సూతిమ
పవగఁ త్రివగఁయోరితి సాధారణ విశేషణమ్; “ సర్వమర్థ వ
తాజిత ” మితివ్యాయేన నిధేరపి సర్వపురుషార్థ సాధనత్వాత్, ని
రంజనామిత్యాధిక్యోక్తిః నిధేరంజనసాపేక్ష ప్రకాశత్వేన సాంజన
త్వమియంతు నిరంజనే త్యాధిక్యాదేవంచాత్రాధికాభేదరూపకం, త
చ్చక్షేపభిత్తికాతికయోక్త్యానుప్రాణితమితి తయోరణ్యోగ్గభావసం
కరః; అస్యచ ప్రదక్షిణత పరికరాలంకారస్యచ ఏకవాచకాను ప్రవే
శసంకరః ॥

...

...

॥౧౦॥

అనుచరశక్త్యాదిగుణామగ్రైసరబోధవిరచితాలోకామ్ । స్వాధీన

ఎవం ప్రథమదశకేన ప్రారిష్ఠితస్యావిష్ణు సమాస్తయే గురుప
రంపరా దేవతా సమసామరూపం మంగళ మాచరితమ్, చికిషి
తా దయాస్తుతిశ్చ ప్రతిజ్ఞాతా; అథ స్తుతిమారభ తే;—(అనుచరే)
తి— అత్ర తావద్దయాయా గుణాంతరాపేక్షయా ప్రాధాన్యం గు
ణాంతరాణా మేతత్పరికర భూతత్వం కిం బహునా సాక్షాద్వృషగి
రీశస్యాస్యేతదధీనత్వమతఏవ స్వయం ప్రభూతత్వంచ సమర్థగి స్వ
యం ప్రభూతత్వా దేవ స్వాధీనసంరక్షణేష్యసరాధీనాం తామేవశ
రణయతి- అనుచరశక్త్యాదిగుణామ్- అనుచరాః - అను వత్కమా
నాః; శక్త్యావయో- భగవత్కల్యాణగుణాయస్యాస్తామ్, ఆదిశబ్దేన
బౌద్ధార్యావయోగ్యత్యై; అనువత్కనీయాహిప్రభవభృతి భావః;
అగ్రైసరబోధ విరచితా లోకాం - అగ్రైసరేణ - అగ్రయాయినా,
బోధేన, విరచితః, ఆలోకః- దయనీయవిషయస్య ప్రకాశః, ఆలో
కశబ్దశ్చ యస్యాస్తామ్; ఆలోకశబ్దవాచినో హ్యగ్రైసరన్తి, ఆలోక
తేననేనాస్యాలోకః, ఆలోకయేతిశబ్దః [కరణేభ్యో] అత్రేయం
స్థితిః (ప్రథమం దయనీయవిషయం జానాతి తత స్తందయావిషయాక
రోతి తత స్తద్రక్షణాయ శక్త్యాదిగుణానావిషగి-రోతి శ్రీసమణ ఇతి)
(స్వాధీనే)తి—స్వాధీనః- స్వాధీనత్వం, వృషగిరీశోయస్యాస్తామ్;
తస్య దయాపారవశ్యంచ “ వధాహామపికాకుత్స్థసికృపయాపర్య
పాలయ ” చిత్వాదిషుప్రసిద్ధమ్, (అతః) స్వయమ్ప్రభూతామ్- స్వ
యం పుణ్యం, అత్ర నిహితం కత్వంచ దయాయాధ్వన్యతే, ఏవం
భూతాం దయాంప్రమాణయామి- ప్రమాణం కరోమి, [ప్రమాణ
శబ్దాంతర-రోతిణ్యన్తాల్లట్] స్వయం ప్రభూతత్వా దేవ యథా
మన్యతే తథాకరోత్విశ్యర్థః; షీడియ హితాహితప్రాప్తి పరిహారా
దౌ తామేవ శరణత్వేనాధ్యవస్యామీతియావత్, అత్ర విశేషణ సా

వృషగిరీశాం స్వయంప్రభూతాం ప్రమాణయామిదయామ్ || ౧౧ ||

అపినిఖిలలోక సుచరిత ముష్టింధయ దురితమూఢానా దుష్టమ్ ।

రూప్యేణ స్త్రీలింగ మహిమ్నాచ అప్రస్తుత స్వాధీన భర్తృకాఖ్య
నాయకాసమాధై ర్గమ్యమానత్వాత్సమాసోక్తిః, “ సమాసోక్తిప
రిసూర్తిః ప్రస్తుతే ప్రస్తుతస్యచే ” దితి లక్షణాత్ || ౧౧ ||

ప్రమాణయామి దయామితినన్యగవోచాయదపీక్షితం తద్బుద్ధి
హీతి దయాయా ఆకాంతాం పరికలయ్యస్వాధీప్తం ప్రాథమ్యే తే
(అపీ) తి — అంజనగిరినాథస్య రంజనీ- రంజయంతి రంజనీ- స్వా
త్సంతస్య రాగముత్పాదయతీ, [కృత్యల్పబోధహలమితి కతకరి
ల్పబోధాత్ బీవ భవతి ఉగితశ్చేతి బీవ] నిఖిలేతి- నిఖిలాయే లో
కాస్తేషాం యాని సుచరితాని- సుకృతాని, సన్తి; తేషాం ముష్టింధ
యాని-తానిసర్వాణిముష్ట్యాగృహీత్వాధయన్తి షిబంతీతి తథోక్తా
ని, [నాడీముష్ట్యాశ్చేతి ఖణ్ ముమాగమశ్చ- సుచరితముష్టింధయేత్య
త్ర కర్కణి వక్షీ సమాసః] సాక్షాద్వాపరంపరయావా స్వ సమ్య
ధేన సర్వ సుకృత నిశ్చేషశోషకాని; తాదృశాని దురితాని- పాపా
ని, బ్రహ్మవిదపచారావీని “ తిమిరకలే ” తి శ్లోకోక్తాని; తేషాం
మూఢానయా- వ్యాప్త్యా, దుష్టమ్-మూఢానారూపదోషయుక్తమి
త్యర్థః, (యద్వా) దుష్టత్వమ్- శిష్టేర్గ హ్యేత్వమ్, మూఢానా
పదేన దురితానాం భూయస్త్వప్రతీతిః, జుష్టమితి పారే సేవితం,
స్వామరూపాశ్రయలాభజనిత ప్రీతి విషయాకృతంవా; మూర్ఖనా-
మూర్ఖ- మోహ ఇతిచార్థః, అత్ర చవ్యాప్తి మూర్ఖయోగ్యేష
మూలాభదాతిశయోక్తిః, అపి శబ్దేన మూర్ఖిత త్వాదయ మమృత
ప్రాయశ్చితి నైరాశ్యేన ఉపేక్షానకార్యేతి ప్రత్యాయతే; ఏవం
భూతంమాం అతిపాప ప్రసక్త్యామృతకల్పోహం సంజీవితశ్చేత్ మ
తసేక్షామూర్ఖపాపానా మితరేషాం రక్షణం కైముతి న్యాయ సి

(పా—భాష్టం) | సంజీవయతుదయేమమాంజనగిరినాథరంజనీభ
వతీ||౧౨||భగవతివయేభవత్యా వృషగిరినాథేసమాప్లు తేతుం౧౩|

ధమితి భావః; సంజీవయతు- స్వకీయైస్తైస్తైగ్విలానైరంజన గిరినా
థృ రంజయిత్వాదురుత మదీయ దురితక్షామణేన ప్రభవం జీవయ
తు, తతస్త్వరూపాను రూప పురుషార్థ పాప్రణేన సంజీవయతు;
అన్యథా ప్రతిక్షణమేధమానైర్కదీయదురితశ్చైతై నిఁఖిలలోకాదూషి
తాభవేయు రితిభావః, అత్రచ లోకజ్వరాదినా మూఢత్వం పురు
షం తన్మాత్రాదయస్సంపన్నాషధ చైద్య వశీకరణముఖేన ప్రభవం
సమాశ్వాస్యానంతరం తదపేక్షిత మన్నసానాదికమపిదాపయన్తితి
స్ఫురతి; తతశ్చ సారూప్య నిబంధనా ప్రస్తుతదయాయామ ప్రస్తుత
రుగ్జ సమృంధిమాత్రాది వృత్తాంత సమారోపరూపా సమాసోక్తిః,
సాచశ్లేషమూలాతిశయోక్త్యుక్తాపితేతి తయోరం గాంగభావసంకరః||

||౧౨||

రమారమణం రంజయిత్వా మదీయాపరాధవగాఢక్షామయే
తిప్రాధికతం, తదవిచార్యకృతమ్; తేహిత్యదీయే మహాప్రవాహే
ప్రవహతినతి స్వయమేవ సమజ్జనంత్యంతి, త్వయామయావా శ్రీ వే
జుటపతినానాకతవ్యం నావశిష్యత ఇత్యభిప్రాయేణాహ—(భ
గవతీ)తి—భగవతి-వ్యవహిత సూర్యపద్య ప్రతిపాదితం భగవద్గు
ణాంతరాణాం దయాశేషత్వం హృది నిధాయ భగవతీతి సంబోధి
తమ్, పరికరీధూతజ్ఞాన శక్త్యాదిగుణ పరిష్కృతే? హేదయే? తుం
గే- స్వరూపరూప గుణవిధూతిభి స్సర్వాధికే, ఉన్నతేచ; వృష గిరి
నాథే-వృషగిరేర్నాథే, వృషాభ్యగిరేర్నాథే గిరిశ్రేష్ఠేచ; ఉభయ
త్రశ్లేషమూలాభేదాతిశయోక్తిః, భవత్యాం వృషగిరినాథమపి సమజ్జ
యితుం ప్రభవంత్యాం, సమాప్లు తే- నిమగ్నై, పరవశేచనతి ; స
మాప్లు తత్వ పరవశత్వయో ర్గత్యంతామూలాభేదాతిశయోక్తిః. భ

అప్రతిఘమజ్ఞనానాం హస్తాలంబోమదాగసాంమృగ్యః ॥౧౩॥

వత్సేతిపారే హేతుత్వవివక్షయా తృతీయా, అప్రతిఘమజ్ఞనానాం-
అప్రతిఘం- అప్రతిబంధమ్, మజ్జనం- అవగాహనం, ఉమావిషయా
కృతత్వంచ యేషాం తేషాం; తుంగస్య వృషగిరినాథస్య మగ్నత్వేనీ
చైస్సమానాంమదాగసాం మజ్జనం కిమువక్తవ్యమ్, కించ తుంగస్య
వస్తునః అమగ్నత్వే అవలంబనంస్యాదపి, తస్యాపి మగ్నత్వేన అసృతి
ఘమజ్జనం జాతమితి భావః; ఆగసాం మజ్జనంనామ తత్తత్కర్మఫ
ల ప్రదస్య శ్రీనివాసస్య దయా వశీకృతత్వేన దయయా బలాత్కా-
రేణ ఉమా విషయాకృతత్వం తస్యచ ప్రతిహతిః ఫలప్రదేన ప
ద్మావతినావాపార్శ్వవతిఃసీభిర్వా భావ్యా, తత్ర ఫలప్రద స్తావద్ద
యా పరవశోజాతః, పార్శ్వవర్తినీషు ప్రథమా “ కరుణా మితి
రూపిణీ ” మితి పూర్వమేవ కరుణాత్వేనోత్పేక్షితా, ద్వితీయా
“ తత్కృపాప్రతిఘాతానాం ఉమయా వారణంయయా ” ఇతి కృ
పా ప్రతిబంధ నిరాసకత్వేనవణితా. తృతీయా నీలాచ “ శ్రీనివా
సస్య భక్తదోషే వ్యవర్తన ” మితిభతుఃర్భక్తదోషాదశేన సహ
త్వేన దణితా. తస్మాత్తేనర్వేకృపాప్రాతిహత్యం నాచరేయః, త
స్మాదాగసాం ఉమా విషయాకృతత్వప్రతిఘమితి మంతవ్యమ్; అ
త్రాపి మగ్నత్వఉమా విషయాకృతత్వయోగ్లక్షణామూలాభేదాతి
శయోక్తిర్హిష్టవాన్, ఏవం భూతానాం మదాగసాం యథా “ అం
జవాద్రీశ్వరదయా ” మితి దయాంతరాదైవలక్ష్యాప్రతీతిరేవంమదా
గసామితి పాపాన్తరాత్కారత్వం వివక్షితమితి ప్రతీయతే; హ
స్తాలంబోమృగ్యః- సర్వోస్తుంగస్య వృషగిరినాథస్యాపి మగ్నత్వాత్త
త ఉత్తుంగాభావాచ్చ సకాపిఘనరున్మజ్జనాయ హస్తాలంబన దాతా
లభ్యతే ఇతి భావః, ఆగసాం హస్తాలంబోనామ ఫలప్రదేన ఫలదా
నాయ పునర్వీక్షణం, తన్నృతతే, తస్యదయాదాగభూతత్వాదేవ; అ

కృపణజనకల్పలతికాం కృతాపరాధస్య నిషిగ్రియామాద్యాం ।

త్రాపి పునర్వీక్షణ హస్తాలంబయో లక్షణామూలాభేదాతిశయో
క్తిః; అత్రచ విశేషణ సామ్యబలాద ప్రస్తుత మహానదీ వృత్తాంతస్య
పరిస్ఫూర్తేదక్షాయాయాం మహానదీ వృత్తాంత సమారోప రూపా
సమాసోక్తిః, విశేషణ సామ్యంచ సమాప్లుత ఇత్వాది లక్షణా
మూలాభేదాతిశయోక్తి నిబంధన మిత్యతి శయోక్తీనాం సమాసోక్త
శ్చాంగంగిభావేన సంకరః. ... ||౧౩||

ఇష్టప్రాప్తై రనిష్టనివృత్తిపూర్వక త్వే నానిష్ట నివర్తకత్వం ద
యాయావణితం ప్రా క్తనపద్యే, అభిమోక్షపర్యవైహికాముష్మి
కయాపేష్ట ప్రా పకత్వం వర్ణితే; అనిష్టనివర్తన ప్రకారభేదశ్చ
ప్రదశ్యతే. క్వచిద్విషయే దయనీయ తమత్వే నాధికతమా దయా
భగవత స్తద్దోషాదశనమాపాదయతి, క్వచిత్తు నిషిగ్రియాస్థాన ని
విష్టాసతీ తద్దోషా త్పరయతీ తన్నివర్తన ప్రకార ద్వయమస్తి,
తత్ర పూర్వస్థి పూర్వప్రకారో దశితః, తథాహి; (మదాగసా)
మిత్యత్ర మదిత్యనేనస్వస్య దయనీయతమత్వం దర్శితమ్, (భవత్యా)
మిత్యనేన దయాయా అధికతమత్వం స్ఫీరితమ్, (హస్తాలంబో మ
దాగసాంమృగ్య) ఇత్యత్ర భగవతోదయనీయతమ సంబంధి దోషా
దశనం ప్రదర్శితమితి; అత్రాపరాధప్రదశ్యతే—(కృపణజనే)—
కృపణజనానాం- విహికాముష్మిక రూప తత్తత్ఫలాధికానాం, తద
లాభప్రీయుక్త దైన్యవతాంజనానామ్; కల్పలతికాం- తత్తత్స్వనోర
థపూరణీమ్, కృతాపరాధస్య-కృతాః-ఆరబ్ధ పరిసమాప్తాః, సత్త్వ
రభాపరిసమాప్తా ఆరప్స్యమాణావా; అపరాధావిశిష్యనిర్వక్తుమశ
క్యా మహాభాగవతాపనారాదయోయేనసః, తస్య; తత్రాపరాధా
న్మృతిస్వతస్త్ర కర్తృత్వం ప్రయోజక కర్తృత్వంచ వివక్షితమ్, తే
న స్వయంకృతాగ్నిపరైగికారితాశ్చ అపరాధా లభ్యంతే; రాజ భ

వృషగిరినాథదయేత్వాం విదంతిసంసారతారిణీంవిబుధాః ॥౮౪॥

పైర్లకృతస్య రాజకృతత్వ వ్యపదేశవత్కాంతానామపి కృతత్వవ్యపదేశోయమ్. ఆద్యాం-ముఖ్యామ్, నిమిగ్రియాం - ప్రాయశ్చిత్తఘాతామ్, ప్రపద్యమానా భగవద్దయేవ ముఖ్యా నిమిగ్రియేత్యర్థః, కృతాపరాధస్యేత్వనేన “ కృతాపరాధస్యహితే నాన్యత్పశ్యాన్యమహంక్షమమ్ । అంతరేణాంజలింబధ్వా లక్ష్మణస్యప్రసాదనాత్ ” ఇతిశ్లోకొస్మారితః, ఉమమ్-యోగ్యం, ముఖ్యమితి యావత్; “ కృతే పాపేననుతాపోస్తే యస్యపుంసగ్గప్రజాయతే । ప్రాయశ్చిత్తంతు తస్యైకం హరిసంస్కరణంపరమ్ ” ఏకం హరి సంస్కరణం, పరం-శ్రేష్ఠం ప్రాయశ్చిత్త మిత్యన్వయః, “ ప్రాయశ్చిత్తాన్య శేషాణి త పగికర్మాత్మకానిస్తే । యానితేషామశేషాణాం కృష్ణాను స్కరణంపరమ్ ॥ హరిహారతిపాపాని దుష్టచిత్తైరపిస్మృతః । ప్రాయశ్చిత్తానిపూర్వాణి నాకాయాపరాజ్ఞుభైః । సనిష్ఠునన్తిరాజేంద్రసురాభాంజమివాపగాః ” ఇత్యాద్యనుసంధేయమ్, మోక్షస్యానంతస్థిరఫలత్వేన ఐహికాముష్మిక వ్యావృత్తత్వాత్ప్రదత్వం పృథగ్నిధిశతి-(సంసారతారణీ)మితి — తారయతితితారణీ, [తరతేర్ణిజస్తాత్కృత్యల్పటో బహులమితి కర్తృరిబ్ధుత్ - కరణాధికరణయో శ్చేతి కరణేవా] తారయత్యనయాభగవానితితారణీ, సంసార తారిణీమితి పారే [ణిజస్తాదస్మాత్సుస్యజాతౌ ణినిసాచ్చీల్యణితి తాచ్చీల్వేణిని] అర్వాచీన ఫలప్రదత్వేపి తాచ్చీల్వేన సరమం ఫలం దదాతీత్యర్థః, పాఠద్వయేపి [టిత్వాన్మజన్తత్వాచ్చ జీవ] సంసారస్యతారణీ-సంసారతారణీ, తామ్; బుధాః-విద్వాంసః, భగవద్దయావైభవపారచృశ్వానః; విదన్తి- “ రత్నపర్వతమారుహ్య యథారత్నాని మానవః । శక్త్యానురూపమాదత్తై తథాకృష్ణాన్మనోరథాన్ ॥ కిమలభ్యం భగవతి ప్రసన్న శ్రీనికతనః! చతుర్విధాభజనైమాం జనా స్సుకృతి

వృషగిరిగృహమేధిగుణాబోధబలైశ్చర్వవీర్యశక్తిముఖాః | దోషా

నోర్జన | ఆత్మోజ్జ్వల సురధాః ధీః జ్ఞానీచభరతవశభమ్ ||” ఇత్యా
దిప్రమాణబలాజ్ఞానంతి, విబుధాస్త్వాం కృపణజన కల్పలతికాంక్ష్
తాపరాధస్యాద్యాం నిషిక్రయాం సంసారతారణీంచ జానంతి వా
కృత్రయాత్మకమిదం పద్యమ్, సంసారతారిణీమిత్యత్ర అధికార్యన్ద్రే
శస్సంసార తారకత్వస్య స్వారసికత్వద్యోతనాయ తత్రతాపత్రయా
భిహతిం సహమానాన్ సంసారసాగరంతతుకామాన్ ఉపాసనా
ఞ్చ త్వేన స్వాతంత్ర్యైణివాఽనుష్ఠితప్రపత్తికస్వాశ్రితాన్ సంసారతా
రణే నానుగృహ్లాంతీమిత్యభిప్రాయః, అత్ర కృపణజన కల్పలతికామి
తి కల్పలతాత్వరూపణేన తత్సాధర్మ్యస్య గమ్య మానత్వా దుపమా
లంకారో వ్యజ్యత ఇత్యలంకారేణాంకారధ్వనిః, కించ దయావి
షయస్య రతిరూపభావస్య విబుధవిషయరతి భావాంగమితి పేయో
లంకారః, ఉభయోశ్చ సంస్పృష్టిః || ... ౧౪ ||

చతుర్వగః ఫలప్రదత్వేనా స్మదాచీన్ ప్రత్యుపజీవ్యాసీతి ఏమి
దమాశ్చర్యమ్, సాక్షాల్లక్ష్మీరమణ గుణానా మపి షాడ్గుణ్య ప్రభృతీ
నాం గుణత్వాపాదకత్వేనోపజీవ్యా భవసీతి త్వమేవగుణ సార్వభౌ
మి త్యభిసందధాన ఆహ— (వృషగిరి) తి— వృషగిరౌ వతమానో
గృహమేధీ- గృహస్థః, గృహే- దాఁరై, ద్దేధతే- సంగచ్ఛతే, ఇతి
గృహమేధీ, “ దాఁదేవ్వపి గృహః ” ఇత్యుపరః. “ జాయాచ
గృహిణీ గృహః ” ఇతి హలాయుధన్చ ; [మేధు సంగమేనేతి ధా
తోర్జ్ఞినిః] అనెన వృషగిరిపతేః పద్మాలయా పారతస్త్రింప్రకటి
తమ్, తస్యగుణాః, తేచ ప్రధాన భూతాజ్ఞానశక్త్యాదయ ఇత్యా
హ—(బోధబలే) తి—వీతే- “ పరాస్యశక్తి ర్వివిధైవ శ్రూయతే
స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచ | జ్ఞానశక్తి బలైశ్చర్వ వీర్యతేజాంస్యశే
షతః | భగవచ్ఛబ్దవాచ్యాని వినాపేయైగుణాదిభిః ||” ఇత్యాదిప్ర

మాణ ప్రిసిద్ధాః, త్వయావినా- త్వాం విహాయ, యదినామ- సత్తా
 వంతోయదినామస్యః, దోషాభవేయః - త్వత్సహచర్యాభావే తే
 షాం స్వసత్త్వేన స్వానర్థకరీతిభావః, వృషగిరిగృహమేధి గుణాదో
 షాభవేయరిత్యనేన వశీకృతవల్లభయా సదావక్ష్యగ్గణలవా స్తవ్యయా
 పి కమలయా జ్ఞానశక్త్యాదీనాం గుణత్వ ప్రతిష్ఠాపనం నశక్యంకర్తుం
 త్వదసన్నిధాన ఇతి ప్రతార్యతే; తత్ర యుగపత్సర్వసాక్షాత్తారాత్త్వ
 కొబోధ ఆశ్రితేష్వపి దోషదశనేన నిగ్రహశాపయికత్వాత్; శ్రమ
 ప్రసంగ రహితం సర్వధారణ సామర్థ్య రూపం బలమ్, నిగ్రహ
 ర్థధారణ సంభవాత్; తథా ప్రతిహృతిరాహిత్యేన సర్వనియంత్ర
 త్వరూపమైశ్వర్యమ్, నిగ్రహనియంత్రత్వ సంభవాత్; సర్వోపా
 దానత్వే సర్వధారణేన సర్వనియమనేపివికారరాహిత్యరూపమీశ్వర్యమ్;
 నిగ్రహాపి వికారాభావా నిగ్రహశాపయికత్వ సంభవాత్; సర్వో
 పాదానత్వాత్కత్వ అఘటితఘటనాసామర్థ్యాత్కత్వ రూప లక్ష
 ణద్వయలక్షితాశక్తిః, నిగ్రహాధారస్యై రఘటితఘటనస్యవ సంభ
 వాత్; పరాధీనసహకార్యంతరవైరపేక్ష్య రూపత్వ పరాభిభవ సా
 మర్థ్యాత్కత్వ రూప లక్షణద్వయ లక్షితంతేజస్స, అవిరళం నిగ్ర
 హేభిభవేచ హేతు త్వసంభవాత్; ఉక్తపాఠ్యుచితతి భూతా
 మహతో మందై స్సహసీరంధ్రేణ సంశ్లేషః స్వరక్షణీయ తయాభి
 మతేషు దోషదశనేన నిరోధినిశ్చీరిత్యాదిలక్షణ లక్షితాస్సోశీల్య వా
 త్సల్యా దయోపి నిగ్రహా చకరణభూతేషు సీరంధ్రసంశ్లేష రక్ష
 ణీయత్వాభిమత్యాది సంభవాద్దోషా భవేయ రిత్యధః, దోషాభ
 వేయరిత్యత్ర జాతుయదోర్లిజితి సూత్రేజాతుయదోర్లిజ్ విధా
 నే యదా యద్యో రూపసంఖ్యాన మితి వాతీకృత భూతే లిజ్,
 తథాహి జాతుయద్యదాయది షూపపదేషు అనవక్లృప్తా గమ్యమా
 నాయా మమక్షే వాగమ్యమానే ధాతోర్లిజ్ ప్రత్యయో భవతి

త్రిషుకాలేషు అనవక్ష్గప్రమక్షయో రకింవృత్తేపీతి సూత్ర ప్రా
 స్తల్యటాఽపవాదః, అనవక్ష్గప్తి రసంభావనా, అమదో - త్తమా,
 జాతుతత్త్రభవాః వృషలం యాజయేత్, యత్తత్త్రభవాః వృషలం
 యాజయేత్, యదాభవద్విధిఃక్షత్రియం యాజయేత్; యది భావ
 ద్విధిగక్షత్రియంయాజయేత్; నసంభావయామి, నమక్షయామివా;
 ఇతి సనార్థిక సూత్రాంతః. ప్రకృతేచ కిం వృత్తే లిజ్ లృటావితి
 సూత్ర ప్రదర్శితే కొనామ వృషలః యంతత్త్రభవా న్యాజయే దిత్వ
 దాహరణే కిం వృత్తే సపవత్సవత్ యదినామ దయే త్వయా వినా
 భూతా దోషా భవేయరిత్యత్రాపి యదిశబ్ద స్యోపసదత్వాత్ త్వ
 యావినా భూతాయదినామదోషాభవేయః. తథాచత్వయా వినా
 భావస్తత్ప్రయుక్త దోషత్వ భవసంచాసంభావిత మిత్యనవక్ష్గైర్గ
 మ్య మానత్వాచ్చ భూతకాలవివక్షాయాం లిజ్, అత్రచ క్రియాతిప
 త్తి సద్భావాద్వా తాప్యోరితి సూత్రేణ భూతేవాల్పజపి భవతి,భవి
 వ్యత్రాల వివక్షాయాంతలిజ్మిమితై లృజ్ క్రియాతిపత్తావితి సూత్రేణ
 నిత్యం లృజేప- కతచ్ఛిద్వైగుత్యాత్రియాయా అనివృత్తిః క్రియా
 తిపత్తిః సమాత్ర యది నామదయే త్వయా వినా భూతా భవేయ
 దోషాభవేయ రితి హేతుహేతుమద్భావ సద్భావాత్, హేతు
 హేతుమతొలిజితి లిజి స్త్వితి వాచ్యమ్. తస్యభవిష్యతి విహితత్వా
 దత్రక్రియాతిపత్తైస్సత్వాచ్చ లిజ్ నిమితై లృజ్ క్రియాతిపత్తావితిభవి
 వ్యతినిత్యం లృజేపస్యాత్ ఏవ పేవ సంభావనేలమితిచేత్ సిద్ధా ప్ర
 యోగ ఇత్యాది సూత్రవిధి విహితకాలత్రయలిజో వ్యత్రానవకాశః,
 భూతేభవిష్యతివా కాలేవివక్షితే లిజ్ నిమితై లృజ్ క్రియాతిపత్తా
 భూతేచేతినిత్యేనల్పజా భావ్యమ్, దోషాభవేయరిత్యత్ర క్రియాతి
 పత్తైస్సద్భావాత్సంభావనేలమితి నేపిత్యాదరుతావ్యోస్సమక్షయో
 లిజితి సూత్రోపరితనత్వేన వోతాప్యోరితి వికల్పనవకాశాచ్చ, వ

ఇ పేయురేతేయదినామదయేత్వయావినాఘాతాః ॥ ౧౫ ॥

తదమానకాల విరక్షౌచ ప్రకృతేనాతీవస్వరసాః; తస్మాద్దోషాభవే
యురిత్యత్రవాతాప్యోతి సూత్ర ప్రాప్త దైకవిక భూతాథ్వా ల్య
కృష్ణవపక్షే జాతు యదోలికజ్వీధాసే యదాయద్యో రుపసంఖ్యాన
మితిధూతే లిక్ ౧ అలంకారస్తు “ సమ్భావనం యదీత్యంస్యా ది
త్యూహాన్యస్యసిద్ధయే । యదిశేషోభవేద్వక్తాకథితాస్యస్య గుణా
స్తవ ॥ ” ఇత్యుక్తలక్షణం సంభావనమ్, గుణాంతరాణాం దోషత్వసి
ద్ధయే (యదినామదయేత్వయావినాఘాతా) ఇత్యూహాత్ ; కిం
చాత్ర క్లోకే భగవద్గుణాంతరాణాం గుణత్వం త్వదాయత్వమితి ఫలి
తాథాః, తథాచానేనా ప్రస్తుత జ్ఞానశక్త్యాది గుణత్వస్య దయా
సాహచర్య కార్యత్వ వణానేన యత్సాహచర్యాత్ జ్ఞాన శక్త్యాదీ
నామపి గుణత్వం తస్యా దయాయా గుణత్వాతిశయో వాచామ గౌ
చర ఇతి ప్రస్తుత దయాగుణత్వోపాక్షాన్య జ్ఞాన శక్త్యాది గుణత్వ
కారణభూతస్య ప్రతీయమానత్వాత్కార్య నిబంధనా ప్రస్తుత ప్రశం
సా, సాచ సంభావ నోత్థాపితేతి తయో రంగాంగి భావ సజరః.
అథవా అత్ర దయా సాహచర్యా భావే జ్ఞాన శక్త్యాదయో భగవ
ద్గుణాదోషాభవేయరిత్యావత్యేవాథ్వా కపిసంరంభశ్చే దుపాత్త
జ్ఞాన శక్త్యాదిదోషత్వసిద్ధయే దయాసంబంధాభావస్య ఊహ ఇతి
సంభావనాలంకారః. “ సంభావనంయదీత్యంస్యా దిత్యూహాన్య
స్యసిద్ధయే ” ఇత్యుక్తలక్షణం సంభవాత్, యదిచ జ్ఞాన శక్త్యాదీ
నాం దయా సాహచర్యాత్వే భావసి కదాచిదపి న సంభవతి, తత
స్తేషాం దోషత్వమపి దూరోత్సారితమిత్యథాః; కపివివక్షౌ విషయ
స్తదాజ్ఞానశక్త్యాది దోషత్వం మిథ్యాత్వ సిద్ధ్యర్థం జ్ఞానశక్త్యా
ది ప్రతిసంబంధికదయా సాహచర్యాభావరూపమిథ్యాంతర కల్పనా
న్విధ్యాధ్యవసీతి రలంకారః, “ కించిన్నిధ్యాత్వసిద్ధ్యర్థం మిథ్యాంత

అస్మష్టిసంతతానామపరాధానానిరోధిసింజగతః | పద్మాసహః

రవికల్పనమ్ | మిథ్యాశ్శవసీతి ర్వేన్యోవశయేత్తస్రజంవహః || ” ఇతి
లక్షణాత్; తతశ్చోభయథాపి సంభవా త్సందేహ సంకరః, “ విలీ
యేందుస్సాక్షాదమృతరసవాపీయదిభవే ” దీర్ఘత్రేవ; ఏవంచ సతి
ఘావః ప్రదశితస్య సంభావనా అప్రస్తుత ప్రశంసయో రంగాంగి
భావసంకరస్యాస్యచ సందేహసంకరః; కవి వివక్షితస్య దుష్టైః
త్వాదిః || ... || ౧౫ ||

ఏవం జ్ఞానశక్త్యాదీనాం భగవద్గుణాంతరాణాం గుణత్వస్యత్వ
య్యాయత్తత్వేనత్వదుపజీవినో జ్ఞానశక్త్యాదయ ఇతి సత్యపాది - అ
థోపజీవితేన త్వదుపకరణధూత్వైర్గుణైః జగతగిప్రతి సచ్చరా
ద్యుపకారపరమృరాంకరోషీతి ప్రతిపాద్యతే పచ్చభిగపద్యైః - త
త్కార్థక్రమేణదర్శయిష్యమాణేషు జగదుపకారేషు ప్రథమం ప్రతి స
చ్చరగిప్రదర్శ్యతే- తస్యచాసమంజ వ్యాపారసామ్య పరిహారాయ
జగద్భిత్వం విశేషణ ముఖేన ప్రకాశ్యతే—(అస్మష్టి) తి—హేపద్మా
సహాయకరుణే? పద్మయాస్సహాయః- జగద్భిత్చింతాయాం సహాయ
ధూతః, అనేన జగద్భిత్చింతాయాం పద్మయాగి ప్రాధాన్యం ప్రతీ
యతే; పద్మాసహాయధూతాయ స్యేతివా పద్మాసహాయః, అన్యథా
దోషాభవేయూరితి న్యాయేన జ్ఞానశక్త్యాదయో దోషాస్సృగ్రితిభా
వః; అనేనచ కేశ్యాం సహాయ సమ్మత్తిదశితా, సృష్టేః ఆ
అస్మష్టి, సృష్టిమారభ్యేత్యర్థః; [ఆక్షేమర్యాదాభివిధ్యోరిత్యాజః ప
చ్చమ్యంతేనాభివిధావవ్యయాభావః, అవ్యయాభావశ్చే త్యవ్యయ
త్వాదవ్యయాదాప్నువతి పంచమ్యాటక్] సంతతానాం-అవిచ్ఛేదే
నవిస్తృతానాం, స్వయంకృతానా మనైర్గి కారితానాంచ; అప
రాధానాం- భగవదాజ్ఞాతిలంఘన రూపాణాం, నిరోధిసిం- అప
రాధకరణసాధన ధూతకరణ కలెబర విఘటనరూపస్త్వేన తన్నిరోధి

సిం, నిరోధోఽస్యాస్తీతి నిరోధిని; [అత ఇనిరనావితి ఇనిప్రత్యయే
 ఋన్నేభ్యఇతి జీవ] ఇవంచ విశేషణం దయాస్వభావ పరామర్శే
 సంహారరూప ప్రతిసంచరస్యదయాంప్రతి కేళితోక్తిర్నఘటతఇతిశం
 కామపాకతుండత్తమితి మంతవ్యమ్, తాదృశీం, జగతగ్నిప్రతిసంఘ
 రకేళిం- ప్రతిసంచరరూపాం లీలామ్, ప్రతిసంఘరస్యప్రజానాంపా
 పకరణనివతకత్వేన సాంసారికదుగ్ధినివతకత్వేనచ కృపాం ప్ర
 తి లీలారసావహత్వాల్లీలాతోక్తిః; ఆచరసి- ప్రతిసంఘరస్యప్రవా
 హనిత్యత్వ జ్ఞాపనాయ వతకమాననిదేశశః, అత్రప్రతిసంఘరగత
 కృపాకేళిత్వస్య కృపాస్వభావా ననుగుణత్వేన సమర్థనీయస్య అప
 రాధానాం నిరోధినిమితి సమర్థవాత్ కావ్యలింగమ్, “ సమర్థనీయ
 స్యాథస్య క వ్యలింగంసమభావ ” మితి లక్షణాత్, కించ- సంహా
 రాత్మక ప్రతి సంఘరస్య దోషత్వేన ప్రసిద్ధస్యదయాలీలాత్వోక్త్యా
 పరాధానాం నిరోధినిమితి విశేషణేనచ గుణత్వ కల్పనస్య ప్రతీయ
 మానత్వాల్లేశాలంకారః, “ లేశస్సాద్దోషగుణయో ర్గుణదోషత్వ
 కల్పనమ్ ” ఇతి లక్షణాత్, తయోశ్చాత్ర ఏకవాచకానుప్రవేశసం
 కరః, అత్రచార్థవశసమ్మన్న సమావేశయో రనయోరలంకారయో
 ర్మింగాగ్ధిభావసంకరః, ఏకేనాన్యస్యాసత్తానాత్సావీతప్ర్యపార
 తప్ర్యావిశేషదర్శనాచ్చ; నాపి సమ ప్రాధాన్య సజరః, సమర్థనీ
 యార్థతత్సమర్థన సమర్పకైరేవ శబ్దైదోషప్రతిపాదనం తస్యగు
 ణత్వ కల్పన ప్రత్యాయనంచ క్రియతఇతి శబ్దభేదాభావా త్సమభాసీ
 యార్థక-సమభావమేవదోషస్య గుణత్వ కల్పనమితివాక్యార్థ భేదా
 భావాచ్చ; తదుభయ భేదనియతత్వా త్సమప్రాధాన్య సజరస్య;
 నాపి సందేహసజరః, ఏకాలంకారకొట్యా తదన్యాలంకార కొ
 టి ప్రతిక్షేపాభావా స్మిరక్షీరన్యాయేనాన్ఘటభదత్వాచ్చనోభయో
 స్సంస్పృష్టి, తస్మాదత్ర ప్రతిపాశ్యమానోర్థః “ సమర్థనీయస్యాథ

యకరుణేప్రసంగరశ్శిమాచరసి || ౧౬ || అచిదవిశిష్టాస్త్వశ్ర
యేజంతూనవలోక్యజాతనిర్వేదా | కరణకళేబరయోగం వితర

స్య కావ్యలింగసమర్థనమ్ ” ఇతి లక్షణానుసారా తా-వ్యలింగాల
జాగరరూపః “ తేనస్సాన్యద్దోషగుణయోగ్యుణదోషత్వకల్పనామితీల
క్షణాల్లేశాలంకారరూపశ్చేతి తయోరేకవాచకానుప్రసేషః || ౧౬ ||

అథాథాక్రమ ప్రాప్తం సృష్టిరూపం జగదుపకార మాహ—
(అచి)దితి—ప్రళయే- ప్రళయంతేస్మిన్నితి ప్రళయః, ప్రళయకాలస్త
స్థిః; [ఏదబిత్వధికరణేవ్చక్ర్యయః- భావేవా] తదా ప్రళయేవి
ద్యమాన ఇత్యుక్తః, అచిదవిశిష్టా- భగవతాపరమ సామ్యాపత్తి
లక్షణ పరమ పురుషార్థ ప్రాప్తి యోగ్యతాయా మప్యచిత్-౨చేత
నాదవిశిష్టా, తద్వ్యావతకాదహీనా; జన్తు-చేతనా, అ
వలోక్య- విచింత్య, జాతనిర్వేదా- (అయంభావః) చేతనానాం శరీ
రిత్యావసాధాయాం తాపత్రయాభిహతిం తద్ధేతుభూతంతైః క్రియ
మాణం దుష్కర్మచద్రష్టుమసహమానాసతీ జగత్ప్రతి సంహృతవతీ
భవతీ, తదనంతరంచ భిన్నపక్ష పక్షీసదృశా యదృచ్ఛికాది య
తిలించిద్రక్షణవ్యాజస్యాపి వై దేశికానచితల్యాంశ్య జంతూ విచి
న్త్యపూర్వకృత ప్రళయ విషయే జాతనిర్వేదేతి, జ్ఞాన శక్త్యాదయ
స్తు తవ పరికరభూతా ఇతి భావః; కరణకళేబరయోగంవితరసి-ప
రమ పురుషార్థ ప్రతిపిపాదయిషయా తద్వ్యాజ సంపాదనా యేతి
భావః, “ విచిత్రాదేహసంస్కృత్తి రీశ్వరాయనివేదితుం | పూర్వమేవ
కృతాబ్రహ్మ హస్తపాదాదిసంయుతా ” ఇత్యనుసంధేయమ్, అ
త్రరాగాదినా అస్వాయత్త శరీరేంద్రియానచితల్యానాత్మజా వీ
క్ష్యతజ్జననీదయార్ద్రహృదయా తేషామారోగ్యాది సంపాదనేనకర
ణకళేబరాణాం వశ్యతామాపాదయతీతిస్ఫురతి, తతస్సమాసోక్తిః,
ప్రస్తుతే కృపావృత్తాంతే వణ్యమానే జనసి సమాధే రప్రస్తుతస్య

సివ్యవశైలనాథకరుణేత్వం ॥ ౧౭ ॥ అనుగుణదశాపితేనశ్రీధర
కరుణే సమాహితస్నేహః । శమయసితమగ్నప్రజానాం శాస్త్రమ్ ॥

సారూప్యాదినా పరిస్ఫురణాత్ ; “ సమాసో క్తిగపరిస్ఫుర్తిగప్ర
స్తుతేఽప్రస్తుతస్యచే ” దితి లక్షణాత్ ॥ ౧౭ ॥

అథ కరణ కళేబర వితరణానంతరం వితీర్ణానాం తేషామప
థప్రవృత్తి పరికరీకరణేన ప్రజానామాత్మనాశో భవతీతి శాస్త్రప్ర
దానేన భగవత్స్వరూపరూప గుణవిధూతి విస్తార తత్త్వాప్ర
పాయభేదాత్ త్రివగఃఫల తత్సాధన విశేషాంశ్చ విశదతరం ప్రకా
శ్యతదజ్ఞానరూపం ప్రజానాం తమశ్చమయసీ త్యాహ—(అనుగుణే)
తి—సమాహితస్నేహః- సమ్యగపితానురాగా, ప్రజాస్థితి శేషః;
(అన్యత్ర) దీపపాత్రే సమ్యగాహితః- పూరితః, స్నేహః - తైలం,
యయాసాతథోక్తా; త్వమ్, అనుగుణ దశాపితేన- అనుకూలోగు
ణ-స్పృహగుణః, యస్యాంసాదశా- ౭వస్థా, (అన్యత్ర) అనుగతాగు
ణా- స్తంతవో, యాసాదశా-వర్తిః, తస్యాంసాదశాయా, మద్భితేన-
ప్రజాసునిక్షిప్తేన, (అన్యత్ర) వర్తికాయా మారోపితేన, శాస్త్రమ
యేన, [స్వాధ్యేమయత్- వికారాధ్యేవా] వికార-శాస్త్రజ
న్యంజ్ఞానమ్, స్థిరప్రదీపేన- తైలాదినిరపేక్షత్వేపి తస్య స్థిరత్వేన అ
స్యాపి స్థిరత్వం, ప్రజానాంతమశ్చమయసి- సత-మణి ప్రవృత్తిమ
సత-ర్మణానివర్తించకారయిత కామాసతీ పరోక్షధూతౌ సదస
త్త్రియారూపసదసన్తాగౌ శాస్త్రమయప్రదీపేన ప్రకాశ్య తదో
చరా జ్ఞానం శమయసీత్యథః, (అన్యత్ర) తమః-అంధకారః, అ
త్రానుగుణదశార్పితేనేత్యాది శ్లేషమూలాభేదాతిశయోక్త్యనుప్రా
ణితంసావయవాధికాభేదరూపకమితి తయో రజ్ఞాంగభావ సంకరః,
అత్రచ ప్రస్తుతే శాస్త్రప్రదానేన ప్రజానామజ్ఞాన నిరసనరూపేద
యా వృత్తాంతేవద్యమానే అప్రస్తుతం ప్రసూత ప్రజయాజనన్యా

మయేనస్థిరప్రవీణేన || ౧౮ || రూఢావృషాచలపతేగ్గపాదేము
ఖకాంతిపత్రలచ్చాయా । కరుణేసుఖయసేవినతా కటాక్ష విట

ప్రజాదృష్టి నిరోధి నోఽస్థకారస్య దీపారోపణేన నిరసనం విశేషణ
సామ్యాత్సృష్టి ప్రతిపాదక సూర్వశ్లోకొపసాగరాచ్చ ప్రతీయత ఇ
తి సమాసోక్తిః, “ విశేషణానాంసామ్యేన యత్రప్రస్తుతవర్తినాం
అప్రస్తుతస్యగమ్యత్వం సాసమాసోక్తిర్విప్రత్య” ఇతి లక్షణాత్; సా
చరూపకొత్థాపితేతి తయోరంగంగిభావ సజురః. ||౧౮||

శాస్త్ర ప్రదానానంతరం తద్దశితేన మాగౌణ త్యామాశ్రి
తాం స్త్రైవగికాం స్తత్తదభీష్ట ఫలవితరణేన ప్రీత్యసీ త్యాహ—
(రూఢా) ఇతి—హే కరుణే? వృషాచలపతే-శ్రీవేణు-బేశస్య, పా
ద-చరణే, రూఢాప్రాదుర్భూతా, పాదప్రణామానంతరం ప్రకా
శమానత్వా తత్రరూఢాత్పూజ్యతే; పాద సమాశ్రయణాత్సూర్యం
విద్యమానాపి చేతనానాం అనాద్యాజ్ఞాతిలంఘనేనకుపితేన ప్రకాశ
తేపాదప్రణామానంతరం విజృంభతఇతి భావః-(అన్యత్ర) వృషాఖ్య
పర్వతశ్రేష్ఠస్య పర్వంతపర్వతే, రూఢా - అజుల-రితా, ప్రణిపాతా
నంతరమేవ భగవతోహమౌన్మఖవికాసరూపా కాంతిజాయతే-
సైవేంద్రసిలప్రభా సదృశీరూఢాయాగ్గకృపాలతాయాబహుపత్రవైశి
ష్ట్యశోభాభవతీత్యాహ—(ముఖే)తి—భగవతో ముఖకాంతిరేవపత్ర
లచ్చాయా- పత్రలా- బహుపత్రవిశిష్టా, ఛాయా - శోభా, పత్ర
బాహుశ్యకృతా శోభేతి యావత్; పత్రలస్యపత్రబాహుశ్యవతో
యా శోభాన్తి సాపత్రలచ్చాయేతివార్థః సాయస్యాస్సాతథోక్తా;
యద్వా- ముఖకాంత్యాపత్రలా- పత్రవతీ, రుచిరదళచయ శ్యామ
తైః- శస్త్రజాలైరితివద్రాపకమ్, తాదృశీఛాయా- శోభా, యస్యా
స్సేతి, (అథవా) ముఖకాంతిరేవ పత్రలచ్చాయా, పత్రలస్య-పత్రా
శ్యస్య, ఛాయా- అనాతపో యస్యాస్సా తథోక్తా, పత్రలేత్వత్ర

పైగికరాపచేయభైః || ౧౯ || నయనే వృషాచలేందో స్తారా

[సిద్ధాదిభ్యశ్చేతి మతుబద్ధైర్లబ్ధ] కటాక్షవిటపైః- ముఖప్రసాదా
సంతరం ప్రణతేభగవతగికటాక్షాగిప్రవతంతె, తత ఆశ్రితానాం
యథేష్టఫల సిద్ధిర్భవతీతి స్థితిః; ఏవంస్థితే భగవతః ప్రణతవిషయ క
టాక్షాగిక్రపాలతాయా రూఢాయాగి పత్రీలాయాశ్చ విటపత్వేన
రూప్యంతే, కటాక్షా ఏవవిటపాః, తైః, రూపణ ప్రయోజకం సా
ధారణధర్మమాహ— (కరాపచేయభై) రితి—కరగ్రహ్యఫల వి
శిష్టేః, (ఎకత్రీ) ఫలాని-ఫర్మాధికామాః, తేషాంకరాపచేయత్వం
నామ భగవతగిపరిపూణత్వేన స్వారాధనత్వాత్పులభత్వమ్, (అన్య
త్రీ) వామనాః, సుఖయసి- సుఖితాఃకరోపి, [సుఖవచ్ఛబ్దాత్తత్త్వ
రోతీతిణిచివిన్నతోర్లుగితి మతుబద్ధైర్లబ్ధ తతగికరణైర్లబ్ధ] అత్రచ సి
రీత్య విద్యున్నయనైగిసయోద ఇత్యత్రీ నయనాన్వయానురోధన ప
యోదేద్రీష్ట పురుషత్వ రూపణవత్ పత్రులచ్ఛాయా ద్యన్వయాను
సారాద్వయానాం కల్పలతాత్వరూపణం వివక్షితమితి గమ్యతే, తత
ఏకనేత్ర వివర్తిరూపకమ్; ఇదచ్చ క్లేషాది మూలాతిశయోక్త్యనుప్రా
ణితమితి తయోరంగంగిభావః, భగవన్సుఖికాన్త్యాదేగికరుణా కా
ర్యత్వేన కరుణాలతాదళత్వాదినా రూపణమితిమంతవ్యమ్|| ౧౯||

అథాపవర్గస్య నిరతిశయ పురుషార్థత్వేన త్రివర్గాః ద్వైలక్ష
ణ్యమ్ “ బహూనాం జన్మనామనైజ్ఞాన వాన్తాం ప్రపద్యతేవాసు
దేవస్సర్వమితి సమహత్త్వానుదుర్లభ ” ఇతి తదధికారిణో దుర్లభ త
మత్వం ప్రతిపాద్య తాదృశం ప్రతిగృహీతారం స్వయమేవ సంపా
ద్యతేనైవ పురుషార్థ ప్రదాయాదయాయా బౌదాధ్యాతీతయ
చ్చ పురుషార్థమేవ పురుషార్థమాహ—(నయన)ఇతి— వృషాచలేం
దోః వృషాచలే వర్తమానస్య ఇందోః; సర్వలోకాహ్లాదకతయా
చంద్రీత్వకాధ్యవసాయః, నయనే, విషయే, తారామైత్రీం - తా

మై త్రిందధానయాకరుణే । దృష్టస్త్వయేవజ్ఞమానపవగమ

రా- అక్షగికసినికా, తారాయామైత్రి- లోచన విషయా వినాభావ
రూపా, తాం; (యద్వా) తారాయాసహమైత్రి- అవినాభావరూ
పామైత్రి, తాం; దధానయా, తారావన్నయనే సదాసన్నిహితే
త్యక్షః; కరుణానయనాభి వ్యజ్యమానత్వాదేవం వ్యపదేశః, (అ
థవా) తారామైత్రినామ పరస్పరం తారకాసమ్మేళనానంతరమేవ
నిర్వాజించైవవశాద్యా మైత్రిజాయతే సోచ్యతే, తాం-నిరుపాధి
కాం మైత్రిమిత్యక్షః; దయానయనయోగప్రేర్యప్రేరకభావవ్యం
గ్యవ్యక్తకభావాద్దిత్తీ తాం దధానయా- ధారయన్త్యా, ఏతే
న భగవన్నయనస్య విధేయతయా దయాకర్తృకదశాన కరణత్వం
సమ్భవతీతి గమ్యతే, త్వయేవ, (కర్త్యా) దృష్టః, నతు భగవతాత
త్తత-ర్కాచగుణ ఫలప్రదేన సంసార మోక్ష సాధారణేన, (య
ద్వా) హేతౌ తృతీయా- నయనేతారామైత్రిం దధానయా త్వయే
వదృష్టః- త్వదధిష్ఠితేనైవనయనేన భగవతా దృష్టశ్చ్యక్షః; నతు
కవలేన, అన్యథా అకృష్టపచ్యాప వర్గానుభవా యోగాదితి భావః;
(అథవా) త్వయాదృష్ట ఏవేత్యన్వయః- జాయమాన కటాక్షాదినాఽ
పవగమయోగ్యతాపాదనమపి త్వచాయత్తమితిభావః; జనిమా-ప్ర
శస్తజన్తా, “ జాయమానంహే పురుషంయం పశ్యేన్నృధుసూదనః ”
ఇతి నిహేతుక దయాద్రవ మధుసూదన దశాన హేతుభూతం జ
న్మ కిమువక్తవ్యం ప్రశస్తమితి; ఏతాదృశ ఏవహి “ సమహత్త్వాసుదు
లభ ” ఇతి భగవతాప్రశస్యతే, అకృష్టపచ్యమ్- అకృష్టేష్టస్వయ
మేవ పచ్యత ఇత్యకృష్టపచ్యమ్- అయత్తులభ్యం, అపవగమ-పరిపూ
ణా బ్రహ్మానుభవజనిత ప్రీతికారిత తద్భరణారవింద నిత్యకైజుర్య
రస లక్షణమ్, అనుభవతి- జాయమాన కటాక్ష లబ్ధయాఽఽచార్యవ
త్త్వయేవానుభవతీత్యర్థః, అత్రేవ ప్రపన్న వివక్షితః; ఇత రేషామ

కృష్ణపచ్యనుభవతి || ౨౦ || సమయోపనతైస్తవప్రవాహే ర

పవర్గస్య అకృష్టపచ్యత్వా భావాదితి. “ జాయమానంహి పురుషం
యంపశ్యేన్నధుసూదనః । సాత్వికస్సతువిజ్ఞేయ స్సవై మోక్షార్థచింత
క ” ఇతి శ్లోకౌశ్రనివృతః, అలంకారస్తుభగవతి జాయమానకటా
క్ష కర్మత్వస్య ప్రమాణసిద్ధస్య అపహ్నవః త్వయైవే త్వేవకారేణ
వ్యక్తికృత ఇతి కైతవాపహ్నుతిః, “ కైతవాపహ్నుతిర్వ్యక్తౌ ద్వా
జాద్యైనిహహ్నుతేగదై ” రితి లక్షణాత్; కించత్వయావృష్టభివ్య
స్య సమభాసీయస్య నయనే వృషాచలేందో రిత్యాదినా సమభాసా
త్తావ్యలింగమ్, “ సమర్థసియస్యాన్తస్య కావ్యలింగంసమర్థనమ్ ” ఇ
తిలక్షణాత్; తదనుప్రాణితాచ కైతవాపహ్నుతిరితి తయోరంగం
గిభావసజురః, (అపిచ) వృషాచలేందో రిత్యత్ర విషయనిగరణపు
రాకం విషయస్య శ్రీ వేజు-టపతిరిస్తు త్వేనాధ్యవసిత ఇతి రూపకా
తిశయోక్తిః, “ రూపకాతిశయోక్తిస్సాన్విగీర్యాధ్యవసానతః ” ఇ
తి లక్షణాత్; అంగంగిభావసంకరస్యాస్యాశ్చ సంస్పృష్టిః || ౨౦ ||

ఉక్తందయాక్రీకృత జాయమాన కటాక్షబల లబ్ధసదాచార్య
సమాశ్రయణ మహితమచ్యేపాదికంచ ప్రపదనపర్యంత దయాప్రసా
దలభ్యమిత్యాహ—(సమయోపనతై) రితి—సమయోపనతైః-యా
దృచ్ఛికాది తత్త్వత్సకృతవిశేషసమయేమాపనతైః, (నదీ ప్రవాహప
తై) కృష్ణసుగుణ సమయేషు ప్రవృత్తై రిత్యర్థః; తవప్రవాహైః-త
వేత్యత్ర నదీత్వరూపణం వివక్షితమితిగమ్యతే; ప్రవాహాన్వయ-సు
రోధాత్, ప్రవాహైరిత్యత్ర తత్తచ్ఛేతన విషయికారా శ్చేతలస్వ
వేగవత్త్వాదినా ప్రవాహ సుసదృశత్వేన నిగరణ పూర్వం ప్రవాహ
త్వేనాధ్యవసితాః, తైఃకృతసంస్థవా, అత్రాపి కృపా విషయికృతా
నాం ధరిత్రీర్తినాం శేతనానాంప్రేక్షార్థవిత్తత్వం సంస్థవత్వే
నాధ్యవసీయతే ; కృత సంస్థవ-స్సేకో, యస్యాస్యా తథోక్తా;

సుకంపీకృతసంప్లవాధరిత్రీ) । శరణాగతసస్యమాలినియంవృషతై

(శరణాగతే) తి—కృపావిషయాకారేణ భగవతిరుచిరూప శ్రేష్ఠ సతి తమేవ శరణం గచ్ఛన్తితే శరణాగతావేవ సస్యాని, తన్నాలావ తీ, ఇయం- అధ్యాప్య క్తప్రకార విశిష్టతయైవ పరిదృశ్యమానా ధరి త్రీ, వృషతైలేశకృషీవలం- వృషతైలేశవేవ కృషీవలః, తమ్ ; కృషి రత్ర భగవత స్సంసారిచేతనోజ్జీవీవయిషయా శ్రీవైకుణ్ఠం పరిత్యజ్య పురుషకారభూతయా రమయాసహ వృషతైలేశదాగన్నిధిః, ప్రసి ధ్ధకృషిశ్చ; “మాయావీపరమానంద స్త్యక్త్వావైకుణ్ఠముత్తమం స్యా మిపుషూరిణీతరే రమయాసహ మోదతే ॥” మాయావీ- రమ ప దే అనంత గరుడ విష్వక్సేనాది నిత్యసూరి పరివృత్తోపి ప్రోషితమ తోత్సుకపిత్పన్యామేన సంసారి చేతనగతచేతాః, పరమానందః నిర తిశయానందత్వేన నిరపేక్షాపి, ఉత్తమం- అపాకృతత్వేననిత్యనిరవ ద్య నిరతిశయభోగ్యమపి, వైకుణ్ఠం- “వైకుణ్ఠేతుపరేలోక” ఇత్యా ది ప్రమాణప్రసిద్ధమ్, స్వాభిమతానురూప దివ్యలోకం, శ్రీకృష్ణ-వ్యా సజ్యవృత్త్యా ఉభయత్ర స్థితిరవ్యసభిమతేతి భావః; స్వామి పుషూరి ణీతరే- స్వానురూప మత్యద్భుతం దివ్యస్థానం విహాయ కస్త్రింభిత్ప ర్యతవతిః జలాశయతీరే, రమయాసహ మోదతే- సంసరజ్ఞంతు స ముజ్జీవీవయిషయేతి భావః; ఉత్తమం వైకుణ్ఠం త్యక్త్వా స్వామి పు షూరిణీతరేమోదతఇత్యనేన ఉపాయపురుషకారభూతయో దివ్య దంపత్యో స్సంసారి చేతన సమాశ్రయణానుగుణా స్వామి పుషూరి ణీతర వసతిరపాకృత స్వాసాధారణ దివ్య నగరాధిష్ఠా నానందా దపి సహస్రీ గుణాధికమానంద మనుభవతితి వ్యజ్యతే ; “సురమ్య మాసాద్యతుచిత్రకూటం నదీంచతాం మాల్యవతింసుతీర్థాం । నన జ్జహ్యస్తో మృగపక్షిపక్షం జహౌచదుఃఖం పురవిప్రవాసాత్ ॥” ఇ తివల్, అత్రచ రమపరివృథ స్థితయాసహ శ్రీమదయోభ్యావగరా

లేశకృషీవలంధినోతి || ౨౧ || కలశోదధిసంషడోభవత్సాంకరుణే

ద్యనవాసాయ నిగతస్సురమ్యం చిత్రకూట మాసాద్యతుసనంద, జ
నస్థానవాస్తవ్య నిశిచరనిరసన ముఖేన తత్పరిపీడిత మునిజనత్రాణా
నుగుణప్రదేశ ప్రాప్త్యా పితామహాదిప్రాప్త శ్రీమ దయోధ్యానగ
రాధిరాజ్యానందాదపి శతగుణవలికయితం అనంద మవాపేత్యధః,
“ రాజ్యంవా వనవాసోవా వనవాసోమహూదయ ” ఇతిహి రఘు
ధురీణస్యోక్తిః, పురవిప్రవాసాద్దుఃఖం జపశాచ - తాదృశానందపా
రవశ్యా త్పురవిప్రవాసజ దుగ్ధభుచ విసత్తార, నిరతిశయమపి సుఖ
దుగ్ధ మిశం నస్వరూప భావః; (యద్య) పురేయద్దుగ్ధమస్తే
అర్యవాసీ మునిజుః రయోగకమముక్త్యుచ తదవచాయ పుర
విప్రవాసాజ్ఞా విశ్లేషః ; కృషీవలమివ్యత [రజకృషీత్యాదినా
మత్త్వభేదవలచ్యుత్యయః, ఏల ఇతి ఓక్షే ర్చ] ధినోతి- ప్రీతయ
తి- త్వయైవాదాయాదృచ్ఛికాది సుత్యం కల్పనానిముఖేన శరణాగతి
యోగ్యతాం సన్నాహి శరణాగత్యుత్తర్య లైశ్వరణాగతై స్సు
సమృద్ధాధరిత్రీకృతా- తాం దృష్ట్వా వృషజైలేశోనిరతిశయాం మద
మువాహేతి తాత్పర్యమ్ ; అత్రరూపకాతిశయోక్త్యనుప్రాణిత మే
కదేశవతి- రూపకమితి తయో రంగాంగి భావేనసజరం, అత్ర
చ విస్తరభయా దలంకార చర్చానకృతా||

|| ౨౧ ||

“ వేకుణ్డేతుపరేకోక శ్రియాసాధః ౦ జగత్పతిః | ఆస్తేవిష్ణు
రచింత్యాత్మా భక్తైర్భాగవతైస్సహ|| ” ఇత్యుక్త ప్రకారేణ శ్రీవై
కుణ్డమధిష్ఠక్ పరిమకారుణికగి పురుషోత్తమస్సచరణ కమల పరి
చర్యావి ధురేషు సంసారిచేతనేషు ప్రోషితమనసూతయా స్వాభిమ
తామరూప దివ్య మంగళ విగ్రహ సాందర్య లావణ్యాదినా తాన్
వశీకృత్య రక్షితుం “ మాయావీపరమానంద ” ఇత్యుక్తరీత్యా తా
ద్యుతం శ్రీవైకుణ్ఠం పరిత్యజ్య స్వామి బ్రహ్మరిణీతీరమధివసతి తదీయ

సన్తతిమంథసంస్కృతాయాః । అమృతాంశమృద్యదేహం-

మనోరథ పరిపూరణేన తం ప్రీతయితి భవతీత్యవాది- అత్ర తద్వశిక
రణ సాధనభూత దివ్య మంగళ విగ్రహ పరిగ్రహేపి కృషీవలమిత్య
త్ర స్రస్తుతే త్వమేవ హేతుభూతేభ్యుచ్యతే- (కలశోదధీ)తి—అజ్ఞా
నాచలేందోః- అంజనాచలే వర్షమానస్యేందోః, సకలజన నయన
హృదయానందనతయా చంద్రత్వేనాగ్రవసానమ్; మృతసంజీవనం -
మృతాన్- భగవద్రుచ్యాది వైధుర్వేణ మృతప్రాయాన్, సంజీవయ
తి- రుచ్యామృతాద్దనేనోజ్జీవ యత్యనేనేతి మృతసంజీవనమ్, [కర
ణాధికరణయోజ్యేతి కరణేతిబ్యుత్] అనేనచామృతాంశత్వా త్ప్రే
క్షా నిమిత్త భూతం సాదృశ్యంబంధితం భవతి; ప్రసిద్ధామృతంతు
మృతజీవన, మిదంతు మృతసంజీవన మితి విశేషః; దివ్య దేహం- అ
త్యద్భుతం సౌందర్య లావణ్యాదినా స్రుతిసూత్రేభిరమానంచ దివ్యమ
జ్గళవిగ్రహం, (కలశే) తి—కలశోదధేః- క్షీరసాగస్య, సమ్పదీవ స
మ్పత్- శీతలత్వ మధురత్వ మహత్త్వాది సమ్పద్ధిర్యస్యాస్సాతథోక్తాః;
తస్యాగ్నిక్షీరసదృశ్యాఇత్యర్థః, ననుమథనాభావే కథ మమృత ప్రా
దుర్భావస్తత్రతాహ- (సన్తతిమంథసంస్కృతాయా) ఇతి— సతీ-
దివ్య విగ్రహ పరిగ్రహద్వారా చేతనోజ్జీవన విషయత్వేన తద్దేతు
త్వేన వాసుమీచీనా, మతి-దివ్యదేహపరిగ్రహవిషయో భగవత్సం
కల్ప, స్సమరథో- మంథాచలఇవ, తేన సంస్కృతాయాః- స్వ సం
బంధేన దివ్యదేహమృతో త్సాదనోన్ముఖీ కృతాయాః, (అన్యత్ర) మ
ధితాయాః, (యద్వా) సతీ- భక్త్యవసాద్ధిపన్నా, మతిర్వేషాంతే; స
న్మృతయో- భక్తాః, తైః- మంథరాయమాణైః, మంథో- చిలోజనమ్,
పునఃపునఃప్రాక్షణం, మథనంచ; తయోర త్రాభేదాధ్యవసాయః,
తేన సంస్కృతాయాః- కార్యోత్పాదనోన్ముఖీ కృతాయాః, “ త
థాపి పురుషాకారో భక్తానాంత్యంప్రకాశసే ” ఇతి భక్తప్రార్థన

మృతసంఘనమంజనాదలేందోః || ౨౨ || జలధరివ శీతరాదయే

యైవహి దివ్యమంగళ విగ్రహ పరిగ్రహః, (ఏవంహ) సతీ- సూక్ష్మ
గాఢాహిణీ, మంత్ర- ఉత్పేక్షకస్య స్వస్యమః, సామంధో- మంథా
నగర సన్నతి మంథః, “ వైశాఖ్యస్థంధాన మంధానో మన్థదండ
క ” ఇత్యమరః. తేనసంస్కారాయా- వివేచిసారాసారాయాః,
మథితాయాశ్చ; దయాయాస్సాగౌసార వివేకే త్రియమాణే దివ్యమ
జ్ఞాన విగ్రహా దయాసాగౌసార త్వేరావసీయతే, దయా సారత్వంచ
దయాసార కృత త్వేన, ఏవం భూతాయా భవత్యా, అమృతాంత
మవేమి. కలశోదధి సమృద్ధి-రూర్ధ్విసాదృశ్య పౌష-ల్యవల్య భవ
త్యా, అమృతాంతో ప్యావశ్యకని దయాసారభూతో దివ్య మంగళ
విగ్రహః పలశోదధి సారభూతామృతాంత త్వే నోత్పేక్షితభవ్యర్థః,
అత్రో పమాంతరయోక్త్యుత్పేక్షితామంగళాభావసజరః, తస్య
చాంజ నాచలేందోః రూపకాలశయోక్త్యాసంస్పృష్టిః || ౨౨ ||

సంసగజ్జనానుజ్ఞీవయితుం తద్వరం తానుగుణ దివ్యరూపప
రిగ్రహాదికం రిమారమతేన కృతైక పరత ప్రేణ క్రియతఇతి ప్రత్య
పాది- నను ప్రళయాపస్తాయాం భగవతః ప్రళయగోచర సజల
పారవశ్యస్య, సృష్టికళాయాం పరిలూపరాగ హిరణ్యరావణాది పి
షయ కోసపారవశ్యస్యచ, చక్షు-చంద్రయోకశరతానామస్మాకం క
థమాశ్వాసో భవిష్యః : కృపారీనాం సమసాధానత్వాత్? ఇతిశ
జ్ఞాం పద్యద్వయేన పరిహరిత—(జల ధీ) రితి—జలధ శీత తేవ,
వృషశైలాధీపతే, స్వభావభూతా- సోపభావస్వభావః, అత్రీజ
లధరివ శీతతేజ్యనేన తస్యోష్ణభేవ భగవతఃకోసపత్తాన స్వాభావికీ
తి భవ్యతే, త్వం- గుణసార్వభౌమి భవతీ, ప్రళయేతి- ప్రళయో-మ
హాప్రళయఏవ, ఆరభతీ - ఉద్ధతస్పృత్త తస్మా నటీం ప్రళయాభ్యో
ద్ధతస్పృత్తైకరసికా మిత్యర్థః; తదీత్యం - తస్యవృషశైలపతే, స

త్వం వృషశైలాధిపతేస్త్వభావభూతా | ప్రశయారభటినటింత

శయేపి పరిపాలన సజుల్పరూపజ్ఞానం, ప్రసభం, ఏవం నృత్యంతీం
 నటిమవలోక్య కిచసేనాద్ధత్యేన ప్రయోజనమ్? ద్రష్టారసావన్నస
 న్ని? లేషాం ప్రలనత్వాల్? అంగశైభియానుపిన్యాత్ “సపికాకేన
 రమత” ఇవృషగిరిపలే స్సభానాయకస్య వసప్రీతా, చేతనానామచిద
 విశేషితత్వేన తస్యైర్మల్యూపిప్రసక్త్యాదిభిర్విభృత్యైకానిశ్చ
 హ్యోత్సవః; అనగ్రహస్యం ప్రకర్తి ప్రసాదః, సపవలాస్యం-
 ిక్తవోషమూరగుగుంఢమారస్యైర్మగ్రాహయసి, “బహుస్యామి”లి
 బహుభవన సుసంపదూహంఽఽపీన్యః, ప్రశయపరిపాలన స
 జుల్ప స్పష్టిని పిషయి మాయసిని యాదాత్; భగవతస్సాన్వభా
 నిసగుభూతాత్వం ప్రాణిహమపవన్మత్త దత్తనమిన్ స్సాపా
 ధికం ప్రశయసజుల్ప నిగ్మహ్నిసేతి వాక్యానః; ఏవంచ తాదృశ
 సజుల్పస్య దయాని గ్రాహ్యత్వేనతయో స్సమప్రాధాన్యమితి నో
 క్తశఙ్కావకాశభి మావః. అన శ్రీనివాసదయాయా జలధిఃతతా
 యాచ్చ నిష్పాపనింబ భావైక్యానన్మ జలధి శ్రీనివాస సాన్వభావి
 కాకారత్వేన సాదృశ్యవణఽనా మపమాలజాఽరః, “ఉపమాయ
 త్రసాదృశ్యలక్ష్మీరుల్లసన్ద్యమో”లితి లక్షణాత్; కించ దీక్షాయా
 సటరూప విషయ్యుధ రూపం యిషయ సాన్వధివ్యమూనతాను కై
 శ్చ అనుభయాభేదరూపకరీ, తచ్చ సామయమ; తేదీక్షాకార్యస్య
 ప్రశయస్య ఆరభంత్యోపమయం శాచ్చ కై లాఽన్యత్వ రూప
 తాచ్చ “విషయ్యుధతాద్యై రజ్జులంపయస్యయత్ | రూప
 కంత మ్రిధాఽధిక్య సూక్ష్మ స్వరూపయోక్తి”లి లక్షణాత్; ఏవం
 చాత్మసమా రూపకయో స్సోపప్లి, కేదీక్షం వ్యాచక్షుః,
 భగవత సాన్వజ్ఞాలిలక్ష్మి ఇన నిగ్రహ సజుల్ప పారచక్రస్య తా
 దృశ సత క ల్ప హేతు భూత క్రోధ విధేయ త్వ స్య చ

దీక్షాం ప్రసభం గ్రాహయసి ప్రసక్తిలాస్యమ్ ॥ ౨౩ ॥ పృ

దశానా త్వగ్నిచరాపచారానపి దయైక నిష్ఠానస్మా నుజ్జీవయి
వ్యతి లక్ష్మీనివాసఇతి విస్రంభానస్యాత్, కొధాదిపారవశ్యేన ద
జ్ఞనస్యాపి ప్రసక్తేరితి శంకాయాం స్వాశ్రితవిషయే నిగ్రహ సంక
ల్పాదికం నిగృహ్యతి, స్వాశ్రిత విరోధి విషయేతు స్వకింకరి కరణేనా
నుగృహ్యతి కృపేత్యభిసంధాయాహ స్లోకద్వయేన- (బలధే) రితి—స్వ
భావభూతా- స్వస్యభావః- స్వానుబంధీభావః, యావత్స్వమజహ
ద్భావఇతి యావత్ ; (ప్రళయే)తి—ప్రళయవిష ఆరభటి - సస
మ్భిమిన్యత్తమ్, తస్యచటిమ్. తన్నటనోచితాం నటి మిత్యర్థః, అతి
క్రూరత్వేన దుర్నివర్త్యామితి భావః, యద్వా-ప్రళయే-ప్రళయకా
లే, ఆరభటినటిమ్- ఉద్ధతన్యత్తకరినటిమ్- తదానీమలి ప్రవర్ణ ప్రళ
యకార్యకరత్వా త్తదీక్షాయా ఆరభటి నటిత్వ రూపణమ్, తదీక్షా
మ్- తస్య వృషణైలాధిపతేః, ఈక్షాం- నిగ్రాహ్య నిగ్రహసంకల్ప
రూపాం ప్రసక్తిలాస్యం- ప్రసాదమేవలాస్యం, సుకుమారన్యత్తం,
ప్రసభం- బలాత్కారేణ, గ్రాహయసి- నిగ్రహ విషయాంతదీక్షాం
వీత్యతానేన చేతనాపారాధాః స్వయముపదాత్వేనోరరీకృత్యప్ర
త్యుతానుగ్రహ విషయాం బలాత్కారయసీం భావః, నిగ్రహ విష
యాంతదీక్షాయాగ్ని ప్రసాదోనామానుగ్రహవిషయత్వమేవ ; బ
లాత్కారశ్చ అనిచ్ఛన్త్యా అపి తదీక్షాయాం అనుగ్రహ విషయత్వా
పాదనమ్, తచ్చబలవత్వాదయాయా స్ఫుశక మేవ, అత్ర భగవన్నిగ్ర
హ సంకల్పస్య దయానిగ్రాహ్యత్వోక్త్యా తత్కారణభూత ప్రతిఘా
దేరపిదయాని గ్రాహ్యత్వ ముక్తంభవతి, దయానుగ్రహ విషయత్వం
ప్రతిఘాదే రుత్తరశ్లోకే వత్స్యతి॥ ... ॥౨౩॥

విషం ప్రళయపరిపాలన సంకల్పస్య దయా నిగ్రాహ్యత్వేన ద
యాశేషత్వము క్తమ్, అఖస్మస్మికాలీనస్య హిరణ్యరావణాది విషయ

ణతప్రతికూలమూల ఘాతీ ప్రతిఘగికోపివృషాచలేశ్వరస్య । క

క్రోధస్యానుగ్రాహ్యత్వేనదయా శేషతోచ్యతే- (ప్రణతప్రతికూలే)తి-
ప్రణతప్రతికూలానామ్- ఆశ్రితవిరోధినామ్, మూలమ్- ఉపజీవ్య వ
ర్గమపి, తాచ్ఛీల్యేనహంతీతి తథోక్తః; ప్రతికూలహననంతు కైము
లికసిద్ధమ్, మూలఘాతేహివృక్షస్య అపునరుద్భవం వినాశో భవతీతి
భావః, ప్రణతప్రతికూలాన్ తన్ములఘాతాంశ్చ తాచ్ఛీల్యేన హం
తీతివా; (యద్వా) ప్రణతప్రతికూలానాం మూలంప్రాతికూల్యహే
తుఘాతం పాపంహంతి తచ్ఛీల్యితి, ప్రతికూలా ననుకూల యతీత్య
థః; [సుప్యజాతాణిస్తాచ్ఛీల్యితి ణినిః- హేమహంతేరితికత్వం
హనసోచిణ్ణలోరితి తాదేశః] కొపి- “కృద్ధోహన్యాద్ధురూనపి”
ఇతి క్రోధపరవశ తాకికోపవిలక్షణః, “క్రోధమాహరియతీద్రం
కోపస్యవశమేయివాన్” ఇత్యాశ్రిత రక్షణార్థ మాహృతత్వేన శ్లా
ఘనీయత్వాత్, వృషాచలేశ్వరస్య ప్రతిఘః- జలధేరుష్ణతే, లివత్ ,
వృషాచలేశ్వరస్య ప్రతిఘిహ్యకైతదౌష్ణ్యేగ్రిహప్రతిఘస్యా ప్యాపా
ధికత్వమేతదీయస్య ప్రతీయతే, తత్ర తపన కిరణ సంసర్గాదిరుపా
ధిః, అత్రీత్యాశ్రిత విషయాపరాధాదిః ; కలమే - సస్యే, యవసా
పచాయనీత్యా- యవసమపచినోఽఽతి యవసాపచాయః ; [కతన్
ర్యణితి కతన్ర్యణ్.] తస్యనీత్యా- న్యాయేన, ప్రకారేణే త్వథః;
సచప్రకారస్సస్య వృద్ధి హేతుఘాతయవసోన్ములనమ్, తత్తుల్య ప్ర
కారేణేత్వర్థః ; సచప్రకార ఆశ్రితాభివృద్ధికరంతత్ప్రతికూలమూ
లహననమ్, తేన ప్రకారేణ; అస్యచ యవసాపచాయనీతి తుల్యతా
రక్షణీయవస్తు విరోధిమూలహననరూపత్వేన; తథాచసాదృశ్య నిబ
ర్హననీతి ద్వయాభేదమూలాయం యవసాపచాయనీత్యైతి తదీయత్వై
కవ్యసదేశః; తవకింకరతాముపయాతి, అయమథః-యథాకలమే
యవసాపచాయ స్సస్యవృద్ధి హేతుఘాత యవసోన్ములనేన కషణ

కం ప్రతికిఁగరతాం భజతే తద్వద్వృషగిరిపతేః ప్రతిఘ ఆశ్రితాభి
 వృద్ధి క రేణ త త్ప్రతి కూల మూల హ న నే న త వ కిం
 కరతా ముపయాతీతి ; అప్రయవసో న్యూలన ప్రతికూల మూల
 హననయో ర్ద్వింబ ప్రతిబింబ భావేనైక్యావత్త్వే యవసోన్మూలనా
 ది ప్రయుక్తకంకరత్వయో స్సాధారణ ధర్మతా, తతశ్చయవసోన్మూ
 లనకర్తుః ప్రణత ప్రతికూలమూల ఘాతినః ప్రతిఘస్యచ సస్యవృద్ధి
 హేతుఘాత యవసోన్మూలన ప్రయుక్తకిఁగరత్వేనాశ్రితాభివృద్ధిక
 రతత్ప్రతికూలమూల హననప్రయుక్త కంకరత్వేన చోపమా నోప
 మేయ భావః, (యద్యా) కలమేయవసాపచాయసీత్యా ప్రణతప్రతి
 కూలమూల ఘాతీత్యన్వయః, యవసాపచాయస్య - యవసో భనన
 స్య, [హంతాదానే ఛరస్తేయఇతి భావేషు] సీత్యా - న్యాయే
 న, సస్యవృద్ధిఫలకత్వ లక్షణే ; రత్తున్యన్యాయేనేత్యర్థః, సచ న్యాయ
 య ఆశ్రితవృద్ధి ఫలకత్వం, తేన ప్రకారేణ ; ప్రణత ప్రతికూల
 మూలఘాతే - ప్రణతప్రతికూలమూల హననశీలః, యథా సస్య వర్ధ
 నాయ కలమేయవసాపచాయంకుర్వతి ఏవమాత్రితరక్షితామైతద్వి
 రోధిజన మూలహననశీలఇతి భావః ; (అథనా) యవసాపచాయసీ
 త్యా - యవసాపచాయస్య - యవసోన్మూలనస్య, సీత్యా-ప్రకారేణ, ర
 త్తేణీయ వస్తువృద్ధి హేతుత్వరూపేణ ; సచ ప్రకారగర్వచిత్సస్యవృద్ధి
 హేతుత్వమన్యత్రాశ్రితాభివృద్ధికరత్వమ్ ; తేన ప్రకారేణ ప్రణత
 ప్రతికూలమూలఘాతత్వర్థః ; కరణఘాతే ప్రతిఘ కర్తృత్వో
 పచారఃకిఁగరత్వం వస్తుమ్, కోపి- “ అత్త వాక్ కోజితక్రోధః - న
 క్రుద్ధ్యత్సభిశబ్దే - అరోషణోహ్యసాదేవః ” ఇతి పరిపూర్ణత్వే
 న సర్వసమత్వేనచ స్వతఃక్రొధాభావేప్యాశ్రిత విరోధినిరసనార్థ
 మాహృతత్వాత్కల్యాణగుణేషు ప్రథమగణనీయః, ఏవం ఘాతన
 ప్రతిఘస్తవ కింకరతా ముపయాతి, కిఁగర తోవత్త్వేన ప్రతిఘస్య

లమేయవసాపచాయనీత్యాకరుణైకింకరతాంతవోపయాతి || ౨౪ ||

దయోపజీవిత్వం దర్శితమ్, తచ్చ దయా సమపితాశ్చిత విరోధిరూప విషయ లాభేన లబ్ధసత్తాకత్వాత్, ఏవంచ శ్రీనివాస కారుణ్యస్య గుణసార్వభౌమత్వమవికలమ్. (ఏవంవా) యవసాపచాయే త్యత్రక తేర్యణే ప్రత్యయ ఏవ, యవసాపచాయస్య - యవసోన్మూలనక తుః, నీర్వా- సస్యాభివృద్ధికరయవసోన్మూలన న్నాయేన, ప్రణత ప్రతికూలమూలఘాతీ- కృషీవలస్సస్యా భివృద్ధి హేతుత్వేన యవసోన్మూలనమివాశ్రితాభివృద్ధయే తద్విరోధిహాననం కరోతీతిభావః. యవసోన్మూలనస్య ప్రతికూలమూలహాననస్యచ బిమ్బ ప్రతిబిమ్బ భావే నాభేధా త్సాధారణ భమతా, అలచారస్తు, ప్రణత ప్రతికూలమూలఘాతీ విశేషణం కృపా ప్రీతికర కార్య కారిత్యాభిప్రాయ గర్భమ్, వక్ష్యమాణ కిజర తోష్వపయోగిత్యాత్; ఏవంచ “ అలంకార్య పరికర స్సాభిప్రాయ విశేషతై ” రితి పరికరాలంకారః, తదనుప్రాణితం పదార్థ హేతుకం కావ్య లింగంచ, కృపాంప్రతి కింకరత్వస్య సమర్థనీయస్య ప్రతీయమాన దయాభి మత కార్యకారితోష్వపసృతేన ప్రణత ప్రతికూల మూలహానన రూప పదాథేన సమర్థనాత్; తథాచ తయోరంగాంగిభావేనసంకరః, తదుత్థాపితాచప్రథమయోజనాయాం కలమేయవసాపచాయనీత్యాకింకర తాముపయాతీత్యత్రోపమా, సాచ వాచకలుప్తా; ద్వితీయ తృతీయ తురీయ యోజనాసు కలమేయవసాపచాయనీత్యా ప్రణతప్రతికూలమూలఘాతీత్యత్రోపమా, తత్ర ద్వితీయతృతీయయోర్వాచకోపమానలుప్తా; తురీయ యోజనాయాంతవాచక లుప్తోపమేతి విశేషః; కించ పూర్వ ప్రదర్శితస్య పరికరకావ్యలింగయోరంగాంగి భావ సజరస్య ద్వితీయాదియోజనాప్రదర్శితోపమాయాశ్చ సమప్రాధాన్య సజరః; అత్రచ ప్రథమ యోజనాయాం కిజరత్వం సాధా

అబహిష్కృత నిగ్రహఃస్విదంతః కమలాకాంతగుణాన్ స్వతంత్ర
తాదీన్ అవికల్పమనుగ్రహం దుహానాం భవతీమేవ దయే

రణ భవన్; అన్యత్రయవసాపచాయ ప్రతికూలమూలహసనయో
వికల్పప్రతివింబ భావేనాభిన్నయోస్సాధారణ భర్తతేతి వివేకః, ఉ
పమానోపమేయభావస్తు యవసోస్థూలన కతున్గప్రణతప్రతికూల
మూలభూతినశ్చ సర్వత్ర సమాసః, అపిచ ప్రభమయోజనా ప్రదర్శి
తోపమాయాద్వితీయ తృతీయయోజనోపమాయా మ్మరీయయోజనో
పమాయాశ్చ సంఘోహసజగరః॥ ... ॥౨౪॥

ఏన ముక్తరీత్యా సకల గుణ సార్వభౌమీవజ్ఞాత నిగ్రహకథా
మనుగ్రహైక రసికాంభవతీమేవ సారాసార వివేచన చతురాగుణా
న్తరాణాం నిగ్రహానుగ్రహ సాధారణ్యంనిచ్చితవన్తస్సంతగివరమపు
రుషార్థన్ ప్రాపకతయాఽధ్యవస్య భజంతీత్వాహ—(అబహిష్కృ
తే)తి—హే దయే మాతృనామ గ్రహణపద్రస్యతయాప్రతిష్ఠోకం
సమ్భోధనం, రక్షణీయ జన భూయస్తయా వ్యాసంగ సమ్భావన
యాఽభిముఖీ కరణార్థంవా; స్వతంత్రతాదీన్-స్వాతంత్ర్యశక్తిప్ర
ముఖాన్, కమలాకాంతగుణాన్-అబహిష్కృత నిగ్రహాన్-అబహి
ష్కృతః - అంతర్భావితః, నిగ్రహాయైస్తాన్, అబహిష్కృతేత్య
నేన బహిష్కర్తున్ మహాత్వం ప్రతీయతే, నిగ్రహస్యా ప్యనుగు
ణానిత్యహః; విదంతః-జానంతః, సంతః-సారజ్ఞాగిచరుషాః, అ
వికల్పమ్-కదాచి నిగ్రహగికదాచి దనుగ్రహభితి వికల్ప రహితమ
నుగ్రహమేవ, దుహానామ్ - ఉపసోగురుత్వేన తద్భారమసహమా
నాస్వయమేవ భూషా కీరమవస్థజంతీధేనురివాపేతౌ నిరపేక్షంస
ర్వదా సర్వాసనుగృహ్ణంతీం భవతీమేవ, నతు గుణాంతరాణి గుణి
నంవా; తస్యాపి నిగ్రహానుగ్రహ సాధారణత్వా విశేషాత్; భజ
న్తి-ప్రాపకత్వేన సరితశయ భోగ్యతయా ప్రాప్యత్వేనచాధ్యవస్య

భజంతిసంతః || ౨౫ || కమలానిలయ స్త్వయాదయాశుగ్ధకరుణే

సేవంతే, పరస్మై పదేన క్రియాశలం కృపాయావేతి ప్రత్యయ్యతే. అత్ర భవతీమేవ భజన్తీతి ప్రతిపాదితస్య గుణాంతరాది భజన పరిత్యాగ విశిష్టస్య దయాభజన రూప సమర్థసియార్థస్య అబహిష్కృత నిగ్రహానితి పదార్థేన అవికల్పమనుగ్రహం దుఃఖనామితివాక్యార్థేనచ మిళితేన సమర్థనా త్వదార్థా వాక్యార్థోభయ మేతుకం కావ్యలిక్ష్మమ్, అబహిష్కృత నిగ్రహానిత్యత్ర వణ్యేతర గుణాంతరాణాం నిగ్రహరూపైక భర్తాన్వయ ప్రదర్శనాత్తుల్యయోగితా, “ వణ్యానామితరేషాంవా ధర్మైశ్చ కృంతుల్యయోగితే ” తిలక్షణాత్; తదుత్థాపితత్వాచ్చ కావ్యలిక్ష్మస్య తయోరక్షాణ్ణిభావ సంకరః. కించ సంత ఇత్యస్య సారాసారవివేచన కుశలా భిప్రాయగర్భత్వాత్పరికరాలజ్ఞానః, “ సాభిప్రాయేవిశేష్యేతు భవేత్పరికరాంకురః ” ఇతి తిలక్షణాత్; తథాచ తయోస్సంస్పృష్టిః. || ౨౫ ||

“ భవతీమేవ దయేభజన్తిసంత ” ఇత్యేవకారేణ కమలాకాంతోపి వ్యావర్తితః, తత్రచ మేతుర్నకణ్ఠాక్షః, తతు-ణ్ఠాక్త్యా తద్వ్యావతాన మత్రస్థిరీక్రియతే, కణ్ఠోక్తిశ్చత్వ దేవ భీతిరిత్యేవకారేణ—(కమలానిలయ)ఇతి— హే కరుణే? కమలానిలయ స్త్వయాదయాశుః-త్వద్భూపదయాయుక్త ఇత్యర్థః, (“స్మరేణదయాదయత” ఇతివత్) నిరూపణే క్రియమాణేత్వం నిషురుణా, అనవస్థాప్రసక్తాదితి భావః; కార్యముఖేనాపి నిషురుణత్వం దశాయతి—(అతఏవహి)ఇత్యాదినా- తావకాశ్రితానామ్-తావకానామాశ్రితానాం,ఇదంచ దురితానామిత్యనేనసమానాధికరణమ్;తావకానామాశ్రితానామితి కర్మధారయశ్చస్ఫురతి; తావకానామాశ్రితానాంసతామ్,దురితానామితి-(స్వాభావికార్థస్తు)తావకానాశ్రితానామితివిశేషణ సమాసః, దురితానామితివ్యధికరణవస్థీ, తావకాశ్రితసమ్మ

నిష్కరుణానిరూపణేత్వమ్ | అతఏవహితావకాశ్రితానాం చు

ద్ధినాం సతాం దురితానామిత్యర్థః; త్వదేవ భీతిః-“ వ్యాప్యవ్యాప్య
స్యసుతరాం వ్యాప్యత్వాత్ ” ఇతి న్యాయేన స్వాశ్రితాశ్రితానాం
స్వాశ్రితత్వధౌవ్యాప్తైషాం స్వయమేవ నిరూపణం కరుణా లేశ
వతోపి నోపపద్యతే ఇతి భావః; త్వదేవ, నతు తత్తత్త్వాపానుగుణం
ఫలప్రదాన దీక్షితాద్భుతవతః; ఆశ్రితసంరక్షణం సమ్యక్కృత మితి
భావః, అనేన కమలానిలయస్య దయాళుత్వం దయాయా నిదయా
త్వం చేత్యుభయ ముపపాదితం భవతీతి ధ్యేయమ్. కించ కమలాని
లయ స్త్వయాదయాళుః - త్వత్సాహచర్యేణ దయాళుత్వం జాతమి
త్యపి ప్రతీతిః, త్వదుపచేకాద్దయాళు రభూవితి యావత్; హే క
రుణే? నిరూపణే క్రియమాణే, త్వం- పరోపదేశ ప్రవృత్తాత్వం, ని
ష్కరుణా, తతశ్చ పరఃస్యై ధర్మరుచిముపజనయతస్త్వయం ధర్మ
త్వాగినో దాంభిక స్తేన తవశీల ముపలభ్యత ఇతి భావః; నిరూప
ణ ప్రకారమేవ దశాయతి-(అతఏవహి) ఇత్యాదినా- (యద్వా.)
త్వయా దయాళు రిత్యత్ర కాకు రనుసంధేయా, త్వయా దయాళుః
కిమ్, నభవత్యేవేత్యర్థః; కుత ఇత్యత్రాహ- (నిష్కరుణా నిరూపణే
త్వ)మితి—యద్యపి కరుణాయా నిష్కరుణత్వేపి కరుణా శ్రయత్వే
న కమలానిలయస్య దయాళుత్వం స్యాదేవ, తథాపి భగవతోల్క
ణగుణత్వేన ప్రసిద్ధ పరదుగ్ధినిరా చికిషాది లక్షణ దయా వత్వం
త్వదాయ త్తంసేత్యర్థః; త్వం తాదృశీ దయానేతి యావత్; తత్ర
హేతుర్నిష్కరుణేతి-నిష్కరుణత్వ కార్యవతీ, నిరూపణే-త్వతాగ
ర్య పర్యాలోచనానామ్, నిరూపణమేవ దర్శయతి-(అతఏవహి)
ఇతి— అతఏవ- నిష్కరుణ కార్యవత్వాదేవ, నతు తత్తద్దురిత ఫల
ప్రదానాపయికా ద్గుణాంతరా త్తాదృశ ఫలప్రదా ద్గుణినోపేతి, అ
త్రాశ్రితవగణం ప్రతిభీతి జనకత్వాదినా నిదయా సీతి కరుణాన్వ

రితానాం భవతిత్వదేవదీతిః || ౨౬ || అతిలంఘితశాసనే వ్యభీ

యా సహకార్యంతరమనపేత్య స్వాశ్రిత దురిత నిరసనం తవైవో
పపద్యతే నాన్యేషామతి కరుణాస్తుతి ర్వ్యజ్యతే, కించాశ్రితానాం
దురితానామపి తత్తదుచిత ఫల ప్రదానేన క్షీణనా తు-మలానిలయ
స్య దయాశుత్వం సత్యమేవేతి స్తుత్యా అశ్రితానామపి తత్తత్పాపా
నుగుణ క్రూర ఫల ప్రదానేన ఖేదయనీలికమలానిలయస్య దయా
శుత్వం వన్ధ్యమేవేతి తన్నిందావ్యజ్యతే, తచశ్చేభయవిధ వ్యాజస్తు
తిరత్ర శ్లోకే దృష్టవ్యా, కించ దయాశుత్వ నివర్తయో సమర్థసి
యయో యత్ర రాధాన సమర్థనా తా-ద్యలంగమ ; తతశ్చ తయో
రేకవాచకాను ప్రవేశ సంకరః, “ ఉక్తిర్వ్యజ స్తుతిర్నిందా స్తుతి
భ్యాంస్తుతినిందయోః । కస్యధుని వివేకస్తే నయసే పాపినో ది
వమ్ || సాధుదూఃపునస్సాధు కరణవ్యంకిమతఃపరం । యన్మదథణం
విలీనాసిదస్తైరపినస్తైరపి ” ఇతి; సమర్థసియస్సార్థస్యకావ్యలంగం
సమర్థనమ్ । జిహ్వానిమిత్తకందర్ప మచ్చిత్తైస్త్రిలోచనః ” ఇతిచ ల
క్ష్మలక్షణ సంగ్రహాత్ ; తతశ్చ తత్త తు గ్మానుగుణ్యేన నిగ్రా
హకం కమలా కాంత మనాదృత్య భవతి మేవ భజన్తి సంత ఇతి
భావః.

...

...

|| ౨౬ ||

నన్యేషమాశ్రితానాశ్రితానాదేణ సర్వనిగ్రాహకత్వే భగవ
తో దయా పారవశ్యం బహుశః ప్రతిపాద్యమానంచస్యాత్, స్వా
ద్వా; తేన క్రియమాణో నిగ్రహూ దయానుమత ఇతి చేత్తత్రా
హ- (అతిలక్ష్మితే)తి—వృషశైలాధీశతిః, అభీక్షం- పానగి పున్యేన,
అతి లంఘిత వాసనేషు - ఉల్లంఘిత శ్రుతి స్మృతి రూపాజ్ఞేషు,
“ శ్రుతిస్మృతిర్మమైవాజ్ఞా యస్తాముల్లఘ్యవతఃత ” ఇత్యుక్తేః, స
కృదాజ్ఞాతిలంఘనే భగవతః కోప విజృంభణాభావం సూచయ త్య
భీక్షశబ్దః, అభీక్షమ్-భృశమ్, (విజృంభితోష్ఠైరి వాన్వయః) విజృ

క్షణం వృషశైలాధిపతి ర్విజృంభిలోష్ణాః । పునరేవదయే తుమాని

విజృంభిలోష్ణాః - అతి ప్రవృద్ధకొపో భవతి, గమ్యమానత్వా దప్రయోగః, (విజృంభిలోష్ణా వృషశైలాధిపతిరివాన్వయః) సః, భవత్యధీనైః-“ భవతి సమృంధవృష్ట్యై” త్యాది ప్రయోగానుసారా త్వర్వనామ్నో వృత్తిమాత్రే ఘుజవద్భావఃప్రాయిక ఇతి భావః, త్వదధీనేః- త్వయేవసమ్పాదితైరిత్యర్థః, తుమానిదానైః- తుమాహేతుభూతైర్భక్తి పవత్త్వాది రూపవ్యాజైరిత్యర్థః ; (యద్వా)భవత్యధీనైః - స్వయేవకల్పితైః, తుమానిదానైః - తుమాయా ఆదికారణభూతైర్వాదృచ్ఛికాది సుకృతైరిత్యర్థః; పునరేవ- భూయోషి, పూర్వతోఽతిశయేనైవేలివా, భవతీమాద్రీయతే- భవత్పా తుమానిదాన కల్పనేన ప్రశాంతకొపో యథాపూర్వ మతిశయేనవా భవతీం బహుమన్యత ఇత్యర్థః; (యద్వా) భవత్యధీనైః-భవత్పాకల్పనీయైః, తుమానిదానై రాద్రీయతే-త్వయేతుమానిదానాని కల్పయితుంత్యామాద్రీయత ఇత్యర్థః; ఏతదపి దయాపారవశ్య కార్యమేవ ; అయమాశయః- (చేతనేఃపానఃపున్యేన క్రియమాణాజ్ఞాతలంఘన జనితే భగవత స్తద్విషయ క్రోధ విజృంభమాణేసతి తదాసీం కృపాన్వయమేవ తుమానిదాన పరికల్పనాదినా స్వవల్లభస్య తాదృశం కోర్ధం శిశమయివతి, తతస్తాదృశకోప విజృంభణసమయేపి వృషాద్రీపతిడయా పరవశత్వా త్తామేవ విశేషేణా ద్రీయతే, తస్మాద్దయా పారవశ్యం తస్యకదాపినాపైతీతి.) కించేయం దయాన్వదయితం నిగ్రహప్రవృత్తం బలాన్నివృత్తయితుమపి ప్రభవతి- యథా “ వధాహామపి కాకుత్స్థః కృషయాపర్యపాలయత్ ” ఇతి; (అథనా) సకలశాస్త్రేషా ధ్యుష్యమాణం భగవత స్సమాశ్రయణీయత్వం నస్యాత్తథాచ శాస్త్రప్రామాణ్యం ప్రసజ్యేదిత్యతః- (అతిలంఘితే)త్యాది. అతిలంఘిత శాసనేషు, అభీష్టమ్ భృశమ్, విజృంభిలోష్ణా వృష

దానైర్భవతీమాద్రీయతే భవత్యధీనైః || ౨౭ || కరుణేషురీతే

వైలాధిపతిః భవత్యధీనైః- భవత్యాకల్పనీయైః, తుమానిదానైః- తు
మయా ఆదికారణభూతై ర్యాదృచ్ఛికాది సుకృతవిశేషైః, భవత్యా
తుమానిదానాని సమృద్ధయిత మిత్యర్థః; అభ్యయనేన వసతీతి వ
త్ప్రియోజనస్య హేతుత్వమ్, భవతీం పునరేవాద్రీయతే- ద్విగుణమే
వాద్రీయత ఇత్యర్థః; తథాచ మహాపరాధ దర్శన జనిత మహా
కోరోధ దశాయామపి చయాయాం ద్విగుణ మాదరం కరోతీత్యక్త్యా
భగవతో దయాయామేవం సచాతన వ్యామోహా ప్రదశకనేన ద
యాం పురస్కృత్యైవ భగవత్సమాశ్రయణం శాస్త్రైర్విధీయత ఇతి
సూచ్యతే; “భవతీమేవదయే భజన్తినంత” ఇత్యత్రచనభవత్యాహీ
నం కేవలం భగవంత మిత్యేవకారార్థః, నతు భవత్యా పరిష్కృ
తం నభజతీతి. అత్ర భగవత్స్సాన్నిధ్యాతిలంఘి జననిగ్రహశాత్సుక్ష్మ
స్య వ్యజ్యమానస్య దయాగోచర పేష్టశ్చ సంధిక పేదయాప
దేవతా విషయ రతి భావస్యాంగమితి భావ సంధిరలంకారః, కిం
చ విజృంభితోష్టత్వస్య సమర్థసియస్య అతిలంఘిత శాసనేష్వీతి ప
దాథేన సమర్థానాస్పదాథే హేతుకం కావ్యలింగమ్, తయో ర
జ్జగ్గీభావ సంకరః; నిగ్రహశాత్సుక్ష్మస్య కావ్యలింగ వ్యజితత్వాది
తి, (వ్యాఖ్యాంతరమ్) అతి లంఘిత శాసనేష్వీత్యత్ర జనేష్వీతి విశే
ష్యపదం వివక్షితమ్, తతశ్చాతిలజ్ఞిత శాసనేష్వీతి విశేషణం నిగ్రా
హ్యాత్వాభిప్రాయగర్భమ్, ఊష్మవిజృంభణోపయుక్త్యాదితి పరికరా
లంకారః, తదుద్ధాపితత్వాచ్చ తయో ర్జ్ఞాజ్ఞీ భావసంకరః॥ ౨౭॥

ఏవమతి లంఘితశాసనేష్వీత్యాది శ్లోకే వృషవైలాధిపతి స్సాన్ని
ధ్యాతి లంఘిజన విషయ తాదృశ ప్రతిఘ విజృంభణ సమయే తత్స
మీకరణ సమథానం భవతీమేవ ద్విగుణమాద్రీయతే, నతు ప్రతిఘం
జ్ఞాన శక్త్యాదికంవేతి ప్రత్యపాది, పునరేవేత్యేవకారస్య భవతీమేవే

మమమకేషుప్రతికారాంతరదుజ్జయేషుభిన్నః | కవచాయ

త్యన్వయాత్; అథ కరుణోదురితేష్విత్వాద్యనంతర పద్యే అస్మదా
ది దురిత దుజ్జయత్వ ప్రయుక్త నిర్వేదదశాయాం తత్ప్రతికారక్ష
మాం త్వామేవ పురస్కారోతి శాశ్వతే, సజ్జానశక్త్యాచీ నకించి తు-
రానితి ప్రతిపాద్యతే, తథాచ పద్యద్వయేన భగవత స్త్వమే వాప
త్సభీత్యుక్తం భవతి—(కరుణో)తి—మమకేషు - స్వరూపవత స్స
జ్ఞ్యాయాచా పరిచ్ఛిన్నేషు, యథా భగవద్గుణా ఏకైకమనవధికాతి
శయా స్సమ్భూయాసంఖ్యేయాశ్చ భవంతి ఏవం మదీయదోషా ఏవ
తత్తుల్యాన్వదీయ దోషాభావాత్ప్రత్యేక మపరిచ్ఛిన్నాస్సమ్భూయా
సంఖ్యేయాశ్చ భవంతితిభావః; దురితేషు - అనాది కాలాజ్జితేషు
పాపేషు, ప్రతికారాంతర దుజ్జయేషు. అపరిచ్ఛిన్నాసంఖ్యేయత్వా
దేవ ఫలప్రదానాది ప్రతికారాంతరై దుర్జయేషు నిశ్చితేషునత్సు,
యథోత్తరత్ర వక్ష్యతి- “అనుభవితమపూర్వం నాలమాగామికా
లః ప్రశమయితుమశేషం నిష్క్రియాభిర్నశక్యమ్” ఇతి, భిన్నః- “వ్య
సనేషుమనుష్యాణాం భృశం భవతిదుఃఖితః” ఇత్యుక్తపర దుఃఖ
దుఃఖిత్వం భేదః, (యద్వా) సంసారిజేతన సంజఘ్నేయయాహి జగ
త్సృష్ట్యాదికంకృతమ్, తదిదానీం నిష్ఫలంజాతమ్, సంసారిణాం దు
రిత గహన సంవృతత్వేన దుర్గ్రహత్వాదురితానాంచ వ్యాజం వి
నా దుర్నిరస్తత్వాదితి నిర్విణ్ణః, శాశ్వతే- ఆభరణకోటి నివిష్ట శా
ఙ్గాది దివ్యాయుధస్సర్వేశ్వరః, తస్యాం దశాయామితఃపరం త్వా
మైవ శరణమితి మన్వాసస్సృక్ త్వామా వ్యాజం సమ్పాదయితుం, కవ
చాయితయా-హృదయే దురిత వేధ నిరోధితేష్వన కవచవ దాచరన్త్యా
త్వయేవోపలక్షితస్సృక్; జ్ఞానసత్యాదౌసత్యపి తస్యేదానీ మకించితు-
రత్వాదుపేక్ష్యతిభావః, విజయస్థానమ్- శాశ్వతే వృషాద్రీ ము
పాశ్రితేసతిసిసేవిషూణాం జనానా మభిగమనాది త్వామానిదాన సం

తయాత్వయైవ శాశ్వతవిజయస్థాన ముపాశ్రితో వృషాద్రిమ్ ॥

భవాద్భగవతో దురిత విజయస్సాస్వదితి విజయస్థానత్వమ్, “జేం
కటాద్రిగమంస్థానం బ్రహ్మణైనా స్తికేచ్చన” ఇతి ప్రసిద్ధాసాధా
రణవైభవత్వేన స్వాభిగమన గుణకఫరాదినా దురిత క్షయ కరత్వా
ద్వాః; వృషాద్రిముపాశ్రితః- ఆసాంతే గుణరాశవద్ధూపరీ వాహా
త్తనాంజన్తనాం సంఖ్యాభామనితేతనేష్యపికుటీ కుష్ణాపురంగేశ్వర ।
అర్చ్యస్సర్వసహిష్ణురచణకపరాధీనాఖిలాత్మస్థితిగిప్రిణీషేహృదయా
శుభిస్తవతత శ్వీలాజ్జడభూయతే” ఇహిహృదయాశుభిరభినంద్యమాన
క్షమా వాత్సల్య సౌశీల్య సౌలభ్యాది కాష్టా భూతా చాణవతార
రూపేణ సేవితవాణి, అనేన స్వేతర సమస్త సేవనీయస్య భగవ
తశ్శాశ్వతానసేవ్యత్వ కఫసేన శ్రీ వేజుటగిరీ రిష్టాత్తర శత దివ్య
స్థానేషు శ్రేష్ఠం భగవత స్థినివాస స్యాశ్చేత తస్మిన్ ధాయత్త
వైభవత్వంచ వ్యజ్యతే, త్వయేవేతత్తం భావతృతీయా, భగవతస్త్వీ
వేజుట నాథస్య రయైక నిరూపణీయత్వం ప్రకాశ్యతే; అత్ర దు
జయై శ్వత్రుభిరావృతస్య స్థానబలవైవర్యాన్విజేతుం కిచ్చిదిరి దు
గంపరైదృకసాధ్య మాశ్రితస్యగృహీత ధన్వనోధృత కవచస్య క
స్య చిద్రాక్షోప్రకృతస్య కస్య చిన్మృతాస్త్య ప్రకృతే శాశ్వతాణి స
మారోచ్యతఇతి సమాసోక్తిరలంకారః ॥

॥౨౦॥

ఏవం మదీయదురిత విజయాయ విజయస్థానం వృషాద్రిము
పాశ్రితగిరీకరుణా సహాయ శాశ్వతేభ్యవాచిన్, అథమానం మదీయ
మహాపరాధ జాతస్య విజయస్థానే దుష్టయర్హా న్తాముపేత్యమి
తదోపాసిత రాన్విచేతు మారణా భావేదితి కరుణామతి శబ్దాంతాం
ప్రత్యాహం-(మయిత్యుతి) ఇతి-అపరాధై రేవ దయాధిక్యవ్యక్తిర్భ
వతి, తతశ్చయత్రాపరాధ భూయస్త్వం సపేవ దయాబోషకః, ఏ
వంచ దుష్టతామ్ దురితైక నిరూపణీయానామ్, దుష్కృతా మితి

౨౦ || మయితిష్ఠతిదుష్కృతాం ప్రధానే మితదోషా నితరాన్వి
చిన్వతీత్వమ్ । అపరాధగణైరపూణకుక్షిఃకమలాకాంత దయే

పాఠే- ప్రతిక్షణ ముపచీయమాన దురితానామ్, ప్రధానే- అగ్రేన
రే, మయి, తిష్ఠతి. సులభేనతి, [వష్టిచానాదరే ఇతి సప్తమీ] మా
మనాదృత్యేత్యర్థః; (యద్వా) ప్రధానే- నిర్వాహకే, కతారి కార
యితరిచేత్యర్థః; మితదోషా- అల్పదోషా, ఇతరా విచిన్వతీ -
మదితరేనర్వేపి మత్తోమిత దోషావీవ, లేచవిచేయా వీవ; నతుమద్వ
త్సులభా సాదృశామార్గ మాణాః, అపరాధగణైః-సమస్తానాంతే
షాం సమస్తైరపరాధవర్తైః; త్వదుదరపూరణాసమత్వైః; అపూ
ణకుక్షిః- అపూణోదరాసతీ, (అథవా) అపరాధగణైః - మదీ
యా నామపరాధ గణానాం వర్తైః; అయం భగవదపచారవర్గః
అయం భాగవతాపచారవర్గ ఇత్యపరాధానాం బహుశో వర్గా
స్సంతి, తేషామప్యపరాధవ దసంఖ్యేయత్వాభిప్రాప్యేణ బహు వ
చనోక్తిః, అపూణకుక్షిః - వీవం ధూతై స్త్వదుదరం పూరయి
తుం సమర్థైర్గుణీయాపరాధ గణైరపూ ణోదరాసతీ, సన్నిహి
తానపి మదీయాపరాధ గణాననాదృత్యాన్యత్ర గమనాదితి భావః;
కథం భవిత్రీ- కింబహునా; అపూణాహారత్వేన క్రమశఃక్షయే స
తి తవనత్రా దుర్లభా భవేదితి భావః; వీవంసతి మామేవ విషయా
కృత్య సమ్యగభివృద్ధా భవతి తాత్పర్యమ్, అపూణకుక్షిరిత్యత్రద
యాశేషత్వేన దయావయవ ధూతా త్తమా కుక్షిత్యేనాభ్యవసితా,
ధూయోభిరపరాధై హిక్షమామాయాగ్నిపూర్తిః, యథోక్తం వేదాచా
ర్యభట్టారకైః “అల్పంచేదనవేక్షణీయసరణావారోఽప్యతాం మత్కృ
తం కిచ్చిద్భూరిభవేదిదం యది గురూన్ సంప్రేత్యమేత్యజ్యతాం ।
యద్వానంత మనంతవైభవబుధౌ రంగక్షమావల్లభ త్వత్త్వాన్త్యాగిభి
లులక్ష్యతా మనుగుణా మానీయతాంత త్వయా ” ఇతి; ఇదంచ

కథంభవిత్రి ||౨౯|| అహమస్త్వప్రరాధచక్రవర్తి కరుణేత్వంచ

దయాయాం చేతన సమాధినోచ్యతే- అత్రచ సన్నిహితం పూర్ణా
హారం పరిశృజ్యా సన్నిహిత మల్పాహరమస్వేషయసి కి మిదం త
వాజ్ఞానమితి నిందయా భూయో దోషదూషితం తతఏవ (పాతాన్త
రమ్- దయనీయతరమ్) నిగ్రాహ్యతమం యం కంచి జ్ఞనం సతరా
మను గృహ్లాసి, హంత కీచుశం కియదేద మాశ్రిత వాత్సల్యం భవ
త్యా ఇతి స్తుతిర్వ్యజ్యతే ; తతశ్చ వ్యాజస్తుతి రలంకారః, “ వ్య
క్తిర్వ్యాజస్తుత్రిందా స్తుతిభ్యాం స్తుతి నిందయోః ” ఇతి లతాణా
త్, అనయావ్యాజస్తుత్యా అనవధికాసంఖ్యే యాపరాధతయా పూ
ర్ణపాత్ర భూతంమా మనుగృహ్లాష్వేతి ఫలితోర్ధః, తతశ్చాలంకా
రేణ వస్తుభవనిః|| ... ||౨౯||

అథాభిలషితో నుగ్రహగ్ని కీచుశ ఇతి జిజ్ఞాసాయాం వృషజై
తేశ్వర పాదయోర్క్తాం సమర్పయేత్వముమర్థం దయారంజనాయ స
మాసోక్త్యలంకారముఖేనాహ—(అహమస్మి) ఇతి—అహమితి చ
కృవర్తిత్వ ప్రయుక్తమహంకారం సోధిరయత్యహం శబ్దః, అపరా
ధచక్రవర్తి- అపరాధా ఏవ చక్రమ్, ఏకైకస్య శతకృత్వ స్సహస్ర
కృత్వోనా కరణేన కులాల చక్రవ దావర్తమానత్వాత్; తద్వర్తయ
తి-నయతి, తాచ్ఛిష్యేనేతి తథోక్తః; (యద్వా) అపరాధానాం, చ
క్రం- మణ్డలం, తన్తథ్యవ ర్తిత్యర్థః; అత్రోభయత్ర క్లేష మహిమ్నా
సార్వభౌమత్వమపి స్ఫురతి, (అథవా) అపరాధానాం చకృవ ర్తి-ని
ర్వాహకః, కర్తాకారయితాచ ; అస్మిన్- “ అద్యాపి న హ్యుపరత
ప్రీతివిధాపరాధా ” యితి న్యాయే నాద్యాప్యేవం భూతోస్మి, ఇ
దానీమపి చక్రవ ర్తి రూపత్వా న్నామైతీత్యపి ప్రతీయతే. త్వంచ-
“ మోక్షయిష్యామిమాశుచ ” ఇతి ప్రతిజ్ఞాతవతీత్వమ్, గుణేషుసా
ర్వభౌమచ-గుణేషుమధ్యే శ్రేస్తాచ, జ్ఞానశక్త్యాది సకల గుణ సమ్మ

గుణేషు సార్వభౌమి । విదుషీన్ధితమిద్యజీంస్వయంమాం వృషశ్చైతే

స్తేత్యథః॥ ఇతి ప్రకృతోర్థః, అయంచ తతో వృషశ్చైతేశ్వర పాదసా తుర-ర్వితి ప్రకృతార్థహేతుత్వేన వివక్షితః॥ అప్రకృతార్థస్తు-అహం చక్రతీకత్వంచ సార్వభౌమితి, చస్సముచ్చయార్థః, నహి లక్ష్మీభూమ్యాదిదేవి జనేనసహ సముచ్చేతు మహాన్యాస్తవ పరమ నికృష్టేన మయాసహసముచ్చేతవ్యత్వాత్ పరతోనికమోఽస్మాత్పర్యమితి, అయంచ వృషశ్చైతేశ్వర పాదసా తుర-ర్విత్యత్రా ప్రకృతార్థో య స్తద్ధేతుత్వేన వివక్షితః, గుణేషు సార్వభౌమిత్యత్రసార్వభౌమి. ఈశ్వరీతి ప్రతీయమానార్థః॥ ఈద్యజీంస్థితం- మదీయ మ సంశ్లేయపరాధత్వం సర్వ పాపేభ్యో మోక్షయిష్యామితి భవత్యాగి ప్రతిజ్ఞాం కల్పాః గుణేషు శైల్యం, అన్యత్ర మామకం చ క్రవర్తిత్వం తావకం సార్వభౌమిత్యంచ, ద్వైరాజ్యమితి యావత్; విదుషీన్స్వతస్సిద్ధవైదుష్యా యా స్తవ విజ్ఞాపనీయం నావశిష్యతే, అన్యత్రనహిజ్ఞాత శత్రురపేక్షణీయః క్షణమపి భావః; త్వం జ్ఞానశక్త్యాది పరికరయోగేన బలవతీత్వమ్, మారి-బలహీనమ్, స్వయం-స్వప్రయోజనత్వే నాన్యాపేక్షా నిరపేక్షమ్, వృషశ్చైతేశ్వర పాదసాతుర-వృషశ్చైతేశ్వరస్య భగవతో లక్ష్మీ సఖస్య పాదసాతురయ, చరణారవింద పరిచర్యా రసికం కుర్విత్యథః, [దేయేత్రా, చేతి దేయే తదధీనేధే సాతి ప్రత్యయః] పృషాఖ్య శైలశ్రేష్ఠస్య పర్యంత పర్వతాధీనం కుర్విత్యప్యథః॥ [తదా తదధీనవచనఇతి తదధీనత్వాగ్నే సాతి ప్రత్యయః] అత్ర చక్రవర్తి ద్వయం పునర్కం చేత్రత్ర బలవానితరం యతి-ంచ త్వరత్వ పర్యంత పర్వతాదానిగళాదిభిర్నిశ్చలం ప్రతిష్ఠాప్య తస్య రాజత్వం మోచయిత్వైవ స్వయం సార్వభౌమో భవతీత్య ప్రస్తుత రాజ వృత్తాంతస్య ప్రతీయమానత్వా త్వమాసో క్తిరలంకారః॥ “ సమాసో క్తిః పరిసూతికః

శ్వరపాదసాతురుత్వమ్ ॥ ౩౦ ॥ అశిథిలకరణైస్త్రిన్నక్షత శ్వా

ప్రస్తుతేప్రస్తుతస్యచేత్ | అయమైంద్రీముఖంపశ్య రక్తశ్చుంబతి చ
స్త్రమాః ” ఇతి లక్షణాత్ ; సాచ శ్లేష మూలానుపాగితేతి త
యోరక్షాంగిభావ సంకరః॥ ... .. ॥౩౦॥

ఏవంత్వరాపారవశ్యా త్వరమప్రాప్యం ప్రాథమ్యమానేనతి-
త్తద్దేవ శరీరావసానే యథా మనోరథం రమారమణ చరణపరిచర
ణ పరాయణో భవిష్యసి, తావంతం కాలం వృషగిరిప్రభృతి దివ్య
దేశేషు నిస్సంశయ సుఖమాన్వేష్యభయప్రదానం కృతవతీ కృపా,
అథ హంత మహానయమపరాధః ఉన్మత్తాం భవత్యా సాక్షాద్దయ
యా; “ తృప్తితో జాహ్నువీతిరే కూపంఖనతిదుర్మతిః | కరస్థ ముద
కం త్యక్త్వా ఘనస్థమభివాఞ్ఘ్రతి ” ఇతి న్యాయేన భవత్యాస్సన్నిధా
నాదాదాప్రీతిః ప్రేమవృషగిరికటకేషు నిత్యవాసం నిరతిశయప్రాప్య
భూతమవజ్ఞాయకాలాంతర దేశాంతరభావినం కిచ్చిత్పురుషార్థమ
భిలషతో మందస్యమమే త్యనుసంధాయ తమేవ వృషగిరికటకవాసం
ప్రాథమ్యతే (యద్వా) ఏవమభయప్రదానే కృపయా కృతేనతి
యథా మన్యసే తథాకరిష్యసే, ఇదం తావత్ప్రాథమ్యే, “యా
వచ్చరీరపాతమత్రైవ శ్రీరంగేసుఖమాన్వే ” తివ ద్వృషగిరి కటకే
షు యావద్దేహపాతం సుఖమాన్వేత్యనుగృహ్లాన్వే త్యభిసన్దధాన
ఆహ- (అశిథిలే)తి—అస్త్రిన్వప్రపి- అశిథిలకరణైఅక్షతశ్వాసవృత్తై
గమనయోగ్యచసతి, అశిథిలకరణై - వృద్ధభావమప్రాప్తే, అక్షతశ్వా
సవృత్తై- శ్వాసనశ్చార నిరోధరహితే, మరణ రహిత ఇత్యర్థః.
కరణ శైథిల్యాభావేపి యుడిత్యేవ మరణే తదభావేపివా కరణ శైథి
త్యేజాతేవా సోనలభ్యత ఇత్యుభయ ముక్తమ్, ఉభయస్త్రిన్ సత్య
పి వ్యాధ్యాదినా శరీర దౌర్బల్యేనతి నాభీష్ట సిద్ధిరితి గమన యోగ్య
ఇత్యుక్తమ్, ప్రతీతైః-లోకశాస్త్ర విఖ్యాతైః, వారిధారావిశేషైః-

సవృత్తౌ వపుషి గమనయోగ్యే వాసమాసాదయేయమ్ । వృష
గిరికటకేషువ్యంజయత్సు ప్రతీతైఃకథామధన దయేత్వాం వారి

పాపవినాశ ప్రభృతిభిః, త్వాం వ్యంజయత్సు- నూనమేతే వారిధా
రావిశేషాదయాం ప్రవాహాభితి దయా ప్రవాహతోష్ణేర్ష్యా ముపజ
నయత్సు, అతఏవ వృషగిరి కటకేషు సతు దివ్యాయతన సమీపేషు,
వాసమాసాదయేయం- సతతోఽధికం ప్రాప్యమస్తీతిభావః, “ భా
వోనాన్యత్ర గచ్ఛతీ” తివత్; (యద్వా) అస్తిన్వపుషి- ప్రతిక్షణంక్షీ
యమాణే శరీరే గమనయోగ్యేనతి, వపుషోగమన యోగ్యతానపగ
మ ఏవకదావాతదనపగమభ్యత్యతఆహ-(అభితే)తి— అభిధిలకరణే
అక్షతశ్వాసవృత్తావీతి ప్రథమం జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియాణాం వై
ధిల్యం భవతి, తదనంతరం శ్వాసవృత్తేః, శ్వాసస్యన్యూనాధికభావ
రాహిత్యేన వర్తనస్యక్షతిర్భవతి, తతశ్చ వపుషోగమన యోగ్యతా
ఽపగచ్ఛతి, తత్పూర్వమేవేత్యర్థః, అస్తిన్వపుషి అభిధిలకరణే అక్షత
శ్వాసవృత్తౌ అతఏవ గమనయోగ్యసతీత్యన్వయః, తత్రవాసాసాద
న ప్రార్థనాయాం హేతుమాహ— (వ్యంజయత్సు) ఇత్యాదినా-
ప్రతీతైః- ఐహికాముష్మిక సకలఫలప్రదత్వేన శాస్త్రేషు విఖ్యాతైః,
వారిధారావిశేషేః-ఆకాశగంగాప్రభృతిభిః, త్వాం, వ్యంజయత్సు-
శీతలత్వ మధురత్వ తాపహరత్వ పాపహరత్వాదినా త్వత్సాదృశ్యా
త్తవస్మారకేష్విత్సర్థః. అత్ర శ్రీవేంకటగిరి విషయరతిభావస్య ద
యా గోచరరతిభావోంగమితి ప్రేయోలంకారః. (యద్వా) అత్ర
శాస్త్రీరసస్యవాసమాసాదయేయమితి వాసాసాదనప్రార్థనా వ్యం
జిత ఔత్సుక్యాభ్యో వ్యభిచారి భావోఽగమితి ప్రేయో లంకారః,
కించ దివ్యాయతన సమీప వాసప్రార్థనం పరిత్యజ్య “కటకవాస
పార్థకనస్య సమర్థనీయస్య త్వాం వ్యంజయత్స్వీతి పదార్థేన
సమర్థనా త్వదార్థహేతుకంకావ్యలింగమ్, అపిచ వ్యంజయత్స్వి

ధారా విశేషైః ॥ 30 ॥ అవిదిత నిజయోగ డ్మేమ మాత్మా

తి విశేషణం కటకవాస రుద్యత్వా భిప్రాయగర్భ తత్రాస్థనాపయి
కవిశేషణవత్త్వా త్వరికరాలంకారః, తదృత్థాపితత్వాచ్చ కావ్యలింగ
స్య తయో రంగంగిభావేన సంకరః, తత్సాపేక్షత్వాత్ప్రేయోల
జాగరస్య తయోరక్షాణిభావేనసంకరశ్చ. త్వాం వ్యంజయన్ప్రీత్య
త్రసాద్యశ్య నిబంధనస్య కృపావిషయ స్మరణస్య నిబంధనాత్ స్మృతి
మదలంకారశ్చ. ॥ 30 ॥

పుషగిరి కటకేషువాసమాసాదయేయ మితి తద్వాసే ప్రా
ధికతేనతి యస్మిన్ దేశేవససి సవీవ శ్రీవేంకటాద్రి సకల దివ్యస్థా
నత శ్శతగుణితాతిశయశాలీ తత్రైవ సహ భగవతా శ్రీనివాసేన
స్వయంవసామితి ప్రతిభాపితం కృపయా, అథతేన వాక్యేన తోషిత
స్సన్ గుణగణలవలేశ దేశాతిగమ శుభగుణ పర స్సహస్రావృతంచ
మామేవం రిరక్షిషన్వాస్త దర్శంచ తతగర్భ ఫలప్రదాన ప్రవణంని
రంకుశ స్వతంత్రం భగవంతం వశీకుర్వంత్యా భవత్యా ఆశ్రిత వా
త్సల్య పతివాల్లభ్యాదిగుణ పరవశ లక్ష్మీభూమ్యాది సపత్నీ క్రియ
మాణో బహుమానో మహాన్ భవిష్యతి, నహి సపత్నీ బహుమా
నా దధికో స్తిస్త్రీణా మతిశయ ఇత్యభిసంధాయాహ- (అవిదితనిజ
యోగ డ్మేమ) మితి—యోగః- ఆచార్యసకాశాదపూర్వాస్థస్య శ్రీవ
ణమ్, డ్మేమం. శ్రీతస్యాశస్య ధారణమనుష్ఠానంసత్పాత్రేషు ప్ర
తిపాదనంచ, ప్రథమం తావదాత్మీయ యోగ డ్మేమ స్వరూప జ్ఞాన
మపి నా స్తి, కుతశ్చవణ ధారణానుష్ఠానాదికం, కుతోవా పరశీయ
యోగ డ్మేమ జ్ఞానాధికమితి భావః; అత్తానభిజ్ఞం యోగ డ్మేమ జ్ఞాన
మూలభూత దేహంత వివేక రహితమ్, గుణలవ రహితం, సాత్త్విక
తా స్తిక్యాదిసమస్తాత్మగుణవిహీనం, అత్తానభిజ్ఞ త్వాదవిదిత నిజయో
గ డ్మేమం గుణలవరహితంచేతి యావత్; (యద్వా) గుణ లవర హి

నభిజ్ఞం గుణలవ రహితంమాం గోవుక్తామాదయేత్వమ్ । ప

తం_ రక్షణవ్యాజ మూలభూత యాదృచ్ఛికాది సుకృతలేశరహితమ్,
మాం- “అనుర్యాదఃక్షుద్రః” ఇత్యాది ప్రకారేణ సమస్తదోషాకరం
చ, ఏవంభూతం గోవుక్తామా- “మనోరథానామగతిర్నవిద్యత ”
ఇతి న్యాయేన అత్యరూఢోఽభిలాషశ్చ క్యాశక్యరూపణం కతుకం
నాలమ్ తదిదమాశ్రిత వ్యామోహవిజృంభితం భవత్యాఇత్యాశయః,
(అథవా) అఘటితఘటనాసమర్థే శ్రీవల్లభవిధేయేస్థితేనతి కింనామ
దుర్లభం భవత్యా ఇతిభావః. త్వం-మామిత్యుక్తస్య ప్రతి కోటి
భూతా సమస్త కల్యాణ గుణాఢ్యా దోషకథోష్ఠి తాచే త్యక్షణః;
శ్రీనివాసే, చతురైః- వశీకరణ సమర్థైః, తేవిభ్రమైః-సుకుమార
తరైఃజగద్వ్యాపారైరస్త్యేచ్ఛ వా విలాసైః, లేచ “ సతంనిపతి
తంభూతా ఇతి లోకత్రయా పరిభ్రమణ శాస్త్ర్యా భూతా నిపత
నమాత్రేణ శరణాగతత్వమారోఽప్య మప్రియచిక్షిషాయా పరిపాలి
తవత స్తవమదేక శరణస్యాస్యజనస్య పరిపాలనేకౌవా విచారఇత్యా
శయః; “ ఉచితైరుపాయై ” రితుశ్చైరపరై విలాసవిశేషేష్టే,
పరవతి. విభ్రమపారవశ్యం గతేనతీత్యక్షణః, (యద్వా) విభ్రమై
ర్హేతుభిస్త్యవృత్తవశ ఇత్యక్షణః, వక్షసాసమత్వీం బిభ్రాణివ పురు
షోత్తమే చతురై స్సమత్వీ సమక్షం వల్లభ వశీకరణ దక్షై ర్విలాసై
ర్గుణభణం వశీకృతేనతీత్యాశయః, శ్రీధరణ్యోః- దివ్యమహిషీమప్ర
ధానభూతయోగ్లక్ష్మీసూర్యోస్సహతోఽయోః, [కతకరిషష్ఠీ] అన
పాయాం- నిత్యానువృత్తామ్, బహుమతిం- కియానయమాశ్రిత పక్ష
పాతాతి కేకొస్యా కియతీవావల్లభ వశీకరణ చాతురీత్యాది లక్ష
ణాం, విప్రసి-లభసే, నాతోఽధికొ స్తిలాభో మానినీనామితి భావః.
[వతకమాన సామీప్యే వతకమానవద్యేతి వతకమాన సమీపేభ
విప్రతిలిప్త] అత్రగుణవశీకృత వల్లభాయా ఆశ్రితజన సంరక్షణప్ర

రవతిచతురైస్తేవిభ్రీమైశ్శ్రీనివాసే బహుమతిమనపాయాం విస్తసి
శ్రీధరణ్యోః॥ ౩౨॥ ఫలవితరణదక్షంపక్షపాతానభిజ్ఞం ప్రగుణమ

వణాయా అతఏవ సపత్నీభి రపి బహుమన్య మానాయాః కస్యాశ్చి
న్నాయుకాయా వృత్తాంతోచయాయామారోఽప్యత్యతి సమాసోక్తిః,
కీర్త్యదయానా నాయకా సమాధినా సపత్నీభూత శ్రీధరణీబహు
మంతవ్యత్వస్య సమర్థనీయస్య గోళుకామేతి పదార్థేన పరవతీ
త్యాదివాక్యాధేన సమర్థనా తావ్యలింగమ్, ఇదంచ సమా
సోక్తైరుత్థాపక మితితయోరంగాంగిభావ సంకరః॥ ॥ ౩౨॥

ఏవం పద్యత్రయేణ పరమప్రాప్యప్రార్థనాదికం కృతంకవినా,
కృపయాచ తదైవ త్వవభీష్టప్రాపణేన మనోరథం పూర యిష్యామీ
తి తాత్పర్యతః ప్రతిజ్ఞాతమ్, అభవిత్వస్త స్సక్ ప్రాప్యలాభస్య ప్ర
తిబంధక పాపనివృత్తి పూర్వకత్వా త్తన్నివతన ప్రకారం దయ
యా క్రియమాణ మనుసంధత్తై, అత్రచ కృపాదురిత జాతయోర్వా
దిప్రతివాది సమాధిఃప్రదశ్యతే. వాదేహి జయాపజయానుగుణ ఫ
లప్రదాన చతురమపక్షపాతినం గుణవంతమనువిధేయం రాజాదికం
సభాపతిం లభ్యా మహతి విద్యత్సమాజేసుమానాది ప్రమాణోప
న్యాస పూర్వకం వాద్యక్తానుగుణ్యేన ప్రతినాదీ ప్రతివదతి, తదేత
దత్రాపి దర్శయతి—(ఫలే)త్వాది—ఫలవితరణే- పుణ్యపాపరూప
తత్తత్తుర్జుఫల ప్రదానే, దక్షం- చతురమ్, చాతుర్వంనామవైషమ్య
వైశ్యుక్త్యా రాహిత్యేనా సాఘర్యేణచ ఫలప్రదత్వమ్, (అన్యత్ర)
జయాపజయాది ఫలప్రదానే నిపుణమ్, తత్తదుచితఫలప్రదానం య
థావాది ప్రతివాదిసౌ పరస్పరంచ జానీత స్తథా తత్త దనుగుణఫల
ప్రద మిత్యర్థః, పక్షపాతానభిజ్ఞం—“ దేవానాందానవానాంచ
సామాన్యమధిదైవత ” మితి సమాశ్రయణీయత్వే పక్షపాత వజ్జీ
తమ్, రుచౌసత్వాం సర్వ సమాశ్రయణీయం, “ యదివా రావణః

సువిధేయం ప్రాప్యపద్మాసహాయం | మహతిగుణసమాజేనా

స్వయం " మితి హ్యుక్తమ్, స్వేవైవ " రిపూణా మపి వత్సల " ఇతి సమ్బోధితశ్చ శ్రీమతా వైనతేయేన, (అన్యత్ర) పక్షపాతా నామ పక్ష ద్వయే సముద్ధితే తత్తారతమ్యా నాదరేణ స్వత ఏవ కు త్ర చిత్పక్షే లభినివేశం, తదనభిజ్ఞం, తత్స్వరూపమేవనజానాతికుత ప్రత్యీకారఇతి భావం, ప్రగుణం- ప్రకృష్టజ్ఞానశక్త్యాదిగుణమ్, అను విధేయం- పరిపూర్ణత్వేన స్వారాధ్యమ్, ఇదముభయ మన్యత్రాపి సమానమ్, ప్రగుణస్య శ్రేష్ఠస్య, మనో- మస్త్రరత్నస్య, విధేయం- వశ్యమితిచార్థం, ఏవం భూతంపద్మాసహాయంప్రాప్య-వశీకృత్య, (అన్యత్ర) శ్రీమంతం కంచిద్రాజానం సభానాయకీ కృత్యైత్యర్థః, మహతి- సంఖ్యయాతి శయేనవా పరిచ్ఛిన్నే, గుణసమాజే-గుణానాం జ్ఞానశక్త్యాదీనాం, సమాజే-సమూహే, స్థితేనతి, షష్ఠీ చా నాదర ఇత్యనాదరేన ప్రమీ; తత్తత్పాపఫల వితరణ జాగరూకా జ్ఞాన శక్త్యాదీ ననాదృత్యైత్యర్థః; (యద్వా) పరికర భూతజ్ఞానశక్త్యాదిగుణసమాజేస్థితా సతీత్యర్థః; కేచిత్తు గుణసమాజ ఇతి నిర్ధారణే సప్రమీ, గుణానామధ్యే, త్వం, మానపూర్వం- మద్విషయాభిమాన పురస్సరం ప్రతివదసీతి వ్యాచక్షతే, (అన్యత్ర) మహతి- పక్ష పాతాని దోషానభిజ్ఞై, గుణసమాజే నిరూప్యపరిషది, అనేన పరిషదో నిదోషత్వ కల్యాణ గుణ విశిష్టత్వం చోక్తమ్, మామకానాం పాస్త్రనాం- ఫలప్రదానత్వరయా దయయా సహ వివద మానామితిశేషః, " భజేహం విష్ణోపాదయో " రితివత్సర్వణి షష్ఠీ, ఉపసర్గవశా దకమకౌనా వదతి ధాతుః, మానంపూర్వం - ప్రమాణప్రదశనపూర్వకం, యథాహాం. యథా యోగ్యంచ యథాభవతితథా, ప్రతివదసీతి క్రియావిశేషణమ్. ప్రతి వదనంచ ప్రకృతే భగవత్ప్రేమా విషయీకరణ పర్యవసితం కృపయా క్రియమా

సపూర్వందయేత్వం ప్రతివదసి యథాహం పాష్టనాం మామ

ణం పాపనిరసనమ్, ప్రతివదననిరసన యోలక్షణా మూలాధదాతి
 శయోక్త్యా ప్రతివదసీతి వ్యపదేశః ; ప్రమాణ ప్రదశణం చైవమ్,
 అప్రారబ్ధ పూర్వానుస్య అనభ్యుపగత ప్రారబ్ధస్యచ ఉత్తరాఖ
 ప్యమతికృతస్యచ పూర్వకృత ప్రపత్త్యైవ నిరాస ఇతి సపాష్టనాం
 కలప్రదానావకాశః, అభ్యుపగత ప్రారబ్ధ మతి కృతోత్తరాఖయో
 న్దురాజసు తాపరాధ న్యామేనాప్వీయానేవావసర ఇత్యాదిరూపే
 ణైతి- (యద్వా) మానపూర్వం- పద్మాసహాయముద్దిశ్య శపథపూర్వ
 మ్, తదపి యథాహామిత్యర్థః, తచ్చ మదాశ్రితాపరాధం నక్షమ
 సేచేత్కృతస్థలోపితాం పద్మాంపరిత్యక్తవానసి కింబహునామ త్రా
 ణాసపహృతవానసీత్యాదిరూపమ్, (అథవా) పాపాన్ముద్దిశ్య, మా
 నపూర్వం-ప్రమాణోపన్యాస పురస్సరమ్, తచ్చయథాహంతాన్
 ప్రతివదసీత్యర్థః, ప్రమాణోపన్యాస ప్రకారశ్చ దశితః, అనేన
 చ పాష్టనాం బలాత్కృత్య నిరసితం శక్యత్యేసి ప్రమాణోపన్యా
 స పురస్సరం విజయకథనేన కృపాయా మృదు ప్రకృతిత్వం సూచ్య
 తే, (అన్యత్ర) మానపూర్వం ప్రతివాదినం ప్రతితత్త్వప్రమాణోప
 న్యాసపురస్సరమ్, (యద్వా) వాద్యుక్తార్థస్య తదనువాదేన బహు
 మాన పురస్సరమ్, యథాహం- నిగ్రహస్థానాది దోషరహితమ్,
 ప్రతివదసి- ప్రత్యుక్తిందదాసి. అత్రచ విశేషణ సామ్య నిబంధనా ద
 యాయాం తదాశ్రిత సంబద్ధిపాపేషుచ వాది ప్రతివాది వృత్తాంత స
 మారోపరూపా సమాసోక్తిః, సాచాతీశయోక్త్యుత్థాపితైతి తయో
 రంగాంగి భావసజురః, “ సమాసోక్తిఃపరిస్ఫూతాఃప్రస్తుతైఃప్ర
 స్తుతస్యజైల్ | అయమైస్తీముఖంపశ్య రక్తశ్చుంబతిచంద్రమాః ” ఇ
 తిలవ్యులక్షణసంగ్రహల్, తత్ర చుంబతి పదస్యేవాత్ర ప్రతివదసీత్య
 స్య ప్రస్తుతాప్రస్తుత సాధారణ్యం ద్రష్టవ్యమ్, తచ్చ లక్షణా మూ

కానామ్ || 33 || అనుభవితమహూషం నాలమాగామికాలిన్

లాతిశయోక్తికృతమ్, (అత్రైవమనుసంధాయమ్) స్థితం తావద్దయా
 ప్రియతాభగవాన్ప్రపన్నాపరాధానభ్యుపగత ప్రారబ్ధతరాకప్రా
 మాదికానుత్తరానపి తుమతఇతి. తత్ర ఫలప్రదిత్సునాం పాప్సనాం
 దయయా సహవాది ప్రతివాది రీత్యా వినానే ప్రస్తుతే తత్త దుచి
 తాభిః ప్రత్యుక్తిభిరాశ్రిత పాపాని నిరాకృతవతీ కృషేతి కవి ప్రా
 ణోక్త్యా కల్పితమితి || ... || 33 ||

అరించనాధికారిణ ముద్దిశ్య “ సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యా
 మీ ” త్యుక్తి సిద్ధం ప్రారబ్ధాప్రారబ్ధ తదీయ సర్వ పాప నిరాసక
 త్వం దయాయా దర్శితం ఫల వితరణే త్యాది పూర్వ పద్యేన - తచ్చ
 ప్రపన్నానాం మామృతానామనుభ్యేయ ప్రబల పాపాకాంత త
 యా దయసేయ తమత్వేన తత్ర వాత్సల్యాతిశయా భృవతీ త్యభిప్రా
 యేణోచ్యతే—(అనుభవితం) మిత్యాది—హే దయే? త్వత్సమ్యం
 ధాదేవహి భగవతశ్చే నివాసస్య చీరరక్షకత్వం జాతమ్, తత్సాక్షా
 ద్దయాయా భవత్పాపము వత్సప్యమితి భావః ; అహూషం - కరణ
 త్రయ జనితం కాలత్రయసమ్భూతం, ఏతాన్యశానాం పాపసమూ
 హం సంఖ్యాయా స్వరూపతశ్చ పరిచ్ఛిన్నమ్ ; సంఖ్యా తీతత్వాదే
 వ ఓసుమిత్యుక్తిః, “ దుగ్ధేనో వ్యసనేవ్యసం ” మితి నిఘట్టుః, “ఓ
 ఘాబ్ధంబేంభసారయ ” ఇతిచ; అనుభవితం- ఏతైరనుభవితం,
 పాపఫల అనుభవితం మిత్యర్థః, అగామికాలి-అపరిచ్ఛిన్నోపి, నా
 లం- నవర్యాప్తి, అహూషస్యా ప్యపరిచ్ఛిన్నత్వా దితిభావః ; [ప
 ర్యాప్తి వచనే వ్యలమఖేక్ష్వితి తుమనుప్రీత్యయః] పర్యాప్తి వ
 చనస్యాలమపదత్వాత్ ; అతఏవ అశేషం - కృత్స్నమ్, ఏతదీయ
 మఘం, నిమిగ్రయాభిః- ప్రాయశ్చిత్తైః, ప్రశమయితుమ్- ప్రశాంతం
 కతుమ్, నశక్యం-అహూషస్య సంఖ్యాదినా పరిచ్ఛిన్నత్వేనా గా

ప్రశమయితుమశేషం నిషిక్రియాభిర్నశక్యం । స్వయమితిహి ద

మికాలస్యా సర్వాప్రత్యాదితి భావః; (యద్వా) యద్య ప్యనుభవి
తుమాగామి కాలోనాలమ్, తథాపి సమస్తమశ్యమం గురుతరమితి
కలిపయ ప్రాయశ్చిత్తాపనోద్యం స్యాదిత్యా శబ్దా-యాం తాదృశ
ప్రాయశ్చిత్త కరణ శక్త్యభావా తన్నుఘటత ఇత్యాహ—(ప్రశమ
యితు)మిత్యాది—తాదృశ ప్రాయశ్చి త్తానుష్ఠాన శక్త్యభావాదితి
భావః; ప్రశమయితు మిత్యత్ర [“ శకదృష్ణాగ్యాఘట రభలభ క్ర
మగమ సహాహాన్ స్వధేహు తుమన్ని ”తి శకి ధాతావృషపచేతు
ముక్ ప్రత్యయః] శక్యమిత్యత్ర [శకి సహా శ్చేతికమణియత్ప్ర
త్యయః] కర్మచాత్రాశేషమితి పదస్వార్థః, పాపసమూహః తస్య
శక్యమితి కృతాభిహితత్వా న్నద్వితీయా కింతు ప్రాతిపది కా ధేతి
ప్రథమా, “ శక్యమజ్ఞలిభిగపాతుం వాతాఃకెతకి గంధిని- శక్య మ
రవిందసురభిగకణవాహీమానితరంగాణాంఅంగైరనంగతస్తైరవిర
శమానింగితుంపవనః॥ కతుంయ తత్వబోధానశితమతిభిర్నారదా
జ్యైశ్చశక్య ” మిత్యాది ప్రయోగానుసారాదేవంవివృతమ్; (అథవా)
శక్యమిత్యత్రభావే యత్ప్రత్యయః, సచ శకిధాతో స్సకర్తృకత్వే న
భావే యత్ప్రత్యయో సభవతీతి వాచ్యమ్, “ ధాతో రథాంతరే
వృత్తై ధాత్వధేనోపసంగ్రహేత్ । ప్రసిద్ధేరవివక్షాతల్లకర్తృణా
కర్మికాక్రియం ” ఇతి జైవక్షికాకర్మకత్వావస్య ధాతోరితిబ్రూమః,
అస్మిన్ పక్షే అశేష మిత్యభయత్ర క్రియావిశేషణం, అశేషం య
థాభవతి తథా అఘాఘమనుభవితు మశేషం యథాభవతితథా అ
ఘబౌఘం ప్రశమయితుమితి,నశక్యం- ఏతైర్నశక్యత ఇత్యర్థః; తథా
సతి నూనమేతే స్వరూపానురూప పురుషార్థహీనా భవేయ రితి
భావః; ఇతి ఏవంవిచార్య, గమ్యమానత్వాదస్యా ప్రయోగః, ఎవం
బహువిధాం చింతాం చింతయిత్వై ” తివదన్తాకం హితమాలోచ్యే

యేత్వం స్వీకృతశ్చీనివాసా శిథిలితభవభీతిశ్చేయసే జాయసే

త్యభః, వివారానంతరం కిం కృతవతీత్యతాహ- (స్వయ)మిష్యా
ది- స్వయమ్- అస్మాభిరనుక్తా, స్వీకృత శీనివాసాసతీ- “ఉపా
యైర్విస్తార్యస్వజనయసీ”తివ త్తదానీంతత్తదుపాయై విశేషేణ వి
ధేయీ కృత శ్రీవల్లభాసతీ, శ్రీనివాసేతి దయాయా స్సహాయ సం
పత్తిదర్శితా, శిథిలిత భవభీతిః- భవ మూలభూత సమస్త పాప
క్షామణేన తద్భీతిం శిథిలియిత్వా, నః-ఉక్తరీత్యానుభవాదినా ఒశ
క్య నిరాసాసంఖ్యేయ పాపాక్రాంతానామకించనానాంత్యచేక శర
ణానాం మాదృశానామ్, శ్రేయసే జాయసేహి- క్రమేణ సంసార
మున్నుల్య నిశ్రేయసం కతుం ప్రభవసి, క్రియాభోకపదస్యక
మకణిష్ఠానిన ఇతి కమణి చతుర్థి, యథాని గళితా రాజ్యా
హాన్యాప్తానసరే నిగళ బంధమున్నుచ్చ రాజ్యే భిషించతి తద్వ
దితిభావః. అత్రచ విశేషణ సామ్యార్థయాయాం రాజాపరాధదూ
షితం స్వాశ్రితం కంచిజ్ఞనం రాజ వశీకరణముఖేన రక్షన్త్యాః కస్యా
శ్చిద్రాజ హితాయనాయకా యావత్తాన్తగప్రతీయత ఇతి సమా
సోక్తిః, తథాహి ప్రపన్నస్య తావత్, అఘోషం- పాపసమూహ
మనుభవితు మాగామికాలో నాలమ్, పాపానా మసంఖ్యేయత్వా
త్ప్రత్యేకం మహత్వాచ్చ రాజాపరాధినశ్చాఘాఘ - మపరాధ స
మూహ మనుభవితుం కారాగృహ వాసాదినానుభవితు మాగా
మికాలోనాలమ్, అపరాధానాం ఘాయస్తాన్మహత్వాచ్చ; ఉభ
యోరపి నిషిక్రియాభిః- ద్వాదశాహది ప్రాయశ్చిత్తైః, అర్థప్రదా
నాచి ప్రతిక్రియాభిశ్చ ప్రశమయతుం నశక్యమ్, స్వీకృత శీనివాసే
త్యత్ర శీనివాస- స్మియగివతి రాజావ, శిథిలిత భవభీతిరిత్యత్ర శి
థిలితాభవభీతి స్సంసారభీతి యాయాదయ యేతి శిథిలితభవా- శిథి
లితసత్తాకా, భీతి రాజభీతిర్యమేతిచ, శ్రేయసే జాయసఇతిచ య

సః || ౩౪ || అవతరణవిశేషే రాత్నలీలాపదేనై రవమతి మనుకు
పే మండచిత్రైః పుబిందః | వృషభశిఖరినాథస్త్యన్నిదేశేనమానం

ధామాకం సేయమ్; విశేషణానాం సామ్యేన యత్ర ప్రస్తుతవతిః
నాం, అప్రస్తుతస్య గమ్యత్వం సాసమాసోక్తిరివ్యతథికి || ౩౪ ||

ఏవం పద్యద్వయేన ప్రపన్నానాం దయనీయ తమత్వేన తేషాం
ప్రారబ్ధ సకల కర్తాణి యమాయాగి పూర్ణాహారీ కరోషీతివాస్త
వాకారం ప్రతిపాద్య అథ చాటూక్త్యా దయాం రంజయితుమేవము
త్ప్రేక్షతే, నూనమాశ్రిత విషయ నిరతిశయ వ్యామోహ ప్రేరిత
యా భవత్యా నియుక్తా భగవాన్ ప్రపన్నానాం ప్రారబ్ధమూర్తా
జన్మభేదాం స్తదర్థం స్వయం పరిగృహ్యతి- అతఏవ తేషామాత్మంతిక
జన్మోచ్ఛేదః, భగవతస్తు నిత్యానువృత్తోవతారోభవతీతి-(అవతరణ)
తి-వృషభ శిఖరి నాథః- బౌద్ధత్వపరాకాష్ఠాం- ప్రాప్తిః, త్వన్ని
దేశేన- ఆశ్రితాన్ జన్మబంధాన్ స్థావయ, తేషామవజన్మనీయ జన్మభే
దాన్సంతిచేత్తదథాం స్వయం పరిగృహ్యతి తానిత్యేవం రూపత్వ
దాజ్ఞయా, తాదృశాన్మత్వశాలినం సాక్షాత్సరిబృథం యాదృశ
తాదృశ వ్యాపారేష్వ ప్యాశ్రితార్థం నియోక్తుం ప్రభవసి, కోయం
తవ సౌభాగ్యాతిశయ ఇతి భావః; ఆత్మలీలాపదేనైః- ఆత్మలీలాప
దేశో- వ్యాజోయేషాంతైస్తథోక్తైః, స్త్రీపారవశ్య ప్రవాదభియాశీ
లాం వ్యాజీకృత్య ప్రవతితై రిత్యథాః, అవతరణ విశేషైః - మ
త్యకూర్తా ద్యవతారభేదైః, మండచిత్రైః- భాగ్యహీనచిత్రైః, “మ
ద్దాల్పపటునిర్భాగ్య” ఇత్యమరః. భగవదవతారవైభవజ్ఞానహీనే
షు, “జ్ఞానేనహీనగి పశుభిస్సమానః” ఇత్యుక్తరీత్యా పశుప్రా
యేషు; అవమతి- తేషు జాతామవజ్ఞాం, “అవజానంతిమాంమూ
ధామానుషీం తనుమాశ్రిత మిత్యుక్త ప్రకారేణ రామకృష్ణా ద్యవ
తారేషు అయమపి కంచిత త్రియకుమారకః, గోపాల కుమారకః,

భజతిచరణభాజాంభావినోజన్మభేదాత్॥౩౫॥ పరహితమనుకంఠే

ఇత్యాదిరూపాం పామరోపక్రమా మవజ్ఞామిత్యర్థః. తత్రతా
మిత్యను క్రిస్తేషాం చిత్తదౌభాగ్య కృతిరియమితి ద్వ్యోత యితమ్ ;
“ మనఏవమనుష్యాణాం కారణం బంధమోక్షయోః ” ఇతిమనస్యై
వహి గుణదోషాస్థాపితా; విందక-త్వన్నిదానత్వేనాపమితి మప్యల
భ్యలాభం మన్వానస్సక్, (యద్వా) మందచిత్తైః వివర్యే ౭వమ
తిం విందక, “ అవజానంతిసూంమూఢా ” ఇతిహ్యుక్త రీత్యాతా
నవజానంతీత్యర్థః; చరణభాజాం- చరణశబ్ద మంత్రీరత్నస్థ చ
రణ పద ప్రత్యభిజ్ఞాపకః, ప్రపన్నానామిత్యర్థః; భావినః - అవ
శ్యానుభావ్యాః భవిష్యతః, జన్మ భేదాత్-మనుష్యాది జన్మవిశేషాత్,
భజతి- జన్మభజనస్య పరార్థత్వేన క్రియాఫలస్య కర్తృగామిత్యాభా
వాన్నాత్మనేపదమ్, సూనమి త్యుత్పేత్రితా వ్యంజకః. అత్రీవ భగవ
తో ౭వతారవివేషా సూనం తేన త్వన్నిదేశ స్వీకృతా అగ్రితావశ్యం
భావిజన్మ విశేషా ఇతి స్వరూపోత్పేత్రితా కవినా వివక్షితావా, అ
థావతరణ విశేషైశ్చరణభాజాం భావినో జన్మభేదాత్ భజతీతియ
దస్తీత్యాశ్రిత జన్మభేద భజనం సిద్ధపత్కృత్యతత్త్వన్నిదేశేనేతి హే
తూత్పేత్రితా వివక్షితావే, తి సందేశా నిశ్చయకా భావాచ్చ త
యోస్సందేహ సజరః, సమాత్మరీలాపదేశైరితికైత వాపహ్నుత్య
నుప్రాప్తిత ఇతి సజరః. ... ॥౩౫॥

నను భగవతో లక్ష్మీ చరిబృహస్య మదేక పారవశ్య మసకృదా
వత్యమానం మయా శూలీయతే, కథం తస్మాత్ మత్సపత్నీఫలక్ష్మీ
ఘామినీశాసు ఏకాం శ్రీవత్స కౌస్తుభ తులసీ వైజయంత్యాది ఘా
షిత వక్షస్థల నిధానేనాపరే ద్వేపార్శ్వ ద్వయ పరిమూరి కర
ణాదినాచ తుణవిరహం సహిష్టు ర్భూమమన్యత ఇతి దయాయాహృద్గ
తామిమామూశబ్దాం పరికల్ప్య నూనం త్వయా పరమ సామ్య

భావయంత్యాంభవత్యాం స్థిరమమపథిపదం శ్రీనివాసోదధా
 ల్లక్ష్మీ భూమినీశాసుతతో ప్రతికృత్య ప్రతిపత్త్యాశ్రీనివాసఉత్ప్రకా
 రేణతాదేవీరుపచరతి, నతు తాసుర్వ శ్శపశ్చిత్వ ధీరపితస్య నాస్తీ
 త్యుత్పేక్షయాపరిహరతి—(సరిహితే)—పరహితం-పరేషాం-
 ప్రాకూలానాం, హితం- శ్రేయస్సాధనం, అనరూలానాంతు స్వ
 యమీవహితయాపే తచ్చింతనం సకలశ్రమలిభావః; భావయం
 త్యాం- కథపితన్నిత్యానాభావతి చింతయంత్యాం, హేతుగర్భ
 మివయ, పరకమాన సదేకతేన భావనానాం త్యానుచ్చత్త్యం గ
 మ్యతే, భవత్యాం, స్థిరం- సరిహితచింతాయా స్థిరస్త్వేన స్నేహ
 స్యాపిస్తేగ్యం, అపరధి- సరిహితపాధిహితం, హేతుం- స్నేహం,
 “ప్రేమానాప్రయతాపదకం శ్రీనివాసాభవోహతి” అన్యమ
 రః, దధానః- ప్రతిహితం మృగం, అత్రచ భగవతో దయా విషయ
 స్నేహం ప్రతిపరహితభావనా హేతుత్వ వివక్షయా తస్య కృపా
 గోచర హేదాదపి తాపత్రయ తప్యమాన సంసారిచేతన విషయ
 హేదశ్చ నిరుపధిత్వ లక్షణాలికమోన్యజ్యతే, ఏరుభూతశ్శ్రీనివా
 సః, లలిత రుచిషు-లలితా- మనోహరా, రుచి- స్వమ్యగనయా చిం
 తితమితి కృపాకృత పరహిత భావనా విషయాయా సాంతాసు, అ
 యం ప్రతిచ్ఛందత్వ బుద్ధౌ హేతుః, (యద్య) లలితా- మనోజ్ఞా,
 రుచిః-కాంతిర్యాసాంతాసు, త్వత్ప్రతికృత్యాపత్త్యా భావే తానా
 మేతాదృశీకాంతి దృశ్యభేతి భావః; లక్ష్మీభూమినీశాసు-ప్రధాన
 భూతాసు దివ్యమహిషీషు, త్వత్ప్రతిచ్ఛందబుద్ధ్యా - త్వత్ప్రతికృతి
 త్వధియా, బహుమానం- ఆశ్రితానాశ్రిత విభాగ మంతరేణ సకలజ
 నహితపరత్వాదినా స్వాత్మనోపాధిక్య బుద్ధి, ముక్తప్రకారేణ వక్ష
 స్థుల పరిమళ-రీకరణాది నోపచారం; ప్రథయలి- వర్ధయతి, ప్ర
 కాశయతివా; సూనమిత్యుత్పేక్షా; (అథవా) స్థిరం-అనాద్యంతం,

నః । అంతగుచిరులక్ష్మీ భూమిశాసు మానం ప్రథమేలి బహు

తత్ర హేతుగుణసభీ, సవకం- ఆత్మవస్తువిషయ సహజసౌహార్ద్య, దధానస్థినివాసః, భవత్వా, పరిహితం-పరశబ్ధీత్రా చిరపే
 యయా శ్రేష్ఠభూతాత్మవస్తుహః, తద్ధితం భావనాం భగవతా
 శ్రీనివాసేన పరమసామ్యార్థమోగ్యస్య ఇదాశీం యస్య సం
 ననవాత్మవస్తునః కీర్తనం హింసంభవేత్ కథంవాతస్మిన్ధ్యవీతి చింత
 యంత్యాం సంత్యాం అంతరుచిష-అలతా- మనోజ్ఞా, సుఖోదయా
 వా; రుచి-స్పష్టగనయాచింతిత మియమోకూపా, యాసాం
 తాను; లక్ష్మీభూమిశాసు, త్వష్ట్రగ్రాహ్యబుద్ధ్యా రూపగుణైరా
 త్మగుణైశ్చ త్వష్ట్రగ్రాహ్యలిప్తబుద్ధ్యా, బహుమానం- మహంతం సత్తా
 రం, ప్రచయత- స్వహానికం కరోతిత్వం; అత ప్రతిబ్ధంబుద్ధే
 బహుమానం హేతుమోకూపా స్వహానికం హేతుమోకూపా, సా
 నానానిర్భవిషయా; ప్రసన్నందబుద్ధిన పసుమానుమానాశ్వాత్;
 కిం చ కృపాగోచరస్య పరావ్యసయ సమస్య సహితం భావ
 యంత్యామితి విశేషణేన సమస్యం కావ్య సమ, అచ; ప్రథయ
 బహుమానమియోగ్య కృపాప్రకృత్యైవ ప్రతిబద్ధ్యైవ గోచ
 ర బహుమానస్య సంక-సీల్య భవత్వాం పరశబ్ధం దధానగ్ని
 విశేషణేన సమస్యనాత్ కావ్యజ్ఞు, అత్ర చ కావ్యంగయో రు
 ద్వైతా యాశ్చేతి త్రయా తా మలజా-హేతుం సం ప్రాధాన్య స
 జూరం, పరస్పర స్పృశ్యేన సంస్పృష్టి నైషమ్యత్; తథాహి ప్రథ
 మ కావ్యలింగమ త్వష్ట్రగ్రాహ్యమిచ్చి భగవదం కృపాగోచర మహా
 త్వష్ట్రం తద్వివోచయంతీ బహుమాన ప్రధాన రూపస్య స
 మర్థమయస్య సమగ-కయ, హేతు మోకూపాయాం యలగర్భ
 మస్తే బహుమాన ప్రధాన లక్షణం తద్వివోచయంతీ కావ్యలిం
 గే సమర్థమయ మితి విశేష సద్భావాత్మజూరం, ఉత్థాప్యో త్థాపక

మానం త్వత్ప్రీతిచ్ఛంద బుద్ధ్యా || ౩౬ || వృషగిరినవిధేషు వ్యా-
జతోవాసభాజాం దురితకలుషితానాం దూయమానాదయేత్స్వం

భావాభావాచ్చ సమప్రాధాన్యమితి, ద్వితీయ యోజనాయాం స్థిర-
మనుభి సదా దధాన ఇతి శ్రీనివాసస్వాత్మ వస్తు గోచర సహ-
జసౌహృదః కథనమాత్మ వస్తు హితభావ నాస్థ్య కృపా గోచర శ్రీ-
నివాస సహృదాభిప్రాయ గర్భమ్ ; తత్ప్రీతియమాణ బహుమాన-
ప్రధానోపయోగిత్యా త్కృపా గోచర హృదఃస్యేతి పరికరా ల-
జ్ఞాంక, ఉద్వేగితౌపరికరయో స్సమప్రాధాన్య సజ్జరత్వం || ౩౬ ||

“పరహితమనుకమ్మే” ఇతి సామాన్యోక్తం విశేష విషయత-

యోదాహృత్య దశయతి—(వృషగిరి)—వృషగిరి నవిధేషు- వృ-
షాద్రి పరిసరేషు, వ్యాజతః - గాఢగహన త్వేనాత్ర సర్వై రలక్షి-
(పా—తంస్థిత్యా) తాస్మంతః శ్రీ వేంకటాద్రి సేవాధఃమాగచ్ఛతో-
జనన్య సప్రాణం సర్వస్వమపహరిష్యామః, వన్యానపి సత్వాన్నిహ-
నిష్యామఇత్యన్యపరతయా, అతఏవ సవిధేష్విశ్చక్తమ్, నతు జనన-
జులలే దివ్యాయతన సమపే వృషగిరౌవా ఇతి, దురిత కలుషితా-
నాం- యథాచికిషిత కరణేనేతి భావః ; ఏవంభూతానాం చో-
రవ్యాధాదీనామ్, [అధిగర్భయేశాం కర్మణీతి కర్మణిషష్టి] అన్య-
చ స్మరయసీత్యనే నాన్వయః, దూయమానా- తదానీమవసరలా-
భేన దుగ్ధ్యంతీత్వమ్, యత్సంబంధేన భగవత శ్రీనివాసస్వాపి-
“వ్యసనేషుమనుష్యాణాంభృశంభవతిదుగ్ధితః” ఇతి పరదుగ్ధిదుగ్ధి-
త్వం, సైవ సాక్షాద్దయా త్వం పరదుగ్ధిఖంసహసఇత్యత్ర కిమాశ్చ-
త్యమితిభావః, కరణ విలయకాలే- కరణ విలయోపలక్షిత శరీరవి-
యోగకాలే, తదానీం స్మృతి సామగ్రి విరహ జ్ఞాపనాయ కరణవి-
లయేన తదుపలక్షణం కృతమ్, కాండిశీకస్మృతీనాంసతాం- దూరా-
జేత పరస్పహరణ హననాద్యుపాయ చింతానామ్, కాండిశీకో-

కరణవిత్తయ కాలే కాండిశిక స్మృతీనాం స్మరయసి బహులీలరమా
 భయద్రుతః, శరీర వియోగ సమయే తేషాం ప్రాతికూల్య నివృత్తి
 మాత్రం వ్యాజీకృత్య దయయా విశేష కటాక్షి విషయాకృతత్వా
 త్వాపచింతాస్తతపవ భీతాపలాయితా ఇత్యాశయః, బహులీలం- జ
 గద్వ్యాపారేష్యస్య పరమ, మాధవమిత్యనేన సహాయ సమృద్ధి రు
 క్తా, సావధానా- అవసరం సమ్యగవబుద్ధ్య, స్మరయసి- తపతే భ
 వద్విషయవాసినః, దురితచింతాచేదనీ మేషాం నవిద్యతే, తతోయం
 తక్షణావసర ఇవ్యవసర ప్రతీక్షం శ్రీసహాయం స్మరయసి త్యర్థః. (అ
 ధాలజ్ఞానః,) బహులీలనిర్వచన పరాక్ష్వ మభిప్రేతమ్, తస్మిన్
 సత్యేవచ్ఛారణ సాపేక్షత్వాన్ని పరికరాలజ్ఞానః, “ అలంకార
 పరికరస్సాభిప్రాయే విశేషణే ” ఇతి లక్షణాత్, కించ మాధవ మి
 తి విశేష్యం సహాయ సమృద్ధ్యభిప్రాయ గగ్గమ్, సహాయ సంప
 త్తా సత్యామేవ స్మారణస్య సుకరిత్వాదిత పరికరాజ్ఞానః, “ సాభి
 ప్రాయే విశేష్యేషు భవేత్పరికరాజ్ఞాన ” ఇతి లక్షణాత్; అపిచ్య
 వ్యాజతోవాసభాజాం స్మరయసి త్యత “ హేతునామ సమగ్రత్వే
 కార్యోత్పత్తిస్స సామతా ” ఇతి క్త లక్షణో నిభావనాలజ్ఞానః,
 తేషాం శరీరవియోగ కాలినం నూనవ కర్తృక స్మరణం ప్రతి హేతో
 ర్విషయ వాసస్య వ్యాజాంతర కృతత్వేనా సమగ్రత్వాత్, తథాపిభు
 రుషకార భూతదయావైభవేన కార్యోత్పత్తిరితి విరోధ పరిహారః,
 దురితకలుషితానాం స్మరయసి త్యత “ కార్యోత్పత్తిస్త్రితీయాస్యా
 త్సత్యపిప్రతిబంధక ” ఇత్యుక్తా తృతీయావిభావనా, దురిత కలుషిత
 త్వ రూపప్రతిబంధకే సత్యపి స్మృతి లక్షణ కార్యోత్పత్తి కథనాత్
 దురిత కలుషితానాం స్మరయసి త్యతైవ దురిత దూషితజన స్మార
 ణస్య సమర్థసియస్య కాండిశిక స్మృతీనాం తదానీం పాప చింతా వి
 భూతామితి సమర్థనాతా-వ్యుత్పత్తిగమ్, “ సమర్థసియస్మార్థస్య కా

ధవం సావధానా ॥ ౩౭ ॥ దిశిదిశిగతివిద్భిర్యే శిక్షేర్నియమానా

వ్యలింగం సమర్థమ్ ” ఇతి లక్షణాత్; అత్రచైతేషామలక్షాణా-
ణాం సజూరః, పరస్పరస్పశిత్యైవ సంసృష్టితో వైషమ్యా దుత్థా
ప్యోత్థాపకభావాభావా తస్మప్రధాన్యం. ॥ ౩౭ ॥

కిం విశిష్టాభిధీయతే, సంసారసాగరపతిత సర్వజన సమత్తా
రణమేవ తవయాత్రైతిపోతపాత్రితోష్టేక్షయా సోధరయతి- (దిశి
దిశి)తి—గతివిద్భిః- ఉపాయతత్వ వేదిభిః, “ కరీశతేషామపి తావకీ
దయా తథాత్వ కృత్యైవనతుమే బలంమత ” మితి దయా వైలక్షణ్య
జ్ఞైరిత్యర్థః, (అథవా) గతివిద్భిః- దయాస్వభావ వేదిభిః, తత్స్వ
భావశ్చ దేశిక విధేయత్వమ్, ఇదంచ తత్రతత్ర నీయమానత్వే హే-
తుః, (అన్యత్ర) గతివిద్భిః- సామాగ్ విద్భిః, దేశికైః- అచార్తైః,
ర్నావికైశ్చ, దిశిదిశినియమానా- దయాకర్తుక శేతన విషయకర
ణార్థం తత్తద్రూపానుగుణ్యేన తత్ర తత్ర నీయమానా, దిశిదిశీ
త్వక్త్యా తాదృశ విలక్షణాధికారి ఏకస్యాం దిశ్యేకాల భ్యుతేనవేతి
ప్రతియతే, (సాపక్ష) తత్తదుద్దేశానుగుణ్యేన తత్ర తత్ర నీయమా-
నా, గుణైః- భగవద్జ్ఞాన శక్త్యాదిభిస్థిరతరం యథాభవతి తథా,
స్థానలగ్నా- నివిడ సమృద్ధా, నీరంభ సంస్థిష్టేతి యావత్; నీరం-
భ సంస్థేషశ్చ యావత్కాల తత్వస్థాయీతి స్థిరతరమితి క్రియావి-
శేషణేనలభ్యతే, స్వపరికరీభూత జ్ఞానశక్త్యాది భగవత్కల్యాణగు-
ణైత్యర్థః; భగవదభిమతం కించితార్థం దయానభిమతంచే ద్జ్ఞా-
న శక్త్యాదయో దయా మేవానువతంతే నతు భగవంతమితి తరప్ర-
త్యయేన ప్రత్యాయ్యతే, అనేన విశేషణేన దయాయాశ్చికీషిత కా-
ర్య నిర్వాహ స్ఫూచితః, (యద్య) స్థిరతరమితి పార విశేషణమ్,
తాదృశ పారం, ప్రాప్తస్య సకదాచిదపి భవ జలధి నిమజ్జన భీతి రి-
త్యాశంభుః; ఆపేక్షిక స్థిర పారాంతరాపేక్షయాపి స్థిరత్వాత్ స్థిర

స్థితతరమనుకంపేస్త్యానలగ్నాగుణైస్త్యమ్ । పరిగత వృషణైలం

త్వమ్, (అన్యత్ర) గుణైః-రజ్జుభిః, స్థితతరం. చిరస్థాయీ యథాభవ
తీతధా, స్త్యానలగ్నా- నిరహుమ్పద్ధా, పరిగత వృషణైలం- ప్రాప్త
వృషాత్రిపారం, “సోఽహుః పారమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమంపదమ్ |
పారంపరంవిష్యు ” రిత్యాద్యుక్త సంసారాభి పారమత్వన్నత ప్ర
దేశగతమ్. అత్ర శ్రీవాసః పారత్వేనా ధ్వజసిరః, ఆరోపయంతి-
ప్రాపయంతి, ప్రసిద్ధబుత పాత్ర్యపేషయూ-శ్చర్య కరత్వ లక్ష
ణాధిక్య నిదేశోయమ్; ఏవం భూతాత్వం- శ్రీభూనీశాది దీప్యమ
హిషీరపి యస్యాగ ప్రతికృత్య భ్రాంత్యావల్లభో బహు వన్యతే
సాత్వం సోతపాత్రీకృత్య మనుతిపస కోయం పర దుగ్ధిభా సహిష్ణు
తా ప్రకార ఇత్యాశయః; భవ జలధి గతానాం జనానాం పోత
పాత్రీ- యానపాత్రమ్, “యానపాత్రంతుపోతోభి భవేత్రిషు సము
ద్ధియ ” మిత్యమరః, భవిత్రీ- భవితమహా, [అహం కుత్సత్ర
చశ్చేతిత్వశ్చ] గ్రీష్మకాలీన ధన్వాఘ్నన్యానాం సలిల ధారేవ భవ
జలధౌ నిమజ్జతా మపేక్షితా పోతపాత్రీత్వమేవభవిత మహాసీ,
నాన్యేతిభావః; “ సంసారాణాం మగ్నానాం విషయాకాంతచే
తసాం । విష్ణు పోతంవిరానాన్యత్రించిదస్త్రీపరాయణ ” మిత్యను
సంధేయమ్; (అత్ర చేయచలంకారచర్చా) శ్లేషభిత్తికాభేదాతిశయో
ఘటిత సాదర్ప్యమూలం సావయవాధికా భేదరూపక మలంకారః,
గత్యాది శబ్దశ్లేషమూలకార్థద్వయా భేదాతిశయోక్తి సమ్పాదితత్వా
ద్దేశికైర్మయమానేత్యాది ప్రతిపాద్య సాధారిణ ధర్మస్య భవజల
ధిగతానామిత్యత్ర భవస్య జలధిత్యేన రూపణాదత్యున్నత ప్రదేశగ
త పోత ప్రాపకత్వ లక్షణాధిక్య వణనా ద్భేదా ప్రతీతేశ్చ; కిం
చ దీశిదిశీయమానశ్వస్య సమర్థసియస్య గతివిచ్ఛిరితి విశేషణేన స
మర్థనాతావ్య లింగమ్, పారమారోపయంతీత్యత్ర పారమితి నిగ్

పారమార్థోపయుక్తవజలధిగతానాం పోతపాత్రీభవిత్ || ౩౦ ||

శ్యావసానా ద్రూపకాశయోక్తిః, గత్యాని శబ్దజేవభిక్తా
భదా తిశయోక్తిః; తత్ర తావన్జ్ఞేసాలిశయోక్తిః రిక్తాగ్నిభావ స
జరః, తస్యరూపక నిబంధనభూత సాధర్మ్య ఫలక స్వరూపకో
థాపకత్వాత్త మొరంగాగిభావ సజరః, కావ్యలింగ్యచ సమర్థ
నీయాధా సమర్థాన రూపస్యోక్తిః దేవైః యమానత్వ లక్షణ
సాధారణ ధర్మదృఢీకారక త్వేన రూపకాత్థాపకత్వా త్తదంగత్వమ్,
రూపకాతిశయోక్తౌపి పరిగత వృషశైలం స్థిరతరం పారమార్థోప
యుక్తి శ్రీ వేజరట పడేర్ల పారిష్వేవాధ్యసన స రూపాయా ఆధి
క్య వణా నోపయోగిష్వేన రూపకోపసాగరకత్వా త్తయోరత్నాం
గి భావశ్చితి; పరైతస్మాక్త రూప విస్తృత్యం భవజలగి గతానాం
పోత పాత్రీభవిమమహేతి స్వరూపోల్పియో, రూప స్వరూప
విశ్రీత్యతి రిచ్యతే-“ దూరే స్థితే గృహే త్తోభవిమ మహాత ” అన్య
దౌసంభావనాయామప్యే తాత్పర్య మోగ దేవ హచ్చేరి. || ౩౦ ||

కింబహువా యద్రుద్రాః స్రవతౌచాం యద్రాణాంపి జనానాం
భగవద్విషయ మైలక్ష్య సదశః సేన రుచి ముత్పాత్యతానుజ్ఞేపయ
సీత్యాహ—(పరిమితే) — ద్రుతిద్యం సమైక్యం స్త్రుతిషయం
ద్యోతయితం కృపావామాం సనవామృతాయనానాన్తాచ్చయ
తే, హే అనుకన్పి? కింసనానాః- మిత్రువా, యద్రాణాంస్వకః;
“ కదర్శ్యేకృపాక్షుద్ర కింసచామిత్రువా ” అన్యమః; అన్యత్రా
పి సమానమిదమ్, అత సేన పరిమిత ఫలకం గాల్ - అల్పాభిరైరి
కాముష్మిక నలానక్తై, యద్రాత్వాజేవ యద్రుద్రాణాంస్వకైరి భావః;
(అన్యత్ర) శాకాద్యేల్పఖలా సంగతో, నిగమ వివక్షిష్య-నిగమ వి-
వేదావన, వివక్షి- పంచీధికా, తత్తదధికాన్యై, తత్తద్రుద్రా
కన సామ్యాన్నిగమానాం వివక్షిత్వ రూపమ, పశ్య గ్య అవతి

పరిమితఫలసంగా త్వాప్రాణినఃకించచానా నిగమవిపణిమధ్యేన్యో

తాన్ ఇతి శేషః, ఐహికాముష్మిక ఫలసాధన నిర్ణయాథన్ నిగమ
 యథాధికారమంతగి ప్రవిష్టా ఇత్యర్థః; (అన్యత్ర)నిగమో-
 నగరమ్, తద్విపణిమధ్యే క్రయావినా స్వాభీష్టం లబ్ధం ప్రవిష్టాఇత్యర్థ-
 థః; “ పూఃస్త్రీపురీనగర్యోనా పతనం ఫలభవనం | స్థానీయం
 నిగమ ” ఇత్యమరః, తాదృశాగి ప్రాణిన అర్వాచీన ఫల గచ్ఛే-
 నః, తేషాం దుర్లభ మానుషదేహసమ్బంధేపి భగవత్ప్రాణానాం నిగమ-
 ద్యేణ పశుప్రాయత్వా త్వాప్రాణినః ఇతి లఘూకృత్యవ్యవహరః; (ఇంద్రో-
 నీలపక్షే) ప్రాణినో-వణిజాదయః, ప్రసదనం ప్రాప్తవత్త్వా- కేనచి-
 ద్వాన్యజేన ప్రసన్నయా, తచ్చ వ్యాజ మిదమేవ సగమావలరణం య-
 పమాన్తిక్యకార్యమ్, భవత్వా- యాగృచ్ఛికాదికం భృష్ట్యాపి ప్రసేద-
 న్త్యాస్తవ ఏతావదాన్తిక్యం గృష్టంచే ల్లిమువ క్తవ్య మితి భావః,
 వ్యంజితం- “ భక్త్యానోస్త్రాద్యోజరాదాన ” మిత్యైక్త భక్తిస్సా-
 నే స్వయం స్థిత్యా అచ్యుతోప కం నానాన్పాప్రాణినః ప్రతి తస్మై
 నిగమ విపణిమధ్యే వ్యక్తికృమ్, నహి భగవత్కృపావిచారత్వా-
 థప్రకాశస్సంభవతీతి భావః; (ఇంద్రోనీలపక్షేప సమానమిదమ్)న-
 ర్వస్య భగవద్దయాకార్యత్వాత్, తత్ర సుహృదాది ముఖేన వ్యక్తిక-
 రణం ప్రసదన వ్యాజశ్చ యలి-ంచితస్యర్థవః; ప్రకృత్యా ర్య-
 ముఖేన పరమపురుషార్థా స్ఫుటికరణం ప్రసదనవ్యాజస్తు ప్రదా-
 తవేతి విశేషః, కీచకమ్? నిర్గమక్తానుష క్తమ్- నిర్దేయక్తైశ్చ
 నుష క్తమ్, పరమసామ్య వివక్షయానుష క్తమిత్యుక్తమ్, నతు సేవి-
 తమితి నీల రత్నంచ నిత్యం ముక్తామణిభిరనుష క్తం భవతి, పరమ-
 భాగాధారం వణిజస్తధామర్వంతితి భావః; తాదృశం, వృషగిరిహ-
 రినిలం- హరిమేవహరినిలం, ఇంద్రోనీలమ్, వృషగిరి స్పృశం హరినీ-
 లమ్, అ తనీలశబ్దో హరిశబ్ద సమభివ్యాఖ్యేర స్వరస్యా వింద్రోనీల-

ముక్తానుషక్తమ్ । ప్రసదనమనుకమ్ప్రే ప్రాప్తవత్త్యా
భవత్త్యా వృషగిరిహరిసీలం వ్యంజితం నిర్విశంతి ॥౩౯॥

పరః, నామాంతరేణాపి హరికీర్తనంహి సంభవతి నచాత్ర నిగీ
ర్యాశ్చవసానం వివక్షితమ్, తథాసతి హరిశబ్దస్వారస్యం భజ్యేత,
ఇంద్రసీలమిత్యాది ప్రయోగస్యాపి సంభవాత్; తస్మాద్ధరిమేవ హ
రిసీలమితిరూపకమ్; హరిం హరిసీలమివేత్యుపమావా; అత్రచహరిశ
బ్ద సమభివ్యాహర స్వారస్వాదింద్రసీలమితి సిద్ధ్యతి, అన్యథా వృష
గిరిపతి సీల మిత్యాద్యపిస్యాత్, హరిపదస్య సీల పదేనైవ సమానః,
వృషగిరేహారిసీలం- వృషగిరి సమ్భూతం హరిసీలమితి పర్యవసితో
థః, (అన్యత్ర) హరిసీలం- ఇంద్రసీలమ్, వృషగిరి హరిసీలమిత్యనేన
అకరోద్భవత్వా దనఘమితి వ్యజ్యతే, నిర్విశంతి- నివేశో- భో
గః, “నిర్వేశోభృతిభోగయో ” రి త్యనుశాసనాత్; సాధనాను
ష్ఠాన మారభ్య విషయ జైలక్షణ్యేనభోగరూపత్వా నిర్విశంతీత్యు
క్తమ్, అత్రచ నిర్వేశఃప్రకాశానంతరభావి యథాధికారం సాధ
నానుష్ఠానమ్, అత్రత్య భగవదనుభవో దేశవిశేష ప్రాప్తిస్తత్ర ప
రిపూర్ణః బ్రహ్మనుభవ జనిత ప్రీతికారితకైజుర్య లాభశ్చ; వతః
మాన నిదేశేన తస్య నిత్యానువృత్తివక్షితా, (ఇంద్రసీలపక్షే)య
థాధికారం క్రయాదినా స్వీకృత్య చిరకాలం భోగోనిర్వేశః, (అ
త్రామమాశయః) పరిమితఫలలిప్సయా తత్సాధన నిశ్చయాయవే
దాథక విచారే ప్రవృత్తాః పురుషాస్త్విత్యు అవసర ప్రతీతౌ భవతి
తమేవావసరం విభావ్య పరమ పురుషార్థం తత్సాధనంచ వేదే వి
శదతరం ప్రకాశ్య నిత్య కైజుర్య పర్యంతాం భోగ పరమ్పరాం
ప్రాపయ్య తానుజ్ఞీవయతికేయ మాత్రేతానాశ్రిత విభాగా నాదరే
ణ పరప్రయోజనైక వ్యసనితా భవత్త్యా ఇతి; (ఏవంవా యోజ
నా) పరిమిత ఫల సత్కాంతింపచానా స్తథాత్వేన జ్ఞాతాః ప్రాణి

నోపి ప్రసదనం ప్రాప్తవత్సా దయనీయతమత్వేన ప్రసన్నయా భ
వత్సా నిగమ విపణి మధ్యే వ్యంజితం, తేషాం నిగమ విపణిసమ్మి
శ్చ దయా ప్రసాద లబ్ధిః భావః, నిత్య ముక్తానుషక్తం వృషగిరి
హరినీలం నిర్విశంతీతి, పరిమిత ఫలసంపాద్యుషగిరి హరినీలం నిర్వి
శంతీతివాన్వయః, తేషాం మనోరథః అల్పాస్థిరగోచరః భవతి పున
రనంత స్థిర ఫలం ప్రాపితవతీ కిమిద మాశ్చర్యమిత్యాశయః; అత్ర
చ రూపకాలఙ్కారః, సచ నిత్య ముక్తానుషక్తమితి శ్లేషమూలాతి
శయోక్త్యనుప్రాణితః, కీడ్చిత్ర యథాకేచన తుద్రవణిజ శ్వాతా
ద్యుల్పఫల లిప్సయా విపణింగతా స్తత్రాదృష్ట వశాదింద్రీయం మహా
ఘోరం క్రయాదినా లబ్ధాచిరకాలం నిర్విశంతీత్యుపమా గమ్యా, అ
పిచ వాఙ్మితాత్పరిమిత ఫలలాభాదధికస్య వృషగిరి హరినీల లాభస్య
సంసిద్ధివణానా త్ప్రహర్షణాలఙ్కారః, “వాఙ్మితాదధికార్థా
స్య సంసిద్ధిశ్చ ప్రహర్షణమ్” ఇతి, తచ్చరూపకోపసగృతమితి త
యోరక్లాగ్నిభావః. (కోశాంతరే- అత్రోపమాయాపకయో స్సందే
హ సజరః, కవిహృదయస్య దుష్ట్యాయత్వాత్; వాంఛితాత్పరి
మితఫలలాభాదధికస్య వృషగిరి హరినీల లాభస్య సంసిద్ధి వణానా
త్ప్రహర్షణాలఙ్కారః, అస్యచ సందేహ సంకరా సుప్రాణిత
త్వాదుభయో రంగాంగిభావ సంకరః, ఉక్త సందేహ సంకరస్యని
త్యముక్తానుషక్తమితి శ్లేషమూలాతిశయో క్లుప్తాపితత్వా త్రయో
రంగాంగిభావ సజరశ్చేతి.) ... || ౩౯ ||

శ్రీమతేనిగమాంత మహాదేశికాయనమః.

ఏవం జడసుతవత్సల జననీన్యాయేనసంసరచ్ఛేతనేషు నిర్వా
జ వత్సలాంస్వయమేవ రక్షణ వ్యాజుసమ్పాద్య రక్షంతీం నిరతిశయ
పురుషార్థ భూతాంచభవతీముపేక్ష్య యఃకశ్చిద్భాగ్యహీనో గత్వం
తర ప్రసణా భవతిచేత్సతు దృష్ట్వాంతశూన్యో జన ఇత్యనిప్రామే

త్వయిబహుమతి హీనశ్శ్రీనివాసానుకమ్యే జగతిగతిమహాన్యం
దేవిసమ్యన్యతేయః | సఖిబిబుభసింధౌసన్నికషేవహాన్త్యాం

కాహ—(త్వయా)తి—అత్రచయే పునర్భగవద్దయామపురస్కృత్య
ముక్తయే కేవల కర్మాద్యుపాయా నాద్రియంతే తానుపా లభతే,
హే శ్రీనివాసానుకమ్యే? పణ్ణిత పామర సాధారణ్యేన సర్వజన వి
దిత వైభవే, త్వత్ప్రభావమపి జగతికచ్ఛిన్నజానాతీతి మహాదిద మా
శ్చర్యమితి భావః, దేవి-యథా “ సాక్షాద్దేవగ్రపురాణోసా ” వి
తి భగవత్శ్రీనివాసస్యైవ సాక్షాద్దేవత్వ మేవం భవత్క్యా ఏవసా
క్షాద్దేవీత్వమితి భావః, జగద్వా పారే లీలారసికస్యాస్య దేవస్య
సహ ధర్మచరీయం దేవీచిద భావః, యః-యగికచ్ఛిద్భాగ్యహీనోజ
నః, త్వయి- జ్ఞానశక్త్యాది జైకలేన ప్రతిబంధకధూయ స్తయాచదు
ష్పాప్రపాప్రకాంతర పాప్రణ చతురాయామ్, అత్ర “ అనాద్య
త్వతుయేవిష్టాగ కృపామన్యదుపాసతే । తేకరస్థాంశ్చీయం త్యక్త్వా
భిక్షామిచ్ఛంతియాచితు ” మిత్వా ద్యనుసంధేయమ్, బహుమతిహీ
నః- బహుమత్యాహీనః, త్వత్పురస్కార హీనఇతియావత్; భాగ్య
హీనఇతి వదయంవ్యపదేశః, ఇహ- జగతి, త్వదేకయా నిర్వాహ్యే
ఽస్తిక్ సంసార మండలే, త్వాం వినోచ్ఛ్వసితుం నిశ్వసితు మప్య
క్షమఇతి యావత్; అన్యాయ-త్వత్పురస్కారహీనామ్, అంగధూత
త్వత్ప్రపదన వికలామితి యావత్. సుకరస్వరూపానురూప త్వత్ప్ర
పదనాత్సత్వత్రాదత్వంత పృథగ్భూతాంచ, గతిమ్- ఉపాయమ్, క
మజ్ఞానాదికం, సమ్యన్యతే- స్వాభీష్టసాధనత్వేన సమ్యన్యతే, అగ్గీ
కరోతి; సః- త్వమనాద్యత్వ కేవలకర్మజ్ఞానాది ప్రవణిః, విబుధసి
న్ధా- మనుష్యలోక దులభాయాం తాపత్రయ ప్రశమనేపి సమ
థాకయామ్, కింపునగ్గపిపాసోపశమనే, సన్నికషేవహాన్త్యామ్- స
మీపేప్రవహాన్త్యామ్, నతు తాముదిశ్య దేశాంతరంగంతవ్యమితిభావః.

శమయతి మృగత్వష్టా వీచికాభిగ్ని పిపాసామ్ || ౪౦ ||

[షష్ఠీచానాదర ఇత్యనాదరే సప్తమీ] తా మనాదృ త్యేత్య
 థః, అనేన సన్నికషేవహన్త్యా మితి విశేషణేన భగవద్దయా
 యా స్వదా సర్వత్ర సర్వాక్ ప్రతిసన్నిహితత్వం సూచితమ్, సుర
 నద్యాస్తుసన్నిధానం ప్రాదేశికం కాదాచిత్తం కతిపయాక్ ప్రతి
 చేతి తతోస్యా భగవద్దయాయావిశేషః; పిపాసాం శమయతిభిః,
 కిమన్యేన తీర్థజలేనేత్యాకాంతాయామాహ—(మృగత్వష్టావీచికాభి)
 రితి—గ్రీష్మకాలీన మధ్యాహ్న మరీచికా వీచిభి జ్ఞాన్వల్యమానా
 భిః, కేయమస్యా సుతీతఘటనా చాతురీతి భావః, శమయతి
 భిః - తాదృశంగత్యంతరం సమృన్యమాన ఏవమపి కరోతి, నతత్ర
 వివాద ఇతి భావః; మృగత్వష్టా వీచికాభిరీత్యనేన దుఃఖ నివర్త
 కత్వేనాభి మతంగత్యంతరం నదుగ్నిభి నివర్తనా సమర్థకమాత్రమ్,
 ప్రత్యుత దుగ్నిభి వధకం చేతి సూచ్యతే, అత్ర చాన్యాంగతిం
 సమృన్యమానోమృగత్వష్టావీచికాభిగ్ని పిపాసాశామక ఇత్యభయో
 రభేదప్రతిపాద్యమానే తస్య చాధితత్వాత్ సమృన్యమానః పిపా
 సాశామక సదృశ ఇత్యథోక్ వివక్షితస్సాన్వితః, మృగ త్వష్టావీ
 చికాభిగ్నిపిపాసాశామకస్యచ గగన కుసుమాయమానత్వా త్తాదృశో
 దృష్టాంత శూన్యఇతి పర్యవస్యతి, అసత్తమఇతివా; అత్రచ యస్మ
 యన్యతే సశమయితుమిచ్ఛతీతి వివక్షయా దృష్టాంతదాష్టాంతిక
 యోరాసురూప్యంస్యాడితి ధ్యేయమ్. అస్తిన్వద్యే నిదశనా లుకా
 రః, సన్నికృష్టాంతత్వమనాదృత్య స్వాభీష్ట సిద్ధయే గత్యంతరం స
 మృన్యమాన సన్నిహితాం సురనదీమనాదృత్య మృగత్వష్టా వీచికా
 భిఃపిపాసాశామక ఇతి వాక్యార్థయో సదృశయోరైక్యారోపాత్,
 “ వాక్యార్థకయో సదృశయో రైక్యారోపానిదర్శనా | యద్దాతు
 స్సౌమ్యతాసేయం పూణేందోరకశంకతా ” ఇతిలక్షణాత్; చం

స్వాలోకోదాహరణే స్తుతిపర్వవసాయినీ నిదశానా, త్వయిబహు
 మతీత్యాది స్తోక నిందా పర్వవసాయినీతి భేదః, (అథవా) రక్షకా
 న్తర ప్రవణాస్తు ముత్సూ నిష్ఠింబయతి—(త్వయా)త్యాది—యో-
 ముముత్సూః, త్వయి - సదా సర్వత్ర సర్వధా సర్వరక్షణ దీక్షితా
 యాం తత్సమథానాయాం పరిపూర్ణత్వ స్వారాధత్వ స్వరూపా
 నురూపత్వాదినా రక్షకాంతరాదతి విలక్షణాయాంచ, అత్ర “సత్యం
 సత్యం పునస్సత్యముద్భవ్య భుజముచ్యతే | వేదశాస్త్రాత్పరం నాస్తి
 నదైవం కేశవాత్పరమ్ || వాసుదేవంపరిత్యజ్య యోఽన్యం దైవ ముపా-
 సతే | తృప్తితోజాహ్నా వీతీరే కూపంఖనతిదుమతి ” రిత్యా ద్యను
 సంధేయమ్, బహుమతి హీనస్సృ- స్వాభిమత రక్షకాంతరాత్సర్వ
 ప్రకార విలక్షణేయమితి బహుమత్యా హీనస్సృ, హీనత్వోక్త్యా ద
 యావిషయ బహుమతే రవశ్యకతావ్యత్వం ప్రతీయతే, మాతరి భ-
 క్తిహీన ఇతివ ద్భాగ్యహీన ఇతివ చ్ఛాయం వ్యపదేశః, ఇహ-జగ-
 తి, తాపత్రయాభిభూయమానే త్వదేక నిర్వా మ్యోచాస్త్విజగతి,
 జగచ్ఛబ్దోఽఙ్ఞాంతర్వర్తిక చతుడశ భువన పరః, తత్రా సమ్భవ
 స్త్రిమన్యోగతిం- రక్షకాంతరం, బహు మంతవ్య త్వదపేక్షయా అ
 న్యామవమ న్తవ్యా మిత్యర్థః ; నహి సమ్భవతి స్వయంబద్ధ అన్యం
 బద్ధ మాత్మానంవా మోచయితుం ప్రభవతీతి, సమ్మన్యతే - రక్షక
 త్వేన సమ్మన్యతే, అభ్యవస్యతీత్యర్థః, (యద్వా) రక్షిష్యామీ-
 త్యుక్తే తథైవ క్రియతా మితి సమ్మన్యతే - అంగీకరోతి, అన్యే
 న కేనచిదయం రక్షిష్యతీతిదర్శితే తత్సమ్మన్యతఇతివార్థః, సః-సదా
 సర్వత్ర సర్వేషాం- నన్నిహితాం స్వాభీష్టమోక్ష వితరణ నిపుణాం
 స్వతంత్రురూపార్థభూతాంచ భవతీ మబహుమాన్య గత్సంతర ము-
 క్త విపరీతాకారం సమ్మన్యమానోజనః, విబుధసింధౌ- అనేన విపా-
 సాశమనార్థక మవతరత స్సద్భగ్దేవ వివాశ కకాలాంతరభా

వి స్వగ్ సాధన సుకృతవిశేష సిద్ధిశ్చనిచ్చతోపి భవతీతి సూచి
తమ్, ఏవమేవ భగవద్దయాం దృష్టార్థమాశ్రయతో జనస్య దృష్టసి
ద్ధి రదృష్టార్థమాశ్రయతోఽదృష్టసిద్ధిశ్చ భవతీతిచసూచితమితి మ
త్తవ్యమ్; ఉభయోద్దృష్టాంత దాష్టాంతిక భావాదితి, సన్నికష్టే
వహంత్యామ్- కోయ మవివేకాతిరేక ఇతిభావః, మృగత్వస్థావీచి
కాభిః- మృగత్వస్థావీచికా ఇవేత్యుపమితసమాసః, తాభి గిపిపా
సాం శమయతి ఖలు, యథా మృగత్వస్థావీచికాభి గిపిపాసాశమ
నమత్యంతా సంభావితం తద్వద్గత్యంతరం సమ్మన్యమానస్యఫలప్రా
ప్తిరసంభావ్యేతిభావః, (యద్వా) దాష్టాంతికానురోధేన శమ
యతీత్యత్ర శమయితుమిచ్చతీతి వివక్షితమ్, తథాచ యస్సమ్మన్యతే
సశమయితు మిచ్చతీతి దృష్టాంత దాష్టాంతికయో రాసురూప్యమ్.
(అథవా) దృష్టాంతానుగుణ్యేన సమ్మన్యత ఇత్యత్ర రక్షణ పర్యంతం
వివక్షితమ్, అన్యైర్యో మోక్ష ప్రదానేన రక్ష్యతే సమృగత్వస్థావీ
చికాభిగిపిపాసాం శమయతీతి, తథాచమృగత్వస్థావీచికాభిగిపిపా
సాశమనవదన్య కృత రక్షణమపి గగన కుసుమకల్పమితిభావః. (ఏవం
వా) ప్రాప్త్యాంతర ప్రవణాన్ పరిహసతి. (త్వయా) త్యాది- త్వ
యి- స్వరూపానురూప నిరతిశయ పురుషార్థ భూతాయాం త్వ
యివిషయే, బహుమతిహీనః-స్వరూపానురూప నిరతిశయ ప్రాప్త్య
భూతేయమితి బహుమత్యాహీనస్సక్, ఇహ- జగతి, దుగ్ధిభూయి
ష్ఠే; అన్యాయం గతిం- అల్పస్థిరత్వాదీదోషదుష్టా మైహికాముష్మి
కరూపామ్, సమ్మన్యతే, (ప్రాప్తమితిశేషః) సః- తుద్రపురుషార్థ
ప్రవణః, సురసిధౌ అమృతాయమానతీర్థ సలిల పరి పూర్ణాయాం
దేవాపగాయాం, తాదృశం వస్తు దుర్లభంచేతి-ంకరిష్యామిఇత్యత
అహ- (సన్నికష్టేవహంత్యా) మితి- [అనాదరే సప్తమి] మృ
గత్వస్థావీచికాభిగిపిపాసాం శమయతి- శమయితు మిచ్చతీత్యర్థః,

ఆజ్ఞాం ఖ్యాతిం ధన మనుచరా నాధిరాజ్యాదికంవా
కాలే దృష్ట్వా కమలవసతే రప్యకించితగ్రాణి ।

అహోన దృష్ట్వాంతదార్హ్వాంతికపైరూప్యమ్. అత్రచకవేర్చగవద్దయా
గోచరరతిభావస్య సురనదీవిషయరతిభావోజ్జనుతి ప్రేయోలజ్ఞారః,
“వాక్యార్థయోస్సదృశయో నైక్యారోపోనిదర్శనే” త్యుక్తలక్షణో
నిదశకనాలజ్గారశ్చ, తయోరేకవాచకానుప్రవేశసజరః. ॥౪౦॥

ఏవం ప్రాప్తకాంతరపరాక్ ప్రాప్త్యాంతర ప్రవణాంశ్చిపా
లభ్య స్వరూపానురూప నిరతిశయ ప్రాప్త్య ప్రాప్తకభూత దయైక
నిష్ఠా ప్రశంసతి—(ఆజ్ఞా)మితి—అత్రచ బ్రహ్మపదపర్యంతామై
శ్వర్య వితతి మంతిమాయాం విపది రక్షణాసమధాకం నిశ్చిత్త త
త్రైవైరాగ్యాత్పరమ పురుషార్థం లక్షణ మోక్షేచ్ఛయా త్వాం భ
జంతేసారాభిజ్ఞాః, తేచజగతి భాగ్యవిశేషవంతి ఇతి ప్రశంసాప్రకా
రః, జగతి సారాభిజ్ఞాః - ఉపాయోపేయ విషయసారాసార వివే
చన చతురాః, కృతినః- సుకృత విశేషవంతః, జగతీత్యస్య పార్శ్వ
ద్వయేపి సమ్బంధః, సప్తమీచ నిధానరణి, జగతిసారాభిజ్ఞాస్సంక్ర
యంతే తేచ జగతి కృతిన ఇతి వాక్య ద్వయంవా; కమలవసతేరపి-
కింపునరస్యేషామితి భావః, ఆజ్ఞాం- అనతిబంధునీయకాసనమ్, ఖ్యా
తిం- తత్తాదృశ వైభవఇతి సర్వత్ర ప్రసిద్ధిమ్, ధనం-స్లాఘనీయ విని
ధవస్త్రో భూషణార్థానాం సమృద్ధిమ్, అనుచరాక్ - చతురంగబలా
దీక, ఆధిరాజ్యాదికంవా- ఆధిరాజ్యం- రాజాధిరాజత్వం, ఆదిశబ్దేన
రూపగుణాత్మగుణాది పూర్తికర్తృహ్యతే, కాలే- కాల విశేషే, త
త్తత్పుణ్యకలావసాన సమయఇతి యావత్; అకించితగ్రాణి-కించి
దపికతుక ముశక్తువంతి, ప్రత్యుత విపరీతకార్యకరాణిచే త్యభిప్రే
తమ్; తథాహి యేపునగిపూర్వమాజ్ఞాం శిరసా ప్రత్యగృహ్యంత ఏవ
పాద తాడనాదినా ప్రత్యాదిశన్తి ఖ్యాతేశ్చ ధనవత్తాది ప్రథా రూ

పద్మాకాంతం ప్రణిహితవతీం పాలనేనస్య సాధ్యే
సారాభిజ్ఞాజగతికృతినస్సంశ్రియస్తేవయేత్వాం॥౪౧॥

పాయా స్సమయవిశేష నిరోధమేతుత్వేన విపరీత కార్యకరత్వమ్,
భ్యాతిమాత్రస్య తథాత్వేసాక్షాద్ధనస్య కాలవైపరీత్యేన బంధనహే
తుత్వం కైముఖిక సిద్ధమ్, అనుచరాస్తు తాదృశసమయే ప్రాప్తే స్వ
యమేవ ప్రభుం బద్ధంతి రాజాధిరాజంసంతం లభ్యావసరా స్సర్వే
రాజానస్సమేత్సనిఘ్నంతీత్యాధిరాజ్య మప్యనర్థ కరమేవేత్వాఽద్ర
ష్టవ్యమ్; అకించిత్క-రాణీవ్యత్ర నపుంసకమ్, [అనపుంసకేనైక వ
చ్చాస్యాన్యతరస్యామితి నపుంసకశేషతా] దృష్ట్యా-విశదంవిభావ్య,
(తాన్యనాదృత్యేతి శేషః) పద్మాకాంతమ్, అనస్య సాధ్యేపాలనే-మో
క్షప్రదానలక్షణరక్షణే, తస్య తదేకసాధ్యత్వాఽపిభావః (యద్వా)
“ సహి పాలనసమర్థమృతేనర్వేశ్వరం హరిమ్ ” ఇత్యుక్తప్రకా
రేణ తదేక సాధ్యపాలనే- తత్తదభీష్టప్రదానేన రక్షణే, ప్రణిహిత
వతీమ్- నియుక్తవతీం, తథాచ త్వత్సమాత్రయణే శ్రీనివాసస్వయ
మేవ మోక్షం దాస్యతీతి తేషాం హృదయమితి భావః; పద్మాకాంత
మిత్యనేన పురుషకారోపి దయయా సన్నిధాపిత ఇతి స్రవీయతే,
త్వాం సంశ్రియంతే- ప్రాప్యత్వేనచ భజస్తే, ఫలానుక్త్యా సంశ్రియ
ణస్య స్వతఃపురుషార్థత్వం వ్యజ్యతే, సహి క్షీర పానం కషాయ
పానవత్ప్రియోజనాంతర సాపేక్షమితి. అత్ర ఆజ్ఞావీనామప్రకృతా
నా మకించిత్క-రత్వరూపైక ధర్మాన్వయస్తుల్యయోగితా, “వత్సా
నామితరేషాంవా ధర్మైశ్చ్యంతుల్యయోగితా ” ఇతి లక్షణాత్,
కించ సంశ్రయంతే దయేత్వా మిత్యుక్తస్య దయా సంశ్రియణీయ
స్య సమర్థసీయస్య పద్మాకాంతం ప్రణిహితవతీ మిత్యనేన సమర్థ
నాతా-వ్యలిక్లమ్, “ సమర్థసీయస్యాథాస్య కావ్యలిక్లం సమర్థ
నమ్ ” ఇతి, అపిచ- పద్మాకాంతమితి విశేష్యం పాలనౌపయిక పురుష

ప్రాజాపత్యప్రభృతివిభవం ప్రేత్యపర్యాయ దుఃఖం

కార సాన్నిధ్యాభిప్రాయ గర్భమితి పరికరాబురః, “సాభిప్రాయే విశేష్యేతు భవేత్పరికరాబురః” ఇతి లక్షణాత్, అత్రైవైతేషా మలక్షాణాణాం సంస్కృప్తిః. ... ||౪౧||

“ఆజ్ఞాంఖ్యాతి” మిత్యాది ప్రాక్తవపద్యే సారాభిజ్ఞాఃపురుషాబ్రహ్మపదోత్తరా మైశ్వర్య సమృద్ధిమల్పా స్థిరామనాదృత్యనిరతిశయ స్థిరానన్ద లిప్సయా త్వాం భజన్త ఇత్యుక్తమ్, అత్రతు శీలగుణ పరిశీలనపరాః కేచన చుహన్త సాదృశ మైశ్వర్యం నిరతిశయ పురుషాభః లక్షణం మోక్షంహోపేక్ష్యత్వద్విస్తార రూపశీలగుణ ప్రకాశనశీలే శ్రీమతి వృషశైలే పద్మా పరిబృథ శీలగుణాను బుధూషయా స్థావరజగ్గమేషు జన్మ స్రాధితవన్త ఇతి ప్రతిపాద్యతే—(ప్రాజాపత్యే) తి—కతిచన- సూర్వపద్య ప్రకృతాః పురుషాస్సారాభిజ్ఞాః కృతిన ఇతి చ విశేషితాః, అత్ర తు ప్రస్తుతా ౨వాఙ్మనస గోచర వైభవత్వాత్రుతిచ నేత్యుచ్యస్తే; విశిష్ట నిర్వక్తు మశక్త్యా ఇత్యాశయః; లేచ శ్రీకులశేఖర ప్రభృతయః, ప్రాజాపత్య ప్రభృతి-ప్రాజాపత్యాదికమ్, విభవమ్-విశ్వర్యమ్, పర్యాయదుఃఖమ్-పర్యాయేణ - ఆవృత్త్యా, భూయోభూయ ఆపరితాసీతి యావత్; తాదృశానిదుఃఖాని యస్మిన్;(యద్యా)పర్యాయోనామ ఆన్తర దుఃఖమ్, దుఃఖశబ్దో యస్యతత్; దుఃఖాపరపర్యాయ మిత్యర్థః, (అథవా) ‘సుఖస్యానన్తరందుగ్గిఖం దుఃఖస్యానన్తరంసుఖ’ మితి ప్రదర్శిత పర్యాయేణ దుగ్గిఖం యస్మిన్తత్పర్యాయదుగ్గిఖమ్; (ఏవంవా)పర్యాయఘాతం సుఖసదృశఘాతందుఃఖం యస్యతదితి;పర్యాయ-మావృత్తం దుగ్గిఖమితి విశేషణ సమాసోవా;దుగ్గిఖమేవపునరావృత్తమితివక్తుచుహామిత్యర్థః, “ఏవైవైనిరయాస్తాత స్థానస్య పరమాత్మనః” ఇతివత్, తాదృశం ప్రేత్య - సమ్యక్సీరూప్య, తదనాదృత్యే

జన్మాకాక్షిన్వృషగిరివనే జగ్గుషాంతస్థమంవా | ఆశాసానాః
కతిచనవిభోత్వత్పరిష్వక్తగదైర్వైరగ్గీకారం తుణమపిదయే హదః

తి శేషః; వృషగిరివనే- వనశబ్దోత్ర త ప్రేణ సలిలస్యాపి వాచకః,
జగ్గుషాంత- జగ్గమానామ్, తస్థషామ్- స్థావరాణామ్, జగ్గమత్వేదే
శాస్తరగమనమపి సమ్భవతీత్య స్వాంతస్థమం వేత్త్యుక్తమ్; జ
న్మాకాక్షి- ప్రాజాపత్యాది విభవం దుఃఖ మయత్వాద దల్పస్థిర
త్వాద ప్రాప్తత్వా చ్చానాదృత్య విషయవాసస్య ప్రాప్తత్వా ద్రక్ష
ణ హేతుత్వేన శుభోదరగ-త్వా చ్చీలాదిగుణ పరిశీలనాను గుణత్వే
న నిత్యసూరిధి రప్యాదరణీయత్వాచ్చ శ్రీమతివృషా ద్రాదయావితతి
భూతశీల గుణానుబుధూషయా జన్మాకాక్షి, ఆకాంతా విషయ సి
ద్ధిర్భవిష్యతివా నవేత్యవిచార్య చాపలాతిశయాదైచ్చః, 'సుగ్రీవంనా
థ మిచ్చతి' ఇతివత్; పర్యాయదుఃఖం పేక్ష్యవృషగిరివనే జన్మాకా
క్షిన్ని (కోశాస్తరే- త్యుక్త్యామోక్షాపేక్షా ప్యర్థసిద్ధాభవతీతి మన్త
వ్యమ్.) త్వక్తిభక్త్యామోక్షోప్యపేక్షితభిగమ్యతభి మన్తవ్యమ్, య
ద్యపి శీలగుణపరిశీలన లోలుపానామిదమేవజగ్గమస్థావర జన్మపర్యా
ప్తమాశాస్యమ్, తథాప్యాశాస్యాస్తర సమ్భవనా ప్యస్తీతి తదా
శంసయా ప్యాకాంక్ష నిత్యాహ- (ఆశాసానా) ఇతి-త్వత్పరిష్వ
క్త గదైర్వై- త్వత్పరిష్వక్తః-త్వత్-త్వకం పరితడపగూహనమ్, సా
ర్వత్రిక నివిడ సమ్భవః, తేన గదైర్వై-స్వరూపతః కార్యతశ్చ శోభ
నైః, అన్యథా నిగ్రహాయస్య రిత్వాశయః; అపాక్షానా మన్తవ్య
తేదయా ప్రకాశకత్వాదేవ ముక్తిః, హర్దతుక్తైః- స్నేహపుష్క
లైః, స్నేహ ప్రకాశకైరితి యావత్; విభోరపాక్షైః- ఐశ్వర్యా
భివృజ్జకై స్త్రీనివాసకటాక్షైః, కర్మభిః; తుణమప్యగ్గీకారమ్-స్వా
త్తనామితిశేషః, [ఉభయప్రాప్తా కర్మణీతి నియమాత్ కతకరీ
తిషష్టి,] ఆశాసానాస్సన్తః- అపినావన విహారాయ విగతతస్మిన్

తుగ్దై రపాగ్దైః || ౪౨ ||

వాసో దయాశీతలైః స్నేహగర్భైరపాగ్దైః స్సమ్భావయే దితి మ
 వోరథపరవశాస్సంతః, ' సకృత్త్వదాకారవిలోకనాశయా తృణీకృ
 తానుత్తమఘక్తిముక్తిభిః । మహాత్మభి ' రిత్సుక్తమహత్త్వాన ఏలే, త
 త్ర సేవ్యవిషయ సకృదవలోకనం ప్రాధికతమ్, అత్ర సేవ్య కత్తుకా
 కాపాల్గ విషయాకారగి తుణమాత్ర భావీ ఆశాస్యతే, ఉభయ ము
 భయత్ర వివక్షితమ్, 'యశ్చరామం నపశ్యేత్తు యంచ రామో నప
 శ్యతీ ' త్యుభయో రప్యశాస్యత్వాత్; భోగమోక్షానాదరస్తాభ
 యత్ర సమానః, ఏలేచ మహత్త్వానగి తుణమాత్రాగ్గీకార తృప్తాః, స
 తు 'క్షణేపితేయద్విరహోతి దుస్సహః' ఇతి తుణమాత్ర విరహః స
 హిషణ్ణః, ఆశాసానాస్సంత ఆకాంత నిత్యస్వయః. (అథవా) సారా
 భిజ్ఞాగిపురుషా బ్రహ్మపద పర్యవ్రామైశ్వర్య సమృద్ధిం కాలవిశేషే కిం
 చిదపి కతుమక్షమా మనాదృత్య నిరతిశయ స్థిరానందరూప మోక్ష
 సామ్రాజ్య మభిలషంతస్తావం భజంత ఇత్సుక్త మాజ్ఞాంభ్యాతిమిత్యా
 ద్యుక్తోకే, అత్రతు తాదృశ మైశ్వర్యనిరతిశయ పురుషార్థలక్షణం
 మోక్షంచోపేత్యుత్పత్త్యుత్పన్న సురభితై శ్రీకాంతాపాగ్దై గతుణమా
 త్రమప్యగ్గీకార మాశాసానాస్సంతో వృషాద్రాతిర్యక్సావరాణామపి
 జన్తాకాంతగుణాతిదన మహంత ఇతి ప్రతిపాద్యతే—(ప్రాజాపత్యే)
 త్యాది- విమృత ప్రాయం ప్రాగేవ, నను బ్రహ్మదైశ్వర్యం పరమ
 పురుషార్థం మోక్షంచతిరగుణ్యాతిదుష్కరమ- ఫలం తిర్యక్సావర
 జన్మ కిమథం ప్రార్థితమిత్యత ఆహ— (ఆశాసానా) ఇత్యాది- అర్థ
 స్తాక్తః, అత్ర తిర్యక్సావర జన్మ ప్రాప్తిరూప దోషా భృషగమే
 హేతుగుణా ఉత్తరాధే- దశితః, సచతుణమాత్ర భావీ కమలా
 కాంతకటాక్షలాభః, తతశ్చ సుజ్ఞాలక్షాగః, " దోషస్యాభ్యుభా
 తానుజ్ఞాతతైక్రివ గుణదశేనాత్ । విపదస్సన్తునత్సత్వ ద్యానుపజ్ఞా-

నాభీపద్మస్ఫురణసుభగా నవ్యసీలోత్పలాభా క్రీడాశైలం
కమపి కరుణే వృణ్వతీ వేజుటాఖ్యమ్ | శీతా నిత్యం

త్యే తేహరిః " ఇతి, కించ జగము స్థావర జన్మ ప్రాగ్భావస్య సమ
భాసీయస్య ఆశాసానా ఇత్యాదినా సమర్థనాద్వాక్యాభావో హేతు
కం కావ్యలింగమ్, తయోరేక వాచకానుప్రవేశ సజరశ్చ॥౪౨॥

ఏవం కతిచన పురుషాని కృపాయాని క్రీడా శైలే వృషాద్రో
వమ్పకాశోకాది రూపేణ శుక శారికాదిరూపేణచ కృపాయానిక్రీ
డాపరికరతాంప్రాప్య వనవిహారాయ వినిగతస్యపురస్కృతదయ
స్య విభోరపాంక్షాని కృపామయైః ఊణమప్యజ్ఞేకారం ప్రాప్తవభి
లషన్తస్సన్తో వృషాద్వివసేత త్తదాకారేణజన్మాకాంక్ష నిత్యుక్తమ్,
అథకిమిదమాశ్చర్యమ్, సాక్షాత్పరవాసుడేవోసోపి శ్రీవేజుటాగిరి మ
వతీతాం త్వామసుసరత్ భవత్వాని క్రీడాశైలే శ్రీవేజుటానామ్ని
క్రీడాపరికరతాం ప్రాప్త స్సోప్వీత-షేణ వతతత ఇత్యుచ్యతే—
(నాభీపద్మే) తి= నాభీపద్మస్య స్ఫురణేన- చతుర్దశ భువన నిర్మా
తృ చతుర్ముఖోద్పాదకత్వ లక్షణ తాకిక పద్మ ధైలక్షణ్యకృత తేజో
విశేషేణ, సుభగా- తత్కృత సౌభాగ్యశాలినీ, నవ్యతాదృశంసౌ
భాగ్యం పజోగిత్పన్న పద్మ వికాస సుభగానాం ప్రసిద్ధ దీప్తికా
నామితి భావః; నవ్యేతి - సద్యో వికసితే ద్వివరాణా మాభేవాభా
యస్యాస్మాః (యద్వా) సవ్యానాం- అపూర్వాణామ్, ప్రసిద్ధసీలో
త్పలానాముపమానత్వ పాషుల్యాభావాన్మనసా పరికల్పితానా మి
త్యర్థః, నిత్యంశీతా- కల్యాణతమై దివ్యాత్మ స్వరూప గుణైర్వా
త్సల్య సౌశీల్యాదిభి దివ్యమృత విగ్రహ గుణైశ్చ సీలమేఘ శ్యామల
త్వాదిభి స్సకలతాపహరత్వేన శీతేత్యక్తి , నిత్యం ప్రసదనవస- (ని
త్యశబ్దో మధ్యవర్తిక పార్శ్వద్వయేపి సమ్బద్భ్యతే) సరిపూర్ణ త్వేన
నిత్యంప్రసన్నా, ప్రసాదశ్చ నిరుపాధికా సర్వ భూతానుగ్రహ శీల

ప్రసదనవతి శ్రద్ధధానావగాహ్య దివ్యాకాచిజ్జయతిమహతీ దీర్ఘి

తా; శ్రద్ధధానావగాహ్య- శ్రద్ధధానైః- విశ్వాన శాలిభిః, అవగా
హ్య- ప్రాప్యత్వేనచ స్వీకర్తుమహం, తథా స్వీకారశ్చ శ్రీపద
నమేన, తస్య మహా విశ్వాన సూర్యకత్వేన శ్రద్ధధానేత్యుక్తిః, (య
ద్వా) అవగాహనమ్- పరమవ్యోమభావీ పరిపూర్ణ బ్రహ్మనుభవః,
సతు ఇహత్యైశ్రద్ధధానైరేవ తత్రానుభావ్యత్వా చ్ఛ్రద్ధధానా
వగాహ్యేత్యుచ్యతే, తాకీ దీర్ఘికాతాచారై స్సామతుకామైశ్చ
వగాహ్య భవతి, ఇయంతు శ్రద్ధధానైరధికాతి విశేషైరిత్యాధికో
క్తిః, దివ్యా- దివి- పరమాకాశే భవా; మహతీ- క్రివిధ పరిచ్ఛేదర
హితా, కాచిత్. అపూర్వా, అదృష్టవిసజాతీయేతి యావత్ ; తా
వకీనా- త్వయాపామృతరస పరిపూర్ణా, త్వద్విహారాధేతివా ;
దీర్ఘికా- వాపి, “వేతంతోపల్వలంచాల్ప సరోవాపీతుదీర్ఘికా”
ఇత్యమరః, అత్ర పరమపదనాథో దీర్ఘికా త్వేనా ధ్వవసీయతే,
వేజుటాఖ్యం కమపి దీర్ఘికావద్దివ్యం క్రీడాశైలం, (తవేతిశేషః),
వ్యవతీ సతి - శైత్య సాగంధ్యాదిభి శ్చైలమావృణ్వతీసతీ, శ్రయ
స్తీతివాధః ; యథా మృగయాది రసికేన రాజ్ఞా సింహాసనాద్య
పకరణం సమైవ నీయతే ఏవం సంసరచ్ఛేతన మృగ జిఘ్రక్షయా
భువమవతరన్త్యాదయయా క్రీడాపరికరధూతౌ దీర్ఘికా క్రీడా శై
లావవతారితా విత్పాశయః, ఏవం ధూతాజయతి- సర్వోత్కర్షే
ణవతతే, శ్రీవైద్య వాసాదప్యశయేన వతత ఇత్యధః, కుతఇ
తిశ్చేత్తాపత్రయా తురైరత్రై రస్యవగాహ్యమానత్వా దితి బూ
మః, కించ వాశ్శల్యసౌశీల్యాది కల్యాణ గుణాగాఢాన్ధకారాగారా
రోపితపీపా ఇవాత్యైవ ప్రకాశంత ఇతి పరమ వ్యోనూది వాసాద
శ్చ్యుతకషః, (యద్వా) వాపికాంతరేభ్యో ఉత్కర్షేణ వతతఇ
త్యధః, ఉత్కర్షశ్చ నాభీ పద్మేత్యాదినా దశైతః ; తత్రేచ స

కాతావకీనా॥౪౩॥యస్మిన్దృష్టేతదితరసుభౌర్గమ్యతేగోష్పదత్వం

వ్యసీలోత్పలాభేత్యత్ర తాకికదీఘికా పక్షే, నవ్యా సీలోత్పలాభా
యస్యామిత్యథాస్య వక్తవ్యత్వా న్నవ్యత్వస్యచ కాదాచిత-త్వేన
విశేషణత్వా సమ్భవాన్నవ్య సీలోత్పలాభేత్వేతదపి తాకిక దీఘికా
వ్యావర్తకమేవ, అస్య చాథోఽవణికతః, (యద్వా) నవ్య సీలో
త్పలాభత్వం దివ్య దీఘికాయాస్సదాతనమ్, తాకిక దీఘికానాం
తు కాదాచిత-మితి, వైరూప్యప్రసక్తాల్; ఏతదపి వణానీయ దివ్య
దీఘికాయా అసాధారణాకార సమర్పకమేవ; శీతానిత్యం ప్రస
దనవతీత్యత్రచ దీఘికాంతరాణాం శైత్యప్రసాదా కాదాచితౌ, ఇ
యంతు నిత్యశీతా నిత్యప్రసన్నాచే త్యాధిక్య వణానమితి, దివ్య
త్వమపరిచ్ఛిన్నత్వంచ దీఘికాంతరాణాం సుదుర్లభమేవేతి. అత్ర
, రూపకాతిశయోక్తిస్సాన్య స్మిగీర్వా ధ్యపనానతః 'ఇత్యుక్త లక్ష
ణయోగా న్నాభీపద్యేత్యాదినా విషయస్యాధిక్యవణా నా ధ్యేద ప్ర
తీతేశ్చాధిక తాద్రూప్య రూపకాతిశయోక్తిః. ॥౪౩॥

ఏవం కృపాంప్రతి భగవతః క్రీడాపరికరత్వ వణానేన తత్త్వా
రతస్త్వం ఫలితమ్, అధైవమత్యంత పరతస్త్వభూతం పరమ వ్యో
మి సు ప్రతిష్ఠితం శ్రీ సహాయ మంజనాద్రావవతార్య దేశ విశేష
ప్రాప్త్యనంతర భావినం నిత్యసూరి సులభం పరిపూర్ణం తదీయ
భోగమిహైవ స్వాశ్రితేభ్యో దదాసీత్యభిధీయతే-(యస్మిన్)ఇతి "అ
నందో బ్రహ్మ కం బ్రహ్మ ఖం బ్రహ్మే" త్యుక్త ప్రకారేణాపరిచ్ఛి
న్నానన్ద స్వరూపే యస్మిన్ పరస్మిన్ పుంసేదృష్టే సతి, తదితర సు
భౌః నిరతిశయానన్ద రూప బ్రహ్మ స్వరూపేతస్సైస్సైః, అనుకూ
లవస్తుభి స్సమస్తైః, గోష్పదత్వం గమ్యతే. అనవధి కాతిశయ పర
మపురుష స్వరూపా నన్దాపేక్షయా సుఖాంతరాణి సమస్తాన్యపి ఫ
ల్లా నిర్భయన్త ఇత్యథాః, (యద్వా) యస్మిన్దృష్టే - నిరతిశ

సత్యంజ్ఞానం త్రిభిరవధిభిర్ముక్తమానందసిన్ధుమ్ ।

యానంద స్వరూపే యస్మిన్ పరమ పురుషే దృష్టే సతి, తదితరసు
 ఖైః-నిరవధికానంద పరమ పురుష దశన్ సేతరైస్సుఖై శ్చతుర్ముఖాదీ
 నా మానందై గోష్పదత్వం గమ్యతే, అతిప్రభూతే పరిపూర్ణ
 బ్రహ్మనుభవరూప సుఖే జీవాత్మనో ముక్తస్య జాతేసతి తదపీత
 యా చతుర్ముఖాది సుఖానా మత్యల్పత్వం తేన జ్ఞాయత ఇతి భావః,
 (కుత ఇత్యాకాంతాయాం సత్య జ్ఞానాదివాక్య లబ్ధం నిర్వికారత్వా
 దికమాహ—(సత్య) మిత్యాది-నిర్వికారత్వా త్వయం ప్రకాశత్వా
 ద్దేశ కాల వస్తుభి రపరిచ్ఛిన్నత్వా చ్ఛేతిభావః; ఇతిచ కోశాన్తరే)
 ఏవం నిరతిశయానందరూపత్వేన స్వేతర సమస్తవైలక్షణ్యం బ్రహ్మణ
 ఉక్తమ్, అథ నిర్వికారత్వాదినా చేతన వ్యాప్యతత్వముచ్యతే; (స
 త్య) మిత్యాదినా= (సన్వానందరూపత్వేపి వికారాస్పదత్వే కాదా
 చితక-మానందత్వంస్యా చిత్వత్) ' సత్యం జ్ఞాన ' మిత్యాది శ్రుతిసి
 ద్ధం నిర్వికారత్వమాహ—(సత్యంజ్ఞాన) మితి= యస్మిన్ దృష్ట ఇతిప్ర
 భమపాదే “ ఆనందోబ్రహ్మ- కం బ్రహ్మ- ఖం బ్రహ్మే ” తి శ్రుత్య
 నుసారేణాపరిచ్ఛిన్నం బ్రహ్మస్వరూపం కార్తేన్య నానందరూపమి
 త్యభిహితమ్, అథశాత మనంత పదమనుసృత్య అపరిచ్ఛిన్నత్వ మా
 హ—(త్రిభి)రితి = ఇతి శ్రీకోశాన్తరగతై తద్వ్యాఖ్యా*) సత్యం-
 సతతైకరూపమ్, నిర్వికార మిత్యర్థః, అనేన వికారాస్పద త్రివి
 ధా చేతనవ్యాప్యత్తి, జ్ఞానం- అజడమ్, స్వయంప్రకాశమిత్యర్థః,
 అనేన జడ వ్యాప్యత్తి, త్రిభిరితి- త్రిభిః- దేశకాల వస్తురూపైః, ఆ
 వధిభిర్ముక్తమ్- దేశతఃకాలతో వస్తుతశ్చ పరిచ్ఛిన్న మిత్యర్థః, స
 ర్వత్రైవ భవతీతి దేశాపరిచ్ఛేదః, సర్వదైవ భవతీతి కాలాపరిచ్ఛే
 దః, సర్వం చ భవతీతి వస్తుపరిచ్ఛేదః, అనేనచ త్రివిధా చేతన
 వ్యాప్యత్తి, యద్యపి త్రిభిరవధిభిర్ముక్తమిత్యనేనైవ స్వేతర సమస్త

త్వస్త్వికారాత్తమహాకృతినస్సూరిబృద్ధానుభావ్యం

చ్యవృత్తత్వం సిద్ధ్యతి, తథాపి సత్యత్వదినాపి తత్తదైవజన్యం
 ప్రకాశయితం సత్యమిత్యాద్యక్తి, స్వర్ణపుష్ప సుగంధయోగన్యా
 యేన తాదృశ దివ్యాత్మస్వరూప మానందగుణలబ్ధత మిత్యాహ-
 (అనన్త సిద్ధి) మితి - సిద్ధిర్వ రూపణేవానందస్యా పరిచ్ఛిన్నత్వం
 వ్యజ్యతే, అపరిచ్ఛిన్నత్వంచానంద వల్ల్యం ' తేయే శతం ప్రజాపతే
 రానన్దాః- సవకోబ్రహ్మణ ఆనంద ' ఇతి పూర్వపక్షం కృత్వా 'య
 తోవాచోనివశః' - అప్రాప్యమనసాసహ-ఆనందబ్రహ్మణోవిద్వాన్'
 ఇత్యానందగుణస్యావాఙ్మనస గోచరమేన సిద్ధాంతితత్వాత్; యథా
 హుర్భగవద్గుణానా మపరిచ్ఛిన్నత్వం వివక్షతో భగవ ద్యాముచా
 చార్యః; " ఉపయ్యపర్వబృభవోపి పూయషా స్పృకిల్ప్యతేయేశత
 మిత్యనుక్రమాత్ । గిరస్తవదేకైకగుణావధీప్సయాసదాస్థితానోద్య
 మతోద్యశేరతే ' ఇతి. ఆనంద సిద్ధ మిత్యతాగనంద సిద్ధమితి జల పూ
 ణకా ప్రసిద్ధసిద్ధి వ్యావృత్తి వివక్షాయా మధికతాద్రూప్యరూపకమ్,
 ఆనందస్య సలిలత్వరూపణం వివక్షితంచేదేక దేశ వివతి- రూపకమి
 తి తయోస్సద్దేహ సజరః, సూరిబృద్ధానుభావ్యమ్ - దేశవిశేషే ని
 త్యసూరిబృద్ధై, రనుభావ్య- మనుభవితు మహామ్, సత్వేకైకేన;
 సహాయ సాపేక్షానుభవత్వా త్వేషయస్య; తచ్చ స్వరూపరూప
 గుణ విభూతిధిరప్యపరిచ్ఛిన్నత్వాత్; 'బృద్ధంబృద్ధమయోధ్యాయా'
 మితివత్, తత్రాపి " బహవోన్యప కల్యాణగుణాః పుత్రస్య సన్ని
 తే " ఇతి రామగుణానామానన్తేన నిరతిశయ భోగ్యతయాచ త
 దనుభవకీర్తనాచే సహాయ సాపేక్షత్వాత్ 'బృద్ధంబృద్ధం సమేత్య
 పరస్పరం బోధయ త్తస్మిన్తో రామగుణానను బహుపురిత్యభిప్రాయే
 త. ' బృద్ధంబృద్ధం మయోధ్యాయా ' మిత్యభిహిత మృషిణా; [సూ
 రిబృద్ధానుభావ్యమిత్యత్ర అహే- కృత్యత్వచక్షేత్వహా-ర్థజన్యత్]

నిత్యపూర్వం నిధిమివ దయే నిర్విశం త్య రీజనా ద్భ్రా||౪౪||

నత్విహత్యై రనుభవితం శక్యమిత్యభి ప్రాయః, నిత్య పూ
ర్వం - నిత్యనూతనమ్, సర్వదాను భూయమానమపి సౌందర్యసౌగ
ంధ్య సౌకుమార్య లావణ్యాదిభి దివ్యమృగళ విగ్రహగుణై స్స
శీల్య వాత్సల్యాదిభి ర్దివ్యాత్మ స్వరూపగుణైశ్చ నిరతిశయ భో
గ్యై రపూర్వపదాశ్చర్య మావహంతమ్; శూన్యతేహి, “అ
యాతయామాహ దేవానాం ప్రజాపతి” రితి, దేవానాం మధ్యేప్ర
జాపతి, రయా తయా మా-నిత్య నూతనాదేవతా, అత్ర ప్రజాపతి
శబ్దప్రజానాం నిరుపాధికస్వామినం పురుషోత్తమమభి దధాతి, సర్వ
ప్రకార రమణీయతయా తస్యైవ సదాదర్శనేష్య పూర్వపదాశ్చర్యక
రత్వే నాయాత యామత్వాత్; తమ్- అపరిచ్ఛిన్నానంద స్వరూపమ్,
తత ఉపరి నిరతిశయానందగుణ సురభితం షాడ్గుణ్య సౌశీల్యాది దివ్యా
త్మగుణై స్సౌందర్య సౌకుమార్యాది దివ్యరూప గుణైశ్చ సదాపశ్యతా
మష్య తృప్తికర సేవారసం భగవంతం శ్రియగ్పతిమ్; త్వస్త్వీకారా
త్ - త్వత్క-త్వకాత్స్వీకారాత్, త్వర్మకాద్యః; ఇహ - అస్మిన్
సంసారమణ్డలే ఆశ్రితానాం దేశవిశేష ప్రాప్తివిశంబమసహమానా
నతీవరమవ్యోమ్నీ లక్ష్మ్యసహసుప్రతిష్ఠితం సూరిభోగ్యభుతం
పరవస్తుస్వయ మిహానీయస్వా శ్రితసాతక-రోషి ? కియానా శ్రితపక్ష
పాతాతరేకో భవత్యాః ? కియతీవా పరమస్యపుంసౌభవతీం ప్రతి
పారత స్త్య గికాప్తా ? కియద్వాత్వత్సమాత్రయణ రాజకుల మాహా
త్మ్యమ్? ఇతీహ శబ్దస్యభావః; అజ్ఞానాద్భ్రా - నూనం తత్రత్యక్రిడా
పర్వత వతీనం శ్రీవైకుంఠనాథంతేన సహౌవస్వాశ్రితానుగ్రహార్థ
మవాతీతరద్భవతీ, చిత్రలేఖావతః; చిత్రలేఖా ఖలూషయా స్వప్నదృ
ష్ట మనిరుద్ధ ముపాశ్రిత్య తదిచ్ఛయా సపర్యజూ-మేవతం పురుషముపా
సమీపమానీతవతీత పౌరాణికీకథా; నిధిమివ - ఇయంతానవచ్ఛిన్న
భోగ్యతయా స్వత్రగ్గుణపురుషార్థత్వ ద్యోతనాయాక్షయ్యత్వ ప్రకాశ

నాయచ నిధి త్వేణోపమయతే, — శ్రుత్యాచ “తద్యథా హిచక్ష్యేనిధి”
 మిత్యాదినా నిధిరేవ పరబ్రహ్మణోపమానీక్రియతే; తత్ర శ్రుతిస్తు
 దుర్లభం పరంబ్రహ్మహ, తాదృశం బ్రహ్మసర్వ సులభదర్శనం భవ
 త్యాక్రియత ఇతిభావః; నిర్విశస్తి - భుజ్జతే, స్వయం ప్రయోజనస్య
 భోగోనామ సదాసుభవస్తజ్జనిత ప్రీతికారిత కైజూర్యవృత్తిశ్చ; నిష్
 శస్తీత్యుక్తమ్, తేక ఇత్యాకాంతాయా మాహ (కృతిన) ఇతి- కృత
 కృత్యాః, నిత్యసూరి సులభా భాగ ఇహైవ లబ్ధశ్చేతి- కృత్యమవ
 శిష్యతే, దేశవిశేష గమనాదికమపి నాపేక్షిత మితిభావః; యథో
 క్తం వరదరాజప్రశ్నాశ్చింతి “త్వంచేత్ప్రసీదసితవాస్మి సమీపతశ్చే
 త్వయ్యస్తి భక్తిగనఘాయవిహస్తి నాథ! సంస్పృశ్యతేయదిచ దాసజ
 నస్త్యదీయస్సంసారపష భగవన్నపవగ్దేవ” ఇతి; అజ్ఞానాద్రానిధి
 మివ నిర్విశస్తిత్యనేన అజ్ఞాన సమృద్ధిహినిధిగ్రహకాశత ఇతిస్ఫురతి, అ
 త్రప్రథమపాదే ఆనందరూపే తిరస్క్రిత బ్రహ్మణి వణి నీ యత్వేనప్ర
 స్తుతే తదితర సుఖానా మప్రస్తుతానామత్యల్పత్వ మభిహీరమ్, తేనచ
 బ్రహ్మణో ౭ పరిచ్ఛిన్నానంద స్వరూపత్వం ప్రక్షయత ఇత్యప్రస్తుత
 ప్రశంసా, “అప్రస్తుత ప్రశంసాస్యాత్సాయత్ర ప్రస్తుతాశ్రయా
 ఇతిలక్షణాత్; సాచకార్య నిబన్ధనా, అప్రస్తుతార్థగ్య ప్రస్తుతార్థ
 కార్యత్వే కార్యనిబన్ధనత్వమ్, తచ్చ ప్రస్తుతా ప్రస్తుతార్థయోరివ
 తద్జ్ఞానయోగికార్య కారణభావేపి నహీయతే, తథాచాత్ర బ్రహ్మ
 స్వరూపానందదర్శన కార్యత్వాత్సుఖాంతరాల్పత్వ ప్రతీతేగికార్యనిబన్ధ
 నేయ మప్రస్తుత ప్రశంసా, కించ ఆనందసిన్ధు మిత్యత్రాధి కతాయా
 ప్యరూపకైక దేశవివర్తి రూపకయో స్పష్టేహసజుర్లగ్నాత్మమేవ.
 ప్రదర్శితః, నిధిమివేత్యుపమాదేవ్యే తేహంత్రయాణాం సంస్పృష్టిః.
 (ఏవంవాయోజనా) యస్మిన్నానందసిన్ధౌ దృష్టేతదితరఖ సుఖైగోక
 మ్మదత్వం గమ్యతే తమానందసిన్ధు నిర్విశస్తితి, ఆనందఏవ సిన్ధురానంద
 సిన్ధుః, ఆనందత్వంచ స్వరూపతోగుణ తచ్ఛవివక్షితమితి॥ ౪౪॥

సారంలభ్యాకమపిమహతశ్చీనివాసాంబురాశేర్గకాతే
కాలేఘనరసవతీకాళికేవానుకంపే | వ్యక్తోస్తేషామ్య
గపతిగిరావిశ్వమాప్యాయయస్తీలోఽజ్ఞంతురతి

పరమవ్యోమ్ని నిత్యసూరిభోగ్యం నిత్యాపూర్వం మహానిధి మి
హావతార్యస్వత్రితాన్ని ర్వేశయసీతి పురస్కృతాశ్రితపక్షపాతం
మహానిధిదాన మభిహితంప్రాకృద్యే, అస్మింస్తావ్వి శ్రితానా శ్రితవిభా
గానాదరేణకృతో (పా - కృ పామహానిధిదానప్రకారః) మహానిధే
ధూళీదాన ప్రకారగ్లప్రతిపాద్యతే - (సారమి) త్యాది - ఘనరస
వతీ - దయనీయేషు సంసరచ్ఛేతనేషు, ఘనరసః - గాఢస్నేహః, తద్వ
తీః (యద్వా) ఘనా - నిబిడా, రసవతీ - స్నేహవతీ, భవతీ,
శ్రీనివాసాంబురాశేః - శ్రీనివాసః - పరమవ్యోమవతీః శ్రియగ్లపతిః,
అంబురాశిరవేత్త్య పమిత సమాసః, శ్రియోదయా సభిత్వేన తత్స
మృద్ధగే పురస్కృతః, అమృరాశి సామ్యంచమహత్త్వగామ్భీర్యాది
నా సీలమేఘశ్యామల కోమలేన దృష్టజనతా సంతాపహర సందర్శనేన
దివ్యమృగళ విగ్రహ సాభాగ్యేనచ; కిమపి - అనవధికాతిశయమ్, సా
రం - గుణేషు సారభూతం, సాశీల్యసౌలభ్య వాత్సల్య దార్యాది
కమ్; లభ్యా - ఉద్భావ్య, కార్యోన్ముఖీ కృత్యేతి యావత్; మృగప
తిగిరా . శ్రీవేంకటాద్గౌ, వ్యక్తోస్తేషా - తత్రభగవత్సన్నిధాపనా
దినా ప్రకాశితోదయా, సూరిసేవితం శ్రీవైకుంఠంవిహాయమృగపతి
భిరధ్యుషితం కంచిద్దిరిం శ్రీసహాయేన సహావతీకేవతీ కేయని
ర్యాదీవత్సలతాభవత్యా ఇతిభావః, విశ్వమాప్యాయ యస్తీసతీ -
తాపత్రయాతురగ విశ్వం తాపాపాకరణేనో జ్ఞేవయితుకామా
సతీ, [లక్షణహేతోష్ట్ర క్రియాంయాఇతి శత్రుప్రత్యయే ఋషైభ్యోజీ
బిలి జీవ] శీలోఽజ్ఞమ్ - ఉపజ్ఞాయత ఇత్యుపజ్ఞా, శీలస్యో ఽజ్ఞాశీ
లో ఽజ్ఞమ్, శీలేన ప్రథమంజ్ఞాత మిత్యర్థః; వాత్సల్య దేశ్యలగుణ

వితతిత్వాత్తేనా దౌజ్ఞాతత్వముచ్యతే, చేతన సమాధి నావాఽయంవ్యః
 పదేశః; (యద్వా) శీలం - స్వభావః, శీలస్య - స్వభావస్య, ఉపజ్ఞా
 శీలోపజ్ఞమ్, తేనాదౌజ్ఞాతం, స్వాభావిక మిత్యర్థః; పర్యవస్యతి
 శీలేచేతన సమాధిరుభయత్రసమానః; కమపీత్య నవధికాతిశయత్వము
 క్తమ్, శీలోపజ్ఞమితి స్వాభావికత్వమ్, ఏతచ్చ “స్వాభావికా నవ
 ధికాతిశయే”తి గద్యానుసారాదితిధ్యేయమ్, పక్షద్వయేభ్యః పజ్ఞోప
 క్రమమ్, [త్రదాద్యాచిఖ్యా సాయామితి నపుంసకతాః] (అథవా)
 శీలస్యోపజ్ఞా - ప్రథమజ్ఞానం యస్మిన్ సద్గుణాఘ తం తథోక్తమ్;
 “ఉపజ్ఞాజ్ఞానమాద్యంస్యా” దిత్వమరః, కల్యాణగుణేషు మధ్యేశీలగు
 ణస్య శీలనియ తమత్వేన ప్రథమజ్ఞేయత్వమ్, శీలముఖ్య మిత్యర్థః,
 శీలం - సౌశీల్యమ్, ఉపజ్ఞా - ప్రథమజ్ఞేయం యస్మిన్నితి సమానాధిక
 రణ బహువ్రీహిర్థేవవా; శీతలమ్ - మహతోమనైస్సహనీరధ్ధేణ సం
 శ్లేషాది లక్షణస్య సౌశీల్యాదేస్సర్తరణ మాత్రేణాపి సకలశ్రమ హర
 త్వాత్పరతిశయ సుఖావహత్వాచ్చ శీతలమితి నిదేశః, ఏవంధూతం
 భగవత సద్గుణాఘం - సద్గుణాః - సౌశీల్యాదయః, ఓఘ ఇవతంత
 థోక్తమ్, అత్రచసద్గుణానాం ప్రత్యేక మోఘసామ్యం, విపక్షితమ్,
 సౌశీల్యాదీనాం ప్రత్యేకం మహాప్రవాహవ ద్ధుస్తరత్వాద్ధురవ గాహ
 త్వాచ్చేతి మన్తర్యమ్, కాలేకాలే - రక్షణోచిత కాలేషు, రక్ష్యం
 స్తున ఆపతాగలేష్విత్యర్థః; తరతి - వహతి, జలస్థల విభాగానా
 నాదరేణ సర్వత్రతత్తతగల్వాణగుణ కార్యప్రదర్శన ముఖేన తాన్వ
 కాశయతీత్యర్థః; తరతీత్యనేన భూరిదాన న్యాయాత్పరీక్షాని రపే
 తం సర్వాననుభావయతీ త్యవ్యజ్యతే; అతోపమా మాహ-(కాళికే)
 జేతి - కాళికా - మేఘపక్షిః, (తత్రత్వేవమర్థః,) కాలేకాలే -
 స్రుతిపావృషి, శ్రీనివాస సదృశాదరిబురాశేరితి మగ్ధమ పదలోపిన
 మాసః, కమపీసారమ్ - అన్యైర శక్యవిభాగం సారాంశమ్, లవ

భీమేనిత్యంభవజలసిధౌమజ్జతాం మానవానామాలం

ఋషీనం సలిమిశ్యథః, లభ్యా - పీత్యా, ఘనరసవతీ - ఘనఉచ్చైః
స్వరః, రసో - గజేతమ్, తద్వతీ; మృగపరిగిరౌ - సిహ్మదిభిరధి
ష్ఠితేగిరౌ, వ్యక్తోస్తేషా - స్పష్టోచ్చాయా, విశ్వమాప్యాయయస్తీ-
సస్యాదివధానేన పిపాసోపశమనాదినాచ జగదాప్యాయయితుమ్
[లతణపేతోర్విరితశతా] శీతలం సద్గుణౌఘం-సద్గుణసదృశమౌఘమ్,
ప్రవాహమ్, శీలోషజ్జంతురతి - ఉపజ్ఞాయతఇత్యుపజ్ఞా శీల
స్యో పజ్ఞాశీలో పజ్జమితి క్రియావిశేషణమ్. శీలం స్వభావః శీలకృ
తు యథాభవతి తథాతురతి - స్రుత్యుపకార నిరపేక్షం వషణిత్యై
థః, వషణధారాభిరోఘ సమ్భవాదోఘం తురతీత్యుక్తమ్; అత్ర
శ్రీనివాసామ్బురాశేరితి సద్గుణౌఘమితిచ సమాసోక్తి ర్దుపమోత్థా
పితా - ఘనరసవతీతి శ్లేషమూలాతిశయోక్త్యను ప్రాణితాచ వాక్యో
క్తా పూణోపమా, కించసారలాభాదే స్సద్గుణౌఘ తురణపర్యస్త
స్య సమథానీయస్యాథాస్య ఘనరసవతీతి సమథానాత్పదాథా హే
తుకం కావ్యలిజ్జమ్, ఏవం చాత్రసమాసోక్త్యుపమాద్వయస్య శ్లేష
మూలాభేదాతిశయోక్తేర్వాక్యోక్తోపమాయాశ్చిక్షాగ్నిభావసజ్జరః,
కావ్యలిజ్జస్య వాక్యోక్తోప మాయాశ్చసమ ప్రాధాన్యసజ్జరః॥ ౪౫॥

ఏవం సంసర స్తిఘప్రజాసు నిర్వ్యాజవత్సలాభవతీ “వైకుం
ఠేతు పరేలోకే శ్రియాసాధం జగత్పతిః| ఆస్తేవిష్ణు రచింత్యాత్మా
భక్తైర్భాగవతైస్సహ” ఇతి ప్రతిపాదితం పరవస్తు శ్రీవేంకటా
ద్రావణీయ “సోశ్నుతే. సర్వానామాన్సహ బ్రహ్మణావిపశ్చితా”
ఇత్యుక్తప్రకారేణ ముక్తభోగ్యభూతం సమస్త కల్యాణ గుణవిష్టం
తాదృశంవస్తు సమస్త సంసారిసాతురోతి తదప్యచింతమేవేత్య
భిధాయ “సారంలబ్ధే” తిపూర్వశ్లోకే, అత్రతునేద మాశ్చర్యస్థా
నం భవతి, అదౌస్పష్టసంతరం శాస్త్రప్రదానాదికం కెనయాచి

చార్లంపుషగిరిపతి స్త్యన్విదేశాత్మగ్రియు క్షే - ప్రజ్ఞా

శాకృతవతీ తస్మాదస్తానుభవత్యానిరుపాధికవత్సలతా ప్రభావాయ
మచిస్తసియ ఇత్యాశయేనాభిధీయతే - అత్రచ భాగద్వయాత్మకస్య
వేదస్య కృతస్సైవ భగవత్ప్రాప్తావేవ తాత్పర్య మిత్యభి ప్రేత్యభ
వాద్ధిగతానామాలం బాయశాస్త్రపాణిం త్వన్నిదేశేన దేవోఽపిశతీ
త్యాహ - (భీమ) ఇతి - భీమ - కామక్రోధాదియాదోభిర్భయజురే,
భవజలనిధౌ - భవఏవ జలనిధౌ మజ్జనాన్వయాను రోధేన మయూర
వ్యం సకాదీనమానః, సంసారస్య దుస్తరత్వా పారత్యాదినా జల
నిధిసామ్యమ్, నిత్యంమజ్జతామ్ - నతుమధ్యే విచ్ఛిత్త్యవకాశఇతిభా
వః; మజ్జతామిత్యనేన జలేమజ్జతాంయావాసంసరతామపితి ద్యోతి
తమ్, మాత్రవాగ్మామాలం బాధకం - ఆలంబాయేదమాలంబాధకమ్,
అథేన నిత్యసమానః, సర్వలిజ్జతా చవక్త్యేతినిత్యసమానః, శా
స్త్రపాణి విశేషణం ప్రయుక్తం ఇతిక్రియా విశేషణంవా; ప్రజ్ఞాసా
రమ్ - ప్రజ్ఞాసగవరతత్వ కృత్యా కృత్యవివేకాది శాస్త్రజన్యా, నై
వసాగో - బలం, యస్యతమ్; పాణిస్తావద్భవేన సముద్ధరణక్షమః,
శాస్త్రంతు స్వజన్య ప్రజ్ఞయేతి, సముద్ధరణౌ పయికత్యేన ప్రజ్ఞాబల
యోక్తా మమ్; ప్రకృతిమహతా - ప్రకృత్యా - స్వప్రకృతి భూతా
కారేణ, మహతా - శ్రేష్ఠ్యయుక్తేన, స్వప్రకృతి భూతస్యా కా
రస్య రక్షకత్వాది గుణవిశిష్ట భగవత్ప్రతిపాదక తయామహత్త్వమ్,
తద్యోగాత్స్వస్య మహత్త్వమ్, ఏవంభూతేన మూలభాగేన - ఆ
ద్యాంశేన, “యద్యేదాదాస్వరగ్భిక్రిౌ వేదాస్తేవ ప్రతిష్ఠితః” ఇతి
శ్శుత్యాప్రణవస్య వేదగుణాలకత్వం సిద్ధమ్; అస్య వేదాన్తర్ముత
త్వాద్భాగత్వ వ్యపదేశః; (యద్యా) మూలభాగేన-మూలమన్త్రాం
శేన ప్రణవాత్మకేన, బుద్ధం - సేవితమ్, త్రయాశాం వేదానాం
ప్రణవాన్తగతవర్ణత్రయస్థానత్వాత్సేవితత్వమ్; శాస్త్రస్య-త్రవే

సారంప్రకృతిమహతామూలభాగేన జుష్టంశాఖాభేదై

స్సుభగమనఘంశాశ్వతంశాస్త్రపాణిమ్॥ ౪౬॥

దిలక్షణస్య, (యద్వా) “యద్వేదాదా స్వరల్లభోక్తౌ కేదాంతేచ
ప్రతిష్ఠిత” ఇతి వేదాద్వైతయోగ ప్రణవస్య ప్రతిష్ఠితత్వేన శాస్త్ర
స్య లెజ్జుష్టత్వమ్, శాస్త్రరత్నం ప్రణవసంభవేన సురక్షితమితిభా
వః; రక్షణంచ భగవదనన్య పరేణ ప్రణవేన “విభేద్యైవత్రుతా
ద్వేదో మామయంప్రత్యవ్యతి”త్యల్ప శ్రుతజనితభయ నివర్తనమ్;
శాఖాభేదైస్సుభగమ్ - “సమాసం సామశాఖా” ఇత్యాది ప్రసిద్ధ
శాఖాభేదై భేదవత్స్వరూపగుణ విభూత్యాదివ్యభాసాదిభి రాద
రాతిశయద్యోతనాత్స్వ తాత్పర్యవిషయస్య సుఖప్రతిపాదనేన సా
భాగ్యయుక్తమ్, అనఘమ్-భ్రమవిప్రలిప్సాదోష ప్రసక్తవిధురమ్,
తత్ర హేతు శ్వాశ్వతమితి - నిత్యమిత్యర్థః, (పాణిపక్షేతు)ప్రకృ
తిమహతా - స్వభావలస్థితేన, మూలభాగేన - భుజశిఖరాదినా,
జుష్టమ్ - సేవితమ్, స్వానురూపేణ భుజశిఖరాదినా యుక్తమిత్య
ర్థః; శాఖాః - అబ్జలయః, “పశ్చిశాఖశ్చయగపాణి” రిత్యను
రః; తద్భేదైః - కనిష్ఠాంగుష్ఠాద్భేదైర్జులి పిశేషైరిత్యర్థః; సుభగమ్ -
బౌచిత్యశాలిభి రబ్జులిభి ర్విభిష్ట మిత్యర్థః, అనఘమ్ - భంగాదిదోష
రహితమ్, అత ఏవశాశ్వతం - స్థిరమ్ - ఏవం భూతం శాస్త్రపా
ణిం - శాస్త్రమేవపాణిమ్, శాస్త్రం - వేదః, తస్యైవ నిరుపాధిక
శాస్త్రత్వాత్; ఇతరస్యతు తదుపజీవసేనైవసా శాస్త్రత్వమ్; నము
ద్ధరణసాధనత్వాదినా శాస్త్రస్య పాణిసావ్యమ్, త్వన్నిదేశాత్
త్వదాజ్ఞయా; అనతిక్రమణీయత్వ ద్యోతనాయ నిదేశాదినిదేశః
దయోక్తృతి క్రమేహిద యాయాభగవన్తం ప్రతివైముఖ్యం స్యాత్తత
శ్చజ్ఞాన శక్త్యాదయోదోషకొట్టసు ప్రవిష్టాస్సుభిః, “దోషాభవే
యురేతేయదినామదయేత్వయా వినాఘాతా” ఇత్యుక్తరీత్యా, త
థాచ సతిక్రొత్ప్రధానం ప్రభుమివ శ్రీసహాయంప కచ్చిదభ్యుపసీ దే

విద్వత్సేవా కతక నికషైర్వీత పఙ్కాశయానాం

దితి చిహ్నవ్యాకులీస్యాత్, ప్రయత్నైః - ప్రహీణోతి, “యోబ్రహ్మణం విదధాతిపూర్వం యోవైవేదాంశ్చ ప్రహీణోతితస్మై” ఇత్యాద్యను సన్ధేయః. అత్రక్షేపభిజ్ఞికాభేదాంతశ్చయోక్త్యను ప్రాణితం సావయవానుభయాభేదరూపక మిత్యంతశ్చయోక్తరూపకయోరక్షాణి భావసజరః॥ ౪౬॥

ఉక్తశ్చాస్త్రప్రదానప్రకారః, తత్త్వేనశ్చాత్మదుప బ్రహ్మణం శ్రీపాఞ్చరాత్రశాస్త్రం వేదవైదిక విరోధిభూతానురాదిద్వంద్వనాయమోహశాస్త్రాణిచత్వత్ప్రీతయే ప్రణయతి శ్రీకాస్త ఇతివర్ణ్యతే - (విద్వ) దితి - హేదయేః పద్మాకాస్తః - త్వన్మభోల్లాసదిదృశుయాతస్య సర్వప్రయతోద్దృశ్యతే, తథాపినామమాత్రేణ పద్మాకాస్త ఇతివ్యపదిశ్యతే, (అథవా) త్వదనుకూలవృత్త్యా శ్రియగ్గకాత్తోజాతఇతిభావః; “కరుణామివరూపిణీ”మితిత్వదభిన్నత్వేనహి శ్రీర్వ్యవహీయతే, తేదర్పణం - దర్పణత్వరూపణేన భగవచ్ఛాస్త్రేకృపావైభవస్య విశదతరం ప్రతిపాదనం వ్యజ్యతే, తేదర్పణం - స్వస్థాభాగ్యాతిశయస్త్రప్రేక్షణీయ ఇతిభావః, స్వశాస్త్రం - భగవచ్ఛాస్త్రం, శ్రీపాఞ్చరాత్ర శాస్త్రమిత్యర్థః; విద్వత్సేవాకతకనికషైః కతకస్యనికషాః - ఘృషణాని, విద్వత్సేవాకతకనికషా ఇవేత్యుపమితసమాసః, విద్వత్సేవైవకతకనికషా ఇతిమయూర వ్యంసకాదీనమాసశ్చవివక్షితః; వీతపఙ్కాశయానామితి ప్రకృతాప్రకృతార్థాన్వయాను రోధాత్తీత్రప్రకృతే పాపమనసీ, అప్రకృతౌకదామ జలాశయా, విద్వత్సేవాయాగికతకనికషస్యచ పఙ్కాపాకరణహేతుత్వేనసాదృశ్యాద్రూపకముపమాచ, తైః; వీతపఙ్కాశయానాం - విగతపాపహృదయానాం, విగతకర్మమజలాశయమిత్యప్రకృతార్థః, సాత్వికసేవానిరస్తదురితానామేవ హృదయాయ భగవచ్ఛాస్త్రప్రమాణ్యాదికం స్వదత ఇతిభావః, తాదృశానాం పురుషా

పద్మాకాంతః ప్రణయతిదయేదర్పణం తే స్వశాస్త్రమ్ ।

లీలాదత్తైంత్య దనవసరేలాలయ స్విప్రలిప్సామాయా

తామ్, సమృద్ధ సామాన్యేషః, జ్ఞాప్యజ్ఞాపక భావాది సమృద్ధ విశేషే పర్యవస్యతి, ప్రణయతి - రచయతి, భగవద్భాస్త్ర ప్రణయనా దేః ప్రతికల్పం కర్తవ్యత్వే నాపరిసమాప్తత్వా ద్వర్తమాననిర్దేశః, పూర్వశ్లోకేపి “యోవైవేదాంశ్చ ప్రహిణోఽత్యైన్ద్రే” ఇతి శ్రుతి చ్ఛాయాహిప్రయుజ్జగ ఇతివర్తమానప్రయోగః, త్వదనవసరే - భాగవత విద్వేషాదిర్దయాయా అనవసరః, తస్మిన్; ప్రణయరోషా దినా త్వయ్య ప్రసన్నాయామితచ ప్రతీతిః, లీలాదత్తమ్ - “శబ్దాదీ నిష్పయాన్పు దర్శ్యసిద్ధవం విస్తార్యదాస్యాత్కం బైష్ణవ్యా గుణ మాయయాత్మ నివహస్త్విస్థావ్య పూర్వోపుమాన్ । పుంసాపణ్యవ ధూవిడబ్బుచపుషా గూర్తా నివాయాసయన్ శ్రీరక్తేష్వరి కల్పతేతవప రీవాహత్వ నేకళయ” ఇత్యాదిలీలాసుచతురామ్, విప్రలిప్సామ్ - విప్రప్రేచ్ఛామ్, లాలయన్ - లాలయితుమ్, లక్షణహేతోఽఽ క్రియా యా ఇతి హేతాశతా,] మహిష్యనవసరే వారపనితామివ, సా పిలీలాదత్త - విలాసచతురాభవతి, త్వస్పృశన్నప్రతీపాన్ త్వదాశ్రిత విరోధినః, దయయితు - ముసభ్యువర్తనదణ్డయితుమ్, “ఏషఏవా సాధుకర్త కారయతియమధోనిరీషతి” యి; మాయాశాస్త్రభ్యాపి, ఆ దౌ స్వయంప్రవర్తిత వేదవిరుద్ధాన్యపి, హస్తకిమిదం త్వస్పృశన్నగో చరాపచార క్రూర్యమ్; భగవదపచారఃక్రూరః, భాగవతాపచారః క్రూరతరః, భాగవతా శ్రితగోచరా పచారఃక్రూరతమః; ప్రణయ తి - బుద్ధాదిరూపేణరచయతి, తదపిత్వత్ప్రేతయ ఇతిభావః. అల జ్ఞానరస్తు, వీతపజ్ఞానశయా నామిత్యత్రప్రకృతా ప్రకృతశ్లేషః, త త్ప్రకృతే పాపమనసీ, అప్రకృతౌ కర్దమజలాశయా, సవిద్వత్సే వాకతకనికమైరిత్యత్ర విషయేత సమాసద్వయోక్త రూపకోపమ్యాసు

శాస్త్రాగ్ర్య పిదమయతు త్వత్ప్రసన్నప్రతీపాః ॥౪౭॥

దైవాత్పాప్తేవృషగిరితటం దేహినిత్వన్నిదానాత్స్వామిః

ప్రాణితథి తయోస్తస్య చాక్షాణ్ణిభావసజరః; దర్పణంలేస్వశా
 ప్రమిశ్యత వ్యస్తరూపకమ్, తస్యచసంస్పృష్టిః; లీలాదక్షాంత్యదన
 వసలే లాలయన్వి (ప్రలిప్సామిత్యత) దయాయాంమహిషీ వృత్తాన్త
 స్య విప్రలిప్సాయాంవారపనితావృత్తాన్తస్య క్షీణవాసేత దుభయాస
 క్తరాజాది వృత్తాన్తస్యచ పృథియమానత్వాత్సమాసోక్తిః, అపిచ
 మాయాశాస్త్ర ప్రణయనస్య సమర్థనియస్య త్వత్ప్రసన్నప్రతీపాః
 దమయితు మితిసమర్థ నాతాగ్రహ్యత్వమ్, అక్షణానితు దదర్శితాని;
 (యద్వా) విద్యత్యేవాకతని కమైరిత్యత్ర) వ్యక్తతాన్వయాను రోధే
 నో పమితసమానః, అచ్యుతతాన్వయానురోధేన విద్యత్యేవా సదృశక
 తక నికమైరితి మధ్యమపదిలోపి సమాసః, సమాసద్వయేన చోప
 మానోపమేయవ్యత్యాగేనోపమాద్వయంవివక్షితమితి. ॥ ౪౭॥
 ఏవం వేదప్రదానాది ముఖేన రక్షణ ప్రకారః ప్రదర్శితః, అథహతా
 దేవ యంకంచిదేహీనం విషయాకృత్య తద్రక్షణాయ దేవో నియు
 జ్యత ఇత్యేహ- (దైవా) దితి- త్వన్నిదానాత్- దైవా-ద్దైవమ్, భా
 గ్యమ్, యాదృచ్ఛిక సుకృతాది; తస్మాత్, త్వన్నిదానాత్ - త్వ
 యైవాన్త సరేసమ్పాదితాత్, (యద్వా) నిదానాత్ - సర్వశ్రే
 యో మూలభూతాత్, త్వత్ - భవతీరూపాత్, దైవాత్ - ప్రాణి
 భాగ్యాత్, వృషగిరి తటంప్రాప్తే దేహిని - మనుష్య తిర్యగ్వభాగా
 నా దరేణ శరీరమాత్రే, తిర్యచ్ఛపి తాదృశావశవచనస్య కృపాకా
 రితస్య సమ్భవాత్; పరాయ త్తవచనత్వస్యో భయత్రాపి సమా
 నత్వా దితిభావః; స్వామిః పాహీత్య వశవచనే - (అత్రాపి దైవాది
 త్యనుషజ్యతే) అవశంవచనమ్ - ఉత్స్వన్న వదమనసూమ్, స్వామిః
 పాహీతి వచోయస్య తస్మిన్; అన్త్రం స్వాపమ్- మరణమ్, విస్తృతి-

పాహీత్యవశవచనే విద్వత్స్వాపమన్త్యమ్ । దేవస్త్రి
మాన్ దిశతికరుణే దృష్టిమిచ్ఛక్ త్వదీయాముద్ధాతేన శ్రుతి

ప్రాప్నువశిసతి, అస్తిన్నవసరే దేవ స్త్రిమాననియుక్తోపి భవత్యాలభా
వసరస్సక్, త్వదీయాం దృష్టిమిచ్ఛక్ - (ఏతచ్చ దయాయాం స్త్రీస
మాధి మవలమ్యైక్తమ్) అనయాతావ దేతావత్ప్రయతితమ్? ఏత
స్తిన్నన్తరేమయాఽభిముఖ్యం దీయతే చేదియం మాంశేతశయా
నిరతిశయానన్ద సద్దోహదాయిన్యా దృశాసకృదవ్యవలోక యేదితిత్వ
దీయ కటాక్ష మాశాసానస్సక్, శ్రీమాన్ దృష్టి మిచ్ఛన్తిత్వనేన
లక్ష్మీదృష్టేరపి దయాదృష్టే స్సాభాగ్యాతి శయోవ్యజ్యతే; శ్రుతిప
రిషదా ముద్ధాతేన - ఉపోద్ధాత ఘాతేన, ఓమిత్యాత్త నోన్తరేణ-
“ఓంస్వాద్ధృష్ట్యా నుజ్ఞాన” ఇతినిఖణ్డః, ఆభిముఖ్యందిశతి- తథా
కరోమీత్యభి ముఖభావభజతే, ఓమిత్యనుచ్ఛార్య శ్రుత్య పక్రమా
యోగాత్తస్య తదుపోద్ధాతత్వమ్. (అత్రాయమలజ్ఞా-రోధారప్ర
కారః) తత్రతా వత్పరమ పురుషార్థ ప్రదానేన రక్షణానుమతిదా
నరూప మహాఫలం ప్రత్యబుద్ధిహ్రస్వ శబ్దోచ్ఛారణమాత్రస్యా సమ
గ్రహే తుత్వాత్ “హేతూనా మసమగ్రత్వే కార్యోత్పత్తిశ్చ సా
మతా । అస్మైరతిష్ఠకరినైర్జ గజ్జయతి మన్తథః” ఇత్యుక్తలక్షణో
విభావనాలజ్ఞా-రః, దయావైశవ కృతత్వేనచ విరోధ పరిహారః,
కించ ఉద్ధాతేన శ్రుతిపరిషదామిత్యత్ర పర్యాయోక్తమ్, “పర్యా
యోక్తంతు గమ్యస్యవరోధజ్యన్త రాశ్రయమ్ । సమస్తస్సైకృతౌ
యేన ముధారాహువధూకుచౌ” ఇతిలక్షణాత్; అత్రచప్రణవస్య
స్వాసాధారణాకారేణ గమ్యస్యశ్రుతిపరిషదాముద్ధాతత్వ లక్షణా
కారాన్తరేణ స్వస్వరూపాదపిచారుతరేణాభి ధానాత్; అస్యచస్మి
దర్శితవిభావ నాయాశ్చసమప్రాధానసజ్జ-రః; అపిచ, ఆభిముఖ్యం
దిశతీత్యస్య సమర్థసియస్యదృష్టి మిచ్ఛం స్త్వదీయామితి వాక్యాత్థేన.

పరిషదా ము త్తరేణాభి ముఖ్యమ్॥

॥౪౮॥

శ్రేయస్సూతిం సకృదపిదయే సమ్మతాం యస్సఖీంతే

సమర్థనాద్యాకార్యే హేతుకం కావ్యలిక్ష్మమ్, అన్యతుపూర్వవత్సమ
ప్రాధాన్యసహరః, ఉద్భూతేనశ్చుతిపరిషదామితి పర్యాయోక్తసోఽ
భయోపసాగరకత్వాదుభయోస్సమానకాలో దయత్వాచ్చ; కించా
త్రశ్శీలనాసే స్వాధీనభర్తృకాఖ్య నాయకాసక్తనాయక వృత్తాన్త
స్యప్రతీయమానత్వా త్సమాసోక్తిః, అస్యాగోపూర్వప్రదర్శిత సమ
ప్రాధాన్య సహరస్య చైకవాచకాను ప్రవేశసహరః. అధికంతు
విస్తరభయిన్నలిఖ్యతే.॥

॥౪౮॥

భగవత్కృతం హతాతగ్రస్య చిత్సంరక్షణం త్వమపకాన్త
మిత్త్యుక్తమ్, జాయమానకటాక్షోపి త్వదుపసగృత ఏవేత్యుచ్యతే,
(అథవా)యదిదంశాస్త్రప్రదానయోయం హతాక్షారేణకస్య చిద్వి
షయాకారో యశ్చజాయమాన కటాక్షస్సర్వోప్యయం సమజ్జీవన
ప్రకారో భగవతా క్రియమాణస్తద్దాయ త్త ఏవేతిదర్శయితుకామ
శ్లోకకన్యయేన శాస్త్రప్రదాన హతాద్విషయాకారోదదాయత్తాద
ర్శయిత్వా జాయమాన కటాక్షం దయాశీతలితం దర్శయతి = (శ్రే
యస్సూతి) మి = శ్రేయస్సూతిమ్ - శ్రేయసామ్ - సదాచార్యసమా
శ్రయణోదీహమ్, సూతిమ్ - ఉత్పత్తిసూతిమ్, [అధికరణేపాదానే
వాస్త్రీయాం క్తిక్ ఇతి మాత్రేణ క్తిక్] సకృదపి - నత్వసకృదినియ
మః, తేసమ్మతాం సఖీమ్ - త్వయా బహుమన్య మానాంసఖీమ్, అ
ర్వాచీన పురుషార్థసాధనధూతాయాఅపి భగవద్బుద్ధేదయాసాపీ
క్షిత్యేన తత్సఖిత్వ మవజన్సియమ్, ఇమంతు పరమ పురుషార్థనిదా
నధూతా సమ్మతాసఖితిభావః, [మతిబుద్ధిపూజార్థేభ్యశ్చేతి వర్తమా
నేక్తః - క్తస్యచవర్తమానఃఇతికర్తరిషష్ఠీచ] శీతోదారామ్ - అత
ఏవత్వ త్వమ్బుద్ధాచ్ఛితాముదారాంచ, అనాదికాలతా పత్రీయాభి త

శీతోదా రామలభతజన శ్రీనివాసస్యదృష్టిమ్ । దేవాదీ
నామయ మన్యగతాం దేహవత్ప్రేషిన్దక్ బద్ధాన్తుక్తో

ప్రస్యజనస్య ధారాసలిలపాత్రాయమానాం జాయమానశ్చాయా
మపేక్షా నిరపేక్షం పరమపురుషార్థ ప్రదానేనోజ్జీవయితుం విష
యాకారేణ పరమోదారాంచ, “యద్దాతస్సోస్య తానేయం
పూర్ణేన్దోరకశజుతా” ఇతి పరస్పరవిరుద్ధ శతలక్ష్య మాదార్యం
చతత్సమ్బంధ మహిమ్నాత్మక్త విరోధమితిభావః, అలభతేతిస్వతఃపు
రుషార్థప్రతీతిః, జనః - నతుబ్రాహ్మణ్యానిర్బంధః, శ్రీనివాసస్యేతి
పురుషకార పాపకల్యమ్, శ్రీనివాసస్య దృష్టిమితి దృష్టిసాభాగ్యాతి
శయసిప్రత్యాయ్యతే, తద్విగృహ్యయాహి లక్ష్మీర్వక్ష్య స్థలవధివసతీత్యా
దికమూహ్యమ్, ఏవంసామగ్రిదర్శితా, అభఖలం ప్రదర్శ్యతే, తత్ర
భగవత్ప్రప్త్యాచికం పరమఖలం తావత్త్రిష్టత - అనాదికాలాను
వృత్త మస్యజనస్య దేవాదీన్మృతి కిఁజురత్వం ఋణిత్వం చోన్ముల్య
ప్రత్యుత దేవాదీనస్య కిఁజురీకరోషి, ఇదమేవ తావత్ప్రప్త్యాప్తమిత్వ
భి పేత్వ తదేవఖలమాహ - (దేవాదీనా) మితి - అయంజనోదేహ
వత్ప్రేషి-“తిభీఋణవాజాయతే బ్రహ్మచర్యేణ ఋషిభ్యో యజ్ఞేన
వేదేభ్యోఽపిప్రజయా పితృభ్య” ఇతిఋణిత్వ ప్రయోజక దేహాన
వృద్ధే విద్యమానేపి, దేవాదీనామ్- ఆదిశబ్దేన వసుప్యది పరిగ్రహః;
అన్యథాతామ్ - తత్ప్రతి సమ్బంధి కాన్యూత్వమ్, కృపాపరివర్తత
జాయమాన కటాక్షవైభవా వితిభావః, “దేవషిః ధూతాత్సన్మ
ణాం పితౄణాం నకిఁజురోనాయ మృణీచరాజః। సర్వాత్సనాయ
శ్శరణం శరణ్యం నారాయణం లోకగురుం ప్రపన్న” ఇత్యాద్యను
సంధేయమ్, విన్దక్ - విన్దక్నక్, అనేనాన్వేయ పరమలభత్వం సోఽ
ర్యతే; బద్ధాన్తుక్తః సంసారబద్ధాన్తుక్తః, తత్ప్రయుక్తైః అర్చిరా
దిగతా తైర్దేవాదిభిః ప్రయుక్తైః, అనఘైః - నిరుపాధికైః, ప్రేమ

బలిభిరనక్షైః పూర్వతేత తత్ప్రియుక్తైః || ౮౯ ||

కారితై రిత్యర్థః బలిభిః - ఉపహారైః, “సర్వేస్మైదేవా బలిమావహాన్తి” తిశ్శుత్యసు సారాదేవముచ్యతే; పూర్వతే - పూరితోభవతి, [పేమపూర్వకత్వా దేవవృణీతోభవతీత్యర్థః; [వర్తమానసామీష్య ఇతిభవిష్యతిల్] (అయంభావః)దయాద్రీకృతజాయమానకటాక్షలా భవానయంజనశృరీరే విద్యమానఏవ దేవాదీనామనృణస్సృక్ శరీరపాతానన్తరమర్చిరాఽగతాతైరే వార్చ్యతఇతి. (అభవైవంయోజనా)అయమ్ త్వత్సఖేభూతశీనివాస దృష్టిరీషీణోజనః, బన్ధాన్తుక్తస్సృక్-బన్ధాన్యోక్షమాకాక్ష మాగస్సృక్, [అనఁసాయాంభూతవచ్ఛేతిభవిష్యతిక్తః] కదాముక్తిర్భవిష్యతీతి ముక్తిం ప్రతిక్షమాణ ఇత్యర్థః; దేహవత్త్వేపి - ఋణిత్యాది ప్రయోజక దేహసవృద్ధే విద్యమానేపి, అనృణతాం విదృక్ - త్వదుపస్మృత జాయమాన కటాక్షమాహత్వేన నానృణతాం ప్రాప్నువక్, సృత్యత, తత్ప్రియుక్తై రిహైవతైర్దేవాదిభిః స్రయుక్తైః, “సర్వేస్మైదేవాబలిమావహాన్తి” తిశ్శుతేః; అనక్షైః - అస్పిన్విషయే కిచ్చిత్రుత్య స్వరూపలాభం ప్రాప్స్యిష్య ఇతిబుద్ధ్యా ప్రీత్యాచప్రియుక్తత్వేన శ్లాఘనీయైః, అఘమ్- నిద్యతా, తద్రహితైరిత్యర్థః, బలిభి - రుపహారైః, “కరోపహారయోగి పుంసిబలిగి ప్రాప్యజ్ఞ శేస్త్రియామ్” ఇత్యుషరః; పూర్వతే - పూరితోభవతి, కాక్షాధికం వషణాత్పరీవాహ సాపేక్షో భవతీతిభావః. అత్యసక్పద్బుష్టే లాభమాత్రేణ పరమపురుషార్థ సిద్ధివర్ణనాల్లోకదృష్టిరీత్యా హేతోరసమగ్రత్వాచ్చ “హేతూనా మసమగ్రత్వేకావ్యోత్పత్తిశ్చసామతా” ఇత్యుక్తలక్షణో విభావనాలజ్ఞాఁరః, భగవద్బుష్టిమాహత్వ్యాదితి విరోధపరిహారః; దేహవత్త్వేష్య నృణతాం విద్యన్నిత్యత్ర ఋణిత్యం ప్రాప్నుష, అ కారణేదేహవత్త్వే సత్యపి ఋణిత్యా భావవర్షుల్ “క ర్యాజగర్వి నేహోక్తిస్సతిప్రపరలకా

దివ్యాపాఙ్గం దిశసికరుణే యేషుసద్దేశికా త్వాక్షిప్రం
ప్రాప్తా వృషగిరిసతిం యత్రబద్ధాదయస్తే । విశ్వాచా

రణ" ఇత్యుక్తావిశేషోక్తిః, అత్రాపి భగవత్కటాక్ష వైభవాదితి ప
రిహారః; అనయోశ్చ విశేషోక్తి విభావనయోస్యమ ప్రాధాన్యసజు-
రః, అపిచోష్ట రార్థస్య సమర్థసియస్య పూర్వాధేన సమర్థ నాద్వా
క్యార్థ హేతుకంకావ్యలిక్ష్మమ్, అస్యచప్రదర్శిత విభావనయా ఏకవా
ఞ్చకాను ప్రవేశసజురః, కావ్యలిక్ష్మస్యవిశేషోక్త్యా సమప్రాధా
న్యసజురః. . . . .

॥౪౯॥

దయాసమ్మన్దవీర్య వత్తరీకృతేన జాయమాన కటాక్షేణ చేత
నోజ్జీవనప్రకారః ప్రతిపాదితః, అథ భగవత్కృతజాయమాన కటా
క్షాపేక్షయాఽఽచార్యాత్మనా వస్థితదయాకటాక్షస్య శీఘ్రశలీప్రద
త్వరూపోశ్శయగి ప్రతిపాద్యతే - (దివ్యాపాఙ్గ) మితి = అత్రచత్వ
దీయ కటాక్ష ఏవక్షి ప్రప్రాప్తిహేతురితిమ షర్థవన్వయవ్యతిరేకా
భ్యాందర్శయతి, సద్దేశికాత్మా - సచ్చదేన సత్సమ్ప్రదాయసిద్ధ్యాది
శంవివక్షితమ్, సద్దేశికాత్మాస్వరూపంయస్యాస్మా, "అచార్యస్సహరి
స్మాతౌచ్చరరూపీనసంశయ" ఇత్యాదిప్రమాణానుసారేణాచార్యేభగ
వదధిష్ఠాన విశేషసద్భావాత్తస్యచదయామూలకత్వా దేవమవ్యతే,
భగవద్దయా పరివాహరూపత్వాద్వా; తాదృశీత్వమ్, యేషు-భాగవ
తాపచారాదినా సత్తాహీనేషు పాపిస్తాగ్రే సరేషు యత్రబద్ధాదిషు
పుణ్యకృదగ్రగణ్యేషు పుణ్డరీకాదిషుచ, దివ్యాపాఙ్గమ్ - దివ్యః-తాదృ
శాక్షత్రబద్ధపుణ్డరీకప్రభృతీం స్తత్తారతమ్యానాదరేణ సద్యోవిశోధ్య
నిత్యకైజుర్యప్రాప్త్యహాతాపాదన సామర్థ్యాల్లోకోత్తరః, తా
దృశమపాఙ్గ-మపాఙ్గవ్యాపారమ్, కటాక్షమితియావత్; దిశసి - ని
దధాసి, (యద్వా) అపాఙ్గమ్ - నేత్రప్రాస్తమ్, దిశసి-ప్రేరయసి,
[దిశసీత్యత్ర] వర్తమాన సామిష్యేవ ర్తమానవద్వచ్ఛేతి వర్తమానస్త

ర్యావిధిశివ ముఖాస్సాద్విధికారోపరుద్ధామస్యేమాతాజడ

ఇవసుతే వత్సలామాద్యశేత్వమ్॥

॥౫౦॥

మీపేఘాతేలట్.] వర్తమానకాలశ్చ ప్రాప్తియోసమయః, అనేనచ
వర్తమానవత్ప్రయోగేన వత్సమాణ విధిశివాద్యశేత్వయాఽతి క్షీప్ర
ప్రాప్తిస్థభ్యతే; (అథవా) [“ధాతుసమృద్ధే ప్యయః” ఇతిసూ
త్రేః దిశసీతి వర్తమా. వన్నిదేశస్సాఘః, యేషుదిశసితే ప్రాప్తా
ఇతిధాతు ద్వయస్య యథాకథజ్ఞే ద్విశేషణ విశేష్యభావ సమృద్ధస
ద్భావా ద్విశేషణస్య విశేష్యాను విధాయిత్యాచ్చ ద్విశేష్యత్యత్యధాతే
లట్.] తేక్షత్రా ధ్వాదయః- క్షత్రబద్ధ పుణ్ణరీక ప్రభృతయః, వృష
గిరిపతమ్- ఏతదవతార మూలధూతం క్రివైస్థానాథమ్, “మాయా
వీపరమోనస్తస్యక్వా వై స్థానముత్తమమ్! స్వామిపుష్కరిణీతీరే రమ
యాసహమోదత, ఇహిహిపురాణశ్లోకః, క్షీప్రంప్రాప్తాః - కతిప
యై రేవదినైః ప్రాప్తాః, ప్రాప్తిగ్రత పరిపూర్ణతదను భవజనిత ప్రీ
తికారితనిత్య కైబర్యలాభః; అత్ర “సామ్యక్షక్షత్రబద్ధశ్చ పుణ్ణరీక
శ్చ పుణ్ణకృత్ । ఆం ర్యవత్త నూమకౌ తస్మాదాచార్య వాన్భవే”
దిత్యాద్యనుసంధేయః; ఏవమన్వయంప్రదర్శ్య వ్యతిరేకం దర్శయతి-
(విశ్వేతి)- విశ్వాచార్యాః - విశ్వాచార్యత్వేన విఖ్యాతాః, త్వదీయ
దివ్యకటాక్ష విశేషాలాభే విశ్వాచార్య త్వాదిక మపివృద్ధమితిభావః;
విధిశివముఖాః - విధిశివసనకాచార్యాః, “విధిశివసనకాద్వై” రితిహ్యు
క్తమ్, స్వాధికారోపరుద్ధాః - స్వాధికారేణ - జగత్సృష్ట్యాదినా,
ఉపరుద్ధాః - ప్రాప్తి సతిబద్ధవస్తః, తదుపరోధశ్చత్వరీయ దివ్యకటా
క్షాభావాదితిభావః. (యద్వా) త్వదీయకటాక్షలాభే సత్యత్యస్త
పాపినోపి క్షీప్రం పాప్నువన్తీతిమ మర్థముదాహృత్యదర్శయతి -
(చివ్యే) త్యాది - సద్దేశికత్వా, యేషు - భాగవతాప చారాదినా
సత్సాహితేషు, దివ్యాపాఙ్గమ్ - అతిపాపప్రసక్తానామ పిసద్యోవిశో

అతికృపణోపిజన్తు రధిగవ్యదయేభవతీ వశిధిలధర్మ సేతు

ధనేనపరమపురుషార్థ ప్రాప్త్యహతాపాదనాదత్యున్నత వైభవము
పాజ్గమ్, దిశసి, [ప్రదర్శిత పృకారేణ భూతేలట్] తేక్షతబద్ధావ
దయః - పాపిష్ఠాగిక్షుతబద్ధు ఘృష్టాకర్ష ప్రభృతయః, వృషగిరిపతిం
క్షీప్రప్రాప్తాః, ఏవంకృపాకటాక్ష పిశేషలాభేఽత్యంత పాపినామ
పిక్షిప్రప్రాప్తి ముదాహృత్యతదలాభేఽతిమహతావపిక్షిప్రప్రాప్త్య
భావముదాహరతి - (విశ్వే) త్యాదినా= లస్తాదేవంమన్యే, మాతా,
జలే- అసమర్థేసుత ఇన, మాద్య శేజనేశ్వం వత్సలేతి; 'ఉపమానమ
శేషాణాం సాధూనాం యస్సదాభవే' దితివ దసాధూనామశేషా
ణాముపమానత్వేన ప్రసిద్ధమాత్మానంవన్యో, మాద్యశబ్దాత్కే వర
వనీచఇతి వ్రతీయతే, ప్రసిద్ధిప్రాచుర్యాది కపేరభిమానః, శేషివిష
యే స్తుతేనైకాచ్యామ సద్ధానవేవహి మహాత్మనాం స్వభావః, య
థా "అమర్యాదగిక్షుద్ర" ఇత్యాది. అత్రక్షత బద్ధావదీనాం క్షీప్ర
ప్రాప్తింకృతవతీతి సృష్టతస్యవిశేషస్య సవర్థనాయ మాద్యశేత్వం
వత్సలేతి సామాన్యంవిశ్వస్య తత్సవర్థనాయ వునరపిమాతాజళ ఇవ
సుతఇతి విశేషాన్తరస్యసనాద్వి కస్వరాజ్జాలరః, "యస్త్విన్విశేష
సామాన్యవిశేషాస్సపిక్వరాః । సనజిగ్యేమహాన్తోహి దుర్ధషాన్
స్సాగరాభవే" తిలక్షణాల్; సహోపమానగీర్త్తి, సజీరశ్చ స
మప్రాధాన్యేన॥

॥౫౦॥

కృపాకృతమాచార్యాత్మనా రక్షాప్రకారముదాహృత్య తథా
క్రియమాంస్వస్వరూపేణరక్షాప్రకారం వర్ణయతి-(అతికృపణోపి)
తి= అత్రచ "స్వకైర్ముణైసైన్విశ్చరితై స్సవ్వపదనాద్యజన్తి యేత్వాం
త్వయిభక్తితోఽథవాకరీశతేషామపితావకీదయాతథాత్వకృతై నవతు
మేబల్మమత" మిత్యుక్తప్రకారేణా కిచ్చనాధికారిణస్సంసారతరణా
దౌత్వమేవబలమిత్యాహ- అతికృపణోపి భక్తితదుపాయసవ్యక్తానత

పదవీం రుచిరామచిరాత్ । అమితమహోర్మిజాలమతి

దుపాయసమీచీనక్రియాతదనుగుణసాత్వికతాస్త్రిక్యాదిసమస్తాత్మగుణ
విహీనోపి, (అన్యత్ర) అతీందరిత్రోఽపి, అపినావృషాచలేశ పదపత్రసనిత్య
ధనీభవతీత్యత్రవిరోధోవివక్షితః, త్వదాశ్రయణమహిమేతేపరిహారః,
అన్యత్రచ సేతుపదవీప్రాప్తిబలాదితి; జన్తుః-యః కశ్చిచ్ఛేతనః, భవతీమ్-
కృపణజనకల్ప లతికాంభవతీమేవ, అశిథిలధర్మ సేతుపదవీమ్ - అశి
థిలా-దృఢా, స్వాశ్రితం కదాప్య పరిత్యజన్తీ పదవీ ధర్మ సేతుపదవీ,
సంసారసాగర సన్తరణ సాధనత్వేన దయాయా సేతుపదవీత్వేన
రూపణమ్, ధర్మార్థం కృతాసేతుపదవీ ధర్మ సేతుపదవీ, అనేన భగ
వద్దయాయానిహేతుకత్వం వ్యజ్ఞేతమ్, (యద్వా) ధర్మ - స్థితి
వాసః, అతాకికశ్రేయస్సాధనత్వాత్; తథాచోక్తమ్ “రామోవిగ్ర
హవాక్ ధర్మః - కృష్ణంధర్మం సనాతన” మిత్యాది. ప్రసిద్ధోరామ
సేతుశ్చ దర్శనమాత్రేణ ధర్మజనకత్వాధర్మ సేతుర్భవతి, తామ్,
రుచిరామ్ - ఆచార్యరుచిర్యుహితామ్, తత్రచ “దయ సీయస్తవనా
థ దుర్లభః - సైవతుమేబల” మిత్యాదికం ప్రమాణమ్; (సేతుప
తే) నావాదితరణసాధ నాన్తరాపేక్షయా మనోజ్ఞామ్, అధిగమ్య-
శరణత్వేన ప్రపద్య, సేతుపదన్యాఅధిగమః - అధిరోహః, అనేనద
యాయాఆశ్రితభవ్యతాతిరేకో వ్యజ్యతే, అమితమహోర్మిజాలమ్. అ
మితాని- అసంఖ్యేయాని, అపరిచ్ఛేద్యానివా; మహోర్మిజామ్ - అశ
నాయాదీనాంషణ్ణామ్, జాలానియన్తింస్తమ్; ఊర్మిజాంషత్వేపిప్ర
త్యేకమవాన్తరభేదానా మసంఖ్యేయత్వా దమితత్వోక్తిః, ఊర్మి
జాంమహత్వంచ స్వయత్నతోఽ. లజ్ఘసీయత్వమ్, (అన్యత్ర) అస
ంఖ్యేయమహావీచీనసూహమ్, భవామ్బుధిమ్ - భవమేవామ్బునిధిమ్,
సంసారసాగరమ్; అచిరాదతిలఙ్ఘ్య, ఆర్తశ్చేద నన్తరక్షణోద్ధృష్ట
శ్చేత్రదేహావసానే, (అన్యత్ర) తరణసాధనస్థ సేతుపదవీతాదే

లజ్జన్యభవామ్బుధింభవతివృషాచలేశపదపత్తనన్యధనీ॥౫౧॥

వాచిరాదతిలజ్జనమ్, నావాదికం తరణసాధనంచేదను కూలవాతాది
సాపేక్షత్వాద్విలమౌభవతి, అతఏవసేతు పదపత్తేనరూపణం కృ
తమ్, నతునౌక్వాదినా, వృషాచలేశ పదపత్తనన్యధనీభవతి, వృ
షాచలేశస్య - శ్రీనివాసస్య, పదమ్ - స్థానమ్, యత్పత్తనంతస్త్రిః,
అయోధ్యేత్యపరాజితేతి చవిదితే, నిత్యధనీ - అత్రనన్యకైః జలద్యం
నిత్యధనత్వేనాధ్యవసీయతే, (యవ్యా) వృషాచలేశపదమ్ - తదీయ
చరణారవిద్దమ్, తదేవపత్తనమ్, సర్వప్రరుషాగ్రస్థానత్వాత్; తత్ర
విద్యమానం యన్నిత్యధనమ్ - నిత్యసరిచరణమ్, తద్వాక్ భవతీత్య
ర్థః; అత్రాపినిగీర్యాచ్యవసానమ్, (అన్యత్ర) వృషాచలస్య - వృషా
శ్యపర్వతస్య, ఈశః - అధిపతిః, ద్విపాస్తరీయకశ్చిద్రాజాది, స్త
స్యపదమ్ - స్థానమ్, యత్పత్తనంతత్ర, ఇదంచ సమ్భవాభిప్రాయే
ణోక్తమ్, నిత్యధనీ - నిత్యధనాఢ్యోభవతి. అత్రచసావయవరూపక
మలజ్జారః, సచామిత మహోర్జిజాలమితి శ్లేషమాలాభేదాతిశ
యోక్త్యానిత్యధనీతి రూపకాతి శయోక్త్యాహంపస్కృత ఇతి తయో
స్తస్యచాక్షాణ్ణభావసంకరః. * అత్రచయథా కశ్చిన్నిర్ధనోధనేచ్ఛు
ర్వణిజాది సేతు పదవ్యాసముదగం సుఖేనాతిలజ్జన్యద్విపాస్తరీయం
కశ్చిత్పురవరంప్రాయ తత్రతత్రబహుధనసమ్పన్నశ్చిరకాలం మోద
తేతద్వ దితు్యసమాప్యజ్యతే.॥

॥౫౧॥

* అత్రచకృపణోజన్తు- రువాయస్త రహీనోముముక్షుర్నిర్ధనోధ
నేచ్ఛుర్వణిజాదిశ్చ, తత్రదయైకశరణత్వేన ప్రకృతస్య ముమత్కోర
ప్రకృతస్య వణిజాదేశ్చశ్లేషః, ప్రకృతయోరుభయోర్వాశ్లేషః, సచ
భవతీమేవాశీలధర్త సేతు పదవీమితి భవామ్బునిధిమితచ రూపకేణ
నిత్యధనీతి రూపకాతి శయోక్త్యాచాను ప్రాణిఇత్యయోశ్లేషస్య చా
క్షాణ్ణభావసంకర ఇతిశ్రీకోశస్తతే. ॥

॥౫౧॥

అభిముఖభావ సమ్మదభి సమ్మలినాం భవినాం క్వచిదుప

అక్షతా క్వచిదభజ్గురగూఢగతిః | విమలరసావహః వృష

ఏవమత్యంతాకీర్ణనోపి జనస్త్యదాయశ్రయణమహిమ్నాసంసే
రమతీత్య పరమపురుషార్థం పాస్వతీతీత్యభిహితం ప్రాకృద్యే, అన
త్వాభిముఖ్యప్రగజ్జమాత్మేణ సంసార హేతు భూతసమస్తపాప విని
ర్ముక్తా భవన్తి సంసారిణ ఇతిప్రతిపాద్యతే. (అభిముఖే)తి - విమల
రసావహః - సంసారిణువిమలమ్ - అకృత్రిమమ్, రసమ్ - స్నేహమ్, ఆవ
హతి - విదధాతీతివా; విమలమ్ దుఃఖామిత్రమ్, రస - మానస్త, మావహ
తా - తేభ్యోదదాతీతివాఽర్థః, (సరస్వతీపక్షే) రసో - జలమ్, సరస్వతీజ
లస్యాన్తర్వాహితయాపజ్జిల సలిలసమ్మన్దాద్య భావేనవిమలత్వమ్,
తవావహః - తదుపసేత్రి, క్వచిదుపలక్షితా - క్వచిద్విషయే, స్వకార్య
భూతసాత్వికతా ప్రిక్యాదిసమస్తాత్మగుణసూర్తిదర్శనేనవ్యజ్ఞేతా, క్వచి
ద్విషయే అభజ్గురగూఢగతిః - అభజ్గురా - సుదృఢాసాత్విక తాదిస్వకా
ర్యావర్తనేనగూఢా - అవ్యక్తాద, గతిః - ప్రవృత్తి, ర్యస్యాస్యా; భగవద్ద
యాతావత్సార్వత్రికీ, సాచక్వచిత్స్వకార్యప్రదర్శనేనప్రకటాభవతి,
క్వచిత్తురదప్రదర్శనేనాప్రకటా, స్వకార్యప్రదర్శనాప్రదర్శనేచక్షేత
నానామాభిముఖ్యాః సద్భావాఽసద్భావాభ్యామితీదం దయాయా
స్వభావకీర్తనమ్, [భజ్గురేత్యత్ర "భజ్జభాగమిదోపురః" చితకర్తృక
ర్తరిఘురప్పుత్యయః] (సరస్వతీపక్షేతు) క్వచి - ద్దేశేనయతకాలేనా, ప
లక్షితా - జనైర్ద్వస్తా, క్వచి - ద్దేశాన్తరే, అభజ్గురా - అనుస్మృతా,
దృఢా - గూఢా - ప్రచ్ఛన్నాద, గత్యస్యాస్నేహః ఏవంభూతాభవ
తీ, ఏవంభూతాసరస్వతీచ; అభిముఖభావ సమ్మదభిసమ్మలినాంభవి
నామ్ - అభిముఖానాంభావ అభిముఖభావః, అభిముఖ్యమ్; తదేవ
సమ్మత్ - దయావిషయాకార యాపశేయో నిదానత్వాత్తామభిము
ఖీకృత్య, సమ్మచ - ఉత్పత్తి, స్తవ్యతామ్; భగవద్దయోద్దేశేనతసి, క

గీతశచ యేభవతీసపదిసరస్వతీవశశమయత్యఘమప్రతిఘమ్॥౫౨॥

జన్మని భవిష్యన్తీ యాన్వేషామభిముఖభావసమ్మ త్తామభిముఖీకృత్య
జాతానామిత్యర్థః; “మాశుచస్సన్వదం దైవీమభిజాతోసి పాణ్డవే”
తివత్; (అన్యత్ర) అభిముఖభావ సమ్మదః - అభిముఖ్యసమ్మదః, అ
భిసమ్భవ-స్సమ్మత్తి; తద్వతామిత్యర్థః; “అతఃసరసా” విజ్ఞానపీఠ్య
యః] సరస్వతీహిగాఢ ప్రవాహాత్వేన ప్రవాహసమ్మత్తా భావేష్య
భిముఖాగమనగుణ కీర్తనాదినా భవినాం పాపంహరతి, తాదృశాం
భవినామ్ - సంసారిణామ్, అప్రతిఘమ్ - ప్రకారాంతరేణ ప్రతిహతి
రహితమ్, యథోక్తమ్ “అనుభవితమఘాఘంనాలమాగామికాల”
ఇత్వాది, అప్రతిఘమితిక్రియావిశేషణంవా; తత్తత్సర్వఫల ప్రదాన
వ్యసనినా నిరజు-శస్వతస్త్రేణ భగవతాన్యశక్యప్రబంధం యథా
భవతితథా. అఘంసపది శమయతీత్యర్థః; అఘమ్ - త్వత్సమాశ్రీయ
ణ ప్రతిబంధకపాపమ్, సపది-అభిముఖ్యప్రసక్తృష్ట, శమయతి, (య
ద్వా) భగవత్ప్రీతి ప్రతిబంధకీ భూతసమస్త సుకృత దుష్కృత
రూపాఘశబ్దార్థః, తాదృశమఘమ్, సపది - తస్మిన్నేవజన్మని, శమ
యతి - సదాచార్య ప్రాప్తాదిమఖేనేతిభావః; (అన్యత్ర) అఘమ్-
దుష్కృతజాతమ్, సపది - అభిముఖ్యానంతరమేవ. అస్మిన్నుపమాం
జూరస్ఫుటః, సచవిమలరసావహేతి. శ్లేషమూలాభేదాతిశయో
క్త్యను ప్రాణితఇతితయోరజ్ఞాన్ భావసజరః, కించ్చాభిముఖ్య
మాత్రేణ పరమపురుషార్థలక్షణమోక్షప్రదానవర్తనాత్ “హేతూ
నామసమగ్రత్వే కార్యోత్పత్తిశ్చసామతే” త్యుక్తలక్షణావిభావనా,
ఉపమావిభావనయోస్తు సమప్రాధాన్య సజరః, అపిచ-శమయత్య
ఘమప్రతిఘమితి సంసారహేతు సమస్తపాపశామకస్వస్య సమర్థసి
యస్య విమలరసావహేతి-సమర్థనాత్పదార్థ హేతుకంకావ్యుత్థమ్,
ఇదంచ సమప్రాధాన్యోపమా సజీర్ణమితి. ॥౫౨॥

అపికరుణే జనస్యతరుణేస్తు విభూషణతామపి కమలాసన-
త్వమపిధామ వృషాద్రిపతేః । తరతమతావశేన తనుతే

న స్వేతావతా మోక్షస్య దయాయ తత్త్వం ప్రశస్తితమ్, మోక్షార్థీచ “సమహాత్మా సుమగ్లభ” ఇత్యుక్తిర్త్యా దుర్లభతరః, ఐశ్వర్యార్థినస్తులోకే బహువః, న తేదయామాసీదేయం, ప్రయోజనాభావాత్; తతశ్చకృపాయా ఆశ్రయితారోదుర్లభాఇతి శజ్జాగ్రయాం పరమపురుషార్థ ప్రదానసమర్థాయా అర్వాచీనఫలప్రదానశక్తికై ముతికన్యాయసిద్ధేశ్వభిన్నధాయ బ్రహ్మపదపర్యంతావిశ్వర్యవితతయోపి పరమపురుషార్థ లక్షణవద్దయామామాయతన్త ఇత్యాహ-(అపి)తి- పరహితవర్షణా-పరహితాకారేణ, వర్షణశబ్దోదేహపరః, “వర్షణదేహప్రమాణయో” రికి నిఘ్నః, హితమ్-శుభోదర్శమ్, పరిపఠేభిమకే భిమతీ-పరిపఠేభిమా- స్వయమేవపచ్యమానా, కేళిర్గీలా; తద్వతీ; దయాయాస్సరోపివ్యాపారః పరహితరూపఇత్యర్థః; [పఞ్చేకర్తకర్తరి కేళిమత్ప్రత్యయః] తాదృశీతేవితతి - ర్విసార్థః, తరతమతావశేన- స్వతారతమ్యానుగుణ్యేన, తారతమ్యం చాత్రస్వస్యా మహత్త్వం మహత్తరత్వం మహత్తమత్వంచ, (యద్వా) జనస్య తరతమతావశేన - పాత్రతారతవ్య పర్యాలోచన యేత్యర్థః, తత్తదిచ్చాతారమ్యాను గుణ్యేనేతివాఽర్థః, జనస్య - ఆశ్రితజనస్య, తరుణేస్తువిభూషణతామపితనుతే - యదాతేవీతతిర్మహతీత దారుద్రత్వ మపితనుతే, అపికర్బస్సర్వత్ర ఫలస్యదార్లభ్యసూచకః, కమలాసనత్వమపితనుతే - మహత్తరత్వే బ్రహ్మపదమపి ప్రయచ్ఛతి, వృషాద్రిపతేర్ధామాపితనుతే - స్వస్యామహత్తమత్వే పరమపదమపి ప్రాప్యతుస్యర్థః, (యద్వా) ధ్వామ - జ్యోతిః, గుణాష్టకరూపమ్, (అథవా) వృషాద్రిపతేర్ధామ - యమ్, తద్వస్వేస్వరత్వమ్, భావత ఆశ్రితపరతన్త్రీత్వాత్త్వదపి సమృద్ధివైశిభావః, ఏవంసతి ప్రకరణానుగుణ్యం భవతి,

ననుతే చితతిః పరహితవష్టాణాపరిపచేళిమ కేళిమతీ॥

ధృతభువనాదయే త్రివిధగత్యనుకూలతరా వృషగిరి నా

తరుణేన్దువిఘాషణతాం కమలాసనత్వ మితహ్యక్తమ్, ననుహ్యార్థోఽ-
త్యవృషాదీ పతేర్ధామాపితనుత ఇతి కై ముత్యద్యోతనాయ, పరమ
పురుషార్థప్రాపణి పుణాయాఃకుద్ర పురుషార్థప్రదానే శ క్తిర స్తీ
తి కిమువ క్తవ్యమితి. అత్ర తరుణేన్దు విఘాషణతామిత్యా దేర్దుర్లభ
త్వదుర్లభతరత్వదుర్లభ తమత్వాభిప్రాయ గర్భత్వాత్పరిక రాజ్ఞురః”
“సాభిప్రాయేవిశేష్యేభుభవేత్పరిక రాజ్ఞురః । చతుర్థాంపురుషార్థా
నాం దాతాదేవశ్చతుర్భుజ” ఇతి లక్ష్యలక్షణసజ్జ హాల్; తరుణేన్దు
విఘాషణతామిత్యాదౌ ఉత్తరోత్తరముతకషణ్య ప్రతీయమాన
త్వా త్సారాలజ్ఞాంకరః, “ఉత్తరోత్తరముతకషణ్య స్సారిత్యభిధీ
యతే । మధురంమధుపీయాశం తస్మాత్తస్మాత్కచేర్వచః” ఇతి లక్ష
ణాల్; అన్యచ పరిక రాజ్ఞురత్రయస్య సారాలజ్ఞాంకరే కైకవాచ
కాను ప్రవేశనంకరః, అపిచ అష్టిధామవృషాదీ పతేరిత్యత్రకిము
తార్వాచీన పురుషార్థమితి కై ముత్యస్య ప్రతీయ మానత్వా తాం
వ్యాధాపత్తిర్వ్యజ్యతే, పరహితవష్టాణాపరిపచేళిమ కేళిమతీత్య
త్రహేతు హేతుమతో రైక్యస్య స్రుతిపాదనాద్దేత్వ లజ్ఞాంకరః, “హే
తుహేతుమతో రైక్యం హేతుంకేచిత్ప్రచక్షతే, ఇతి లక్షణాల్॥౫౩॥

అన్యచవ్యవహిత పూర్వశ్లోకేనసజ్జతిః, తత్రహేదయాయా
స్సరస్వతీసావ్యా మనుసంహితమ్, తత్ప్రసజ్జాత్పద్యద్వయేనగజ్ఞా
సాదృశ్యమనుసన్ధీయతే - (ధృతభువనేతి ధృతభువనా - రక్షితలో
కా, (అన్యత్ర) ఉడజలా, త్రివిధగత్యనుకూలతరా- త్రివిధాయాః-
విశ్వరూపైవల్య భగవల్లాభరూపాయాః, గతేః ప్రాప్యస్య, అనుకూ
లతరా- తదానుకూల్యమ్ - తత్ప్రదానప్రావణ్యమ్, యద్యపిశ్రీనివా
సోపిదయా పారవశ్యాత్త్రివిధగతి కామానస్వేషగా తేతి తస్మాపిత

ధపాదపరిరమ్భవతీభవతీ|అవిదితవైభవాపిసురసిస్థురివాత
సుతే సకృదవగాహమాన మపతాపమపాపమపి || ౫౪ ||

దాసుకూల్యమస్తే, తథాపి కర్తాను గుణఫలప్రదాన స్వభావశ్చేనక
దాచిన్నిగ్రహేసి పృవర్తతే, ఇయంత్యజ్ఞాతనిగ్రహా, తస్మాదను
కూలతరేత్యుక్తా, (అన్యత్ర) త్రివిధయా - త్రిలోకగతయా ప్రోతో
సుగత్యా, అనుకూలతరా - నద్యన్తరాపేక్షయాఽతి శయేనలోకోప
కారకరీ, (యద్వా) కూలమతిశయేనాను వర్తమానాలనకూలతరా,
ఉత్కూలత్వే లోకస్య సలిసివజ్జనప్రసజ్గాదితిభావః, వృషగిరినాథ
పాదపరిరమ్భవతీ-వృషగిరినాథస్యపాదయోఃపరిరమ్భఃపరిష్కరితద్వ
తీ; పాదప్రణామేనదయాసంస్థితాభవతీతిపాదపరిరమ్భవతీత్యుక్తిః,
“యాథావృషాచలపతేఃపాదః” ఇత్యభిహితమథస్తాదపి; పాదపరిరమ్భ
వతీత్యనేనవత్కథలపరిరమ్భవతీలక్తిః, ఇయంతుపాదపరిరమ్భవతీతి
త్యైవవత్కథలపద్దయాయావృషగిరినాథపాదపట-జమంతతఃప్రాప్త
మితిస్ఫురతి, (అన్యత్ర) పాదాద్విసర్గతత్వాత్పాదపరిష్కరితవతీ,
ఏవంభూతాభవతీ ఏవంభూతాసురుసిస్థురివ, అవిదితవైభవాపి - అ
జ్ఞాతసకృత్ప్రసన్న సకలార్తిప్రశామకత్వశక్తిరపి, (అన్యత్ర) వైభ
వమ్-తాపనిహారణాదిశక్తిః, “హరిహారతి పాపానిమట్టచిత్తై
రపిస్తృతః| యదృచ్ఛయాపి సంస్పృష్టోదహర్షేవహిపావక” ఇతి
న్యాయోఽనుసంస్థేయః, సకృదవగాహమానమ్-సకృత్, ఆచార్యాదిభి
స్త్యవయ్యాక్రియమాణం, జనమ్, అపతాపమ్ - అపగతతాపత్ర
యమ్, అపాపమపి - తాపత్రయములభూత పాపరహితమపి,
అన్యత్రస్పష్టః - ఆతనుతే - తత్సమ్బంధినోపి తథాతనుత ఇత్యర్థః,
“ఆసోఽభయన్తి పితరఃప్రసృత్యన్తి పితామహః| వైష్ణవోనగికులేజా
తస్సనస్సన్తారయిష్యతీ”తి. అత్రచ్యుతభువనేత్యాది శ్లేషమూలాభే
దాతిశయోక్త్యనుప్రాణితాసూర్యోపమా||

నిగమసమాశ్రితా నిఖిలలోక సమృద్ధికరీభజదఘకూలము

ఏకంకృపాజ్ఞ యోస్సాధర్మవర్ణ సేనో పమాంప్రదర్శ్యతద్వ
ర్ణ సేననిదర్శనాం దర్శయతి - (నిగమే) త్యాదినా=నిగమసమాశ్రితా-
నిగమై - స్వైః, సమాశ్రితా- సమ్యక్సేవితా, సేవాచాత్రజద్వైభవ
ప్రతిపాదనమ్, భగవతోజగత్సృష్ట్యాది వ్యాపారస్యకృపాకార్య
త్వేవసృష్ట్యాదిజగద్వ్యాపార ప్రతిపాదకవాక్యానతస్యభోగమో
క్షప్రదత్వప్రతిపాదసపరాణిచవాక్యానిదయామాతీప ని, “సఏకాకీ
నరమేతే” త్యపితస్యకారుణికత్వ ఏవఘటత ఇతిదయావైభవప్రతిపా
నదఏవతస్యచతాత్పర్య మిత్యాశయః, నిగమైస్సమాశ్రితేత్యుక్త్యావీత
త్ప్రతిపాద సేననిగమానాం స్వరూపలాభసప్రతీయతే, యథాహుః
“ఆమ్నాయానామసీమ్నామసిహారివిభవే వవఃవిందోరివాబ్ధి సమృ
ద్ధాత్సాన్వితలాభ ” ఇతి. (అన్యత్ర) నిగమైః - “ఇమంమేగజ్ఞ ”
ఇత్యాదిభిర్భగవత్పదామ్బుజ సలిలసమ్మేధేనస్వాత్మ శుద్ధిమాకాక్ష
మాణేరివ, ఆశ్రితా - ప్రతిపాద్యా, నిఖిలలోక సమృద్ధికరీ - నిఖి
లా, లోకా-జనాః, “అర్హోజ్జాసురధార్థిజ్ఞానిచే”త్యుక్తవతుర్విధా
ధికారిణి, తేషాంతవభిలషితప్రదానేనసమృద్ధికరీ, (యద్వా)నిఖిలలో
కాః- శిఖాతిద్వయమ్, తత్సమృద్ధికరీ - నిత్యవిభూతేస్సమృద్ధికరత్వం
సంసరద్భిర్ముక్షు దశాంక్రమేణముక్తిం చప్రాప్నోతైతవైః పరిపూ
రణేన; లీలావిభూతేస్తు “ఉదారాస్సర్వవీతైత” ఇతిభగవతైవస్వాభిమ
తత్వేన పరిగణితైర్భగవద్భక్తైర్నిరస్తకరణేన; గజాంగులోకత్రయ
స్యాపి కుల్యాదిభిరైహిక ఫలసమృద్ధిం స్నానాదినాఽఽముష్మికఫలస
మృద్ధిమపికరోతి, భజదఘకూలముద్రుజగతిః- భజతామృతైః కూలము
దుఃఖభజభూనేవకూలముదుఃఖత్యర్థః; “తర్లైరు తరజ్జే తరజ్జే
రితివద్రూపకమ్; (యద్వా) భజదఘానామ్ - కూలముదుఃఖా - పీ
థావహా, గతి - ర్విషయాకారో, యస్యాస్సాతతోక్తా; (గజాంగు

ద్రుజగతిగపరిత ప్రహితా । ప్రకటితహంస మత్స్య కమ

జే)భజదఘానామ్ సాన్దానానే వనుగసన్బుద్ధిపాపానామ్, హర
జేకూలముద్యుజగతి- స్త్రీప్రవేగా, స్వాభావిక స్త్రీప్రవేగోభజదఘాప
హరణార్థత్వేనోత్ప్రేక్షితఇత్త్యేత్తోగర మిదమ్, మశకార్థోఘామ
ఇత్త్యత్రమశకశబ్దస్య తస్మిన్పత్తిపరశ్చబద్ధజడఘశబ్దస్య తద్ధరణగర
త్వమ్, (అథవా) భజదఘత్వాదివిశేషణంనోభయ సాధారణమ్, కూల
ముదుజగతిత్వస్యగజ్గాయం పృసిద్ధత్వాత్తత్రాతనోక్తమ్, దయా
యాంతద్యోగముపపాదయతి- (భజదఘ) త్యాదినా-పరిత ప్రహితా-
తాపత్రయాభిశప్తానాంహితా, అనిష్టనివృత్తిపూర్వ కేష్టప్రాప్తికారి
ణీ, (అన్యత్ర) ఆతప్తానామ్-తాపత్రయతప్తానాంచహితా, ఇష్టాని
ష్టప్రాప్తిపరిహరకరీ; ప్రకటితహంసమత్స్య కమతాద్యవతారశతా-
హంసావతారో మత్స్యవతారగి, కమతః - కూర్మావతారశ్చ, ఆదిశ
ద్వేనవరాహనారసింహృద్య వతారాగృహ్యస్తే; తేషాంశతమ్-అచరిమి
తమిత్యర్థః; అనంతావతార త్యాద్యగవతః; “శతంసహస్రమయంతంస
ర్వమానస్త్యవాచక, మిత్యుక్తేశ్చ; ప్రకటితమ్ - భగవతోహంసమ
త్స్య కమతాద్యవతారాణాం శతంయయాసా, సర్వవతారాణాం
కృపాకార్యత్వాత్కృపా ప్రకటితత్వమ్; (అన్యత్ర) ప్రకటితా-
గృచ్ఛత్వాత్ప్రకాశితా, హంసమత్స్య కమతాదయోయేన తత్తథో
క్తమ్, ఆదిశద్వేనగృహణయోజలచరపక్షిణశ్చోద్యస్తే, తాదృశమవతా
రశతమ్. తీర్థశతమ్, యస్యాంసా; తస్మాద్విబుధసరిచ్ఛ్రియంవహసి,
ఏవంశ్లోకద్వయేన దయాయావిబుధ సరితాపూర్ణ సాదృశ్యంవర్ణితమ్,
అనేనపూర్ణ సాదృశ్యవర్ణనేన “ యమోవైసస్వతోరాజాయ స్తవైవ
హృదిస్థితః । తేనచేదవివాదస్తేమాగజ్గాంమాకురూన్దమ ” ఇత్యుక్త
ప్రకారేణ శ్రీనివాసదయైవ శ్రేయోర్నిభి ససమాశ్రయణీయేతిఫలతి,
సర్వత్రసన్నిహితేయం సర్వసమాశ్రయణీయా భవతి, గజ్గాతుత

తాద్యవతారశతా విబుధ సరిచ్ఛ్రియం వృషగిరీశదయే

పహంసి॥౫౫॥ జగతిమితం పచాత్పదితరాతు దయేతరశా

తీరవ ర్తివామేవసులభేతిభావః. అత్రవృషగిరీశదయాయాం విబుధ సరిచ్ఛ్రిపదార్థానోపరూపో నిదర్శనాలజాగరక, “పదార్థవృత్తిమ హ్యేవదన్త్యన్యానిదర్శనామ్ । త్వన్నేత్రయుగళం ధత్తేలిలాం నీలామ్బుజన్తనో” రితిలక్షణాత్॥

॥౫౫॥

సనుదయా స్తరం వాసమాశ్రయణీయం కింసన్యాదిత్యత్ర దయా స్తరస్యా సమాశ్రయణీయత్వే శ్రీనివాసదయాయా స్సమాశ్రయణీ యత్వేచ హేతుమాహ - (జగతి) త్యాదినా - త్వదితరా - త్వతో ౭త్యస్తేభివామ్, త్వత్సదృశ్యలేఖోపినా స్తీత్యర్థః; జగతిదయాతు-లో కేపరిదృశ్యమానాదయాతు, బ్రహ్మాదీనాం రాజాదీనాం వేత్యర్థః; తుశస్తోభగవద్దయాతో వైధర్మ్యద్యోతకక, వైధర్మ్యమేవాహ - (మితంపచే) త్యాదినా = మితంపచా- అల్పమేవఫలమిత్యర్థః, (యద్వా) అల్పశక్తిరిత్యర్థః; [“మితసఖేచే” తిఖిశ్చత్యయః] తరళా-ఫలప్రదానాత్పుర్వమేవ ఆశ్రయనాశాద్వావిరోధిగుణో దయాద్వానాశ సమ్భవాత్ఫలఫలప్రదత్వమపిననియతమితిభావః; తదేవాహ - (ఫలనియమోఽస్మి తే)తి- తరళత్వాదేవఫలనియమోనా స్తీత్యర్థః, (అథవా) బ్రహ్మాదీనాం శక్త్యాదిపాషుల్యా భావేతద్దయాసత్తాకాలేపి ఫలవితరణా భావసమ్భవాత్తస్మి యమోనా స్తీత్యర్థః, భవతిసన్తపనాయపునకి- యత్రాఫలం దాతుంశక్నోతి తత్రాఫలాభావమాత్ర మేవేత్యేతదపి నాస్తి, ప్రత్యుతారాధకస్య సన్తపనాయభవతి, ధూపే౭పరాధో దీపే౭పరాధ ఇతిస్వల్పపరాధేపి నిగ్రహసమ్భవాత్ఫలా భావాతగచ్ఛిత్సన్తాపో౭ స్తి, తతడపరీదం సన్తాపా స్తరమిత్యభిప్రాయేణపునశ్చ బ్ధిః, కేచిత్తు, తద్దత్తస్యఫలస్యాపి మారగణ్డే యాయుర్నాయేన దుఃఖావహత్వమిత్యభిప్రేత్యాహ - (భవతిసన్తపనాయపున) రితి-

ఫలనియమోజ్ఞితాభవతినస్తపనాయపునః । త్వమిహనిర

ప్రత్యుత్తేత్యుక్తే పునరిత్యవ్యయమ్, అవ్యయానామనే కార్థత్వత్; (యద్వా) పునశ్చబ్దో విశేషద్యోతనార్థః, ఉత్తరశేషస్తవ్యంపునరితి తివ్యాచఘ్నిక. ఉక్తదోషప్రతిభటకల్యాణగుణ పరిష్కృతత్వమాహ - (నిరజురశే)తి = నిరజురశా - అప్రతిహతా, ప్రశకనమ్ - పుకృష్టా శక్తిః, అదిశద్దేన “ప్రకృష్టం విజ్ఞానంబలమతులమైశ్వర్యమఖిలం విమర్యాదంవీర్యం పరదపరమాశక్తిరపిచ । పరంలేజశ్చేత్త్యుక్తాజ్ఞాన బలాదయస్తద్వితతిరూపాస్సోశీల్యాదయశ్చ గృహ్యస్తే, నిరజురశాప్రశకనాదిరూపావిధూతి - రైశ్వర్యంతద్వతి; “అనుచరశక్త్యాది గుణా” మితిలేషాంతదనుచరత్వాదితిభావః; (అన్యేతు) అప్రతిహతశక్తితత్కార్య ధూతఫలదాననియమస్థిరత్వాదిమహిమవత్తి, శక్తేర్దయాసహకారిత్యా ద్దయాయాస్తద్వత్వోపచార ఇతివివపుః, తాదృశీత్యమ్, ఇహ-అస్తికజగతి, సతుదేశవిశేషే, దేహినాందేహవత్త్వే విద్యమానఏవ, నిరవధిమ్ - త్రివిధఃపరిచ్ఛేదవిధురమ్, వృషశైలనిధిమ్ - వృషశైలేసురక్షితంనిధిం శ్రీనివాసాఖ్యమ్, వితరసి, తస్మాత్త్వమేవసమాశ్రయణీయేతిభావః; అత్ర “తద్యథాహిరణ్యనిధి” మితి “నిధిరివవిధనానా” మితిచనిధిసోపమిత శ్రీనివాసోనిధిత్వే నాధ్యవసీయతే, అనేననిరతిశయభోగ్యత్వం సర్వైస్సదాఇజ్యమానత్వేపి క్షయప్రసజ్జరాహిత్యమిత్యాదికంవ్యజ్యతే, వితరసి - అనుభావయసీతియావత్; వితరసీత్యనేనవిధేయా కరణంవ్యజ్ఞోతమ్, అయంచనిరవధినిధిర్లక్ష్మీధూమ్యాది దివ్యమహిషీణాం శేషశేషాశనాది నిత్యసూరిణాంముక్తానామత్రైశ్వర్యదేహినాం చసామాన్యభోగ్యత్యి, దేహినాం సమ్ప్రదానత్వాభావాన్నచతుర్థి; తస్మాత్త్వమేవసమాశ్రయణీయా, నదయాస్తరమితితాత్పర్యమ్. అత్రచార్థద్వయేన దయాస్తరభగవద్దయయోర్దయాత్వే నోపమానోపమేయయోర్విశేషవర్ణనా ద్వ్యతిరే

శకనాద్విధూతిమతీ ఏతరసిదేహినాం చిరవధిం వృష
శైలనిధిమ్ ॥ ౫౬ ॥ సకరుణతౌకిక ప్రభుపరిగ్రహ

కాలజాగరక, “వృతిరేకోవిశేషశ్చేదుపమానోపమేయయో” రితి
లక్షణాల్; సహోపమేయాధిక్యపర్యవసాయా, అపిచవృషశైలనిధింవి
తరసీత్యస్య సమర్థనీయస్య నిరర్జునప్రశకనాద్విధూతి మతీత్యనేసస
మర్థనాతాగృహ్యలిక్ష్మ, వృషశైలనిధిమిత్యత్ర నిగీర్వాణ్యవ సానా
ద్యూపకాతి శయోక్తిః, ఏతేషాంత్రయాణామేకవాచకాను ప్రవేశ
సజూరక. (క్రీకోశాన్తరే - వృతిరేకాలజాగరస్య ఏతదుభయాను
ప్రాణితత్వాత్త్రయాణామజ్గాజ్గభావసజూరకః॥) ॥౫౬॥

నన్వేపంనిరతిశయ వైభవాశ్రీనివాసకృపాఽస్తానతిక్షుద్రానా
శ్రితానపినతకకథమనుగ్రహిష్యతీతి శబరమానాః కైముతికన్యాయ
ప్రదర్శనేన విస్రమ్భయతి - (సకరుణే) త్యాదినా - ఉపాధీత్యాది -
ఉపాధిః - ప్రయోజకః, అనుగ్రహూపాధిరానుకూల్యలేశక, నిగ్ర
హూపాధిర్మహాపరాధః, ఉపాధిశ్చక్రమివేత్సుపమితసమాసః, చ
క్రవదావర్తమాన త్వాత్తత్సామ్యముపాధేః; తస్యపరివృత్తిః - పరివ
ర్తనమ్, కదాచిదేకస్యకదాచిదన్యస్య పరివృత్తిరిత్యర్థః, తస్మాగప
రమ్పరయా - సన్తత్యా, పానగపున్యేనేతియావత్; (యద్వా) పరి
వృత్తి - రావృత్తిః, పునఃకరణమ్; తస్మాఃపరమ్పరయా - సన్త
త్యా, అనేనప్రయోజకాకారేణ సజ్ఞాతాంసకరుణతౌకిక ప్రభుపరి
గ్రహనిగ్రహయోర్నియతిమ్ - సకరుణస్య - దయాళోః, తౌకికప్ర
భోః - సరదేవస్య, పరిగ్రహనిగ్రహయోః - అగ్నేకారదజ్జయోః,
నియతిమ్ - నియమమ్, (అయమత్రపర్యవసితార్థః) యదాయదాఽ
ల్పమప్యానుకూల్యం భవతితదాతదాపరిగ్రహ ఇతినియతిమ్, యదా
యదామహత్ప్రాతికూల్యంభవతి తదాతదానిగ్రహ ఇతినియతించే
తినిగ్రహానుగ్రహూపాధిపరమ్పరయా - నిగ్రహానుగ్రహపరమ్పరయే

నిగ్రహయోగ్నియతిముపాధిచక్రపరివృత్తిపరమ్మరయా/

తియావత్; అల్పానుకూల్యదర్శనేనానుగ్రహవ దల్పపరాధేన నిగ్రహ శ్చేద్దురుపసదస్సాన్యదితి శజ్జాంపరిహారుం నిగ్రహస్య మహాపరాధోపాధికత్వం వివక్షితమ్, తత్ర హేతుస్స కరుణేతి విశేషణమ్, తాదృశీనియతిమ్ - నియమమ్, వితరక్తయతామ్ - ప్రత్యక్షాదినానిశ్చిన్వతాం ప్రామాణి కానామ్, సంశయస్య కోటిద్వయావగాహితేన తరక్తవచ్చళ్ళు లత్వాత్తరక్తశబ్దేన సంశయోవ్యపదిశ్యతే; వితరక్తాన్నిసృద్దేహః సుగుర్వతామిత్యర్థః, [వితరక్త శబ్దాత్తత్రురోతిణ్యస్తాల్లటశ్చతాదేశః,] త్వయి-వృషభవహీధరేన సమృద్ధిన్యామ్, త్వదాశ్రితపక్షపాతస్య సర్వజనప్రసిద్ధత్వాదితిభావః, విశయః - ఆభిముఖ్యాది మాత్రవతోఽస్తాన్పాలయిష్యతివానవేతి సందేహః, కథం భవితా - నకథంచిదపిత్యర్థః, యాదృశతాదృశా అపి తాంక సకరుణ ప్రభవః ప్రభూతదోషవ త్వేస్సల్పానుకూల్యమాత్రేణ స్వీయశ్వేన పరిగృహ్లాన్తి, ఆనుకూల్యలేశవద్భి త ప్రాతికూల్యఏవచనిగృహ్లాన్తి, ఏవం సతీనిరవధేర్భగవద్దయాయా ఆభిముఖ్యాదిమదృక్షణే కస్సద్దేహ ఇతి తాత్పర్యాధిః, ననుభవవద్దయాయా స్సకరుణలౌకిక ప్రభుదుర్లభతాదృశమహిమ సద్భావేనతైమతికన్యాయో త్రావతరే త్తత్రచనశిశ్చిత్ప్రమాణ ముపలభామహ ఇత్యతఆహ - (శ్రుతిమితసమ్మదీ) తిశ్రుతిమితా - శ్రుతిప్రమితా, సమ్మ - త్సమ్మద్ధిః, సర్వప్రకారేణ సర్వోత్కర్షణయన్యాస్సాన్తి; అత్రభగవతః పరత్వోపయికజగత్కారణత్వాది ప్రతిపాదికాశ్శ్రుతయోయాస్సన్తి, యాశ్చసౌలభ్యోషయుక్తాఽఽశ్రితవాత్సల్యాది ప్రతిపాదనపరాః, యాశ్చతస్యస్వారాధత్వ సకలఫలప్రదత్వాది ప్రతిపాదనశీలాస్తాస్సర్వా భగవద్దయామహిమ్ని ప్రమాణత్వేన వివక్షితాః; దయాంవివాజగత్కారణత్వాదేరనుత్థానాత్తత్ప్రతిపాదక శ్రుతినాందయావైభవ ప్రతిపాదనపర్య

మృషభమహీధరశ కరుణేవితరక్తయతాంశులిమితసమ్పది

వసానాదితి. అత్రకావ్యాధౌపత్తిరలజ్జాకరః, సకరుణేతుద్రాప్రభౌ
 విస్రమ్భవతాం సర్వధాగర్వాఙ్మయాన్యాం నిర్వాజవత్సలాయాం
 సాక్షాద్వృషగరిశదయాయాం త్వయిప్రమ్మోభపత్తి కిమువక్తవ్య
 మితికైముత్యేన విస్రమ్భరూపార్థస్యసంసిద్ధిః; కించకథంభవితా విశ
 య ఇతివిశయానమ్భవ్యతారూపస్య సమర్థసార్థస్య శ్రుతిమిత
 సమ్పదీత్యనేన సమర్థనాతావ్యలిగ్నమ్, తచ్చకావ్యాధౌపత్తేరక్తమ్,
 తదుత్థాపకత్వాత్; అన్యథాకావ్యోక్తాధావే కైముత్యేనసాశ్వత్;
 తాకికప్రభావిస్రమ్భాన్దు, భగవద్దయాయాంమాభవత్ విస్రమ్భఇతి
 శజ్జాసమ్భవాత్తద్విరాసాయ శ్రుతిమితసమ్పదీతి - తథాచతుద్రా
 ప్రభావిస్రమ్భవతాం శ్రున్రసిద్ధసకలగుణసమ్పది శ్రీవేదటవతిద
 యాయాం విస్రమ్భాభవతీరికమువక్తవ్యమిరి కేచనర్షాయస్సుగ
 మిరి, ఏవంతహి=శ్రుతిమితసమ్పదీత్యనేనైవ భగవద్దయాగోచరవిస్ర
 మ్భస్యసమర్థనాతైరముత్యేన కింకార్యమిలిచెన్న, కైముత్యేనైవార్థ
 సంసిద్ధిః, శ్రుతిమితసమ్పదీలినిశేషాంతం తత్సహకారీతిబ్రూమి, ల
 తుణంతం “కైముత్యేవార్థసంసిద్ధికావ్యాధౌపత్తివ్యలే సజితస్త్య
 స్సుఖేనేస్తుకావార్తాసరసీరుహః” మితి, “సమర్థసార్థస్య కా
 వ్యలిగ్నంసమర్థనమ్ జితోసిమద్దకన్దర్పమచ్చితైః ప్రితిలోచన” ఇతిచ.
 (యద్వా) తోదక్షమానుద్దిశ్యయోజనాన్తరం లిఖ్యతే, భగవద్దయా
 యాం మహూదారతాదినా తాకికధయాతో విలక్షణత్వాత్తైవస
 మాశ్రయణీయేత్యుక్తమ్, ఏవంనిరతిశయవైభవాసాన్స్తాసతిక్షుద్రా
 ననుగృహిష్యతిత్యత్రకింమాన? మిత్యపేక్షాయాం శ్రుత్యనుమానేమా
 నమిత్యాహ - (సకరుణే) తి= సకరుణస్య - దయాళోః, తాకికర
 భోః - సరదేవస్య, పరిగ్రహనిగ్రహయోః - అగ్గీకారదణ్డయోః, క్వ
 చిత్పరిగ్రహః క్రియతే, క్వచిద్దణ్డశ్చనిపాత్యతే, తయో - రగ్నిమత్త్య

త్వయికథంభవితావిశయః॥

॥౫౭॥

స్థానీయయోః, నిరుహమ్ - వహ్నినిరూపితవ్యాప్తిమ్, ధూమధూయ
సాహచర్యేణ నిశ్చిన్వతామితివ దయంవ్యపదేశః, ఉపాధిచక్ర
పరివృత్తిపరమ్మయేతి వ్యాప్తిగ్రాహకప్రదర్శనమ్, హేతౌత్పతీయాః;
ఉపాధిఃప్రయోజకః; పరిగ్రహేఉపాధిరానుకూల్యమ్, నిగ్రహేషుషాప
రాధకి, సచక్రమివ- చక్రవదావర్తమానత్వాత్తత్సామ్యమ్, తస్యపరి
వృత్తి-రావృత్తిః, ప్రసంగిరణమితియావత్; తస్మాగిపరమ్పరయా- పానః
పున్యేన, తథాచయదాయవాః ౭ నుకూల్యప్రాతికూల్యేతదాతదా ౭
నుగ్రహనిగ్రహవిత్వాప్తికీ ధూతానుగ్రహనిగ్రహభ్యాంసహజ్ఞాతయే
త్యర్థః; పర్యవస్యతీసాధ్యసాధనయోర్భూయస్సహచారదర్శనేనేతియా
వత్; వ్యాప్తిశ్చకాలికివివక్షితా, దైశివ్యాప్తిర్వా; యత్రయత్రానుకూ
ల్యంతత్రతత్రానుగ్రాహ్యత్వం యత్రయత్రప్రాతికూల్యంతత్రతత్రని
గ్రాహ్యత్వమితి; వితరక్తయతామ్- అనుగ్రహనిగ్రహాపాధిధూతాను
కూల్యప్రాతికూల్యగతత్వేననిశ్చిన్వతామిన్వర్థక, అత్రచాపేక్షితార్థో
౭ర్థాల్లభ్యతే, (యద్వా) ఉపాధిచక్రపరివృత్తి పరమ్పరయా సజ్ఞా
తాం సకరుణతౌకికప్రభుపరిగ్రహ నిగ్రహయోర్నియతిమ్ - తన్నిరూ
పితాంవ్యాప్తిమ్, వితరక్తయతామ్ - ధూయోదర్శనాదినాపరిగ్రహ
నిగ్రహాపాధిధూతానుకూల్యప్రాతికూల్యప్రాచుర్యగతత్వేననిశ్చి
న్వతామిత్యేవార్థః, కథంభవితావిశయః - విశయవిరోధినిశ్చయస్యా
నుమానేన జాతత్వాదితిభావః, అనుమానంచేదమ్, వయంభగవద్ద
యానుగ్రాహ్యః, తాంప్రత్యానుకూల్యలేశవత్వాత్, యస్సకరుణం
శక్తంప్రత్యానుకూల్యలేశవాంతస్సతదను గ్రాహ్యాదృష్టభిః ఏవమ
నుమానే సాధారణేష్టితేషవ భగవద్దయావైభవాసాధారణ ప్రమా
ణధూతానిత్యనిర్దోషాశ్రుతిరస్యస్తీత్యాహ - (శ్రుతిమితసప్పదీ) తి-
శ్రుతిమితా - శ్రుతిప్రమితా, ఆశ్రితవాత్సల్యాదిగుణ సమ్పద్యస్యాస్త

స్యామ్; శ్రుతిశబ్దేనదయాప్రేరిత భగవత్కృతస్మష్టి స్థిత్యాదిజగదు
 పకారప్రతిపాదన పరాశ్శృతయో వివక్షితాః, తాసాందయామ
 హిమప్రతిపాదన పర్యవసానాత్; త్వయి - వృషభమహీధరేశకరు
 ణాయామ్, తదీయసాశీల్యవాత్సల్యాదార్యాదిభైభవస్యవిశ్వజనవిదిత
 త్వేన నప్రమాణా న్తరమస్వేషణేయమితిభావః, కథంభవితావశయః-
 నకథంచదిత్యర్థః, వ్యాప్తిబలేన శ్రుత్యాప్రత్యక్షేణచ స్వారాధత్వా
 శ్రితానుగ్రహశీలత్వాదికల్పానా గుణాలఙ్కరణేయమితి నిశ్చయేజాగ్ర
 తిసంశయ హేతుగ వేషణాదుర్భుతేతిభావః, అత్రచాల్పానుకూల్యేన్య
 నుగృహ్యంతి, ప్రాతికూల్యప్రాచుర్యవేద నిగృహ్యంతి తజ్జ్ఞాపయితుంపరి
 గ్రహనిగ్రహయేరితినిగ్రహాత్తి, తద్జ్ఞాపనంచనకరుణేతివిశేషణేన.
 అస్మాన్యోజనాయామనుమానాలజ్ఞాగరః, తస్యచశ్రుతి మితసమ్మ
 దీతికావ్యలిజ్ఞేనసంస్పృష్టిః, అపిచాత్రికవేర్దయా గోచరరతిభావంప్ర
 తిప్రభువిషయ రతిభావస్యాజ్ఞ త్వేన ప్రతీయమానత్వా త్వేయోఽల
 జ్ఞాగరః, సచానుమానాలజ్ఞాగరేణకావ్యలిజ్ఞేన చోత్థాపితఇతిత
 యోస్తస్యచాజ్ఞాజ్ఞే భావసజ్ఞాగరః. (అథవా) ఏవంప్రసివాసదయా
 యాలౌకికదయాతోఽతి విలక్షణత్వాత్సైవసమాశ్రయణేయా, సాచ
 వృషజైలనిధిప్రదానేనా వశ్యమనుగ్రహిష్యతీత్యుక్తమ్, ననుచలోకే
 హియత్రయతానుగ్రహస్తత్ర తత్రనిగ్రహాపిదృష్ట స్సకరుణేష్వపి
 రాజాదిభు, తస్మాదస్తదపరాధానామనల్పత్వేన నిగ్రహాపిసమ్భవ
 తీతిశజ్ఞాయమాహ - (సకరుణేతి) ఉపాధీత్వాది ఉపాధిః- ప్ర
 యోజకః, పరిగ్రహాపాధి - రానుకూల్యలేశః, నిగ్రహాపాధి-
 రానుకూల్యలేశవర్జితం ప్రాతికూల్యప్రాచుర్యమ్, స, చక్రమివ - చ
 క్రీవదావర్తమానత్వాచ్చక్రసామ్యమ్, తస్యఽరివృత్తిః- యరివర్తనమ్,
 కదాచిదానుకూల్యలేశస్య కదాచిత్త్యర్థితప్రాతికూల్య ప్రాచుర్య
 స్యస్వీకారఇత్యర్థః, తస్మాదపరమ్పరయా - అనువృత్త్యా, ఏవంప్ర

వృషగిరికృష్ణమేఘజనితాం జనితాపహరాం త్వదభిమతిం

యోజకస్వరూపము క్తమ్, ప్రయోజ్యస్వరూపమాహ - (సకరుణతౌ
కికప్రభుపరిగ్రహనిగ్రహయోర్నియతి) మితి=సకరుణస్వ దయాళోః,
తౌకికప్రభో - ర్నరదేవస్యసమ్మన్ధినోః, పరిగ్రహనిగ్రహయో - ర్జీ
కారదణ్డయోః, నియమ్ - ప్రదర్శితోపాధిప్రయుక్తాం యత్రయత్ర
పరిగ్రహస్తతంతత్రనిగ్రహ ఇతివ్యాప్తిమిత్యర్థః, వితరజ్జయతామ్-
ఇయంవ్యాప్తిఃపరిగ్రహనిగ్రహేనా పాధిభూతానుకూల్యలేశతద్వర్జిత
పాఠికూల్యప్రాచుర్యాను వృత్తిప్రయుక్తా నస్వాభావికీనిశ్చిన్వ
తామానుకూల్యలేశవతామిత్యర్థః; అయమేవనిశ్చయస్సంశయంఛేత్తుం
ప్రభవతి, ఇతడపరితాదృశసంశయచ్ఛేద సమర్థాభగవద్దయావైభవా
సాధారణచ్రమాణభూతా శ్రుతిరష్యస్తీత్యాహ- (శ్రుతిమితసమ్మదీ)
తి = శ్రుతిప్రమితాశ్రితవాత్సల్యాది కల్యాణగుణసమ్మన్నాయాంత్య
యి, ఆశ్రితనిగ్రహకథామప్యజానన్త్యామ్; కథంభవితావిశయః? ఆ
నుకూల్య లేశమాలోక్యాను గ్రహిష్యతివాపాఠికూల్య ప్రాచుర్యం
విచార్యనిగ్రహిష్యవేతి విశయఃకథంభవితా, నకథంచిదపి, లోకదృ
ష్టిరీత్యాశ్రుత్యాచ జనేతేతాదృశసంశయవిరోధిని సశ్చయేజాగ్రతిన
తివిశయోనోదేతుమహాకీర్తిభావః. అత్రచకవేర్దయంగోచర రితిభా
వంప్రతిలోకికప్రభువిషయరతి భావోఽజ్ఞమితిభావాలజ్ఞానః. ||౫౭||

యతఏవమత ఏవకేచిత్కృతినశ్చాతకామేఘమ్ము సేవత్వయ్యే
కాన్త్యంసముచ్చస్తీత్యాహ - (వృషగిరి) తి=హేదయే? వత్సలతయా
స్వత ఏవస్తుతిశ్రవణకుతూహలాద్దత్తావధానాయామపి దయాయాంత
న్నామగ్రహణస్యకర్పూర గుళికావదాహ్లాదకరత్వాత్ప్రీతి పద్యమా
వృత్తిః, జగతికృతినః- [జగత్త్యత్ర'యతశ్చసిద్ధారణ'మినిసిద్ధారణేన
ప్రమీ,] కృతినః - సారాసారవివేచనవతురాగిపురుషాః, (యద్వా)

సువృష్టిముపజీవ్యనివృత్తత్వమ్! బహుజలాశయేషుబహు

మానమపోహ్యదయే నజహతిసత్పథంజగతిచాతకవత్స-

భాగ్యవస్తం, కృతకృత్యావా; వృషగిరికృష్ణమేషుజనితామ్- వృషగిరౌ
యఃకృష్ణమేషుః - కృష్ణవవకృష్ణమేషుః - కాళమేషుః, తజ్జనితామ్,
అనేనచేతనంవిషయాకుర్యన్త్యాందయాయాం భగవతగిప్రుషకార
త్వంస్ఫురతి, అప్రాధాన్యమితియావత్; జనితాహరామ్ - జని- ర్జ
ననమ్, సంసారకి; తేనయస్తాపః - ఆధ్యాత్మికాది, స్తంహరణీతితథో
క్తామ్; సువృష్టిరాతపాది జనితతాహరాహరతి, ఇయంతుతావ
త్రయమితి విశేషోక్తిః, త్వదభిమతమ్ - తవాభిమతి - రభిమానః,
మదీయోఽయమిత్యశ్చకారః; తామేవసువృష్టిమ్-శోభనామమృతసజ్జీ
వనీంవృష్టిమ్, ఉపజీవ్య - స్వీకృత్య, (అన్యత్ర) నిపీయ, నివృత్తత్వ
షస్సన్తకి - “పరమాత్మనియోగక్తో విరక్తోఽపరమాత్మనీ” తినివృత్తై
హకాముష్మికభోగేచ్ఛాస్సన్తః, (అన్యత్ర) నివృత్తపాపాని, అతఏవ
బహుషు - బహువిధేషు, జలాశయేషు - జడమతేషుకిచ్చిజ్ఞేషు బ
హుద్రాదిషు, (అన్యత్ర) జలాశయాః-జలాధారాస్తటాకాదయః, తే
షు; బహుమానమపోహ్య-స్వామిత్యాభిమానంవిహాయ, తుద్రప్రయో
జచాస్తరేభోన్యవృత్తతయాతుద్రదేవతాముఖమనవలోకయన్తత్య
ర్థః; (అన్యత్ర) తటాకాదినలక్ష్మీకృత్య, సత్పథమ్- సతామ్ - దయైకశ
రణానామ్, పథానమ్- ఆచారమాజ్ఞాకైజుర్యాదిలక్షణమ్, త్వయ్యే
కాన్త్యంచ; నజహతి- నపరిత్యజన్తి, “ఆజ్ఞాకైజుర్యవృత్తిష్వచఘ
గురుజన ప్రక్రియానేమివృత్తి” రిత్యుక్తప్రకారేణ నేవన్తత్యర్థః,
సదాచారాణాం కాన్త్యేనానుష్ఠేయత్వజ్ఞాపనాయనజహతీతివ్యతి
రేకనిషేధాకృతః, (అన్యత్ర) సత్పథమ్- నతుత్రపథమాకాశమ్, నజహ
తి-తృణ్యవృత్త్యర్థమాకాశంపరిత్యజ్యాన్యతోనయాన్తీత్యర్థః, చాతకవ-
చ్ఛాతకేనతుల్యమ్, “పుషన్మచ్ఛాతకోయచ్ఛ” దితిపుషన్మస్యతేనోపమ

తినః || ౫౮ || త్వదుదయతూలికాభిరమునావృషశైల
బుష్పాస్థిరచరశిల్పినైవ పరికల్పితచిత్రధియః | యశిపతి

తత్త్వాదితి. అత్ర హోపమాలజాగరః, సచజని తాపహ రామి త్యాధికో
క్తరధికా భేదరూపకేణ శ్లేషమూలా తిశయోక్త్యాదసజ్జగత్తః. || ౫౮ ||

త్వదాశ్రయణమేవహిత మిత్యర్థోనన్వకపోలకల్పితః, కింతుత్వ
దభిమతైః పూర్వపురుషై రేవస్థాపితఇత్యాహ - (త్వదుదయతూలికా
భి) రిత్వాదితా - అమునా - సకలజనదృశ్యమానేన, వృషశైలజుషా -
తదర్థంవృషశైలం సేవమానేన, స్థిరచరశిల్పినైవ - స్థిరచరయోశ్శిల్పినా,
శిల్పిమ్ - విచిత్రనిర్మాణమ్, తద్వతాః శిల్పినేతిచిత్రపరికల్పనచాతుర్య
ప్రకటనమ్, తేనైవ, నతుశిల్ప్యంత రాపేక్షేతిభావః, త్వదుదయతూలి
కాభిః - త్వదుదయై - స్వదుస్సేషై, స్తులికాభిరేత్యుపమితసమా
సః, పరికల్పిత చిత్రధియః - పరికల్పితాచిత్రధి - శ్చిత్రసదృశీధీ, ధ్యే
షాంతే; చిత్రధీరిత్యత్రవిషయమపదలోపసమాసః, చిత్రీసాదృశ్యంచా
శ్చర్యావహత్యేన, (యద్వా) వృషశైలజుషాఅమునైవ స్థిరచరశిల్పి
నేతివ్యస్తరూపకమ్, స్థిరచరచిత్రీశిల్పినా - చిత్రకారేణ, అత్రస్థిర
చరయోశ్చిత్రత్వరూపణ మనుక్తమపిగమ్యమభ్యుపగమ్యతే, శిల్పినేతిశి
ల్పిత్వరూపణాత్; త్వదుదయతూలికాభిః - త్వదుస్సేషై రేవకూ
ర్చికాభిః, పరికల్పితచిత్రధియః - పరికల్పితా, చిత్రా - అద్భుతా,
ధీధ్యేషాంతే; సంసారమణ్డలేతాదృశ్యాధియోసమ్భవి తత్త్వాదద్భుత
త్వమ్, (యద్వా) చితా - మాత్మనామ్, త్రాయకత్వాచ్చిత్రత్వమ్,
అతాద్భుతాలేఖ్యస్యచపికశబ్దోపాదానేనాభేదాద్యవసానంకృతమ్,
అతఏవా లేఖ్యస్య శిల్పితూలికాసాపేక్షత్వాస్థిరచరశిల్పినేతి త్వదుద
యతూలికాభిరతివ తదుభయరూపణంకృతమ్. అత్రచైకదేశవివర్తి
వ్యస్తరూపకోత్థాపితాయా శ్లేషధిత్రికాతిశయోక్తర్వావక లుప్తోప
మానూశ్చసద్దేహసజగరః, ఉభయభావసమ్మవాదితి, తాదృశాయతి

యామనప్రభృతయః ప్రభవన్తిదత్తే జగతిహితంసన్న్వ
యిభరన్యసనాదధికమ్ || ౫౯ || మృదుహృదయేదయే.

పతియామనప్రభృతయః- ప్రభృతిశ్చేదననాథాదయోవివక్షితాః; త్వ
యి - సామర్థ్యసారస్వజ్ఞసహజసాహృద్దిగుణవత్త్వాం భవత్కామ,
భరన్యసనాత్ - భరసమర్పణాత్, అధిక-ముత్కృష్టమ్, నకి- అస్తా
శమ్, హిత-మిష్టానిష్టప్రాప్తిపరిహారసాధనమ్, జగతిహేతి- సర్వలో
కపరిమార్గణేపినా స్తీతి, ప్రథయన్తి- ప్రకాశయన్తి, (అథవా) నకి-
అకిచ్చినానామనన్యగతీనామస్తాకమ్, త్వయిభరన్యసనాదధికంహితమ్,
జగతి - అస్మిన్లోకే, నప్రథయన్తి, యద్యస్తిప్రథయేయకి, అస్మిన్
జగతహితమ ప్రకాశనాయహితేషాం మహాపురుషాణామవతార
ఇతిభావః; అతస్సిద్ధంత్యమేవనశ్శరణమితీతాత్పర్యమ్, ప్రథయన్తి
త్యత్రస్త్వీయప్రబద్ధైరితి వివక్షితమ్, అతోవర్తమానసిద్ధేశోపపత్తిః. ఆ
స్మిన్ప్రద్యేభావాలజ్ఞానశ్చ, కవేర్తయాగోచరరతిభావం ప్రతియతి
పతి ప్రభృతివిషయరతిభావస్యాజ్ఞత్వప్రతీలేకః; అపిచహితప్రకాశన
సామర్థ్యస్యసమర్థసియస్య పరికల్పితచిత్రధి యఇతివిశేషణేన సమర్థ
నాతాగ్రవ్యతిక్లమ్, అనేనచభావాలజ్ఞానశ్చ సా పాణితత్వాత్ 9
యోరజ్ఞాన్గోభావసజ్జరః. || ౫౯ ||

ఏవమాచార్యరుచిపరిగృహీతోపాయభూతాయాంకృపణజనక
ల్పలతికాయాం త్వయిన్యస్తభరంమాం సంసారోన్ములనేనోజ్జీవయే
తిస్వాభీష్టం ప్రార్థయతే. (మృదుహృదయే) ఇతి - ఏభిస్సమ్పాదనప
దైస్తాముష్ణోక్యవృత్త ఏవప్రీతామపిఘాయః ప్రీతియతి, అత్రస్వల్ప
స్యాపిపరుగుభిస్సాసహిష్టుత్వం మృదుత్వమ్, మృదుహృదయం య
స్యాస్సాతిథోక్తాః; చేతనసమాధినాయం వ్యపదేశః, మృదితకామ
కాతే - మృదితః - నిరస్తః, కామః - విహికాముష్మికభోగేచ్ఛా,
మైస్తేభ్యోసాతే, యద్యపిసర్వేభ్యోహితత్వం దయాయావిద్యతేవ,

మృతితామహితేమహితే ధృతవిబుధేబుధే మవితతాత్మ
ధురేమధురే । వృషగిరిసార్వభౌమదయితే మయితేమహ

తథాపిమృదిత కాషేభ్యోవిశిష్యహితత్వం దర్శయితుంపుథకగ్రాతో
క్తిః, “స్వజనస్యచరక్షితే” తివల్; మహితే - సర్వసాధారణత్వే
నాధిక్యతాధికారో పాయాస్తరేభ్యోఽభ్యుహితే, ధృతవిబుధే
విశేషేణబుధావిబుధాః, అత్యంతపరతంత్రాత్మ స్వరూపజ్ఞాః, అత
ఏవోపాయాస్తరే మృసధికుర్వంత, స్తేనృతాః - పరగతస్వీకారేణ
సజ్జీవితాయయాసాః, బుధేషు - విద్యుత్సుదేశికరూపేషు, వితతా,
ఆత్మనః - స్వస్యాః, ధూ - ర్భూ, యయాస్తాతథోక్తాః
త్వతోఽపృథికమేవ తైరాత్మోజ్జీవనం కారయంతి వితతశబ్దస్యభా
వః, అతఏవ, మధురే - ఏవంసద్వారకమద్వారకంచ నిహే
తుకమేవ నిఖిలోజ్జీవనాత్స్వప్రసజ్గవీవాహ్లాదకారిణీత్యర్థః, (య
ద్వా) అశ్రయణదశాయామపి గోక్షీరవత్స్వాదుభూతే ఫలదశా
యాం మాధుర్యంకిములేతిభావః, వృషగిరిసార్వభౌమస్యదయితే -
గుణాస్తరేభ్యోఽభ్యుభవతే, సార్వభౌమస్యప్రధానమహిషీత్య పివ్య
జ్వతే, అతఏవ, భవుకనిధే - భాగ్యనిధే, ఇదంచచేతన సమాధినా,
వస్తుతస్తుకృపాయా స్త్రీవేఙ్కటే శాధాయకత్వేన తదీయభాగ్య
రాశిత్యేనవ్యపదేశోభవుకనిధఇతి, తే - ఏవంప్రభావాయాస్తవ, భ
వమూలహరామ్ - భవస్యమూలాని- హేతుధూతానిపాపాని, హ
రతితితథోక్తామ్; [హరతేరనుద్యమనే జిత్యచ్ఛత్యయః] మృత్యాది
మూలహరణౌకిక ప్రవాహాదాధిక్యోక్తిరియమ్, మహతీ - మత్పా
పహరణయోగ్యామ్, లహరీమ్ - అనర్గళత్వేనశీతలత్వాదినాచ మ
హాప్రవాహసామ్యుద్దయాకృత విషయాకారోలహరీత్వేనా ధ్యవసి
తః, తచ్చాధ్యవసానంనిగరణపూర్వకమితిరూపకాతిశయోక్తిః, మయి
త్వయిన్యస్తభరే, నిధేహి - యథాసంసారవిషమృతస్య పాపరూప

తీం భవుకనిధేనధేహిభవమూలహారంలహరీమ్ || ౬౦||

అకూపారైఁకోదక సమయవైతణ్ణికజవైరనిర్వాప్యం

మూగోచ్చేవన్యస్య త్తథాదృఢంప్రేరయ. అత్రచవిశేషణసామ్యనిబ
న్ధనాదయాం శ్రీవేజు-టేశదివ్యమహిషీ వ్యవహారసమారోఽరూ
పాసమాలోక్తిః, అస్యాశ్చరూపకాంతియోక్త్యాసంసృష్టిః || ౬౦ ||

ఏవం“భవమూలహారం లహరీ”మితిసంసారమూలసూతావి
ద్యాకర్తవాసనాం నివర్తయేతిప్రార్థితమ్, నన్వనాదికాలానువృత్తం
మహాతీంప్రళయసమయేష్యనాశ్యాంత్యవీయా మవిద్యాంకథంత్యయి
తుంశక్నుయామితిశబ్దాయామాహ- (అకూపారై)రితి-(ఏకోదకే)
తి- ఏకోదకస్య- ఏకీభూతస్యజలస్య, ప్రళయేహిసప్తసముద్రజలనా
మన్యోస్యంమిశ్రీభావక, తస్యసమయఇతివా, ఏక-మేకీభూత,ముదకం
యస్తిస్తితిసమయవిశేషణమ్, తాదృశస్సయగప్రళయకాలః, తత్ర
వైతణ్ణికః- కిచ్చిదప్యవస్థాపయక్ ప్రవర్తమానః, నాస్యవైతణ్ణికస్య
స్థాప్యపక్షోఽస్తీతివైతణ్ణికత్వవ్యపదేశః, తాదృశోజవోయేషాంతై, ర
కూపారైః-సప్తభిస్సముదైః, అనిర్వాప్యమ్ - నిర్వాపయితుమశ
క్యామ్, బడబానలస్య జలేన్ధనత్వాత్ప్రేక్ష్యతతై రేధనీయామితిభావః,
బడబాముఖానలస్యాగ్నిత్వేనాకూపారాణాం జలత్వేనచ నిర్వాప్య
నిర్వాపకభావః ప్రసక్తః పృతిషిన్యతే, వైతణ్ణికజవత్వా దేవావి
నాశకమపిప్రసక్తమితిధ్యేయమ్, తాదృశీమవిద్యాఖ్యబడబామ్ - అవి
ద్యేత్యాఖ్యానుస్యాస్తామ్; అవిద్యా - అజ్ఞానమ్, కర్తరూపాఽవి
ద్యావా; బడబామ్ - బడబాగ్నిమ్, అజ్ఞానస్యస్వాశ్రయధూతస్వరూ
పనాశకత్వేన బడబానలసామ్యమ్, బడబానలోహిసలిలేన్ధనత్వాజ్జల
స్వరూపం నాశయతి, ఊపమీ - ఊగమాత్రేణ, తుపయితుమ్, నా
శయితుమ్, ప్రభవసి - సమర్థాఽసి, బడబాగ్నిరపిహిప్రళయసాగ
రైరనిర్వాప్యః, పుష్కలాలవర్తకాదిమేఘ వర్షాబిన్దుభిశ్చావృతీతిభా

క్షీపరక్షపయితుమవిద్యాఖ్యబడబామ్ । కృపేత్వంతత్తా
దృక్పృథిమవృషపృథ్వీధరపతిస్వరూపదైవగుణ్యంద్విగుణ
నిజబిందుఃప్రభవసి॥౬౦॥

వశ, ఏవంసామర్థేనత్యపికిమర్థం విలంబనఇత్యాశయః, కీదృశీప్రభవసి
తత్రాహ-(తత్తాద్యు) తి = తత్తాద్యక్ - అవాఙ్మననగోచరః, పృథి
మా- పృథుత్వంయస్యతదితి స్వరూపవిశేషణమ్, తాదృశంవృషపృథ్వీ
ధరపతేర్యద్వివ్యాత్స్వరూపమ్, తస్య, దైవగుణ్యమ్ - ద్విగుణత్వమ్,
తస్యద్విగుణ స్తదపేక్షయాద్వైగుణాయస్యసతతోక్తః, (యద్వా)
[దైవగుణ్యేతిస్వాధ్యక్షే] తథాచస్వరూపదైవగుణ్యస్య-స్వరూప
ద్విగుణస్య, ద్విగుణఇత్యర్థః, ఉభయథాపి స్వరూపవత్తుర్గుణఇత్యర్థః,
పర్యవస్యతి త్సార్వస్థిసూత్రేదైవగుణ్యస్య ద్వావిత్వస్వయః, ఉత్తర
త్రతుదైవగుణ్యస్యద్విగుణఇత్యస్వయః, తాదృశోనిజబిందుః - నిజైకదే
శోయస్యాస్మాన్; భగవత్స్వరూపాచ్చతుర్గుణనిజైకదేశఇత్యర్థః, ఇదం
చాపరిచ్ఛిన్న భగవత్స్వరూపాదపిదయాయా ఆధిక్యవర్ణనం భగవ
త్స్వరూపం దయానతివృత్తితతాత్పర్యగర్భమ్. ఆత్రచాయమలక్ష్టా
రోద్ధారప్రకారః, తుపయితుమవిద్యాఖ్య బడబామిత్యత్రబడబానల
రూపస్య విషయినోదయాకర్తృకత్వపణ కర్తృత్వమవిద్యారూపవిష
యాత్మ వైవఘటతఇతిపరిణామాలంకారః, “పరిణామగ్నియార్థ
శ్చే ద్విషయావిషయాత్మనా । ప్రసన్నేనదృగజ్జేన పీతతేమదిరేతతే,
తిలక్షణాత్; (యద్వా) అవిద్యాయాం బడబాత్వరూపణాను గు
ణ్యేనదయాయామఘాఘత్వరూపణంవివక్షితమ్, అతఏవద్విగుణ నిజవి
ద్దు రిత్యుక్తమ్, ఏవంసత్యేకదేశవివర్తిరూపకమ్, తథాచోభయథాఽ
పిసభావాత్సద్వేహసంఘరః, ఉత్తరాథేచ తిప్పథులభగవత్స్వరూప
రూపాధారాద్దయా రూపస్యాధే యస్యాధిక్యవర్ణనాదధికాలంకా
రః, “అధికంపృథుశాధారాదాధేయాధిక్యవర్ణనమ్, ఇతి. ॥౬౦॥

వివిత్సావేతాళీ విగమపరిశుద్ధేషి హృదయేపటుప్రత్యా

అథాతపవసారాసారవివేచన చతురాశికేవన మహాస్తరిత్య
 క్తసాధనాస్తరా స్త్వామేవసంసార హేతుభూతసకలదురితహరణ
 సమర్థాం ప్రతిపద్యనిర్బాణము తరకాలం నయ స్తీత్యాహ- (వివిత్సా
 వేతాళీ) త్యాదినా-వివిత్సా-ద్రవిడాదిలాభేచ్ఛా, సైవవేతాళీ-పురుష
 మిత స్తతోభామయతీతవేతాళీత్యుచ్యతే, తస్యావిగమేచా-పగమేన,
 పరిశుద్ధే-నిర్మలేఽపి, అర్థకాచూదిభిరనుపహతేనత్యపీతియావత్; హృద
 యే, ఏవమధికారిద్వయసాధారణాకారయోఽఉక్తిః, అథోపాసకాసా
 ధారణాకారరాహిత్యముచ్యతే, (పటుప్రత్యాహారే) తి-పటుత్వమ్ -
 దుర్జయత్వమ్, వశీకర్తుం శక్యత్వమ్; (యద్వా) ప్రత్యాహారాదేకప
 టుత్వంయోగశాస్త్రోక్తాశేష ప్రకారవిశేషవిశిష్టత్వమ్, ప్రత్యా
 హారస్యవిషయేభ్య ఇన్ద్రియ నివర్తనరూపస్యాతి దుష్కరత్వాత్ ॥
 త్యాహారప్రభృతీత్యుక్తమ్, ప్రత్యాహారప్రభృతీవత దనుష్ఠాతుర
 త్యస్త క్లేశావహత్వాత్పుటపాక, స్తస్మాత్ప్రచకితాః - అత్యస్తభీ
 తాః, త్వమ్, నమస్తః- ప్రపద్యమానాః, (యద్వా) విశిష్టేత్యాది
 నా ఉపాసనసామగ్రిపోషకల్యముక్తమ్, ఏవం సత్యామపిసామ
 గ్రాంత్యైర్వారతవ్యోద్రితే తివ్యావర్తకాకారోక్తి ఫలితముపాయా
 స్తరస్య భగవత్పారతన్యోద్రితతత్వమనుసంధాయతతో భీతాఇత్యా
 హ- (పటుప్రత్యాహారే) త్యాదినా= పటు-ర్భాగవతపారతన్యో
 ప్రతిఫలః, ప్రత్యాహారప్రభృతీవపుటపాకః, పారతన్యోద్రిక
 థత్వానత్యంతా సహ్యతాదృశపుటపాకాత్ప్రచకితాః - తతోభీతాః
 పలాయితాఇత్యర్థః, పుటపాకత్వరూపణేన యథాపుటపాక అస్త
 ర్దుభిజ్ఞానజ్యేషాన బహిరప్రకాశజ్ఞానః అధికతరదాహుకో భయాతి
 శయ హేతుశ్చభవతి తద్వదుపాయా స్తరమపిభగవత్పారతన్యోద్రికా
 చిత్త్యసూక్ష్మదృష్టిగ్రాహ్యజ్యేషాన గూఢస్వరూపవిరోధకం "స్వరూ

హరిప్రభృతిపుటపాకప్రచకితాః । నమస్తస్త్వాం నారా
యణశిఖరికూటస్థకరుణే నిరుద్ధత్వద్ద్రోహః సృపతిసుతనీతిం

పనాశక త్వేనవర్తతేమేమహద్భయ” మిత్త్యుక్తప్రకారేణమహాభయ
జనకశ్చ భవతీతిస్ఫురతి, ఏవంపరిత్యక్తోపాయః పారతన్యోగ్రిభితంశీ
ఘృఫలప్రదమధికఫలంసుకరంచోపాయంపరిగృహ్యసుఖమేధస్తఇత్యా
హ- (నమస్తస్త్వా)మిత్యాదిప్రపద్యమానా ఇత్యుక్తః ప్రపత్యేత్ హః
విశ్వాసగర్భత్వేనదుపరతత్వశంకాస్యాదితినమస్తఇత్యుక్తమ్, అత్యశి
రోనమనంమనసిపవీర్వభావోవాచిక రక్షాపేక్షేత్వేతేష్వన్యతమంర
క్షణమేతత్వేనాపేక్షితమితిభావః, తతఏవనిరుద్ధత్వద్ద్రోహః- నిరు
ద్ధ- స్త్వయైవప్రతిషిద్ధః, త్వద్ద్రోహః- “శ్రుతిస్త్యుక్తమైవాజ్ఞాయ
స్తాముల్లుప్యవర్తతే । ఆజ్ఞాచ్ఛేదీమమద్రోహీమద్భక్తోఽన బైష్ణవ”
ఇత్యుక్తభగవదాజ్ఞాతిలక్ష్మనరూపో, యేషాంతేతథోక్తాః; భగవదా
జ్ఞామనువర్తమానాఇత్యర్థః, (యద్వా) నిరుద్ధశబ్దోఽత్యప్రేరప్తాశ్చిప్త
వాచీ - ప్రేరప్తాశ్చిప్త పూర్వోత్తరాఘాత్యర్థః; (అథవా) త్వద్ద్రో
హేనానామత్వామనాదృశ్య ప్రాపకాంతరపరిగ్రహః, సరుద్ధోయైస్తే
తథోక్తాః; ప్రారబ్ధవిషయేఽపిలేషామల్పఏవదణ్డకత్యాహ- (సృపతి)
తి = యథారాజపుత్రాణాం మపరాధభూయస్తేవ్యల్ప ఏవదణ్డస్త
ప్రేషామపీత్యర్థః, ఆశ్రితేషురాజపుత్రేనయస్య ప్రాయికత్వనిషేధా
యనజహతీవృతిరేకనిషేధఃకృతః, అయముపాయాంతరేభ్యోఽతిశ
యః, నారాయణశిఖరీతి - నారాయణశిఖరీ - వృషగిరిః, తతూట
టమ్- శృక్లమ్, తత్రోపిష్ఠతీతికూటస్థః, (యద్వా) కూటవత్ప్రతిష్ఠితీ
కూటస్థః, వృషశిఖరిణివర్తమానః కూటస్థోవృషశిఖరికూటస్థః, స్వ
యమవికృతస్సన్నద్వేషాంవికారయితా - కారణభూతఇతియావత్;
(అథవా) కూటస్థో-నిర్వాహకఃవృషగిరిపతిరిత్యర్థః॥* ॥౬౧॥

త్వదాశ్రితానామాశ్రయణోత్తరకాలం ప్రాతికూల్గవర్తనాదిక

నజహతి || ౬౧ || అనన్యార్థీనస్సన్భవతి పరతన్త్ర్యకప్ర
ణమతాదయే సర్వద్రష్టాగణయతి నతేషామపకృతిమ్ |

మపిత్వయ్యాయ త్తమితీహూర్వముక్త్యా, ఇదానీం పాశ్చిమాత్యుల్యపస
క్తావపిదణ్డయితా శ్రీనివాస స్త్వయైవా శ్రితపరతన్త్ర్యకృతః, తద
మరాధేష్వజ్ఞశ్చ, తథాసత్యపరాధజ్ఞానాభావాత్సత్త్వ తన్త్ర్యభా
వాచ్ఛకథం దణ్డధరోభవేడిత్యభి ప్రాయేణాహ - (అనన్యార్థీనస్స)
న్నిత్యాదినా= వృషత్కృధరపతిః - “పతింవిశ్వస్యే” త్యాదిశ్రుతిప్రసిద్ధ
స్సర్వస్వామీ, వృషత్కృధరపతిత్వమపిత్వత్పారార్థ్యకృతమితిభావః,
అనన్యార్థీనస్సృ - “సతస్యేకేశశ్చనే” త్యాదిభిరనన్యార్థీనత్వసిద్ధిః,
నహిస్వాభావికమనన్యార్థీనత్వ మైచ్చిక పారతన్త్ర్యదపేతీతిభావః,
ప్రణమతామ్ - ‘నమస్తస్మా’ మిత్యుక్తప్రకారేణ ప్రణామవిశేష
వతామ్, పరతన్త్ర్యభవతి-పరతన్త్ర్యస్సృభవతి, ఆశ్రితపారతన్త్ర్య
నన్తరమాత్మానం లబ్ధసత్తాకంమన్యత ఇత్యాశయః, “అస్తీబ్రహ్మేతి
చేద్యేదసన్తమేనంతతోవిదురితీ” శ్వరపారతన్త్ర్యజ్ఞానా నన్తర
మాశ్రితస్య సత్తాలాభవదీశ్వరస్యా ప్యాశ్రితపారతన్త్ర్యనన్తరం
స్వస్యసత్తాలాభఇశ్యభిమాన ఇతిభావః, ఇదంచత్వత్పారతన్త్ర్యవి
జృమ్భితమితిభావః, సర్వద్రష్టా - సర్వజ్ఞస్సస్తేవ, నహివాత్సల్య
ప్రయుక్తాశ్రితాపరాధాగణనయా “స్వాభావికజ్ఞానబలక్రియా” చేత్య
క్తసార్వజ్ఞస్యహనిః; తేషామ్ - ప్రణమతామ్, అపకృతిమ్-తత్కృ
తాపకారమ్, నగణయతి - నవిచారయతి, అత్ర “సన్తరత్యపకా
రాణాం శతమప్యాత్తవత్తయే”తి శ్రీమద్రామాయణవాక్యంకవిహృ
దయగతమ్, అపరాధసహస్రేష్వేకమపి నగణయతిత్యభిప్రాయేక్షే
కవచనతోవృత్తిః, అపకృతిమితి సామాన్యనిర్దేశోభాగవతాప చారాది
సర్వాపకారాసక్లగ్రహణమ్, నగణయతిత్యనేన తాన్త్ర్యగ్రహణవిచా
రోనా స్తీత్యుక్తంభవతి, ఏతదపిత్వత్పారతన్త్ర్యవిలసిత మేవేతిభా

మతి స్త్వత్పరాధ్యం ప్రథయతివృషత్కృతం పరివ్యవ
స్థాంజైయాత్యాదితి విఘటయన్తివిహరసి || ౧౬౭ ||

అపాంపత్యం శ్చత్రానసహనమునే ర్ధర్మనిగళింకృపే

వః, ఏవంత్యత్పారతన్యమ్, ప్రథయతి - త్వత్పరాధ్యస్వత్వదీయ
పర్యస్తీకరణేనత్వదా శ్రితాపరాధాదర్శిత్వేనచ సర్వేభ్యఃప్రకాశయ
తీత్యర్థః, ఇతి - అనేనప్రకారేణ, వ్యవస్థామ్ - పారతన్యైభావ
వ్యవస్థామజ్ఞత్వా భావవ్యవస్థాంచ, వ్యవస్థా - నియమః, జైయా
త్యాల్ - ధార్మాట్యల్, పతివల్లభ్యానీతియావత్; విఘటయన్తి-త్వ
దీయ పర్యస్తపరతన్త్రీకృతవల్లభత్వాదాశ్రితాపరాధ విషయేపత్య
రజ్ఞత్వాపాదనాచ్చ నిరాకుర్వతీ, విహరసి - వీలారసమనుభవసి, ఆ
శ్రితవ్యామోహేన నిరబు-శస్వతన్త్రీకృతస్వత్స్వర్వజ్ఞస్య భగవ
తస్స్వభావం బలాదన్యధాకరోషి, సైవకాచిల్లీలాభవతి, కింనామే
భత్కాల్లభ్యం భవత్యాఇతిభావః. అత్రచక్రేనివాగదయయాం స్యా
ధీరభర్తృకాఖ్యనాయకా వ్యవహారసమారోప రూపాగమాసోక్తి
రలజ్జూర స్సచవిశేషణసామ్యబద్ధనః. || ౧౬౮ ||

భగవత స్త్వయైవాశ్రితపరతన్త్రీకృతత్వాద్దూరీకృతతదపరాధ
చిత్తత్యాచ్చదజ్ఞనం నసమ్భవతీత్యుక్తంపాశ్చ, ఇదాసంక్ష్వచితత్వ
చిత్సమ్భవదపిశిక్షణ మనాశ్రితేష్వపిరక్షణ పర్యవసాయిత్వచ్యుతే-
(అపాంపత్య) రిత్యాది- వృషగిరివతి, స్తత్రహేతుద్దేవః - వీలాపర
వశత్వాద్వృషగిరా వవతీర్థ ఇతిభావః, త్వద్విహృతిభిః - అపరాధగ
ణమవిగణయ్య నిహేతుకవిషయికార కరణశేఖరదాన శాస్త్ర
ప్రదానాదిభిరసంక్షేయైరవాజ్ఞనస గోచరైశ్చతవవిహరైః, ఆశ్రి
తపారతన్త్రీయం స్వాతన్త్రీయసహమిత్యుక్తమనన్యాధీనస్సన్నితి, ద
యాపారతన్త్రీయంతు తదగ్ధమపినసహత ఇత్యచ్యుతేవీనస్వాత
న్త్రీభిఃతథాభూత్కృత్, అపాంపత్య-సముదగ్రాజనం. శామక

కాకస్యైకంహితమితహితస్యైకంహితమ్ । వికసస్యా

హితస్య - “ సాగరంశోషయిష్యామి ” త్యాది ప్రకారేణ తన్నిగ్రహప్రవృత్తిపితస్యపురస్థితిమాత్రేణ ప్రశాంతకోపస్తమద్విశ్యప్రయుక్తేన బ్రహ్మస్త్రిణోత్తర సాగరాన్తరపరివృత్తిస్తస్యత్ర త్రాక సజ్జహరేత్యర్థః, అసహనమునేక - జామదగ్న్యస్య, అసహనమునేరిత్యనేన నిర్విబంధనభగవద్వైభవాసహిష్టుత్వ రూపాపరాధస్సూచితః, ఏవమపరాధిత్యేన గతిప్రతిరోధస్యైవప్రాప్తత్వేపిదయాపారవశ్యేన జామదగ్న్యసుమత్యనురోధేనైవ స్వర్గాదిసాధనవిమోచనంకృతమ్, తదేవాచా - ధర్మనిగళమితి = భగవత్పద గమనప్రతిబంధకత్వాధర్మస్య నిగళత్వమ్, అత్రధర్మశబ్దస్స స్వర్గాది సాధనపరః, తమేవనిగళంహితమితహితస్య - హితమిత్యభిసంధాయహితస్యైకంహితమ్ = ఏకంహితం హితమితహితత్వాద్ధితస్యైకంహితమ్, హితంహితమిత్యపేక్షాయాం సన్నిహితత్వా వ్యోగ్యత్వాచ్చహితంసనమితి సిద్ధ్యంతి, (యద్వా) ఇతిహేతౌ, హితంసనస్యహితత్వాదిత్యర్థః, హితంసనస్యేతిలభ్యతే, కాకస్యైకంహితమ్ = ఏకంహితం హితమితహితత్వాద్ధితస్యైకంహితమ్, హితంసనస్యేతి సామర్థ్యాత్సన్నిహితత్వాచ్చలభ్యతే, (అయంభావః) “వధాహామపికాకుత్స్థనికృపయా పర్యపాలయత్” ఇత్యుక్తప్రకారేణాస్తః పురద్రోహిణోవాసవసూనోః కాకస్యప్రాణహరణే ప్రాప్తేపిదయా కీఠరేణరఘుపరి బృహదూపితావృషాద్రిపతినాతన్నకృతమ్, సర్వధా దణ్డనాభావేచద్రోష్ఠః కాకస్యనరకపాతనమేవస్యాత్; నేత్రద్వయవీడనేకృతే తస్యదేహయాత్రాఘర్షణాస్యాత్తదుభయ పరిహారాయఏకమేవనయన్, వీడితంహితబుద్ధ్యా, ఏవంచవాసవసూనుర్వాయనకి “రాజభిర్ధృతదణ్డాన్తు” ఇత్యుక్తప్రకారేణాపాప విమోచనేవప్రాణప్రదానేనచ పాలితోవృషాద్రి పతినాకృపాప్రిణనకృతే, ఏవ ఇత్యుక్తప్రకారేణ, జనితసుగతిమ్ - ఉత్పాదితశోభనఫలమ్, గవ్య

తన్మోక్త్య వృషగిరిపతిస్తవద్విహృతిభి ర్దిశత్యేవం దేవో
జనితసుగతిం దణ్డనగతిమ్ || ౬౩ || నిషాదానాం నేతా

తత్తత్తిగతిః - ఫలమ్, సాగరస్య తావచ్ఛత్రుహననరూపమభిష్టఫలంజని
తమ్, జామదగ్న్యస్యాప్యైహికా ముష్టికభోగవిరక్తస్య తత్సాధ
నఘాత ధగ్గనిగళవిమోచనేన తదిష్టఫలముత్పాదితమ్, మహాపరా
ధగికాకోపియతి-ఇద్దణ్డనేననరకపాతాత్పాతా పహరభయాచ్చ
రక్షితఇతి మహాఫలప్రాప్తిః, దణ్డనగతిమ్ - సముద్రరాజేకాకేచబ్ర
హ్మస్తుప్రయోగాద్దణ్డనమారభమ్, జామదగ్న్యోద్దేశేన తదానీతే
వైష్ణవేధనుషి శరసన్ధానాత్తన్నిగ్రహగి పుస్తతః, దిశతి - దదాతి, ది
శతిత్యనేనదణ్డనగతేః పురుషార్థపర్యవసాయిత్వేన పురుషార్థత్వంసూ
చ్యతే, సముద్రరాజాదాపివాన్స్కృతాపి తతోతత్రజనితసుగతిం దణ్డన
గతిండిశతితి వ ర్తమాననిర్దేశస్యభావః. అత్రదణ్డనగతిరూపస్యదోష
స్యాభ్యర్థ నీయత్వంగమ్యతే, కుతః స్తత్రైవజనిత సుగతిత్వరూపగు
ణోక్తేః స్తతోఽనుజ్ఞాబిజ్ఞానరః, “దోషస్యాభ్యర్థనానుజ్ఞాతత్రై
వగుణదర్శనాత్ । విపదస్సన్తునశ్వశ్వద్వాసునశీర్త్యతేహరి” రితి
లక్షణాల్; యథావా “శాసోప్యదృష్టతనయాననపద్మకోభ” ఇత్యా
ది, అత్రశాపరూపస్య దోషస్యాభ్యర్థనాగమ్యా, సానుగ్రహతోవ్
క్తేః; “విపదస్సన్తునశ్వశ్వది” త్యత్రవాచ్యేతిభేదః. || ౬౩ ||

మహాపరాధకృతకోపకార్యం శిక్షణంరక్షణంపర్యవసాయికృతం
త్వయావశీకృతవల్లభయేత్యుక్త్యాత్వత్ప్రతికూలగుణకార్యంవిఘటయ
సీత్యుక్తంభవతి, తత్ప్రసజ్గాత్వదనుకూల శీలగుణకార్యం మహ
తోమదైస్సహ నీరధైగ్రణసంశ్లేషరూపంమహతోమద్దానాంచ సమీ
కరణేన ఘటయసీత్యభిసన్ధాయాహ - (నిషాదానా) మిత్యాదినా-
నిషాదా - శృబరా, స్తేషాంనేతా. - అకృత్యేమ పువర్తయతా, గు
హిత్యర్థః అత్రనేతృశబ్దేన పువర్తకవాచినాం సర్వేషామనిషాదా

కపికులపతికికాపి శబరీకుచేలగకుబ్జాసాప్రజయువతయో
మాల్యక్పదితి । అమీషాంనిష్పత్వం వృషగిరిపతేరున్నత

నామేతత్ప్రవర్త్యతయాలైస్సర్వైక్రియమాణస్యదుఃితస్యఏతదధీన
తయాః స్యాతితోదీయస్త్వంసూచితమ్, కపికులస్యపతి - స్సుగ్రీవః,
పతిశబ్దేనకపిత్వప్రయుక్తచాపల్యాదిదోషాణాం ప్రత్యేకమాధిక్యం
వ్యజ్ఞేతమ్, కాపిశబరీ - గుహస్యనిషాదత్వేషిపురుషత్వాద్రాజభావా
చ్చతత్ప్రయుక్తగుణలేశస్సమన్వితః, శబర్యాస్తుతదుభయాభావాద్దో
షమాతృబాహుశ్యమ్, కాపీత్యనేన తత్రాప్యతిక్షుప్రదేహిస్ఫురితమ్, (కు
చేల) ఇతి - కుచేలశబ్దేనవాస సోమాలిన్యేనకన్ధాత్మకత్వాత్పూర్తిగ
న్ధవిశేషాచ్చ సమీపగమనమప్యశక్యమితిసూచితమ్, కుబ్జాసా -
సా - విరోధినశ్చేటి, తత్రాపి కుబ్జాత్వేనజుగుప్సితతరా, (ప్రజ
యువతయ) ఇతి - ప్రజశబ్దేనతాసాం జాత్యాదిహీనత్వం గమ్య
తే, మాల్యక్పదితి నీచవృత్తిత్వమ్, ఇతిశబ్దః ప్రకారవచనః, ఏవం
ప్రకారనర మాంసాద్యాహారగృధ్రరాజాది పరిగ్రహార్థః, అమీ
షామ్ - పూమాన్ప్రియేత్యేకశేషః, నిష్పత్వమ్ - సర్వతోనికృష్టత్వ
మ్, నీచైస్త్వంచ, వృషగిరిపతే - శ్శ్రీనివాసస్య, వృషాఖ్యగిరిశ్రేష్ఠ
స్యేత్యపిధ్వనిః, ఉన్నతిమ్ - సర్వస్మాత్పరత్వమ్, ఉచ్చైస్త్వంచ, ప్ర
భూతై - రతికూలైః, సోతోభిః - సహస్రముఖం ప్రవృత్తైశ్చవా
హేః, ప్రసభమ్ - బలాత్కృత్య, అత్యున్నతాతినీచయోస్సమీకరణం
బలాత్కారం విరానఘటతఇతిభావః, సమయసి - నీరధేణ సంశ్లేష
హేతుభూతామ్ “సమమాత్మసమస్సభే” త్యాదిక్రమేణసామ్యబుద్ధిం
భగవతోజనయస్తీత్యర్థః. అత్యవిశేషణసామ్యాన్యహా హృదస్తైకతా
ది నిమోన్నత స్థలసమీకరణరూపస్య నదీవృత్తాంతస్యా ప్రకృతస్య
పరిసూచితైస్సమాసోక్తిః, విశేషణసామ్యంచసోతోభితి నిగీర్యాధ్య
వసానకృతమితి తదుత్తాపితేయం సమాసోక్తిః, నిగీర్యాధ్యవసానం

మపిప్రధూతైస్సోతోభిఃప్రసభమనుకంపేనమయసి॥౬౮॥

త్వయాదృప్తస్తుప్తింభజతి పరమేష్ఠీనిజపదేవహృముర్తి

రమోవిహరతి మృదానీపరిబృథః । బిభర్తిస్వారాజ్యం

సూమవిషయనిగరణపూర్వకం విషయస్యవిషయిత్యేనాధ్యవసానమ్
ప్రకృతేచకృపాకృతతత్త్వద్విషయాకారరూప విషయస్యసోతో
రూపవిషయిత్యే నాధ్యవసానాత్తయోగి ప్రస్తుతాప్రస్తుత విశేషణ
యోరైక్యమాయాతమితి. “సమాసోక్తిగిపరిస్ఫూర్తిః ప్రస్తుతేప్ర
స్తుతస్యచేత్” అయమైద్రీముఖంపశ్యర క్తస్సుమృదీచన్ద్రమా, ఇతి॥౬౮॥

శీలగుణకార్యం నీరధేగ్రీణసంశ్లేషం మహాతాంమన్ద సమీకరణేన
సుఘటితం కరోషీత్యుక్తమ్, తత్ప్రసక్తాద్భగవదాచార్యకార్యం
చతుర్ముఖాదేపరమేష్ఠ్యాద్యైవ్యర్థముత్తరోత్తరాభి వర్ధనేనపరిపా
లయసీత్యాహ- (త్వయాదృప్త) ఇత్యాదినా- పరమేష్ఠీ - భగవత్ప్ర
సాదలబ్ధపారమేష్ఠ్యచతుర్ముఖి, త్వయాదృప్తః - విషయాకృతస్సృక్,
నిజపదేతుష్టిమ్ - నిజపద విషయమానందమ్, భజతి - నిరన్తరమనుభ
వతి, పారమేష్ఠ్యప్రదానమాత్రజూదార్యకృతమ్, తత్పరిపాలనంత
దయాయా మాయా త్తమితివర్తమాన నిర్దేశస్యభావః, మృదానీపరిబృ
థో - రుద్రః - త్వయాదృప్తస్సృక్, అష్టేముర్తిః - పంచమహాభూ
తచన్ద్రాసూర్యయజమానాత్మకశరీరభేదాత్, వహన్విహరతి - మృ
దాన్యాసహేతిద్రష్టవ్యమ్, మృదానీపరిబృథఇత్యుక్తేః; విహరతీతివ
ర్తమాననిర్దేశేన విహరన్యచిరస్థాయిత్వంద్యోత్యతే, ఇదమేవహిత
వైశ్యవ్యమ్, అష్టముర్తిధారణం మృదాన్యా సహావిహరణంచ త
స్యభగవదాచార్యగుణకృతస్యచిరస్థాయిత్వంద్యోత్యతామహిమ్న
తిభావః, వృషేతి - వృషశిఖరిణశృంగారస్య - అలజ్జాగర ధూత
స్య, కరుణే- అభరణస్యాభరణభూతే, శునాసీరః- ఇన్ద్రః, త్వయా
దృప్తస్సృక్, దేవాసురసమరస్య, నాసీరే - శిరసి, సుభటః - సుయో

వృషశిఖరి శృంగారకరుణేశునాసీనో దేవాసురసమరనా

సీరసుభటః || ౬౬ || దయేదుగ్ధోదన్వద్యతీయుతసుధా

ధాగ్రయాయా, ప్రహరతేత్యర్థః, తథాభూతస్సక్, స్వారాజ్యం
స్వః - స్వర్గస్య, రాజా, స్వారాజా, తస్యభావస్సవారాజ్యమ్, స్వ
గ్రాధిపత్యమ్, బిభర్తి - త్వత్కటాక్షోప బృంహితస్సన్నిపాణ్ణకమ
ద్యాప పరిపాలయతి. అత్రభగవద్దయా గోచర రతిభావస్య పర
మేష్ట్యాదివిషయరతిభావాః జ్ఞమితప్రేయోఽఽజాగరః || ౬౬ ||

భగవత్సోత్యా దార్యయో స్తద్విదుపజీవన్తేనైవ ప్రాణసమిత్య
క్తమ్, కేంబహునానర్చ్యేగుణా స్తద్విత్సవృన్ధమహిమైవ గుణ్యస్త ఇతి
గుణాఇత్యుత్పాదనప్రకారేణ రస్యాభవన్తి, అన్యథా “దోషాభ
వేయు రేతేయదినామదయే త్వయావినాఘాతా” ఇత్యుక్తరీత్యాదో
షాస్మ్యురిత్యభినన్దధానఆహ - (దయే) ఇత్యాదినా = “వృషగిగృ
హమేధిగుణా” ఇతి శ్లోకేభగవద్గుణాన్తరాణాం దయాసహవా
సాభావేదోషత్వం స్యాదిత్యుక్తమ్, అత్రతుదయాసవృన్ధాతీతయేనర
స్యతాఽతిరేకోవర్ణ్యతే, దుగ్ధోదన్వతా-క్షీరసాగరేణ, వ్యతియతా-
సీరస్థ్రంసమ్భిన్నా, యథైకతత్వమితిప్రతీయేత తథాగాఢతరంస
మ్పృక్తేత్యర్థః, సుధాసిన్ధు - రమృతనదీ, సుధాసాగరోవా; తస్యాన
యతః - సీతతః, తన్నాయేనజాతాదిత్యర్థః, (యద్వా) తాదృశసు
ధాసిన్ధోర్మయ ఇవనయోయస్యసతాదృశ స్సుధాసిన్ధునయ స్తస్మాది
త్యాగ్లేషవిశేషణమ్, [పశ్చిమ్యర్థేతసిః,] తాదృశాత్త్వదాగ్లేషాల్-దు
గ్ధోదధిసుధాసిన్ధువ్యతియుతి సదృశాల్, త్వత్క-ర్తుకగుణాగ్లేషాది
త్యర్థః, ఆగ్లేషో - నిబిడసమ్భన్ధః, గుణాన్తరాణాం దుగ్ధోదన్వతశ్చ
పరిచ్ఛిన్నత్వభోగ్యత్వావినాసాహ్యమ్, దయాయాస్సుధా సిన్ధుసాగృ
శ్యంతుమృతసజ్జీవనకరత్వేన నిరతిశయరస్యతయా ఘోర్వృత్తాకారే
ణచ సుధాసిన్ధుశ్చ కవిబుద్ధాకల్పితః, నివృత్తబస్య వద్భస్య పా

సింధునయత స్త్వదా క్లేషాన్నిత్యం జనతమృత సజ్జీవనద
 ర్వద్వయేషిసప్తధిక, నిత్యంస్వదస్త ఇతివాఽన్వయః, “మమ
 ర్చ్యమాగతా” ఇతి ప్రక్రయం గుణాంతరాణాం దయా
 భేనసా ధర్మైపత్తిమాహ - జనితేత్వాది శక్తికశేషేణ - జని
 దయయాకర్త్యాస్వసమ్మనమాతేతోత్పాదితా, మృతసజ్జీవనద
 మృతానామ్ - భగవద్జ్ఞానవైధుర్యేణ భాగవతాపచారాది నాః
 తకల్పత్వ స్వరూపాణామ్, సజ్జీవనమ్ - సమ్యగ్జీవనమ్, తదీం
 ర్చ్యస్తశేషత్వజ్ఞానోత్పాదనాది ముఖేననిరతిశయానందప్రాపణమ్;
 తా- తత్సామర్థ్యమ్, యేషాంతతథోక్తాః; [సమ్పూర్వాజ్ఞీప్రప్ర
 ధారణ ఇతి ధాతోర్జ్ఞేతు మణ్ణిజస్తాద్భాష్యేట్] (యద్వా) [
 ద్వాదిత్వాతోర్దరిల్యః] మృతసజ్జీవనా, తా- అవస్థా, యేషా
 త్య మృతాయమాన దయాసమ్మన్దేన తేషాంమృత సజ్జీవనదశాజా
 తిభావః, దుష్టోదవ్యవస్థలియుతసుఖాసింధునయతోజనితమృతసజ్జీ
 వనదశా ఇతివాఽన్వయః, యథాసుఖాసింధుస్సవసప్తధేనయగ్గసాగరస
 మృతసజ్జీవన చశాంజనయేత్, తథాదయాచభగవద్గుణాంతరాణా
 స్వసమ్మన్దేన మృతసజ్జీవనదశావజ్జీవనదిత్యర్థః, శ్రుతివదన కర్పూ
 గుళికా- స్త్రీజ్ఞమహిమానా శ్రుతీనాం స్త్రీత్వప్రతితిః, స్త్రీత్వాదేవ
 తాసాం యానివదనాని సన్తికవిమతి కల్పితాని భగవద్గుణ స్తుతికార
 ణ భూతానాం లేషాంకర్పూర గుళికా ఇతి వ్యస్తరూపకమ్, (య
 ద్వా) ఉపనిషద్భాగశ్చక్రి వదనత్వేనాధ్యవసీయతే, ఉపరితనత్వ
 ప్రతిపాదక త్వాదిసామ్యత్; తథాచరూపకాతిశయోక్తిః, విమల్య
 శ్రుతిత్వమ్ - విమలభూత స్వస్వాత్మజన చిత్తందృఢీకృత్య నిష్పీడయ
 న్తః, [“మఙ్గలిషవ” ఇతిధాతోర్లటశ్శత్రాదేశః, ఆదేశప్రత్యయ
 యో” రతిసూత్రపా” ప్రత్యవత్వస్య “సాత్పదాద్యో” రితినిషేధేభ్య
 పసగ్గాత్సనోతీతి ప్రతిప్రసవ సద్భావాత్త్వమ్, విసన్న నైతిపాతే

శాఃస్వనస్తేవాస్తేభ్యమ్మితవదనకర్పరగుళికావిషుక్త్య

“పక్ష బద్ధన ఇతి ధాతుః] చిత్తంస్వవిషయే బద్ధుస్తః - చిత్తస్య విషయాంతరగతిం నిరుధ్యస్వవిషయే ఏవాసక్తింకారయంత ఇత్యర్థః, [అనుపరినివిభ్యస్తేవసితసయేతి ప్రతిప్రసవస్య వ్యవస్థితవిషయత్వాః స్వవత్వమ్, సితసయేతి క్తాస్తస్యాజస్తస్యచ పిజోగ్రహణమ్] ఏవం భూతావృషశిఖరివిశ్వం భరగుణాః - వృషశిఖరిణీవ ర్తమానస్య స ర్వరక్షకస్య శ్రీనివాసస్య గుణాస్సర్వరక్షణౌపయికజ్ఞానశక్త్యాదయః, విశ్వంవిభక్తిరి విశ్వంభరక, [సంజ్ఞాయాంబ త్రయిజరి సహితపద ఇతి భదజస్తస్య సుమితివిశ్వ శబ్దస్యముమాగమశ్చ, వాస్తేభ్యః-జితేన్ద్రియేభ్యః, య్యపిసర్వస్వైజ్ఞనాయ స్వదస్తవ, తథాపి ‘పరమాత్మయోరకోవిరకోఽపరమాత్మనీ’ ఇతిపరమాత్మగుణసాగరావతీర్ణానాం సర్వేషాం విషయాంతరనివృత్తిర్భవతీతి జ్ఞాపయితుండాస్తేభ్యఇత్యుక్తిః, [రువ్యర్థానాంప్రియమాణ ఇతి సమ్ప్రదానత్వావృత్తి] స్వదస్తే-అమృతపానవత్స్వాదు తరాభవన్తి, విషుక్త్యస్తచ్ఛిత్తమితిధ్యానేనరస్యతా, స్వదస్త ఇతికీర్తనేనరస్యతోచ్యతే, రస్యతాయానానోస్తీతి వర్తమానోక్తేర్భావః. అలజ్జాగరస్తు శ్రుతివదన కర్పరగుళిక ఇత్యత్ర శ్రుతౌ నాయికావ్యవహార సమాగోపమాసనమాసోక్తేరూపకస్యవసమప్రాధాన్యసజరక, ఉభయోస్సమాశకాలోదయత్వా త్వరస్పరాపేక్షయా చారుత్వసమున్మేషశ్చ, ఉభయోస్తుల్య ఇతి వివిగమనా విరహాత్సమప్రాధాన్యమ్, కింవశ్రుతివదన కర్పరగుళిక ఇత్యనేన ఏతాదృశ కర్పరగుళికా ఏవ శ్రుతివదనార్థా ఇతి పరస్పరానురూపస్య ప్రతియమానత్వాత్ “సమసన్యాద్వర్ణ్యతేయత్ర ద్వయోరప్యనురూపయో” రిత్యుక్తసమాలజ్జాగరక, అపచక్రతీనాం భగవద్గుణానాం వపరస్పరోపకారస్య వ్యజ్యమానత్వా దన్యోన్యా లజ్జాగరోవల్ల

(విసంస్వ) స్తస్మి త్తంవృషశిఖరివిశ్వంభరగుణాః॥౬౭॥ జగజ్జన్మ

ప ప్రతిపాద్యానామేవ స్వప్రతిపాదక శ్రుతిస్మితయాధాయకత్వం
వ్యజ్యతే, నతుశ్రుతిప్రతిపాద్యత్వేన కచ్చిదతిశయోగుణానాం ప్రత్యా
యతే; నచశ్రుతిప్రతిపాద్యత్వేన కల్యాణగుణానాంకచ్చిదతిశయోఽ
స్తి, పశ్యతుః “అమ్నాయానా మసీమ్నామపిహరి విభవేవషణ్ణ
నోద్దిరివాబ్ధాసమ్మన్ధాత్సావత్తలాభ” “ఇతిశ్రుతినామేవ స్వరూపలా
భస్యాభి యుక్తైరభిహితత్వాత్; తథాప్యగుభవితు రథావేకర్పర
గుళికానాం ప్రాశస్త్యాప్రకాశ వచ్చు త్రిప్రతిపాద్యత్వాభావేభగ
వద్గుణానాం ప్రాశస్త్యాప్రకాశాత్ప్రాశస్త్యప్రతిపాదకశ్రుతినాం
తదతిశయావమాత్వమస్మైవ; తచ్చప్రతియతే, శ్రుతిపదనకర్పరగుళి
కా ఇత్యుక్తేహితిదలేతత్ప్రతిపాద్యత్వమభివ్యజ్యతే, తతశ్చ “అన్యో
న్యంనామయత్రస్యాదుపకారకంరస్పర” మితిలక్షణాను సారేణాన్యో
న్యాలజాగరకః, సచవ్యక్తస్యః, ఏవంచసతి సమాన్యోన్యాలజాగర
యో రేకవాచకానుప్రవేశసమరధ్వనిః, అత్రకవేర్దయాగోచరరతిభా
వస్యగుణా న్తరవిషయరతిభావోఽ జ్ఞమితిప్రేయోఽ లక్షారశ్చ॥౬౭॥

జ్ఞానశక్త్యాదీని కమలాకాంత గుణాంతరాణితత్వత్పరికర భూత
త్వాదేవశ్రుతి స్తుత్వాభవనీత్యుక్తమ్, త్వదాశ్లేషాచ్చుతి వదన
కర్పరగుళికాఇతి తత్త్విషయ, సాక్షాద్భగవానపి శ్రీ వేదాటనాథ
స్తవదభిమత జగత్సృష్ట్యాది కర్తృత్వేన ముముక్షూణాం మోక్ష
సప్రదాన దీక్షితత్వే చ త్వతిగజగర త్వాదేవ
శ్రుతినాం స్తుతిపదం భవతీత్యుచ్యతే, (అథవా) జ్ఞానశక్త్యాదయః క
ల్యాణగుణాస్తవత్సమ్మన్ధ మహిమైవ స్తవస్త ఇత్యభిహితమ్, నై
తచ్చిత్తమ్, సాక్షాదపి శ్రీరమణస్తవదభిమత కార్యకరత్వేనైవశ్రుతి
భ్యస్సద్వదత ఇత్యభిసన్ధాయాభిధీయతే (జగజ్జన్మ) త్యాదినా-జగత్స
మ్మన్ధినాం జన్మస్థేమప్రళయానా-ముత్పత్తిస్థితివినా-శానామ్,గవనా-
జనానాం

సేషప్రళయరచనాకేళిరసికోవిముక్తైకద్వారంవిఘటిత
కవాటం ప్రణయినామ్ । ఇతిత్వయ్యాయ త్తంద్వితయము

త్రరసికోరసవాణ్, [“అతఇతితనా” వితిరణ] రసో - రాగః, ప్రీతి
రితియావత్; వీలాల్వేన సంసరచ్ఛేతనోజ్జీవనార్థతయాచ తద్విషయ
ప్రీతియుక్తః, ముముక్షులిప్సయాహి పరమకారుణికస్య భగవతో జ
గత్సృష్ట్యాదిబీలాత్వకథనేనా నాయాససాధ్యత్వం వ్యజ్యతే, సజగ-
ల్పనూత్రేహి జగత్సృష్ట్యాదీ , జగత్సృష్ట్యాదీ ఫలమాహ (వి
ముక్తీ) త్యాదినా= ప్రణయినామ్ - రుచిరూపభక్తిమతాం ముము
క్షూణామ్, విఘటితకవాటమ్ - విఘటితమ్ - స్వేనై వసర స్తమ్, కవా
టమ్ - స్వాశ్రయణప్రతిబద్ధకేధూతం ముముక్షూణాం పాపజాతం
యేనత త్తతోక్తమితివా; విఘటితమ్ - పురుషకారముఖేనాపాస్తమ్,
కవాటమ్ - స్వాశ్రయణ పరిపత్తిభూతం చేతనస్యస్వాపరాధాను న
స్థానజనితభయం యేనతదితివాఽర్థః, అత్రచాశ్రయణ ప్రతిబద్ధకాప
రాధజాతం స్వాపరాధాను సస్థానజనిత భయంవాకవాటత్వేనాధ్య
వసితమ్, తచ్చవిషయనిగరణ పూర్వకమితి రూపకాతిశయోక్తిః, విష
య విషయిణోస్సామ్యంచ ప్రవేశప్రతిబద్ధకత్వేన విఘటితకవాట మి
త్యత్రవివృతారరమిత్యపి వివక్షితమ్, చారుత్వరూపణానురోధా,దనే
న ద్వారస్యనుప్రవేశత్వం గమ్యతే, అనేనచభగవతగమలాకాముశ
స్య ఆభిముఖ్యమాత్రవశ్యత్వ మభిముఖజనా నేషితం సన్నహ్యర్పు
డితి ఫలప్రదత్వమిత్యా దివ్యజ్యతే, తాదృశం విముక్తైకద్వారమ్ -
విముక్తైర్ముఖ్యోపాయ భూతమిత్యర్థః, ముఖ్యత్వంచపారతస్త్రియ
చిత్త్యాదినా - (యద్వా) అహమద్వితీయ ఇతి సహాయాంతర వైరపే
క్ష్యముక్తమ్, (అథవా) “నాన్యగపథా” ఇత్యాద్యనుసారేణాయమే
కపవమోక్షహేతురిత్యర్థః, ఇతి- ఉక్తప్రకారేణ, త్వయ్యాయ త్తమ్ -
దయాపేరితేభగవతా కృతతాదయాయ తత్తమ్, స్వప్నాదేరో

పధీకృత్యకరుణేవిశుద్ధానాఽవాచాంవృషశిఖరినాథస్తు న్నితి

క్షుప్తదానస్యచ, ద్వితయమ్ - స్పష్టాపికంతత్ఫల భూతమోక్షా-
దానంచ, త్వదుపక్రమ, ముపధీకృత్య - ఉపాధీకృత్యః ప్రయోజకీ-
త్యేతియావత్; విశుద్ధానా - మపౌరుషేయత్వేన స్వతశ్శుద్ధానా-
వాచామ్ - శ్రుతీనామ్, స్తుతిపదమ్ - స్తుతివిషయోభవతి, త్వత్క-
రత్వాదేవ వృషశిఖరినాథమ్ “సర్వేవేదాయత్పదమానునస్తీ” త-
క్షుప్తకారేణరస్యతాతశయేన పునఃపునస్తునన్తితితాత్పర్యమ్, [వా-
చామితికర్తరిషష్ఠీ] ఉపధీకరణస్య స్తుతిక్రియాపేక్షయాసమానకర్త-
కత్వమ్, వృషభశిఖరి నాథోజగజ్జన్తస్థే మప్రళయరచనా కేళిర-
కోవిముక్తైకద్వారం కేతిత్వయ్యాయత్తం ద్వితయముపధీ కృత్యః
శుద్ధానాం వాచాంస్తుతిపదం భవతీత్యన్వయః, (యద్వా) జగజ్జన్తే-
త్వాది- విముక్తైకద్వారంవృషశిఖరినాథ ఇతి పూర్వోక్తప్రకార-
త్వయ్యాయత్తం ద్వితయముపధీకృత్యేతి. అత్రాతిశయోక్త్యనుప్రా-
ణితోరూపకాలజాగరక, కార్యనిబన్ధనా ప్రస్తుతప్రశంసాచ, య-
త్సచ్చిన్తాచ్ఛగవతః కమలాకాన్తస్యాపి శ్రుతిపాద్య త్వరూపాతి-
శయ స్తస్యాః కరుణాయా మహిమావాచామిగోచర ఇతికారణోక్త-
వశాన్య ప్రతియమావత్వాదస్యాచ్ఛ రూపకేణ సంసృష్టిః. కేచిత్తుకా-
రణత్వమోక్ష ప్రదత్వాభ్యాం శ్రుత్యాచ భగవతస్తుతిస్తయో స్త్వ-
య్యాయత్తత్వాత్త్వదధీనైవేత్యాహ- (జగజ్జన్తే) త్యాదీనా- వృష-
శిఖరి నాథో జగజ్జన్తస్థేమప్రళయరచనా కేళిరసికః ప్రణయినాం వి-
ఘటితకవాటం విముక్తైకద్వారమిత్యనేన ప్రకారేణత్వదాయత్తం
ద్వితయంకారణత్వ- మోక్షప్రదత్వే ఉపధీకృత్య-ఉపధానేన తద్విశే-
షణకతయేతియావత్; అనేనప్రకారేణోపధీకృత్యేతివా; అనేనప్ర-
కారేణస్తుతిపదం భవతీతివాఽర్థః, వేదాన్తవాక్యై స్సర్వైర్వైపికార-
ణత్వమోక్ష ప్రదాతృత్వముభేదేన భగవాం మూర్తుశే శ్లో॥

పదమ్ || ౮ || కలిత్యోభోస్మీలతి తి కలుష కూలంకషజవైర
విచ్ఛేదై రేతైరవటతటవైషమ్యరహితైః । పృవాహైస్తే

యంవా త్వదాయ త్తమిత్యత్స్యస్పృశ సభస్థమేవ భగవతో వేదాంత
స్తుత్యత్వమితభావ ఇతి వ్యాచక్ష్యుః. ... .. || ౮ ||

ఏవం దయాకృతతత్త జ్జగదుపకారప్రశంసా ముఖేన కృపాం
స్తుత్వా ఇదానీం స్వరూపవర్ణనేన తాం ప్రోతి - (కల) త్యాదినా = క
లినా త్యోభః - కృత్యాకృత్య వివేకాదులు చిత్తతారూపం, తేనోస్మీల
తి - వికసతి, ప్రతిదినం వర్ధమాన ఇతి యావత్; షీతికలుషే విషయే,
షీతిశబ్దగతతలవాసిజనవరం, తస్యకలుషే - పాపే, (యద్వా) క
లిత్యోభః - కలికాలవిజృంభమాణ మ్లేచ్ఛాదికృతదేశోపద్రవక, తేనో
స్మీలతి - పృతిక్షణమేధమానే, షీతికలుషే - తద్వాసిజన దుఃఖే విష
యే, కూలంకషజవైః - కూలంకష - పరిపూర్ణ, జవ-శ్చైః పుష్కలమ్,
యేషాంతై స్తథోక్తైః; షీతికలుషణి శ్చేషమహా రద్ధిరిత్యర్థః, ఏతే
నకలియుగస్య కృపాజనభూయిష్టత్యేన దయసీయత్వే పుచురత్వా
తలౌభగవద్దయాయాః కూలంకష జవత్వమేవ నిర్దుర సాధారణధ
ర్మః, షీతికలుష్యహేత్వా కాక్షాయాం కలిత్యోభోస్మీలతి ప్రస్తు
తమ్, (నిర్దురసత్వే) షీతికలుష్యస్య ప్రసిద్ధత్వాన్న హేత్వాకా
క్షాదయః, తత్ర షీతికలుషవిషయే - షీతిమాలిన్యవిషయే, కూలంకష
జవాః - వేగాతిశయేన మాలిన్య మపాకుర్వన్త ఇత్యర్థః, (అథవా)
కలిత్యోభేత్యాదికమేవ సాధారణధర్మః, శ్రీవేదాంతగిరినిర్దురాకాం
తాదృశపాపహరణసమర్థత్వా తస్య త్రవిభక్తిపరిణామేన నిర్దురావి
శేషణీయాః, అవిచ్ఛేదైః - దేశతఃకాలతో విషయతశ్చావిచ్ఛిన్నైః,
అవటతటవైషమ్యరహితైః - అవటశబ్దేన నిష్పదేశవాచినా జన్మవృ
త్తాదిహీనావివక్షితాః, తటశబ్దేన తద్భూతా, స్తేషవిషయే, వైష
మ్యరహితైః - ఉత్పన్నస్యభా విషయాకరోతి తథానికస్యానపిద

పద్మాసహచరపరిపాఠ-రిణి కృతేవికల్పస్తేఽనల్పావృష

యా, ప్రత్యుత నికృష్టానా మేవనితరాచయగీయత్వాత్తానవ పు
పాత్రంకరోతి, తథావదైషమ్యంశేతి తద్విపరీతమేవేతిభావః, (
 ర్పురపక్షేఽమౌత్తత స్థలవిభాగానాదరేణప్రవహానైత్యర్థః,
 ప్రవాహైః- ప్రవాహశబ్దేన శీతలత్వతాపహరత్వే నివర్త్యత్వాది
 యథోక్త భక్తే శ్చ ప్రవాహేఃపరమసామ్యాద్విషయాకారావ్యస
 శ్యస్తే, తేషాంప్రవాహత్వే నాధ్యవసితత్వా ద్విషయవాచికత్వా
 యోగాచ్చరూపకాంతియోక్తిః, ఏతాదృశప్రవాహసద్భావేకింశా
 మిత్యతః - (ఏతై) రితి = ప్రత్యక్షవ దాభాసమానైర్వ్యర్థః
 “రూపమేవాన్యైతన్నహిమానం వ్యాచక్ష” ఇతి ప్రకారేణ శ్రీశ్శ
 టనాథ దివ్యమజ్జశవిగ్రహ సేవయైవ తాదృశదయాప్రవాహాహ
 నిర్దేశార్హ మనుభూయన్త ఇవేతిభావః, పద్మాసహ చరపరిపాఠ-
 ణి - పద్మాసహచరమ్ - లక్ష్మీసహచరంవస్తు, తాచ్ఛీల్యేన పరిషు-
 రోతీతితథోక్తాః, విశేష్యథాతా శ్రీనివాసా శ్రితాదయా విశేషణ
 ధూతాం శ్రియంకథం పరిషు-రోతీతిచే చ్ఛీయోహి పురుషకార
 త్వం స్వరూపపరిపాఠశ్చ, తచ్చశ్రీనివాసస్య దయాశుభ్యేజీవతి
 నాన్యథేతి తత్పరిపాఠ-రికాభవతిదయా, దివ్యాశ్చ స్వరూపధూతా
 నాం జ్ఞానశక్త్యాదికల్యాణ గుణానాం దివ్యమజ్జశవిగ్రహ ధూమా
 ధూతానాం దివ్యకిరీటాదీనాం దివ్యాయుధానాంచ ధూషణత్వం
 దయానిష్ఠత్వ ఏవసమ్భవతి, అన్యధాభీషణత్వ మేవేతి తేషామప్యల
 జ్ఞానత్వం కృపాయత్తమితయమేవ పద్మాసహచరం పరిషు-రో
 తీతిభావః, అనల్పాః - స్వరూపతస్సజ్ఞాయాచమహాంతః, వృషశిఖరి
 ణోనిర్ముకరగుణాః- శ్రీనివాసద యేత్యుక్తా దయాన్త రాద్వైలక్ష
 ణ్యవద్వృషశిఖరి ఇతి నిర్ముకరాన్తరేభ్యోఽతిశయోవ్యజ్యతే, విక
 ల్పస్తే - ఉపమీయన్త ఇత్యర్థః, కిమేతద్దయా ప్రవాహాభిసమ్మవనా

మితివిస్మేరభువనంకృషేసిష్టాత్మభృతగృతముఖచమతాగర
 పృథగ్భూతాః ? క్వవాతాగర్భస్యప్రతిప్రప్తానమితి, విస్మేరమ్ - విస్తృ
 యావిష్టమ్, భువనమ్. పట్టితపామరసాధారణ్యేనతద్వాసినోయస్త్రిన్
 తథోక్తమ్, సిహ్మత్మభృత్ - శ్రీవేంకటగిరి, తత్రవర్తమానఃకృత
 ముఖః- విద్వాత్, తస్యచమతాగరః. ఆశ్చర్యమ్, తస్యకరణమ్- [“కర
 ణాధికరణయోశ్చ”] కరణేబ్యుత్ కర్తృశ్వమ్, కృపాయాః “వి
 ద్వానేవవిజానాతి విద్వజ్జనపరిశ్రమ” మితిన్యాచేనా శ్రితవాత్సల్యర
 సజ్జాత్రీనివాస ఏవతాదృశందయాయా అగ్రతవాత్సల్యముద్వీత్య విస్త
 యత ఇతిభావః, భలంచేతోవృత్తేరిత్యాదికృపాగుణవిధ్య కషర
 ను భవప్రకారః, (భరన్యాసే)తి- భరన్యాసేనఛన్నమ్, బల-మితి
 మాత్రమ్, వృజినమేవ, పాఞ్చత-ముషహరిమ్, తచ్చిభ్రాంతితథోక్తాః;
 పాఞ్చతశ్చన్నమేవ రాజాదేరుపాదేయం భవతితద్వర్షజిన మపి
 భరన్యాసశ్చన్నమేవదయాయాడపాదేయం భవంతిభావః, లేమామ్,
 [కర్మణిషష్ఠీ,] ప్రతిప్రప్తానమ్- శ్రీవేంకటగిరి ముద్దిశ్యస్వదేశతఃప్రస్థి
 తాప్రతిష్ఠాయం సృత్యుగ్ధమనమ్, (శ్రుతిసగరే)తి - నానాపురుషా
 ర్థమణ్ణితత్వసామ్యాచ్చుతిరేవనగరమ్, తస్యశృజ్గాటక- శ్చతుష్పథః,
 అత్రీశ్రుతివాం శిరోభాగశృజ్గాటక త్వేనాధ్యవసితః, శృజ్గాటక
 స్య చతుర్థార్థమూర్ధాయమానత్వాత్; ఉపనిషదశ్చతుర్వేదమూర్ధా
 యమానత్వాత్ యోర్ధర్థయోర్చిష్టప్రతిబిష్టభావే వైశ్యాత్సాధా
 రణ భర్మతా, తథాచోపనిషదశృజ్గాటక సాదృశ్యాత్ త్వేనాధ్య
 వసాయః, తజ్జుషః - ప్రతిపాద్యత్వేన తద్భాజః, లే - ఏవంధూతా
 యాస్తవ, [కర్తరిషష్ఠీ, “ఉభయపాపైకర్మణి” తినియమస్యమ
 తభేదేనవైభాషికత్వాదుభయత్రీషష్ఠీ] శ్రుతిసగర శృజ్గాటక జుష
 స్తే భరన్యాసేత్యాదిపాఞ్చతభృతాం ప్రతిప్రప్తానం చేతోవృత్తేణ
 లంకేమిదమితి విస్మేరభువనం సేష్టాత్మభృతగృతముఖచమతాగర

కరణమ్ । భరన్యాసచ్చన్న పృథలవృజినప్రాభృత భృ
తాం ప్రతిప్రస్థానంతేశుతినగరశృజ్గాటకజుషః॥ ౭౦ ॥
త్రివిధచిదచిత్సత్తాస్థేమప్రవృత్తినియామికావృషగిరివిభో

కరణంచ భవతిత్యన్వయః, న స్వే తా దృ శే ద యా ప్ర తి ప్ర
స్థానే కింమానమితిచేద్దయా స్వభావతత్వ విదాం మహాత్మనాం మ
నవీవమానమితిబ్రూయః, తేషాంమనసితథోదయాత్; “భవన్తిబీలా
విధయశ్చవైదికా న్దీయగమ్భీర మనోనుసారిణి” ఇతిశాస్త్రాణ్యపియ
న్మనోనుసారిణిభవన్తి తేషాంమహాత్మనాంమనోమానమితికిమువక్త
వ్యమ్, వస్తుతస్తుతాదృశవృజిన ప్రాభృతభృతాం స్వదేశనిర్గమనా
నన్తరభావిదయాకృత విషయాకారవిశేషః ప్రతిప్రస్థానత్వేనాద్యవ
సీయతే. అత్రచశ్రుతినగర శృజ్గాటకజుషః శృజ్గాట కాన్వయాను
రోధాత్ప్రతి ప్రస్థానాన్వయానురోధాచ్చ శ్రీవాస దయాయాం
ప్రభుత్వరూపం గమ్యత ఇద్యేకదేశవివర్తిరూపకమ్, “నిరీక్ష్యవి
ద్యున్నయనైఃపయోదోముఖం నిశాయామభిసారికాయా” ఇత్యా
దావివ; తచ్చరూపకాతితయోక్త్యుక్తాపితత్వాత్సఖీర్ణమ్. ॥౭౦॥

అస్తాంతావజ్జగదుపకార పరమ్పరా భవదీయా, అత్రనవయం
విస్తయామహే, ఇదంతభవత్యాస్సాహసంవిస్మాపయతితరామ్, య
ద్దుర్వచమరిత సహస్రరూపిత మపహతపాష్మనాఽపిభగవతాపాప
స్పర్శభయాత్పరిత్యక్తమినుంజనమవలోకితవతిభవతీత్యాహ-(ఏవిధే)
త్యాదినా=త్రివిధానామ్-నిత్యము క్తబద్ధభేదేనశుద్ధసత్యమిత్రసత్వసత్వ
శూన్యభేదేనత్రిప్రకారాణామ్, చిదచి తామ్-చేతనాచేతనానామ్, గత్తా
స్థేమప్రవృత్తి-సత్తా-నిత్యాదీనాంత తత్త్వరూపసద్భావః, శుద్ధస
త్వాదీనాంత తత్త్వరూపసద్భావశ్చ, స్థేమ- స్థిరత్వమ్, అనువృత్తత్వ
మితియావత్, ప్రవృత్తి-ర్యథాసమ్భవమిష్టా నిష్టప్రాప్తిపరిహారా
ర్థోతాకికో వైదికశ్చ వ్యవహారః, అచి తాంతపుష్పత్తయఃపరిణా

రిచ్చాసాత్వం పరైరపరాహతా కృపణభరభృతింకుర్వాణ
ప్రభూతగుణాన్తరావహసికరుణేవైచక్షణ్యంమదీక్షణసాహ
సే॥౧॥వృషగిరిపత్నేర్హృద్యావిశ్వావతారసహాయీతుపితనిభి

మవిశేషాదయః, తన్నియామికా-తరతమభావేన స్థితానాం భగవద
ధీనానాం సత్తాస్థేమప్రవృత్తిభేదానామ్, నియామికా - వ్యవస్థాపి
కా, భగవదీచ్ఛైవతారతమ్యనియామికేతిభావః, పరై- ర్భగవది
తరై, రపరాహతా - తస్యసర్వాధికత్వేనా ప్రతిః-తేచ్ఛత్వాదిభా
వః, సా- తథాభూతత్వేన ప్రమాణసిద్ధా, వృషగిరి-భోరిచ్చాత్వమ్-
భగవదిచ్చాయాగకరుణాయ త్తత్వేనా భేదోపచారాత్సామానాధికర
ణ్యనిర్దేశః, సచవక్ష్యమాణ విలక్షణసాహస వైచక్షిణ్యోపయికత్వేన;
కథమవ్యాహత భగవదిచ్చారూపాయా, స్తవసర్వంఘటతఇతి: (య
ద్వా) త్రివిధేత్యాదివిశేషణం దయాయా స్తత్రీవిధచిద చిత్సత్తాస్థే
మప్రవృత్తిమనియామికా-సర్వేశ్వరంనియోజయతీత్యర్థః, కృపణభర
భృత్ - కృపణానా- ముకేచ్ఛస్యస్య క్తదేస్యవిశేషవతామ్, భరమ్-
యోగజ్ఞేమాది విషయం భరంబిభర్తీతదృష్టౌ, కార్పణ్యమాత్రీద
ర్శనేనతేషాం ధురన్ధరాభవసీతిభావః, కింకుర్వాణాని - కింకరాణి,
ప్రభూతాని-సమర్థాని జ్ఞానశక్త్యాది గుణాన్తరాణి, యస్యాస్మా
తథోక్తా; ఏతావతాసాహసకరణ సామగ్రిసమ్పాదితా, అథసాహస
ముద్యతే, వహసీత్యాదినా= “ససాహసమనారుహ్య నరోభద్రాణి
పశ్యతీ” తిన్యామేన మదుజ్జీవన కీర్తిలాభలోభా దేతావశ్యపి సా
హసేప్రవృత్తానీతిభావః. ... .. ॥౧॥

సాక్షిత్వైర్మోక్షపరమసామ్యాపన్నాయా స్తవాయ మాశ్రితసం
రక్షణాభిసేవోయుజ్యత ఏవేత్యాశయేనాహ- (వృషగిరిపతే) రిత్వా
దినా = అత్యలక్ష్మీసమాధిరప్యనుసన్ధియతే, తథాచైవం పదగమని
కా, వృషగిరిపత్నేర్హృద్యా- గుణాన్తరేభ్యోమనోహరీణి:(అన్యత్ర)

లావద్యాదేవీతమాదినిషేవితా । భువనజననీపుంసాంభో
గావర్గవిధాయినీ వితమసిపదేవ్యక్తిం నిత్యాంభిభిర్నిధ

వక్షస్థులరసికా, [“ శరీ రావయవాద్యది ” తిహ్నాచ్చబ్దాద్ధితాథేయ
త్పిత్యయః,] విశ్వావతారసహాయినీ- విశ్వేష్వవతారేణుకారణత్వేన
సహాయధూతా, (అన్యత్ర) సర్వావతారసహచారిణీ, సహవీరిన
హాయినీ, [ఇతిస్తాచ్చీత్యేణికి] తుపితనిఖిలావద్యా - తుపితా- న్యపా
కృతాని, నిఖిలావద్యాని - నిఖిలానా - మీశ్వరప్రభృతీనామ్ , అవ
ద్యాని- దోషా, యయాసాతథోక్తా; భగవత్స్తావచ్ఛేతనగుణానపే
త్యురతుణంవోషః, చేతనస్య పాపమేవదోషః, జ్ఞానాదేచ్ఛదయా
సహచారాభావోవోషః, తత్సర్వమనయాతుపితమితి, (అన్యత్ర) రావ
ణస్య కారాగృహేషణ్డాసాః స్వయముషిత్యా బద్ధీకృతదేవ స్త్రీవి
మోచనేన భర్తురాశ్రిత సంరక్షణాకరణ రూపావద్యం పరిహృతవ
తీ, ఏకాక్షేగ్గకర్ణి పృథ్వితిరాతుసీర్జిఘం సంతానూమస్తమ్ “రా
జసంశ్రయవశ్యానాం కుర్వంతీనాం పరాజ్ఞయా । విధేయానాంచదా
సీనాంకంకుప్యేద్వానరోత్తమ్ “నకశ్చిన్నాపరాధ్యతీ” త్యాద్యుపదే
శేనతద్వధోద్యోగాన్నివృత్త్యాసామార్ద్రాపరాధాః తుపితవతి, పు
రుషకారణ్యేన చేతనదోషాః గుణయతీత్యాద్యనుసంధేయమ్, దేవీ-
జగద్రతుణ రూపకీడా సక్తప్రధాన మహిషీ, (పక్షాద్ధరీ) తుమా
దినిషేవితా- తుమావిభిర్నుజ్ఞైర్నిషేవితే, తి జగద్రతుణకీడా సహాయస
మృత్తిరుచ్యతే, (అన్యత్ర) తుమాదిభి- ర్భూమినీశాదిభి, ర్నిషేవితేతి
ప్రాధాన్యముపపాదితమ్, భువనజననీ- భువనానాంజననీ, [“కర
ణాధికరణయోశ్చే” తి కరణేబ్యుత్] అఖిల భువనజన్మ సాధకతమ
భూతేత్యర్థః, (అన్యత్ర) లోకమాతా, పుంసాం భోగావర్గ విధా
యినీ - చేతనానాం తత్తద్రుచ్యను గుణభోగమపవర్గంచ విదధాతీ
తి, (సమానమన్యత్ర) వితమసి - తవవిషయాకారాత్తమోగుణరహి

యేస్వయమ్ | 20 || స్వయముదయినస్సిద్ధాద్యావిశ్చ

తాత్పర్యభాలయావివిధవిభవప్రసాదానాగపదంచపరం

తే, పదే- విషయే, నిత్యా- మభజ్ఞురామ్, వ్యక్తిమ్, విభర్తి - పా
 ప్నోషి, త్వద్విషయాకారాత్తమోగుణరహితే జనేప్రత్యహంసర్వ
 గుణకార్యశమాది పూర్త్యావిశదాభవసీత్యర్థః; స్వయమితినిర్దేశాత్తత్వ
 ముచ్యతే, (యద్వా) వితమసి- “తమసంపరస్మా” దితితమోరహితే,
 పదే-స్థానే, నిత్యామ్- సదాతసిమ్, వ్యక్తి - మభవ్యక్తిమ్, తత్రాద
 యాకార్యవైవదర్శనాద భవ్యక్తాభవసీతి, (లక్ష్మీసత్తే) వితమసిప
 దే- శ్రీమతివైకుణ్ఠే, నిత్యామ్ - సతతైకరూపామ్, వ్యక్తిమ్ - దివ్య
 మజ్జగవిగ్రహమ్, స్వయంబిభర్షి - ఇచ్ఛయైవభిభర్షి, అనేనదివ్య
 మజ్జగవిగ్రహస్యా కర్మకృతత్వమభిమతత్వ మనురూపశ్చైవ సిద్ధ్య
 తి- అత్రవిశేషణ సామ్యానప్రస్తుతస్యలక్ష్మీవృత్తాన్తస్య ప్రతీయమా
 నత్వాత్సమాసోక్తిః, “సమాసోక్తిగమిష్యుర్విప్రస్తుతేప్రస్తుతస్య
 చే” దితి లక్షణాత్. ... .. || 20 ||

చేతనోజ్జీవీవయిషయాకింకినకృతస్వయా, కింబహునాత తది
 చ్చనుగుణభగవదనుభవతైక్యర్యసిద్ధయే శ్రీవేంకటగిరిపర్యస్తేషు దివ్య
 ణ్ణానేషు శ్రీవైకుణ్ఠాద్భగవంత మవతారయన్త్యాశ్రీవేంకటగిరి మారభ్య
 శ్రీవైకుణ్ఠపర్యస్తేషు స్వాశ్రిత జనతత్తమృచ్యనుగుణ మూర్తీపయ
 న్త్యావనిశ్చేడికాయితం భవత్యా, కిమతగిపరమాశ్రితవిషయే కర్తవ్య
 మస్తీత్యభిసద్ధానానాహ - (స్వయముదయిన) ఇత్యాదినా - స్వయ
 ముదయో యేషాంతేస్వయముదయాః - స్వయంవ్యక్తాః, తద్వంత
 స్వయముదయినః, సిద్ధాద్యావిషక్రూతాః - సిద్ధాదిభి రావిషక్రూ
 తాః- ప్రకాశితా ఆదిశబ్దేనచేవాదిపరిగ్రహాః, శుభాలయాదివ్యదే
 శాః, (వివిధే)తి = వివిధానామ్- విభవానామ్, పూర్వహానాంచావా
 సాః = సాకేతక్షీరసాగరాదయః, మత్స్యకూర్తానిభేదేన వ్యాసా

విభోః । వృషగిరిముఖేష్వేష్వేష్విచ్చావధిప్రతిబద్ధయే దృ
భవనిహితానిశ్రేణోస్త్యందయేనిజపర్వభిః॥౭౩॥ హితమ

త్యావేశావతార భేదేనచవిభవవైవిధ్యమ్; వాసుదేవాదిభేదేన తేషాం
శ్రోత్ర్యేకంచాతుర్విధ్యభేదేనచ వ్యూహవైవిధ్యమ్; విభోః - సరస్వ
బ్రహ్మణః, పరమ్ - సర్వోత్కృష్టమ్, పదమ్ - తదుచితంస్థానమిత్య
ర్థః, యాస్యేతానినన్త్రి వృషగిరిముఖేష్వేతేషు - ప్రవైకుణ్ఠపర్యస్తేషు
దివ్యస్థానేషు; మిథ్యే, ఇచ్చావధిస్త్రీ లబ్ధయే - ఇచ్చావధిః - ఆశ్రితే
చ్చావిషయదివ్యస్థానవిశేషః, తత్ప్రతిబద్ధయే - తత్ప్రస్తుతయే; ప్రా
ప్తిశ్చేతన కర్తృకాతాత్వరకర్తృకాచ; (యదా) ఇచ్చావధిః - పర
మపదమ్, తతోఽధికస్యేచ్ఛా విషయస్యాభావాత్, తత్ప్రతిబద్ధయే,
(అథవా) ఇచ్చావధి - రీశ్వరస్యేచ్ఛావధిః, వృషగిరిప్రభృత్యర్చావతా
రస్థానాని, అతికృపణసూచకజనరక్షణానుకూలత్వేనభగవత్ స్తోఽ
ధికేచ్ఛావిషయాభావాత్; తత్ప్రతిబద్ధయే - భగవతోర్తృకతత్త్వా
ప్తయే, నిజపర్వభిర్ద్వంద్వవిహితా - నిజైకపర్వభి స్తరతమభావేన స్థి
తై, రవస్థాన స్థితస్యసర్వేశ్వరస్య ప్రకృతిమణ్డలావతరణందయోద్రేక
ప్రయుక్తమ్, తత్రావిప్ర్యాహభేదేషు విభవభేదేషు చోత్తరోత్తరం
దయాధిక్యమస్తి, అర్చావతారస్తు నిరతశయదయావిశిష్టః, ఏవంతర
తమభావవద్ధిరవస్థాభేదైరేవ పర్వభి - స్సోపానై, ర్ద్వంద్వంభా
భవశితభా, వినిహితా - నిరజు-శస్వాతస్త్రీణా సర్వశక్తిసావిని
హితత్వాత్కేనాప్యప్రకమ్యేతిభావః, నిశ్రేణోస్త్యమేవ, నిశ్రేణితి
వ్యస్తరూపకంవా, సాగ్రయ స్త్వం నిజపర్వభిర్ద్వంద్వవిహితానిశ్రేణి
త్యుత్ప్రేక్షితావే; తికవివక్షితసంశయాత్సందేహాలంకారః, వృష్ణకా
భావేఽపిగమ్యోత్ప్రేక్షితాసమ్యవాదితి. ... .. ॥౭౩॥

ప్రాప్యలాభస్త్వదాయత్త మిత్యుక్తమ్, ప్రాపకలాభశ్చత్వద

తిజగద్బ్రహ్మైక్యైర్కృతః ఫలాంతరైరమతివిహితైః
నైర్విధర్తాయితైశ్చయదృచ్ఛయా । పరిణతబహుచ్ఛద్ధా

ధీన ఏవేత్యాహ - (హితమితి) త్యాదినా = జగద్బ్రహ్మైక్య-జగచ్ఛబ్దే
నతద్వాసినోజనాత్యస్తే; తద్దర్శనేన బైదికకర్తృభ్యనుష్ఠితవతోజ
నాదృష్టేత్యర్థః; హితమితిక్యై-హితమితిబుద్ధ్యాకృతైః, అనే
న ప్రాసక్తికసుకృతము క్తమ్, అక్యైః ఫలాంతరైః - అక్యైః - మన
శ్చిత్తమ్, ఫలాంతరమ్ - ప్రకృతక్రియాఫలాపేక్షయః 2 న్యశ్ఫలమ్-
భ్యాత్యాది, యేషాంతైస్తథోక్తై రిత్యానుషక్తిక సుకృతముచ్యతే,
అమతివిహితై - రబుద్ధిపూర్వకృతైః, యదృచ్ఛయాధర్తాయితై - దే
వయత్నేనధర్తవద్భూతైః, స్వతఏవత్యర్థః, పర్యవస్యతి * యా
దృచ్ఛికసుకృత విశేషైరిత్యర్థః, అనైర్విశ్చ - త్వయేవవిహితైర్వా దృ
శామవాజ్ఞానసగోవరైర్వాజ విశేషైశ్చ హేతుభిః, పరిణతబహు
చ్ఛద్ధా- పరిణతాని-పరిపక్వాని, వ్యాజిత్యేనస్వీకర్తృమర్తాణీతియావత్;
బహుచ్ఛద్ధాని- బహువ్యాజాయస్యా స్సాతథోక్తా; పర్వా సహాయ
దయే - పద్మాసహాయస్య- పురుషకారత్వేన పద్మాయా స్సహాయ
భూతస్య, "నకచ్ఛిన్నాపరాధ్యతీ" తిచేతనాపరాధం తిరసుకర్వ
న్త్యాం పద్మాయామ్ "దోషోయద్యపితస్యస్యా" దితిదోష మేవో
పహారీకుర్వత ఇతిభావః, తస్యదయే - తత్సమ్బంధాదపితవాయమస్త
త్పక్షపాతోనిహేతుక ఉచితఇతిభావః, స్వయంప్రదీశసి - నహ్య
స్మాభిరయమర్థోయాచితః, నిజాభిప్రేతమ్- స్వాదయమితి విషయా
కారరూపం హితతమమ్ , నహ్యయమర్థో 2 స్తదభిప్రేతః, అయో
గ్యత్వాత్; సహజననీ స్వప్రజాం తదభిప్రేతమితిక్షీరం పాయయ
తి, ప్రశామ్యదవతాపా - చిరకాలాత్ప్ర శామ్యదవస్థాక లజ్జాసతీ,
ఏతావంతంకాలం మద్రక్షణవ్యాజాలాభకృత రక్షణాలాభాల్లజ్జితా 2
భూదిదానీం సాలజ్ఞాప్రశామ్య దవస్థాజాలేతిభావః, (యద్వా)

పద్మా సహాయదమే స్వయంప్రదేశసి నిజాభిప్రేతంసః

ప్రశామ్యదపత్రపా॥ ౭౪ ॥ అతివిధిశివైరే శ్వర్యాత్మాను

అక్ష్మప్తఫలాన్తరై రమతివిహితైరిత్యాను షట్టికము క్తమ్, యదృచ్ఛ
యాధర్మాన్తరై రన్యైశ్చేతియాదృచ్ఛికము క్తమ్, యదృచ్ఛయా-స్వ
చ్ఛద్దతః, స్వతపచేత్యర్థః, “యదృచ్ఛాన్వేరితామతే త్యమరః॥ ౭౪॥

ముముక్షూణాం పుంసాం పరమపురుషార్థ తత్సాగ్రసప్రాప్తి
స్వదాయత్వేత్యు క్తమ్, ప్రయోజనాన్తరపరేభ్యోఽపిపరమపురుష
ర్థరుచ్యత్వాదనాయతదపేక్షిత మహృదయమేవ దత్తారుచౌ పరమ
ప్రాప్త్యమపిశ్శబ్దం వితరసీత్యాహ - (అతివిధిశివై) రిత్యాదినా=
అతివిధిశివై- రతిక్రాంతావిధిశివాన్యైస్తైరితి, విధిశివశబ్దా తదానన్దల
క్షకౌ, ఐశ్వర్యాత్మానుఘాతిరన్యైః - ఐశ్వర్యకైవల్యజనితానన్దైః, జ
నాన్- తదర్థినోజనాన్, ఏషామ్ - జనానామ్; ఇహ - ఐశ్వర్యకైవ
ల్యరసేషు, అసంకదశార్థినీ= నవిద్యతేనజ్ఞో- రాగో, యస్యాంసాన్
సంజ్ఞా, తాందశాం ప్రార్థయమానా, సంజ్ఞాస్యాభావోఽసంజ్ఞః, తస్య
దశామితివా; దుఃఖోదరైః-ష్వేతేషు పృతిపాదితేషు స్వయమేవవిర
జ్యస్తీతి మన్వానా, అహృదయముపచ్ఛిగ్న - ఐశ్వర్యాది పృతిపా
దసతాత్పర్యమన్తరేణ విప్రలమ్భేనతత్పృతిపాద్యలేషాం దోషదర్శ
నేన టైరాగ్యే జాతేసత్పదప్రాపకగత్యన్తరాభావాదేవశ్చదవలమ్బే
కృతే, తృప్తితజనతాత్థిర్థస్నాన క్రమక్షపిలైససామ్- పిపాసితజనానాం
పిపాసాశమనార్థం పుణ్యతీర్థ స్నానన్యాయేన నిరన్త పాపానాం
పరమప్రాప్త్యసిద్ధయేత్వదవలమ్బే కృతేహేయప్రతిభుతేన త్వత్సమ్మ
ధేన సమస్మానిపాపాని నిరస్మానిభవ స్తీతిభావః, [శేషశ్చవివక్ష
యాషష్ఠీ] ప్రతిబద్ధకపానివృత్తౌసత్యాం పురుషార్థస్యస్వతఃప్రాప్త
త్వద్యోతనాయవా; వీతాతజ్ఞా సతీ - వ్యపగతనిషేధ భయానతి,

భూతిరన్వైర్జ్జనానహృదయ మిహాపచ్ఛిద్యైషా మగజ్జ
దశార్థినీ । తృప్తితజనతాతీర్థస్నాన క్రమక్షపితైనసాంవి
తరసిదయేవీతాతజ్జా-వృషాద్రిపతేఃపదమ్॥౭౫॥ వృషగి

ఏతావస్తంకాలం పరమపురుషార్థోదీయలేచే ద్రుచ్యభావాన్నలేని
షేత్యస్తీతి శజ్జా-౭భూత్, సేదానీమపగతా, ప్రతిబద్ధకనివృ
త్త్యాతేషాం రుచేరుదయాదితిభావః, (యద్వా) వీతాతజ్జా-సతీ-
విగతానిప్రసజ్జభయాసతీ, నహ్యత్రయణేనక్షపిత పాపానాంతా
దృశపద వితరణేన సంరక్షణమతి ప్రసజ్జకరమితిభావః, వృషాద్రిప
తేఃపదమ్ - పద్యతఃఇతిపదమ్, తత్సాయుజ్యమిత్యర్థః; పరమహ్యమా
ఖ్యంస్థానంవా; (అథవైవయోజనా) అతివిధిఃవైరైశ్వర్యాత్మాను
భూతిరన్వైర్జ్జనా తృప్తితజనతాతీర్థస్నాన క్రమక్షపితైనసా మేషాం
జనానామ్,యథాపిపాసిత జనాఃపిపాసాశమనార్థం పుణ్యతీర్థస్నానే
న తృప్తితైనసో భవన్తి, ఏవంక్షుద్రపురుషార్థ ముద్దిశ్యత్వ దాశ్రయ
ణేకృతేపి స్వర్ణవిధివాత్వ తృప్త్యనేననిరస్త సమస్తపాపాభవస్తీత్య
ర్థః, తాదృశామేషాం జనానామిహైశ్వర్యాత్మానుభూతిరనేష్వ స
జ్జదశార్థినీ- ఖ్శుద్రపురుషార్థ రుచ్యత్వాదకపాక్షపణేనప్రతిపాదితై
శ్వర్యాదా దోషదర్శనేనచ స్వయమేవతత్ర విరక్తాభవిష్యస్తీత్యగజ్జ
దశామర్థయమానాసతీత్యర్థః,అహృదయముపచ్ఛిద్యవీతాతజ్జా-అస
జ్జవశాయాం జాతాయాంపరమ పురుషార్థరుచ్యాదౌచనత్వాం వీత
నిషేధభయా, వీతానిప్రసజ్జభయావా; వృషాద్రిపతేః పదంవితరసి,
తేభ్యఃఇత్యర్థాల్లభ్యతే. ... .. ॥౭౫॥

ఏవమాధ్యాత్మికాది తాపత్రయ త ప్య మా నా క జ న్తు
నమృతసాగరాయమాణే భగవత్ప్రీతివాసే నిక్షిప్తమోక్షానుబంధి గు
ణవిశేషప్రకాశనేన పరమపురుషార్థం ప్రతితాన్విస్త్రీయసిచ, కీదృ
శోయం హ్నామోహాభవత్క్యః ? ఇత్యాశయవానుసంహరతి.(పు

లిసుధాసిన్ధౌ జన్తుర్జయేనిహిత స్త్వయా భవభయపరీతా
 పచ్చిత్రైభజన్మఘమృతమ్ | ముషితకలుషోము క్తరగ్రే
 సరైరభిపూర్యతేస్వయముపనత్రైస్సాన్వితా నన్దప్రభృత్య
 నుబద్ధిభిః|| ... .. ||౭౬||

షగిరి) త్యాది = జన్తు-ర్జననధార్తా, అనేనాధికారి నియమాభావ
 ఉక్తిః, త్వయాభవభయపరీతాపచ్చిత్రై- భవాద్భయంభవభయమ్,
 పరీతాఫ- ఆధ్యాత్మికాదితాపత్రయమ్, తయోరుచ్చిత్రై- ఛేదం క
 ర్తుమ్, [క్రియాార్థోపపదస్య కర్మణిస్థానిన ఇతిచతుర్థి] అన్యదపార్శ్వ
 ద్వయేపిసమృద్ధిః, పృషగిరిసుధాసిన్ధౌ - పృషగిరౌవిరాజమానస్సుధా
 సిన్ధు- రమృతసాగర, శ్రీనివాసకి, సుధాసిన్ధునాపూర్ణ సామ్యాన్ని
 గిర్యాధ్యవసితః, తత్ప్రసిహితః - స్వీక్రియతామయమితి సమర్పితః, భ
 వభయపరీతాపచ్చిత్రై, అఘమృతమ్- అఘానిమృత్యుస్తే - ఊష్య
 స్తే - నేనేత్యఘమృతమ్ - ప్రపదనమ్, అఘమృతమ్ స్నానంచ,
 భజక- సేవమానః- ముషితకలుషమ్ - ముషితాని - నిరస్త్రిని, కలు
 షాణి- పూర్వోత్తరాఘలక్షణానియస్య, ముక్తరగ్రేసరైకి- ముక్తే
 పూర్వభావిభిః, స్వయముపనత్రై- ప్రతిబద్ధకాభావాత్స్వతవీవప్రా
 త్తైః, సాన్వితానన్దప్రభృత్యనుబద్ధిభిః - సాన్వితానన్ద - సాన్వితృస్వ
 రూపస్వభావాను సన్ధానజనితప్రీతిః, తత్ప్రభృతిభిః - ప్రభృతిశబ్దే
 న పరమాత్మస్వరూప స్వభావానుసన్ధాన జనితప్రీత్యాది సజ్జగహః,
 అనుబద్ధిభిః - పరికరైః, అభిపూర్యతే - అభితరిపూర్యతే, యథాత
 త్సమృద్ధిన్వృక్షైరనుబద్ధిభిస్సృజ్యైర్ తథాపూర్యతఇత్యర్థః. అత్ర
 శ్రీనివాసదయావిషయాక్రతే సంసరచ్ఛేతనేకస్య చిద్రాజకుమారస్య
 రాజ్యలాభే సన్నిహితే సతితదనుబద్ధిభి స్సూక్ష్మాద్వాన్ధవాదిభి రభిపూరి
 తస్య వృత్తాన్తస్సారూప్యాత్ప్రతియత ఇతిసారూప్యనిబద్ధనా సమా
 సోక్తిః, సాదరూపకాతిశయోక్తి సజ్జగర్ణక్షేపసంస్మృష్టాః ||౭౬||

అనితరబుమామన్తర్ములేస్యపాయపరి
 స్థవేకృతవిదనఘావిచ్చిదైవమాం కృపేయమవశ్యతామ్ ।
 ప్రపదనఘలప్రత్యాదేశప్రసక్తవివర్జితం ప్రతివిధిముపా
 దిత్యేసార్థం వృషాద్విహితైషిణా ॥ ౭౭ ॥ త్సంవిలయి

అనన్తరస్థోకా ప్రసక్తానుప్రసక్తా, తత్తత్త్రిపం నిర్వాప్యజవత్స
 లయా భవత్వాభగవతి శ్రీనివాసేనిష్ఠిస్తోజన్తుస్తమేవ ప్రపద్యసిర్ధా
 తనిభిలదురితో దేశవిశేషప్రాప్త్యనన్తర భావినమానన్దమిహ్నేవాను
 భవితుముపక్రమతత్త్వక్త, మత్తైవమాకాక్షా, శరణవరణానన్త
 ర్థం బుద్ధిపూర్వాపాయసన్లువేప్రపాయశ్చిత్తాకరణేచసతికీద్యనీదకా
 నన్యశరణస్వాస్యచ భవిష్యతీతితత్ప్రామా . (అనితరబుమా) మిత్యా
 దినా = అనితరబుమా - మనన్యశరణానామ్, భగవచ్చరణారవిన్దైకశర
 ణానామిత్యర్థః; అన్తర్ములే-మనసిపూర్వకే, అపాయపరిష్టవేఽపి.
 అపాయసజర-రేసత్వపి, కృతవిత్ - కృతమ్ - ప్రపదనమ్, అనఘా-
 దోషేనతిపరిత్యాగాది దూషాఘరహితా, యమవశ్యతాం విచ్చిద్య-
 “నఖిలుభాగవతాయమ విషయంగచ్ఛస్తీ” త్యక్తప్రకారేణ యమా
 ధీనతాం నిరస్య, ప్రపదన ఘలప్రత్యాదేశప్రసక్త వివర్జితమ్ - భగ
 వత్ప్రాప్తిరూపప్రపత్తి ఘలప్రత్యాభ్యాస ప్రసక్తరహితమ్, ప్రతివి
 ధిమ్- ప్రతివిధానమ్, రాజపుత్రా పరాధన్యాయేన మృదుదణ్డనరూ
 పమ్; వృషాద్విహితైషిణా - వృషాద్రావర్తమానేనహితైషిణా - స
 ర్వజనహితపరేణ; శిక్షోపయోగీతయాహితైషిణోష్వక్తిః, లేనసార్థ
 ముపాదిత్యే - [“సహాయ క్తేప్రధాన” ఇత్యప్రధానేత్యతీయా]
 అధికదణ్డనశఙ్కాయా త్వమేవప్రధానఘాతా ప్రతివిధిం కరోషీతిప్ర
 తీయతే. ... .. ॥ ౭౭ ॥

పరమ పురుషార్థలిప్సయా ప్రపన్నస్య ధీపూర్వోత్తరాఘప్రస
 క్తేఽపిపరమప్రాప్యవిఘాతోనాస్తీత్యుక్తమ్, తత్ప్రసక్తాత్ప్రసక్తా

నాం శాస్త్రాగ్రానాం ఫలాయనివేదితే పితృసురగణేని
 ర్వేశాత్పాగపిప్రళయంగతే । అధిగతృవత్కౌభృన్నా
 భానుకాలవశంవదాంప్రతిభువమిహవ్యాచఖ్యస్తాన్వంకృ
 పేనిరుపస్థవామ్ ॥ ... .. ॥౭౮॥

ద్యుర్థనేపిమధ్యే ఫలప్రదదేవతా నాశేపిఫలప్రాప్తిర్నవిహన్యత ఇ
 త్యాహ - (క్షణవిలయినా) మిత్యాదినా - క్షణవిలయినామ్ - క్షణే
 నవిలయవతామ్, అనేనఫలప్రదానార్థమన్యదపేక్ష్యమితదర్శితమ్, శా
 స్త్రాగ్రానామ్ - జ్యోతిర్జ్యోతిరూపాదివాక్యప్రతిపాద్యానాం జ్యోతిర్జ్యో
 మాదీనామ్, ఫలాయ - ఫలందాతుమ్, క్రియాార్థోపపదస్య కర్తృణి
 స్థానిన ఇతిచతుర్థి నివేశితే - త్వయాఫలప్రదతయాస్థాపితే, పితృ
 సురగణే-పితృణాంసురాణాంవగణే, ర్వేశాత్పాగ-కర్తృస్తతరగ్న
 ఫలభోగాత్పాగ, ప్రళయంగతేపి-నాశంగతేపి, అధిగత-ప్రాప్తిః,
 వృషత్కౌభృన్నాథో - రమానివాసో, యయాతామ్, ప్రాప్తవృషా
 ఖ్యపర్వత శ్రేష్ఠామిత్యపి వివక్షితమ్, అనేన వక్ష్యమాణప్రతిభువో
 నిరపాశ్రయత్వముక్తమ్, అకాలవశంవదామ్ - కాలకృతవికారవి
 ధురామ్, అనేనస్వరూపతోనపాయత్వముక్తమ్, నిరుపస్థవామ్ -
 పరకృతోపద్రవసూర్యామ్, త్వమిహతత్తతరగ్నఫలప్రదానే ప్రతి
 భువంవ్యాచఖ్యః - ప్రతిభూత్వేన వ్యాఖ్యాతవస్తః, “ఫలమతడిప
 పతే” రిత్యత్యభాష్యకారాదయితిభావః, ప్రతిభూర్నామోత్తమ
 ర్థాయాధమర్జేనచేయస్య ద్రవ్యస్యదాపయితా, తన్నాశాదౌచ స్వ
 యంచాతోవ్యతే, ఉక్తప్రకారేణస్థిరాశ్రయస్వయంచ స్థిరారాజ
 దణ్డాద్యపద్రవ రహితశ్చయచిదృథప్రతిభూర్భవతి తాదృశీత్యమి
 తిభావః. అత్రభగవత్ప్రపాయాం ప్రతిభూత్వగూపణాద్విషయ
 స్యాధిక్యవర్ణనాచ్చాధికా భేదరూపకమ్, “విషయ్యభేదతా ద్రూప్య
 రజ్జనం-విషయస్యయత్ । రూపకంతత్త్రిధాధిక్యన్యూనతానుభ
 యోక్తిభి” రితిలక్షణాత్. ... .. ॥౭౮॥

త్వదుపసదనాదద్యశోవామహాప్రళయే ౭పివావితరణిజం
పాదామ్భోజంవృషాచలశేఖరః తదిహకరుజేత తత్త్రి-
డాతరక్త పరమ్పరాతరతమతయాజుష్టాయాస్తే దురుత్స

కింబహునాత్మమాశ్రితేభ్య స్స ద్వేభ్యస్తస్త్వ ద్విషయీకారతారతమ్యా
నుగుణ్యేన వృషగిరిశేఖరః పరమపురుషార్థం క్రమేణదాస్యతి, త
స్మాత్త్వమనతిక్రమణీయేత్యాహ - (త్వదుపసదనా) దిత్వాదినాత్వ
దుపసదనాత్ - త్వత్సమాశ్రియతాదేవ, అద్యశోవా, కింబహునా,
మహాప్రళయే ౭పివా, త్వద్విషయీకారతరతమభావానుగుణమ్, క్రమే
ణేత్యర్థః, వృషాచలశేఖరః - వృషాచలస్య నీలోత్పలశేఖరాయమా
ణః, నిజంపాదామ్భోజమ్, వితరణి - కైశోర్యప్రతి సమ్బంధిత్వేన
దదాతి, దివ్యమృగళవిగ్రహేణ వృషాచల మివపాదారవిద్యా శ్రితశి
రశేఖరయతీతి వ్యజ్యతే సమభివ్యాహారేణ, తత్ - తస్మాత్, ఇహా-
లస్త్రిన్ఫలవిషయే, తత్త్రిడాతరక్తపరమ్పరాతరతమతయా - తత్త
త్త్రిడా-స్తత్త్వద్విహారః, విషయీకారాభితియావత్; తాస్తరక్తపర
మ్పరై వేత్త్యుపమితసమాసః, అనేన విషయీకారాణాం శీతలత్వ
పైరస్తర్యాదికం ప్రతీయతే, తస్మాస్తరతమతయా - తారతమ్యేన,
జుష్టాయా - స్సేవితాయాః, తారతమ్యవత్సాద్యత్వార్థః, ఇదంచవిశే
ణం క్రమేణమోక్షప్రదానే హేతుసదర్శనపరమ్, తే, దురత్యయ
తామ్ - ఫలప్రదేన భగవతా సమ్ప్రదాన భూతేన చేతనేనచా
త్యేతు మశక్యతామ్, విదుః-వదన్తి, [విదోలటోవేతిలటోణలాదేశః]
తరక్తపరమ్పరాక్రాంతనద్యాదికంహి దురత్యయం భవతీతిభావః.
అప్రచక్రమేణ పాదారవిందవితరణస్య సమ్మర్శసియస్య తత్త్రిడా
తరక్తపరమ్పరాతరతమతయాజుష్టాయా ఇత్యనేన పదద్వయేన సమ
ర్థనాత్పదార్థహేతుకం కావ్యలింగమ్, తచ్చోపమాసబీర్ణమ్, కించ
తత్తస్మాద్దురత్యయతాం విదురిత్యతానుమానాలజ్ఞానః, ఉభ

యతాంవిదుః || ౭౯ || ప్రణిహితధియాంతవృత్తస్పృశ్యై
వృషాద్విశిఖామణౌ ప్రస్థమరసుధాధారాకారాఃశ్రీద

యోశ్చసంస్పృష్టికి. ... .. || ౭౯ ||

ఏతావతా ప్రసన్నప్రసజ్గః ప్రపచ్ఛేతః, ఇదానీ ముపాసకా
నామపితృత్వస్పృశ్యై దేవభావనా ప్రసాదోభవతీత్యాహ - (ప్రణిహి
తధియా) మిత్యాదిసాంతవృత్తస్పృశ్యై-శరీర-రాక్షరన్యాయేనత్వయా
సుసజ్గతే, వృషాద్విశిఖామణౌ - వృషాద్రేంద్రస్త్రినీలచూడా రత్నాయ
మానేశ్రీనివాసే, ప్రణిహితధియామ్ - ప్రకర్షణ- వికాగ్ర్యణ, నిహి
తా - స్వస్థా, ధీర్యేషాముపాసకానామిత్యర్థః, భావనా-స్మృతి స
ంతరీయాపా, ప్రస్థమరసుధాధారాకారా - ప్రస్థమరసుధా ధా
రాయా ఆకారఇవాకారోయస్యాస్యా; సచాకారో విపులత్వమను
కులత్వమవిచ్ఛిన్నత్వంచ, తథాసతీ; ప్రసీదతి-ప్రసన్నాభవతి, ప్రసా
దోనామనైగ్రమ్యమ్-తచ్చవిషయాంతరాస్పృశ్యత్వమ్, దృఢ-మస్తిన్నర్థేవి
వాదోనాస్తీత్యర్థః, (యద్వా) దృఢమ్ స్థిరమ్, యథాభవతితథాప్ర
సీదతీతిక్రియావిశేషమ్, (అథవా) ఉత్తరాధాన్వయావసానేదృఢ
మితియోజ్యమ్, ఇతిహేతౌ, తేషాముపాసకానాంతాదృశభావనాశ్ర
యత్వేన సావత్మనామపితాదృశాన్దలిస్సయేత్యర్థః, స్థిరాశయచాత
కాః స్థిరాశయాః-దృఢాధ్యవసాయాః, ప్రపన్నాపవచాతకాః, “ప్రప
న్నశ్చైతకోయద్వ”దితితత్సామ్యాత్తత్వేనరూపమ్, నిభృతగరుతస్స
స్తః-గరుచ్ఛబ్దస్సప్రయత్నపరః, గవనసాధనవిశేషవాచినోగరుచ్ఛబ్ద
స్యగమనసాధనసామాన్యలక్షకత్వాత్తస్య నిభృతత్వమ్-నిశ్చలత్వమ్, మ
ప్రవృత్తత్వమితియావత్; నివృత్తస్వప్రయత్నా ఇత్యర్థః, (చాతకేప
తే) నిశ్చలపక్షాఇత్యర్థః, దత్తాస్వాదమ్-దత్తపరిపూర్ణ బ్రహ్మసుభ
వాస్వాదమ్, (వలాహకపక్షే) దత్తజలాస్వాదమ్, విముక్తివలాహ
కమ్ - ముక్తేస్తాపహరత్వాద్భిన్నా వలాహకసామ్యాత్తత్వేన రూప

తీర్థావనాద్యభమితదయేదత్తాదస్వాదంవిముక్తివలాహకం

నిభృతగరుతో నిధ్యానుంతిస్థిరాశయచాతకాః || ౮౦ ||

కృపేవిగతవేలయాకృత సమగ్రప్రోక్షైస్త్యయా కలిజ్వలన

అమ్, నిధ్యానున్తి - నిర్విర్ణయన్తి, యథాచాతక స్తాపారోక్షిపి
స్వయత్నంవిహాయకదావలాహకోఽర్హ్యతీతిప్రతీక్షతేతథాప్రసన్నో
క్షిప్తాపత్రయాభిహతస్సృజ్యస్వయత్నం విముచ్ఛకదా పరిపూర్ణబ్ర
హ్మసుభవామృతా స్వాదహేతుర్ముక్తిర్భవిష్యతీతి ప్రతీక్షత ఇతిభా
వః అత్రచత్వదశ శరణత్వేన త్వదక్షరజ్ఞానానాం ప్రపన్నా
నామపి యాదృశభావనాఽత్ర దుర్లభాభవతితాదృశీం భావనాము
పాసకేభ్యోఽన్త్రైవిప్రసాదయసీతి తాత్పర్యమ్ అత్రతావత్పు
ర్వాశ్లేఖావనాప్రసాదస్య సమర్థసియస్య త్వత్సప్నలక్త ఇత్యశేనస
మర్థనాత్పదార్థహేతుకం కాన్యలిజ్ఞమ్, వృషాద్విశిఖామణా విశ్యత్య
శ్రీవేంకటపతి శుచ్చామణిత్యేనాధ్యవసిత ఇతిరూపకాతిశయోక్తిః,
ఉత్తరాద్యేచ రూపకాలజ్ఞానర స్పృష్టః, ఏతేషాం త్రయాణాం
సంస్పృష్టిః- ... .. ||౮౦||

అనస్తరదశకేన దశావతారద్వారా దయాం స్తోతుకామసప్రథ
మశ్లోకేన తావదర్చితతార విశేషముఖేనచయాకృతం జగదుపకా
రం ప్రస్తుతమర్చితతార సామాన్యముఖేన నిగమయతి - (కృపే)
ఇత్యాదినా= హేకృపే? స్తుతిజాతశ్రమా చనయనాయ కృపానా
మామృతరసేన రసనాంసేచయతి శో కాదా, కృపేవిగతవేలయేతి-
వేలా - కాలి, కాలవిశేషనిరపేక్షయేత్యర్థః, (యద్వా) వేలా- అ
క్షితి, నిరవధికయేత్యర్థః, త్వయా - కరణభూతయా, కరణత్వంచ
దివ్యీమజ్జశ విగ్రహకర్తృకసమగ్రప్రోక్షేతత్కర్తృకే మేఘవదాచర
ణేచ, విగ్రహాణాం కృపావత్త్వం స్వరూపద్వారేతి ద్రష్టవ్యమ్, కృ
తసమగ్రప్రోక్షే- కలితసమూర్ణజగత్ప్రోక్షే, కాళమేఘాశ్చ, విగత

దుర్గతే జగతికాశమేఘాయితమ్ | వృషక్షితిధరాదిమస్థితి

వేలయా - ఉత్పలయనద్యా, కృతసమగ్ర సన్యాదిపోషా భవ
న్తి, వృషక్షితిధరాదిమ - శ్రీవేటాటాది ప్రభుత్వము, అదిశబ్దేన శ్రీ
రజ్గాదిపరిగ్రహాః, స్థితిపదేషు - భగవత్స్థానస్థలేషు, ఆవిర్భూతైః,
స్వమానమిదంకాశమేఘుత్వేఽపి, లేహివృషక్షితిధరాది మస్థిస్థానే
ష్వాద్భ్యవన్తి సానుప్లవైః - విష్వక్సేవాద్యనుచరసహితైః, (అన్యత్ర)
అనుకూలవాతాది సాహిత్యాదికం వివక్షితమ్, వృషగతాఖిలా
వగ్రహైః - వృషగతాః, అఖిలాః, అవగ్రహాః నిగ్రహాః, యేభ్యస్తైః,
“స్వయంవిధాతాఽసురచైత్యరక్ష సామసుగ్రహావగ్రహయోర్యదృశ్య
యే”తి ప్రయోగాత్; “అర్చ్యస్సర్వసహిష్టు” రిత్యుక్తక్రమేణసర్వ
సహిష్టుత్వాన్నిగ్రహప్రగజ్జరహితైః, అఖిలశబ్దేనాత్యంతమస్సహమ
హంపరాధకరణేఽప్యత్యల్పనిగ్రహాఽపి నాస్తీతిప్రతీయతే, వాత్స
లైకరసత్వాదర్చనతారస్య; (పటాన్తరే) అవగ్రహా - వర్ష
ప్రతిబద్ధకః, తాదృశైర్వృషాదిపతి విగ్రహైః - అర్చనాపైరష్టో
త్తరశతదివ్యస్థాన సన్నిహితైః, కర్తృభిః; కలిజ్వలనదుర్గతే - కలే
ర్జ్వలనమతిక్రూరవ్యాపారః, లేనదుర్గతే - దుర్దశాంప్రాప్తే, (య
ద్వా) కలిలేవజ్వలనో - వహ్నిస్తేన దుర్గతే - తత్ప్రజయావీడితే,
(యద్వా) త్వయాకర్త్రాకృత స్సమగ్రపోషః - పూర్ణపోషోయే
షాం విగ్రహాణామ్, “భక్తానాంత్యంప్రకాశన” ఇతి భక్తగోచ
రాతివేలకృపయాహి విగ్రహాపరిగ్రహాః, కలిజ్వలనేనదుర్గతే - దుః
ఖంప్రాప్తే, జగతివిషయే, కాశమేఘాయితమ్ - కాశస్సేఘైరివా
చరితమ్, కర్తృనికృత్యులోపశ్చేత్యాచారాధేయంతాద్భావేక్తక్రికాశ
మేఘవదాచారశ్చ విశేషణాద్భిత్తరి, (అథవైవంయోజనా) కృశేవి
గతవేలయాత్వయా కర్త్రాకృత వృషక్షితిధరాదిమ స్థితిపదేషు సన్ని
హితైఃకృతసమగ్రపోషేస్సానుప్లవైర్వృషగతాఖిలా వగ్రహైర్వృ

పదేషుచానుష్ఠతైస్సపాద్రి పతివిత్రీహేర్వ్య సగతాఖిలాదగ్ర
హౌ ||౨ ||ప్రసూయవివిధంజగత్తదభివృద్ధయేత్వందయేనమీక్షణ

పాద్రిపతివిగ్రహైఃకలిజ్వలనదుర్గతేజగతిషయే కాళశేఘాయితమ్-
వృషాద్రిపతివిగ్రహద్వారా కర్త్యాకాళశేఘ వదాచరిత మిత్యర్థః.
ఏతేనతురీయయుగేర్చపతారాణామాశ్రితానుగ్రహకర్తృత్వశిష్యః
ప్రకాశ్యతే, సచతత్రతేషాం జ్ఞానశక్త్యాదేరప్రీయస్తేనదయసీయత
మత్వా;దత్ర శ్లేషభిజ్ఞికాభేదాతి శయోక్త్యుత్థాపితా వాచకలపిత్రి
పమా|| ... .. ||౨||

నకేవలమర్చారూపేణ భగవద్దుః శ్రీనివాసందివ్యస్థానేవ్యవతా
ర్యజగద్రక్షాంకృతంభవత్యా, కింతుమన్వ్యకూర్తాదియపేణాశ్వవ
తార్యలోకోపకారిణీత్యాహ - (ప్రసూయే) త్యాదినా= వివిధమ్. దే
వతీర్యజ్ఞనుష్యన్తావరాది భేదేనబహువిధం జగతాచార్య వర్గమ్,
(యద్వా) జగచ్ఛబ్దేలోకపరః, సభ్యలోకాది భేదేనవైచిత్ర్యమ్,
ప్రసూయ - ఉత్పాద్య, కరణేకర్తృత్వపచరః, ప్రసూయేత్యనే
న దయాయామాత్మత్వ ప్రతిః, తాదృశైర్మత్స్యదేరీక్షణాది స
దృశైః, (యద్వా) తాదృశై- రచిన్త్యశక్తిభిః, ఈక్షణాదేరభి వృద్ధి
హేతుత్వస్యమనఃస్వయా వదర్శనాత్; (అథవా) తాదృశశబ్దేనప్రా
కృతమీనాదే రీక్షణాద్యపేక్షయా స్వరూపతగికార్యతశ్చవై లక్ష్య
ముచ్యతే, అప్రాకృతత్వాదేవ స్వరూపైలక్షణ్యం స్ఫుటమ్, తాకిక
మీనాదేరీక్షణాదికం శరీరవృద్ధిమాత్రనిమిత్తమ్, దివ్యమీనాదేరీక్షణా
దికం త్వాత్కృజ్జీవనస్యాప్యనుగుణం భవతీతకార్యవై లక్షణ్యమతఏవ
సమిత్వాద్యుపసర్గపాదాసమ్, సమీక్షణనిచిన్తనప్రభృతిభిరితిపృభృ
తిశబ్దేనసంస్పర్శఉచ్యతే, “ఈక్షణధ్యానసంస్పరైర్మత్స్యకూర్మవి
చక్షుమా” ఇతి హ్యుచ్యతే, ఏతైఃకరణభూతైః, తదభివృద్ధయే-ప్ర
సూతజగదభివృద్ధికర్తుమ్, [“ క్రియార్థోపపదస్య కర్మణిస్థానిన ”

విచిత్రప్రభృతిభిస్సంస్వయం తాదృశైః । విచిత్రగుణచి

త్రితాంవిచిధదోషవైచేకిం వృషాచలపతేస్తనుం విశసి

ఇతివతుగీ, నతుతుమర్థావృభావవచనా ' దితిసూత్రస్యాయం విష
యః] విచిత్రగుణచిత్రతామ్ - విచిత్రై- ర్నానావిదైః, మత్స్యదిత
త్తదవతారాసాధారణైరితియావత్; తాదృశైర్నైకైః - రూపగుణైరా
త్మగుణైశ్చ, చిత్రితామ్ - చిత్రాంకృతామ్, నానాకారాం కృతామ్,
[తత్క-రీతితిష్ఠానైతత్క-రణైక్] విచిత్రతామ్- విగతచిత్రతామ్, గుణ
చిత్రితాంబ; గుణై శ్శుక్లాదివర్ణైః, చిత్రితామ్ - సజ్జాతచిత్రాంచే
తి విరోధాభాసః, (యద్వా) చిత్రై- రాశ్చర్యభూతైః, ప్రాకృ
తమత్స్యాదిదుర్లభైరిత్యర్థః; గుణై - జ్ఞానశక్త్యాదిభి రాత్మగుణై
స్సోన్మర్శసౌగంధ్యసౌకుమార్యాదిభీరూపగుణైశ్చ, చిత్రితామ్- చిత్రా
మాశ్చర్యభూతాంకృతామ్, విచిధదోషవైచేకిమ్ - వివిధానాందో
షాణామ్ - ప్రాకృతమత్స్యసిగతానా మజ్జ త్వదీనాం దుర్గణాదీ
నాంబ, వైచేకి - మతిదురవ ర్తినీమిత్యర్థః. మత్స్యకూర్మాదికామ్-
అవిశద్దేన హంసావతార సజ్జ హః, వృషాచలపతేస్తనుమ్-మత్స్య
కూర్మాదికాం వృషాచలపతే స్తనుమిత్యనేనసంస్థానమాత్రం మత్స్య
కూర్మాదిసదృశమ్, రూపం (ద్రవ్యం) త్వసాధారణదివ్యరూపసజాతి
యమితివ్యతే, స్వయంవిశసి - భగవతో మత్స్యదితనుఃసరిగ్రహ
స్య యతఃశ్చిత్ప్రయోజనం భవతు, త్వత్ప్రవేశస్య ప్రయోజన
మిదమేవేతిభావః. అత్రదయాకృత దివ్యమత్స్యదితను ప్రవేశస్య
“ ఈక్షణధ్యాన సంస్పర్శైర్మత్స్యకూర్మవిపజ్జమా ” ఇత్యుక్తప్ర
కారేణ సమీక్షణాదిభిః ప్రసూత జగదభివృద్ధిరణం ఫలప్రేక్షనోత్ప్రే
క్ష్యతఇతి ఫలంప్రేక్ష్య, సాచగమ్యా, వ్యజ్ఞకాశ్రయోగాత్; అసి
ద్ధవిషయాచ, సమీక్షణాదిభిర్జగదభివృద్ధిరణస్య సిద్ధత్వాత్; కించ
విచిత్రగుణచిత్రితామిత్యత్ర విరోధాభాసః, “ అభాసత్వేఽరోధస్య

మత్స్యకూర్మాదికామ్ || ౮౨ || యుగాంతసమయోచితం
భజతియోగనిద్రారసం వృషక్షితిభృదీశ్వరే విహరణక్ర
మాజ్ఞాగ్రతి । ఉదీర్ఘచతురర్షీకదనపేదినీంమేదినీం స

విరోధాభాసఇవ్యత" ఇతిలక్షణాత్ ; ఉత్ప్రేక్షావిరోధాభాసయో
స్సంస్పృష్టి, అపిచాత్రకవేద్య యాగోచరరతిభావస్య దివ్యమీనాదిగో
చరరతిభావోఽజ్ఞమితిప్రేయోఽలజ్ఞాగ్రతిః. ... || ౮౨ ||

మత్స్యకూర్మావతారయోరేక స్లోకఏవసజ్జహీతత్వాదనంతరం
వరాహవతారముభేదకృతం దయాయాఅపదానవిశేషం జర్జయతి.
(యుగాంతే) త్యాదినా = యుగాంతసమయః - బ్రహ్మాదివసావసాసన
మయః, అవాంతరప్రళయసమయఇత్యర్థః, తస్మిన్; ఉచితమ్ - సరిచి
తమ్, యోగనిద్రారసమ్ - యోగోనిద్రేవయోగనిద్రేత్యుపమితసమా
సః, ఉభయత్రనిర్వాప్యపారశయన సామ్యతః; యోగనిద్రాసమయే
హినాగభోగపర్యజేనిర్వాప్యపారేణ శేతే, యోగఏవనిద్రాయోగని
ద్రేణిరూపకంవా; యోగనిద్రానామ్ " ఆత్మాసంవాసుడేవాశ్శించింత
యేన్తథుసూదన" ఇత్యాద్యుక్తప్రకారేణ విభూతికదివ్యాత్మస్వరూ
పానుభవోజగదగ్రతః తానుచింతనమిత్రః, నిద్రాముద్రాలఙ్కృతశ్చ; త
స్యారసమ్ - రాగమ్, తస్యారసమ్ - రసన, మాన్వాదనమితివాఃభ
జతి- సేవమానే, వృషక్షితి భృదీశ్వరే - శ్రీవేంకటేశే, విహరణక్ర
మాత్ - విహారక్రమేణ, చతుర్ముఖదినావసానే యోగనిద్రారూపోవి
హారశ్చతుర్ముఖదినాదౌజాగరణలక్షణోవిహారఇతివిహారక్రమః, నైమి
త్తికప్రళయావసాన ఇతి యావత్; జాగ్రతిసతి - [యస్యచభావేన
భావలక్షణమితినప్తమ్] (ఉదీర్ఘే)తి = చతుర్మావర్తే వానాంసమాహ
రశ్చతురర్షీ, ఉదీర్ఘా-పుష్పధాచసాచతురర్షీవచతోక్తాః, తయాకృత
కదనమ్ - పీడా, తద్వేదినీమ్ , వేదయతి- జ్ఞాపయతితివేదినీ, తామ్
మేదినీమ్ - భూమిమ్, తదభిజుష్టయా - లేన - మహావరాహరూపిణా

ముద్భృతవతీదయేత్వవభిజ్ఞయాదంష్ట్రయా ॥౩॥ స
టాపటలభీషణే సరభసాట్టహాసోద్భటే స్ఫురతుగ్రధిప
స్ఫుటసుక్రికుటికేఽపి వక్త్రేకృతే | దయేవృషగిరీశతుర్దశుజ

వృషాద్రిపతివా, అభిజ్ఞయా- స్వీకృతయా, దంష్ట్రయాసముద్భృ
తవతీ- త్వన్నియుక్తన(పియతమేనకృతం త్వయాకృతమేవ, యథా
రాజభటైగకృతంశశునిజయూదికం రాజ్ఞాకృతమిత్యవ్యతే, త్వమితి
ఘోర్వశ్లోకాదనుషజ్యతే - అత్రసముద్భృతవతీతిసముద్భరణ్యేఽఽర్థ
చతురర్థవీత్యాది సమర్థవాత్పదార్థహేతుకం కావ్యశిష్టమ్, వీచంసర
మాపన్నయాఘామ్యా అపన్నివర్తనవర్ణనేన సపత్నైవ్యపజీవ్యత్వ
యాపాతిశయోదయాయాఇతివ్యజ్యతే. ... .. ॥౩॥

అశక్రమప్రాప్తవృసిహృవతారప్రసక్తిః, తత్రనృసిహృవతారస్య
దయాభిమతం పరమపుయోజనం ప్రహ్లాదాహ్లాదనమేవ, హీరణ్య
వధాదికంతాపసుషక్తికమితి మత్వాప్రహ్లాదలాలన మేవ దయాకృతం
వర్ణ్యతే - (సటాపటలే) త్యాదినా= హేచృషగిరీశతుర్దయే? త్వయా
ఖిబుక్రేవైకుణ్ఠరాధః “త్యక్తావైకుణ్ఠముత్తమ” మిత్యైక్తప్రకాశేణ
క్రేవైకుణ్ఠంత్యక్తైవవృషగిరీశితాజాత ఇత్యశయః, సటాపటలభీ
షణే- సటాసమూహానశత్రూణాంభయంకరే, తదానీముద్భతసటాప
టలదర్శనమాశ్రేణైరహీరణ్యకశిపుష్కతకల్పస్సంప్రత్యితిభావః. అ
నేనవక్త్రేవారసిహృత్వందర్శితమ్, సరభసాట్టహాసోద్భటే - సర
భసేన - సవేగేన, ఉచ్చైస్తరేణేతియావత్; అట్టహాసేన, ఉద్భటే-
ఉద్ధతే, పరిస్ఫుటసుక్రికుటికే - పరిస్ఫుటా - అతివ్యక్తా, భుక్కుటిర్వ
స్తింస్తఫోక్తే; నృసిహృరూపిణోవృషగిరీశతుర్వక్త్రేస్ఫురతుగ్రధిక్
తేఽపి-స్ఫురేత్తి-అట్టహాసాదినాక్రోధానుభావేనప్రకాశమానాక్రూత్,
యస్మిన్తస్మిన్కృతేఽపి, అపినావిరోధోదర్శితః, (యస్యచభావేనభా
వలక్షణమితిసప్తమి)తదానీమేన, సరోజసదృశా - దనుజడిమ్మపషయ

డిమ్మద త్తస్తనా సరోజసదృశాదృశా సముదితాకృతిర్న

వాత్సల్యాదినా ప్రసన్నానుజ్ఞాతలతయా సద్వసమయా, దృశా-స్మ
సిహ్మరూపస్య వృషగిరిశితుర్లోచనేన, దనుజడిమ్మద త్తస్తనా-దనుజడి
మ్మస్యద త్తస్తనోయయాసా; స్తస్యప్రవానార్హ త్వసూచనాయడిమ్మ
శబ్దః, శత్రోర్వామిత్రస్యవాయస్యకస్యాపిభవత్వసౌ, అనుకూల్యస్యభుక్త
లత్వేన, నుగ్రాహ్యత ఇతిద్యోతితందనుజేతి, దృశాద త్తస్తనేతివ్యస్తరూప
కభేదః, "రుచిరదశచయశ్శ్యామ శైశ్మత్రజావై" రితివల్, దృశవేవ స్తనం
దేత్తవతీత్యర్థః, అవలోకన దానేన స్తస్యప్రదానేనేవశిశోరాప్యాయక
త్వాద్వృత్తస్తనోత్పేసరూపణమ్, దృశేత్త్యేకవచనేన ఏకయాదృశాశీలం
వలోకనేనడిమ్మ అనన్తితరి, ఇతరయాతుహ్యగ్రదర్శనేన శత్రుర్నిరతిశ
యాంభీతింలబ్ధి త ఇతివ్యభ్యతే, (యద్వా) దృశా-అవలోకనేన, కరణేన;
దనుజడిమ్మద త్తస్తనా-సుధాలహరీసౌందర్యేణకటాక్షేణ స్తస్యప్రదానే
నైవడిమ్మ మాస్యామితవతీత్యర్థః, దత్తస్తనేతిక్షణావప్రయోగః, ఏకం
భూత్వాత్వమ్, సముదితాకృతిర్ద్వయసే - సముదితా - సమూహా, పరి
పూర్ణేతియావల్; ఆకృతి-స్వరూపమ్, యస్యాస్మాతభోక్తా; దృశ్యసే
స్వప్రకాశాయన ఇత్యర్థః, అయంభావః, తాదృశకోధసమయేఽపిదివ్యా
మలకోమలావలోకనేనప్రహ్లాదాప్లవదనాన్న సిహ్మరూపపరిపూర్ణతే
భగవతి క్రీనివాసేదనుజడిమ్మ విషయా పరిపూర్ణైవస్వప్రకాశాయన
ఇతి. శత్రుగోచరనిరతిశయ కోధస్యడిమ్మవిషయ కృపాపూర్తిప్ర
యుక్తత్వేన తయోస్సమకాలత్వమ్, (అథవా) త్వందనుజడిమ్మస్త
నా-దనుజడిమ్మమాశ్వాసయస్తీ, సముదితాకృతిశ్చ-పరిపూర్ణస్వరూ
పాచ, దృశ్యసే - స్వప్రకాశమయసే, కేనహేతుసేతిచేత్? సరోజ
సదృశాదృశా - డిమ్మవిషయవాత్సల్యాదినా ప్రసన్నానుజ్ఞాతలత్వే
నపద్మసదృశత్వాద్వృత్తఇతి. అత్రచకవేళ్యనివాసదయాగోచరరతిభా
వస్య శత్రువధౌత్సుక్యతత్సుతవిషయప్రేక్ష్యో స్పష్టోజ్ఞమితి భావనని

శ్మశే || ౮౪ || ప్రసక్తమధునావిధిప్రణిహితైస్సప్తైశ్చ
కైస్సమస్తదురితచ్ఛిదానిగమగద్ధినాత్వందయే । అనేష

కలజాగ్రః, అనుమాకలజాగ్రఃశ్చ, తత్రప్రథమయోజనాయాం
దనుజడిచ్ఛద తస్తస్త్వంహేతుః, సచాజ్ఞానాతః, సముదితా కృతి
ద్వైశ్చ స ఇతిసాధ్యమ్, ద్వితీయయోజనాయాం సరోజనదృశాదృశేతి
హేతుః, దనుజడిచ్ఛద తస్తనాసముదితాకృతిశ్చద్వైశ్చ స ఇతిసాధ్యమ్,
కేచిత్తున్యశాసముదితాకృతిః-సముదితా- సమూఢా, అకృతి - స్వరూ
పం విగ్రహావాచ్యసాన్యస్సా, దృగాత్మరాపరిణతా కృతిరిత్యర్థః, దృ
శ్యనే- సర్వైశ్చప్రత్యక్షీక్రియస ఇతివాచఖ్యః. ... .. || ౮౪ ||

ఏవం నృసింహృతతారస్య దయాభీషతం పరమప్రయోజనం ప్ర
హ్లాదలాలనమేవేతిదర్శితమ్, తదనస్తరభావిని త్రివిక్రమావతారేచని
మ్నోన్నతవిభాగానాదరేణ సర్వేషాం భగవచ్ఛరణారవిష్ట స్పర్శస్స
కలశేయోనిదానభూతః పరమప్రయోజనమ్, బలనిగ్రహాదిక మవా
స్తరఫలమిశ్యభి సన్ధాయానస్తరపద్యే తదేవత్రివిక్రమ పాదార వి
ష్టని వేశనంసాంస్వత్రికం దయాకృతంవర్ణ్యతే - (ప్రసక్తే) త్యాదినా=
హేదవే? విధిప్రణిహితైః - విధినా - బ్రహ్మణా, ప్రణిహితైస్సమ
స్త్వితైః, సమర్పదకైః - పూజాసత్తైః, పాద్యజలైరిత్యర్థః, త్రై
విక్రమావదానేహి సత్యలోకావధిగమచ్ఛ్చరణం భగవత్పాదకమలం
ధర్మమయేనసలిలేనచతుర్భుజైశ్చతురోవేదానధీ యానశ్చతుర్ముఖో
ఽభిషిషేచేతిపారాణికికథాఽత్రాససన్ధేయా, ప్రసక్తమధునా- సప్త
న్నమకరదేన, అనేనమధుత్వరూపణేన “ విషో గ పదేపరమే మధ్వ
ఉత్స ” ఇతిశ్రుతిర్వివృతాభవతి, సమస్తదురితచ్ఛిదా- సమస్తానామ్-త
తాగ్రలవర్తినాం సమర్పదక ద్వారాకాలాస్తరభావినాంచ, దురితా
ని-సర్వవిధానిపాపానిభిన్నతీతతోక్తమ్, లేననిగమగద్ధినా-నిగమా
నామ్ - “ త్రిణిపదావిచక్రమేవిష్ణుగోపాలదాభ్యః - ఇదంవిష్ణుర్విచ

మనిశేషతస్త్రిజగదజ్ఞవాదీశితుశ్చ రాచర మచీకరచ్చ
రణపక్షజేనాచీతమ్ || ౮౫ || పరశ్వథతపోధనపృథనస

కృమేలేధానిదధేపదమ్ - విచక్రమేపృథివిమేషవితామ్ - విచక్రమేత్రి
ద్దేవ" ఇత్యాసీనామ్, గంధః- పృతిపాద్యత్వరూపస్సమృద్ధః, సవవాతి
శయావహతాద్వద్గంధితివ్యపశ్యతే, తథాచరూపకాతిశయోక్తిః, సోఽ
స్యాస్త్రీనిగమగన్ధి, ['అతఃకవితనా' వితినిప్రత్యయః] తేన, అజ్ఞానా
దీశితు - స్త్రివిక్రమరూపపరిపూతస్య, ఉభయోరపిశీలగుణ పృథా
నత్వేన సుసదృశత్వాత్పృథగనుక్తిః, చరణపట-జేన - పట-జత్వరూ
పజేన చరణస్య సుఖస్పర్శితం వ్యజ్ఞితమ్, తథాచ శరసిప్రష్పమాలా
నిధానేనేవత్రై విక్రమచరణస్పర్శేన చరాచరం సుఖితం శేఖరితంచా
ధూదితిభావః, చరాచరమ్ - చరాణి-జజ్ఞమానిచ, అచరాణి- స్థావ
రాణిచ, తేహంసమాహారశ్చరాచరమ్, (యద్వా) చరంచతదచరం
చచరాచరమ్, కైశ్చిద్వస్తుభిశ్చరం కైశ్చిదచరంచ, ఏవం ధూతంత్రీ
జగత్ - త్రయాణాం జగతాంసమాహారస్త్రిజగత్, అశేషమ్ - సవి
ద్యతేశేషశ్చరణపట-జేనానబి-తోయస్తి సగర్భణితదిత్యజ్ఞనక్రియా
విశేషణమ్, త్రిజగద్విశేషణంవా; (అశేష)మితి= అవిశేషతః - సుక్ష్మ
తిస్పర్శేసాదరత్వం దుష్కృతిస్పర్శేతదథావృత్తి విభాగానాదరేణ,
అబి-తమ్- ముద్రితమ్, అచీకరః - కారయసేస్త, [కరోతేర్హేతుమ
ణ్ణిడస్తాల్లిజే] నహితత్తత్కర్తానుగుణమన్యూ నానతిరేకేణ ఫలప్రద
శ్చీగ్రమణస్తస్మియోగం వినైవంకరోతీతిభావః; (యద్వా) "రా
మోరాజ్యమకారయ" ఉతివత్స్వాన్తేశిచ్. అత్రీసాపయవరూపకమ
లజ్జా-రః, సచరూపకాతిశయోక్తీసబీర్ణః. ... .. || ౮౫ ||

అశక్తివిక్రమానస్తరభావినః పరశురామావతారస్య త్రిస్సప్త
కృత్వోరాజవంశ వధాత్ప్రత్యేకఫలస్య నకథంచిదపిదయాకృతత్వం
సమృద్ధి, దయాకార్యస్యాను గ్రహస్యతత్ప్రదర్శనాల్; దయాకృత

త్రాతూపాకృత షీతీశ్వర హనుక్షరత్ తతజకుజురమ

తేచదయామా అనుగ్రహేక హేతుత్వం సస్యాదిత్యా శజాకాయాం
యాగీయపశూనామివలేషాం హింసాయాస్తచ్ఛ్రేయ స్సాధనత్వేన
వైవలేషామనుగ్రహాఇతి జామదగ్నానవతారస్యదయానిబద్ధనత్వము
పపాద్యదయాంప్రీతయతి - (పరశ్వధే) త్యానినా=హేదయే? కృపా
నామగ్రహణస్య కవివచన కర్పూరగుళికాయమానత్వా దసకృదావృ
త్తిః, వృషాచలదాగుశునా - వృషాచలవ ర్తినాదయా పరత ప్రేరణ,
అతఏవహిపరమవ్యోమవర్తి వృషాద్రిమాసిత ఇతి భావః, దయైక
నిరూపణీయత్వభ్యాసనాయవిశేష్యసమర్పకపదాంతరానుక్తిః, లేన,
కర్తా, కర్తృత్వంచాలిప్యధాఇత్యాలేపం ప్రతిప్రధనసత్కర్తృతూ
పాకృతేష్యపాకరణం ప్రతినిహతరక్షితానామితి నిహననిప్రతిచః
పూర్వం ని హ త ర క్షి తా నా మ్ - ని హ తా శ్చ లే ర క్షి
తాశ్చతథోక్తాః; అనివ ర్త్యపాపప్రవృత్తీనాం హననమేవరక్షణమ్,
తాదృశానాంహిరణ్యరావణప్రభృతీనామ్, హితమ్ - పాపేషుపున
ర ప్రవ ర్తనమ్, హృదయేనిధాయ - విచార్య, హృదయే నిధానము
పాకరణహేతుః, అనంతరంక్షీతీశ్వరహితాయ పరశ్వధతపోధనపు
ధనసత్కర్తృతూపాకృతాః - పరశ్వధతపోధనస్య - పరశురామస్య,
పరశ్వధశబేన ప్రతనార్హత్వంసూచితమ్, తపోధనశబ్దేన సత్కర్
తుయోగ్యతా, తస్యప్రధనమేవసత్కర్తృతూః, సచ్చబ్దేనస్వర్గాదిసాధన
ప్రసిద్ధ కర్తృతూ వ్యాప్యత్తిః, స తు స్వ ర్గాదిసాధనత్వేనేష్టప్రా
చకోభవతి, సత్వోష్టనివ ర్తకః, ప్రధనకర్తృత్వస్వర్గసాధనం పాప
ప్రవృత్తినిరోధిత్వేనాష్ట నివ ర్తకశ్చభవతి, తతోపాకృతాః, అత్ర
“ఉపాకృతకపశురసాయోఽభిమన్త్ర్యకృతాహత” ఇత్యుక్తలక్షణో
పాకరణత్వేనహననమాత్రమధ్యవస్యఉపాకృతాఇత్యుక్తమ్, ఉపాక
రణకర్తృత్వంవ జామదగ్నానవతారస్యవృషాచలదయాభోరితిమన్త

స్థానకైః! వృషాచలదయాలు నాననువిహర్తుమాలిష్యధా

వ్యమ, తాదృశాఃక్షితీశ్వరపరశః- స్తతాదృశమరక్తమపరశురామా
 పేక్షయా క్షితీశ్వరాణాం పశుపాయిత్యాశ్చకూనాం యాగహిం
 సనస్యేవరాజ్ఞాంతర్వర్తిగతహింసాయాశ్చుభోదరకత్వాచ్చలేషాం
 పశుత్వేనరూపమ్, యాగీయహింసాయాశ్చుభోదరకత్వం ద 'స
 వాడవేతస్సృయసేనరిష్యసి దేవాగే ఇదేషిసథిస్సుగేభ' రితమస్త్ర
 వర్ణైరవగమ్యతే, తేభ్యఃక్షరత్- స్రవత్,క్షరదమేవకర్మాషమ్-అవధప్ర
 వృత్తరాజహననస్యలేషాంహితతమత్వేన దయానుమతత్వాత్తతజమ
 పిభోగ్యంభవతీతి కుజక-మత్వేనరూపితమ్, తస్యస్థానకైః- రచనావి
 శేషైః, విహర్తుమ్- దుష్టానాంరాజ్ఞాంహితాచరణ ప్రసన్నయాత్వ
 యాసహక్రీడితమ్, అలిష్యధానను- అలిప్తాకిమిత్వత్ప్రేక్షా, [లిప
 ఉపదేహ, ఇత్యస్తాధాశోకకర్మణిలబ్ధే] కుజకుజు-మస్థానకైస్తస్వి
 విహర్తుమాలిష్యధానస్వత్వత్ప్రేక్షయాహింసాయాపం రాజ్ఞాంహిత
 తముత్వత్ప్రేక్షితయేకృతమ్, లేనచత్వం పీఠింగలేతిప్రతీయతే, వృషా
 చలదయాలుసేత్యపాకరణకర్తు ర్దయాలుతోవ్యక్త్యా ఉపాకరణంద
 యాకార్యమితివ్యజ్ఞేతమ్, (యద్యద్యవయోజనా) వృషాచలదయా
 లునాకర్తాసరశ్వథ తపోధనప్రధన సతకీయాపాకృతక్షితీశ్వరపశు
 క్షరత్వతజకుజు-మస్థానకై రాలిష్యధానను- అలిప్తాకిమిత్వత్ప్రేక్ష
 త్వా, కిమర్థమిశ్యతఆహ- నిహతరక్షితానాం హితం హృదయేనిధా
 యవిహర్తుమితి-నిహతరక్షితానామ్- యథోక్తప్రకారేణ పరశ్వథత
 పోధనప్రధన నిహతానాందుష్ప్రవృత్తినివారణేన రక్షితానాంచా,
 నిచర్త్యపాపప్రవృత్తిరాం మృతక్షితీశ్వరాణాంహితమ్- పాపేషు
 నాప్రవృత్తినిరోధరూపమ్, స్వేనకృతంహృదయేనిధాయమేహ స్తరమి
 మముపకారమాత్మకృతం మనసికృత్యనిహర్తుమ్- అనేన మహిమాస
 తారేణసుప్రసన్నయాత్వయాసహకీడితమితి. అతాగీయమలజాగ

నిధామహ్యదయేదయేనిహితరక్షితానాం హితమ్॥౧౬॥

గోధారక్రమః, అనిచ ర్త్యపాపప్రప్తీనాం త్రితీశ్వరాణాంహవన
స్యతేషాంహితతమత్వేన దయాయానిరతశయప్రీతి హేతుత్వాత్తదీ
యతతజమపిభోగ్యంభవతీతి కుజుగమత్వేన తతజరూపయిత్యా ద
యాయాం విహరణలకతతజ కుజుగమాలి ప్రత్వరూప భర్తశ్శ్రీనివా
సకృతఉత్ప్రేక్ష్యతే, అయంధర్మోత్ప్రేక్ష్యతేలక్షణస్వరూపోత్ప్రేక్ష్య
భేదః, (యద్వా) తతజకుజుగమస్థానకైర్విహర్తుం నన్వాలిప్యధా
ఇదయాయాఇష్టతమత్వేన తతజకుజుమాలి ప్రత్వం సిద్ధవన్నిర్దిశ్యవి
హరస్యతత్ఫలత్వ ముత్ప్రేక్ష్యతే, సాచవిహరస్యా సిద్ధత్వాదసిద్ధ
విషయాఫలోత్ప్రేక్ష్య, (అథవా) పరశ్వధతపోధన ప్రధనసమయేద
యాయాఅపినన్నిహితత్వేన సమ్భావితకతజవిష్టుసందోహసమ్మనోధి
నిరతశయదయాప్రీతిహేతుత్వేన నిమిత్తేన విహరణలక లక్ష్మీవల్లభ
కృతకుజుమస్థానకాలేపనత్వేనోత్ప్రేక్ష్యతే, తథాచేయ మనుక్త వి
షయాస్వరూపోత్ప్రేక్ష్య, తతజవిష్టుసనోద్దోహసమ్మనలక్షణ విషయ
స్యానుక్తేః; అత్రచతతజకుజుమేత్యుక్త రూపకోత్థాపితస్యప్రదర్శితో
త్ప్రేక్ష్యత్రయస్య సందోహసజ్ఞరక, త్రేధాఽపిసమ్మవాత్; కించవృషాచ
లదయాలునేత్యత్ర దయాలునేతివిశేష్యంపరహితనిరతత్వాభిప్రాయ
గర్భమ్, పరహితనిరతత్వస్యప్రథనసప్రమాపాకరణోపయోగిత్వాత్;
తతశ్చపరిక రాజుగరః, “సాభిప్రాయేవిశేష్యేతు భవేత్పరికరాజ్ఞు
రః! చతుర్థాంపురుషార్థానాం దాతాదేవశ్చతుర్భుజ” ఇతిలక్ష్య
లక్షణసజ్ఞోహత్; ఏవంచోత్ప్రేక్ష్యత్రయసందోహసజ్ఞరస్య పరికరాజ్ఞు
రస్య పరశ్వధతపోధన ప్రధనసతరితూపాకృత త్రితీశ్వర పశుశర
దిత్యుక్తస్య సావయవరూపకస్యచ సంస్కృష్టి, తిలతజ్జులయోగవత్ప్ర
యాణాం స్ఫుటావసేయభేదత్వేన నాజ్ఞాగ్గభావసజ్ఞరావి, ఉత్థా
పోత్థాపకభావాద్యభావాచ్చ... .. ॥౧౬॥

కృపేకృతజగద్ధితేకృపణజన్తు చిన్తామణే రమాసహచ
రంతదారఘఘరీణయన్త్యాత్వయా । వ్యభజ్యతసరిత్వ

అథవర్ణనీయత్వేన క్రమస్యాస్తం రఘుపరిబృధావతారముఖేన
కృపాకృతం జగతకపరమోపకారమాహ- (కృపే) త్యాదినా=వక్ష్య
మాణంరఘూద్వహమనుచిన్త్యతద్గుణోవిద్ధహృదయోఽయంకవిస్తవ
వతారహేతుమాతాం కృపామభిష్ట్యతి- (కృప) ఇత్యాదినా= కృ
తజగద్ధితే - కృతాని, జగతా - మాశ్రితానాశ్రితవిభాగానాదేణ
సర్వేషామ్, హితాని - శ్రేయసకరాణి, యయాసా; కృపణజన్తుచి
న్తామణే - కృపణానా - నూకిజ్ఞాన్యప్రీయుక్తదైన్యవతామ్, జన్తు
నాం కార్వణ్యమేవయోగ్యతా, నతుజాతివృత్తాదికమితిభావః, చిన్తా
మణే - సర్వాభీష్టఫలప్రదే, సదద్వయేనహితపరాప్రియపరాచేత్యు
చ్యతే, (యద్వా) పాపకాన్తరపరాణాంతస్సర్వాహికాప్రపన్నా
నాం స్వయమేవతత్తదిష్టఫలప్రదాచేతి, అస్తాంతావత్త్వయాకృతం
క్రియమాణం కరిష్యమాణంచ జగదుపకారజాతమ్, సర్వపాపహ
రత్వేనత్వత్ప్రీతినిధిభూత స్సార్వకాలికోఽయంత్యదనుగ్రహస్తుమన
స్సినామనగిప్రీణయతి తరామిత్యభినన్దధానఅహ - (రమాసహచ
ర) మిత్యాదిశ్లోకశేషేణ = రమాసహచరమ్ - శ్రీవేంకటపతిమ్,
తదా-విశిష్యవిర్వక్తుమశక్యత్రైలోక్యాపత్సమయే, రావణేనపిద్యమా
నానాండేవతానాం తద్వధపార్థనాసమయేవా; రఘుధరీణయన్త్యా-
అవతారస్యపరమఫలభూతస్సేతుబద్ధః, అనుషడ్ధికం రావణవధాదికం
చతిష్టతు, నిరతిశయసాక్షాత్ఫలభూతం రఘుధరీణంజగత ఉపకుర్వ
న్త్యాకిముకర్తవ్యాన్తరమవశిష్యతే భవత్యాఇత్యభిప్రాయే ణాహ-
(రఘుధరీణయన్త్య)తి- రఘుధరీణంకుర్వన్త్యా, [తతః-రోతిన్య
న్త్యుల్లటశ్చత్రాదేశః] ఏవం భూతయాత్వయా, రఘుధరీణావతారస్తు
ఏకాదశసహస్రవక్షాపరిచ్ఛిన్నః, అకల్మషాయా జగదుపకారస్తుకృ

తిస్సకృదవేక్షణా త్తక్షణా త్పక్రృష్టబహుపాతక ప్రశమ
హేతునా సేతునా || ౮౭ || కృపేపరవత స్త్వయావృషగి

తక్షణాహ - (వ్యభజ్యతే) త్యాదినా = సరిత్పతిస్సకృద వేక్షణాత్.
ఈక్షణమాత్రమపేక్షితమ్, నతుకాయికంవాచికం మానసంవాక్యా
పారాన్తరమ్, తచ్చసకృత్, నాసకృత్; తక్షణాత్, నతునిలప్పిన్;
అవేక్షణాపితి ప్రపదనవ్యావృత్తిస్సకృదితితక్షణాదితిహాసన వ్యా
వృత్తిః, ప్రకృష్టబహుపాతక ప్రశమ హేతునా సేతునా - ప్రకృష్టా
ని బ్రహ్మవిద్భ్యా హృణహననాదీని, బహు- న్యసఖ్యాయాని, పా
కాని - మహాపాతకాని, తేషాంప్రశమః - ప్రక్షర్ణశమ, స్వవాసన
శమనమ్; తత్ర హేతునా సేతునా, వ్యభజ్యత - ద్విధాకృతః, అనేన
“ద్వైసముద్యోగితతావజూర్యాపర్యానైరేతదధరేవపాదాః తయోః
పశ్యంతి అతియ స్త్యన్యమపశ్యంతి సేతునాతియ స్త్యన్య” మితిశ్చ
తిస్సాస్మరితా, అనేనరఘుధరీణా వతారస్యపరమ కలభూత సేతు
బద్ధః, రావణవధాదికం త్యాగ్యవజ్జికమ్, సేతుబద్ధస్యచ తదభిమతం
చరమఫలం దర్శనమాత్రేణ జనానాం పాపహరణమ్, సముద్రతర
ణాదిక మవాన్తరఫలమితి ప్రతీయతే. అత్రచవ్యభజ్యత సరిత్పతిరితి
సేతునా సముద్రవిభాగస్య సవర్ధసీయస్యప్రకృష్టబహుపాతకప్రశ
మ హేతునేతిసమర్థనాత్పదార్థ హేతుకంకావ్యుజ్జమ్, క్రికంచాత్రక వే
కృపాగోచరరతిభావస్య సేతుగోచరరతిభావాఽ జ్జమితిప్రేయోఽ
లఙ్కారః, అస్యచకావ్యలింగోత్థాపితత్వాదుభయోఽఙ్గాఙ్గభావః. || ౮౭ ||
అథక్రమప్రాప్తతార్తీయాక రామస్యావతారప్రసక్తః, తత్రచ
లక్ష్మీపరిబృథస్సన్యావాప్తసమస్తకామశ్చేన పరిపూర్ణత్యాగీలా
భూపమశేషం దివ్యంచరితం త్వత్ప్రీతయేజగద్ధితత్వేన పర్యవసాయ
మితి, తచ్చబలదేవస్య తార్తీయాక రామస్య లీలాచరితేషు దృష్టమి
న్యోగ (సృష్టి) ఇతి హేతుః త్వయా పరవతః చక్ష్వా సే

రీతిః శ్రీడతం జగద్ధితమశేషత స్తవిదమిద్ధమర్థాస్మలే
మదచ్చలపరిచ్ఛేదః తదుష్కృతప్రేక్షితైర్జ్ఞాతప్రబల

తిభావః జగత్సర్వం లేని పరవత్సమత్వ ముపరవాత్, 'శ్రియశ్చియ' మి
తివదితిభావకి, పృథ్వీత్యాదిత్వాత్ ప్రతీయా, హేతుత్వవివక్షయావా?
వృషగిరీశితుః క్రిడితమ్ - తస్య పరిపూర్ణ త్వేన లీలారూపస్సర్వోఽపి
వ్యాపారః, అశేషతః కా ర్తేస్యైవ, జగద్ధితమ్ - జగతాం హే
తమ్, శ్రేయసల-రమ్, భవతి, పరిపూర్ణహునిభవార్యవతా శేష యా
నిదివ దేష్టితానిన ని జగత్సప్తాస్య నీచయానితానినర్వాణి జగద్ధిత
త్వేన పర్యవసాయయతిత్వ స్మృతయే లక్ష్మీ సరిబృణితిభావః, తది
దమ్ - తత్ - పరిపూర్ణ త్వేన లీలారూపమ్, ఇదమ్ - జగద్ధితత్వేన స
ర్వవసితమ్, వృషగిరీశితురశేషం శ్రీడత, మిత్య-మనేన ప్రకారేణ జగద్ధి
తత్వపర్యవసాసేన, అర్థాస్మలే - అర్థశబ్దాదాచష్టశ్చక్షిన్నరేతత్
రోతితదాచష్టశ్చిడిచి, అర్థవేదసత్యానామాభిగ్వాప్య ఇత్యాభిగ్వా
గమః, తతః కర్తృణిలత్ ప్రకాశ్యత ఇత్యర్థః, కనేత్యతలహ - (మద
చ్చలే) త్యాది - మదచ్చలేన - మదవ్యాసేన, పరిచ్ఛేదమ్ - మదఇతి
వ్యాజమాత్రమ్, త్వదాశ్రయణమహిమాన్వితవివపరిభృష్టమిత్యర్థః,
పరిణాపుణతసమ్బంధి జనదురితనిరీక్షణభ్రీశో వివక్షితః, తాదృశప్ర
ణతదుష్కృతప్రేక్షితమ్ - ప్రపన్నజనదురితనిరీక్షణమ్, యేషాంతైః
మధుపానజనితమదాధినయోఽప్యాశ్రితాపరాధానిరీక్షణ ఏవ పర్యవ
సృతితిభావకి, ఇదంచ బలదేవస్యాశ్రితా పరాధానవేక్షణం దుర్యో
ధనాదివిషయే ద్రష్టవ్యమ్, అత్రచభలప్రదానార్థ నిరీక్షణమేవ నిషి
ద్ధమ్, మదచ్చలేత్యాదినా "భరన్యాసచ్చన్నప్రబల వృజినప్రాశ్చుత
భృతా" మిత్యుక్తరీత్యాప్రణతదుష్కృతానామాచరణీయత్వాదితిమ
న్తవ్యమ్, తథా; హతప్రబలదానవైః - లీలావ్యాజేన హతప్రబలప్ర
లమ్బవ్యసురైః, అత్రైవం పారాణికాః, పరస్పరస్సో పర్యధికుః

దానవైర్వలధరస్య హేలాశలైః ॥ ౮౦ ॥ సౌభూతవిభు

విహరమాణేషు గోపదారకేషు స్వయంపరిహం పేషంపరిగృహ్య
గతం ఏలమృసుగం ఏలమధరూఢో బలశోభాత్మానం విహాయ
సా నయస్తవపదేపి, ఏలమృ, ఏ; ప - స్య ఏలభద్రస్య, తా
ర్తీయాకరణస్య; హేలాశలైః ర్విః ఏల పైః ర్విః ఏలం ఆధ్యా
త్యైర్ధరి, క - ధ్విః పాదకమలభలైః బలాత్పలం మరు
భూమా పృవాహపర్వాదిహ జగద్ధిత్వ పర్యవస్యో త్యగ్య
మృమ్. అత్రాశేషతో జగద్ధిత్వస్య సమర్థస్య పరవతస్తవ్యే
తి విశేషణేన సమర్థసాలాహ్యోజ్ఞమ్, కలచపరవతస్తవ్యేతి విశే
షణం కృపాప్రియకరత్వాగ్నిస్మాన్మమ్, అశేషతో జగద్ధిత్వోర్య
వసానకరణోపయోగిత్వాః త్తవస్యైః రాలదూరం, “అలజ్ఞా
రకపరికరస్మాగ్ని ప్రాయేవిశేషణ” ఇ లక్షితాల్; తదత్తాపితత్వా
తావ్యలిక్తస్యతయోరజగ్గే భావనజ్ఞైః, ఉత్తాకత్వం చాత్రా
శేషతో జగద్ధిత్వగూఢసమర్థస్యగ్రహేతి భూతకృపాపారతస్యై
గతహేతుతోపపాదకత్వోహపా వయకరిత్వగ్యగ్యస్య; అపి
చహం ధరస్య హేలాశలైః స్తదిద మిత్థం ధార్యతగ్యస్యాను మానా
లజ్ఞా-రోవివక్షతః, తథాహిహలధరస్య హేలాశలైః రశేషతో జగద్ధి
తత్వేనపర్యవసీలైక ర్తృకకరణైర్వాతదిదం వృషగీ శితురశేషం
క్రీడితమిత్థం జగద్ధిత్వపర్యవసితతయాధార్యలే = ప్రకాశ్యతే, అను
మాస్యతగ్యైర్ధరి; [కరణత్వవివక్షాయంహలధరస్యక ర్తృత్వమ్,]
హలధరస్య హేలాశతానిజగద్ధిత్వేనపర్యవసితాని, ద్రష్టాపురుషో
వృషగీశితురశేషం క్రీడితం జగద్ధిత్వపర్యవసితచ నమనోతీతిభావః,
అనుమానస్యచనమర్థనియార్థప్రకాశత్వాత్తావ్యలిక్తప్రవ్యజ్ఞ తా ॥౮౦॥

అథలక్ష్మీనఖంవసుదేవగృహేనన్దగోపకులేచావతార్య కృతేజ
గదుపకారసహస్రేప్రధాన భూతోపకారవర్ణ నేనదయాం సౌతి-

ధర్మవిషయభిన్నవిశ్వంభరాభరాపనయచ్చలాత్త్వమవ

(ప్రమాణే) త్యాచి - ప్రమాణానామ్. సమ్యద్ధానామ్, విబుధ
 ద్విషతామ్-క్షత్రియకులేజాతానా మనురాణామ్, భరణేన, భిన్నా
 యాః- విషణ్ణాయాః, విశ్వంభరాయాః, విశ్వం
 భరాత్వేఽపి భగవత్సంశ్రితవిరోధిభరణం భేదాయజాతమితివిశ్వం
 భరాశబ్దేనసూచితమ్, భరాపనయనశలాత్ - భరాపహరణవ్యాజే
 న, భరాపనయనం వ్యాజమాత్రమ్, జగతాంమోహతిమిరాపనయ
 నమేవ పరమప్రయోజనమితిభావః, త్వమ్ - వశీకృతలక్ష్మీధరాని
 ర్వాప్యజవత్సలాచ, (జగద్విషయే) లక్ష్మీధరమ్- శ్రీనివాస, మవతా
 ర్య, వసుదేవగృహేనన్దకులేచేతిశేషః; ఉరస్థిసలత్యోసహౌవహశ్చ
 విర్భావః, పరత్వచిహ్నం ప్రధానభూతత్వలక్ష్మీ సమృద్ధస్య
 తన్మాతోక్తిః, సాచప్రదర్శనార్థా, పరత్వచిహ్నస్సరైవస్సహౌ
 వావతారాత్; అవతార్య - అవతరణంకారయిత్వా, [అవపూర్వా
 త్తరతేర్హేతుమణ్ణిచ్] నిగమసౌధదీపశ్రియా - నిగమా - వేదపీఠ,
 సౌధః- సౌధత్వరూపణేన నిగమస్యాపారుషేయత్వాదీనా సకలేతర
 ప్రమాణాపేక్షయాన్నత్యం వ్యజ్యతే, తస్య, దీపశ్రియా - దీపస్య
 క్షీర్తిపత్రీ, తయా, (యద్వా) నిగమశబ్దేఽపినిగమాన్తమరకి, సపీఠ
 సౌధః, నిగమాన్తస్యసౌధత్వరూపణేనా పారుషేయత్వాదీనాప్ర
 మాణాన్తరాత్సాక్షాద్భ్రహ్మ స్వరూపాది ప్రతిపాదకత్వేనపూర్వ
 భాగాచ్చాత్యున్నతత్వం ప్రతీయతే, "సౌధోఽస్త్రీరాజసదన" మి
 త్యమరః, సౌధస్యరాజాశ్రయత్వవ నిగమాన్తస్య ప్రతిపాదకత్వేన
 బ్రహ్మశ్రయత్వ మితిభావః, తస్య, దీపశ్రియా - దీపస్య క్షీర్తిపత్రీ,
 స్తమ, (అథవా) నిగమసౌధఇవేత్యుపమితసమాసః, తస్యదీప శ్రి
 యా - దీపస్యతీరివశ్రీర్యస్యాస్మా, తయా; అనేన యథాసౌధాకౌ
 పితోదీపసౌధస్థాకౌ సౌధసమీపవర్తినశ్చపదార్థాః ప్రకాశయతిత

తార్యలక్ష్మీధరమ్ । నిరాకృతవతివయేనిగమసౌధపీఠశ్రీ
 ద్వత్పాదాస్యే సాంపరతనభాగార్థాః అశ్చేషతయా పూర్వభాగం
 ధాంశ్చప్రకాశయతి శ్రీగీతేపీఠశ్రీయ్యతే, ప్రకాశకత్వంచ “ఇ
 హానపురాణాభ్యాం వేదంసముచ్యంహయే” ఇతివేదోపబృంహణ
 త్వత్; విపశ్చిదవిగీతయా - విపశ్చిద్విరవగీతయా, సర్వశేషకాల
 వర్తిర్విష్వస్థిశ్చగీతాయాం విగాననదృష్టమ్, అపితుగణితపామ
 రసాధారణ్యేనైవైవనిమాణ తమత్వేనాభ్యుదయమపిపాభావః,
 ఏవంభూతయా, గీతయా, జగతి - లోకే, విద్యమానమ్; ఇ
 యైచ్చస్సాధారోపితోదీపస్సాధాన్తకాన్తమాత్మగోచరీ; అపితుగీతవా
 పినవపియద్ధి, ఏవమత్మగన్తేనిగమసౌధపీఠాయమానాశ్రీగీతానక
 లోకవర్త్యంతమోనిం కర్తుప్రభవతీభావః, ఏతాద్భుతః స్థ
 మః గాన్తకారమ్, అత్రీమహాహంసవిసయోనిగరణపూర్వంగా
 ధాన్తకారణ్యేహాధ్యవసిత ఇహావకాంతయోక్తిః; నిరాకృతమేన
 స్తుతి, ఉపబృహహాత/తాప్రామాణ్యగౌరవేనానిగమసౌధం
 భగవద్గణ్యే నిగీతేనతివాదినిప్రసవైవైవనితోమహానిగీత
 భాగః, (యద్వా) స్వపామ్యైః; అనన్వయకీజగన్త్రహ
 శ్రీగీతాం కాపీత, నిగమావాశ్యేతస్సమానాథ్యేన
 నిగమసౌధపీఠశ్రీయ్యతే; నిగమసౌధాభ్యా
 ప్రకాశకయేత్యర్థః, వేదప్రామాణ్యస్వగమసౌధమగాధర్వా
 ద్వేహామియత్; శ్రీగీతావైవచిత్త్యుదయతాత్మ్యమ్, కృష్ణా
 వతారస్య పరమయోగసంప్రీతావతరణః న్యత్యర్వ మహానర
 వ్యయోదనమకణ్ఠోక్తమ్, అన్వైవాకల్యాన్తస్థాయితయాజగదుప
 కారకత్వాదిభావః. అత్రనిగమసౌధపీఠయేత్యత్రనిగమోపేషవీవ,
 సౌధ ఇతి నూపకేనిగమో - నిగమాన్త ఏవసౌధ
 ఇతిహాపకేవతస్యదీపశ్రీయాగీతయేత్యన్తరూపకమ్, నిగమసౌధ

యావిపచ్చదగీతయా జగతిగీతయా ౭౪ తమః || ౮౯ ||

వృషాద్విహాయసాదినః ప్రబలదోర్మరుత్నే శ్చిత స్త్విషా

ధర్మః త్యుపమితి సమాసేదీపశ్య శ్రీవిశ్వస్యాస్తయే త్యుపమానపూ
ర్వపదబహువ్రీహికాచోపమా జాగరః, ఏవంచాత్రానయోస్సద్దేహ
గజగరః, కించాన్ధంతమభ్యత్రమోహరూపవిషయగ్యనిగరణాదూ
పకాతశయోక్తిః, సాచనిగమసౌధదీప శ్చియేత్యత్రయోజనా భేదన
సావ రుజరూపకసావయవోపమయో రజఃసూతాయా రూపకాతి
శయోక్తేస్సావయవరూపకాద్యను ప్రవిష్టత్వాత్; అపిచభరాపనయ
భూదిత్యత్రైతవాపస్తుతిః, “ కైతవాన్స్తుతిస్త్విక్తా వ్యాజా
దైస్సర్విస్తుతైఃపదై ” రితి లక్షణాత్; అత్రచనిస్తుతేః క్వచిద్వస్తు
నతేదీయధర్మనిస్తుతేనన్యదీయ ధర్మాకోపార్థాయా అన్యత్రతద్ధర్మా
కోపార్థాయావావ్యాజాదైక్యే పదైస్త్విక్తానత్యాం కైతవాపస్తుతి
రిత్యర్థః, అత్రచశ్లోకేభరాపనయనగత పరమఫలప్రదాయ ధర్మని
స్తుతేనన్యత్ర జగన్మోహపనయనే తద్ధర్మాకోపార్థాయాశ్చలపదే
నన్యక్తే కరణాత్రోతివా పస్తుతిః, అస్మాశ్చసన్దేహ గజగరేణ
సంస్పృష్టిః. ... .. || ౮౯ ||

అథవృషగిరిశిఖరృచిష్యదంతారేణ కరివ్యకూణం దయాయా
అపాదానవిశేషమాహ - (వృషాద్రి) త్యాదినా=అత్రచకృష్ణా వతార
కృతవ్యవస్థేషు తతఃకలికిజగరైశ్చేత్త్యాదిభిర్దృషితేషు జనేషుదయ
మానమనాభవతీకలికిజగరాన్సమూలం ఘాతయితుంహయసాదిత్యే
న వృషాద్రిపతిమవతార్యయథా మనీషితంలేన కారయిత్వాపునఃకృ
తమజుగరయిష్యతీత్యమునిర్థవభిగన్తధానలహ - (వృషాద్రిహయ
సాదిన) ఇతి=వృషాద్రిస్థితస్యహయసాదినః - అశ్వకోహస్య, హ
యసాదిత్యమేవాస్య నిరూపకమితీతన్మిన్నవతారే ప్రతీయమానత్వా
ద్వృషాద్రికోహయసాదిన ఇత్యనుక్తిః, ప్రబలదోర్మరుత్నే శ్చితః-ప్ర

స్ఫుటతటిద్గుణ స్త్వదవసేకసంసారవాక్ । కరిష్యతిద
యేకవిప్రబలః ఘర్త నిర్మూలనం పునఃకృత యుగాబురం

లః - కృపాణమపరేమయథేష్టం వ్యాపారయతుం సమర్థధారాధ
సంస్వచ్ఛందంవర్షయితుంపుభుశ్చ, దో - ర్బాహురేవ, మరు, త్రేనః
శేజిత - శ్చాలితః, త్విషాస్ఫుటతటిద్గుణః - స్వతేజసాప్రకటవిద్యు
గణః, స్వకాన్వితటిదలఃకృత ఇత్యంశః, వ్యస్తరూపకథేదః, సమరే
సదాయాదవానిత్యుక్తేసమరరూపదాయాద విశిష్టభివ్యర్థకి, [వర్తన
వ్యతిహేనా తృతీయా] త్వదవసేకసంసారవాక్ - త్వనితభగ్నంప
మ, శీతలత్యతాపహరత్వపాపహరత్వాదినా సలిలాయమానత్వత్స
కాశాదవసేకసంసారవాక్, అవసేకసంసారోనామలోహనిర్మి
స్యశస్త్రాదేర్గతప్తస్య సాద్గుణ్యోపాదనాయతోయే నిధానమ్,
అత్రకృపాణస్యకృపాసమృద్ధ విశేషణావసేకసంసారరేణేవ సుక
స్వకార్యత్వాత్కృపాసమృద్ధవిశేష అవసేకసంసారిత్వేనాధ్యవ
తః, తచ్చాధ్యవసానం నిగరణపూర్వకమితి రూపకాతశయోక్తిః,
త్వదధిష్ఠానరూపసమృద్ధ విశేషాదవసేకసంసారిరాదివ సుకరస్వ
కార్యభూతిభావః, త్వదవసేకేత్యేకంసదఃవా; త్వయ్యవసేక
సంసారివానిత్యర్థః, అవసేకేత్యాదేఃపూర్వవదర్థః, (ధారాధర
మే) అవసేకఏవ - వృష్టిరేవ, సంసారికి, బీజాతిశయాధాయక
స్య; తద్వాక్-అవసేకేనసంసూరేత్యర్థః; వృష్టేరపిభగవద్వయా
వ్యత్యేనత్వదిత్యుక్త్యాత్వత్సకాశాద్యర్థః, ఏతావతాసాధనసమృ
ద్ధిక్తా, అకసాధ్యమాహ-కలిప్రబలఘర్తనిర్మూలనః- కలేః-కలిసమృ
ద్ధి, ప్రబలఘర్తస్య- కలివిజృంభ తమేగ్ధాచిక్రత దుస్సహపీడా
కాః, అత్రీమూలశబ్దేనతాదృశపీడాకరామేగ్ధాదయో వివక్షితాః,
గ్ధాచిక్రతతత-రోతి త్యస్తాత్కృత్యల్యుటో బహులమితకర్తరి
త్వత్] రోకధారాధర అపపాదనితఘర్తనిర్మూలనః, కృపాణ

భువికృపాణధారాధరః || ౯౦ || విశ్వోపకారమితి నామ
సదాదుహానామద్యాపి దేవిభవతీమవధీరయన్తమ్ । నా

ధారాధరస్తుకలిప్రబల ఘర్మఃస్కూలనభిత్వాధికోక్తిః, ఏవంధూతగి
కృపాణధారాధరః- కృపాణఏవధారాధరో - జలధరః , భువి -
ధూమా , తత్రహ్యజురోత్పత్తిః, ఘనః - ధూయః , కృతయుగా
బురమ్ - కృతయుగస్య - భవిష్యద్వృక్షస్థానీయస్య, అబురమ్-
ప్రాదుర్భావస్థానమ్, కరిష్యతి, అత్రోప్రాదుర్భావస్థానీగీర్వా
భుకల్పేరాభ్యవసితా, లోకధారాధరోవృత్తాద్యజ్ఞురంకరోత్తః, కృపాణ
ధారాధరస్తుకృతయుగాజ్ఞారమిత్వాధికోక్తిః, (యద్వా) కృతయుగే
ప్రక్షత్వరూపణంగమ్యమ్, తథాచైకదేశవివర్తిరూపకాతీతయోక్తిః,
ప్రమాప్రిహయసాదినగి కృపాణధారాధరభిత్వన్వయః. అలజ్ఞాన
స్తురూపకాతీతయోక్తిద్యయోపసగృతం సావయవాదిభేదరూపకమ్,
కేవాత్రకవేదయాగోచరరతిభావస్య భగవత్కృపాణగోచరరతిభా
వోఽజ్ఞమితి ప్రేయోలక్ష్యారః. ... .. || ౯౦ ||

ఏవంసవభిర్దశకైర్దయాం స్తుత్వాస్తుతిప్రీతాయా స్తస్యాస్సకా
శాత్సాన్విభిలపితం ప్రార్థయతే- (విశ్వోపకార) మిత్వానామ = ఇతి-
ఘోషోక్తస్సకారేణ, నానుశబ్దగప్రసేదా , (యద్వా) ఇతి నామ-
ఇతిచేత్యర్థః, విశ్వోపకారమ్- విశ్వేషాంజనానాముపకారమ్, విశ్వ
శబ్దవ్యూహకపరత్వే విశ్వసాంఘికానాముపకారమితి, సదా- సర్గ
స్థిప్రళయయాది సర్వకారేణ, దుహానా- మవిశ్వేదేవైవతన్వానామ-
భవతీమ్, అద్యాపి- శతశోవిశ్వోపకారకరణదర్శనేఽపి, అవధీరయన్తమ్
అనుకూల్యలేశేనాపి నిషయాకారావకాశదానా భావాదవధీరయ
న్తమ్, అవజానన్తమ్; అస్మిన్నపసరేఽత్యన్తానస్య గతత్వాదేవహే
తే- స్వయేవ మత్ప్రయత్నాదికమనపేక్ష్య, స్వయన్యస్తస్వరత్నా
భవతీ- తదాచాకరాన్, ననా- నిక్షిపతి, సురక్షణభరః- అత్తురమ్

భేనివేశయ వృషాద్రిషతాదవేష్వం న్యస్తస్వరక్షణభరం
త్వయిమాంత్యయేవ || ౯౧ || వైసర్గికేణ తరసాకరుణే

ణవిషయభారో, యస్యతమ్; స్వేనైవకృతభరవ్యాసేస్వకర్తృకత్వా
చనుగదానచకారోఽయమ్, ఏవంభూతమ్, మామ్-శేషభూతమ్, నాధే-
శేచిత్త్వేనమత్యంతవైశ్ణవ్యస్వరక్షణస్వస్థిని, వృషాద్రిషతానివేశయ-వృ
షాద్రిషతేస్సమీపేనివేశయ. [సామీపికాభారవ్యవధికరణత్వాత్ స్వస్త
వ్యధికరణేకేతిసప్తమి] స్వరూపానురూపంతచ్చరణారవిన్దరిచరణ
సామ్రాజ్యం మావదాత్సభావిప్రాపయేతిభావః. అత్రదేశీయమృగ
సేనదయాయా వృషాద్రిషతానంతక్రమణీయశ్చంగన్యతే, ఏవంచ
“సాధిప్రాప్తేచిశేషేష్యతు భవత్పరికరాః ౧-౨” ఇత్యుక్తలక్షణః ప
రికరాః ౧౨ రక, కించాప్యచరీరయస్తమిత్యత్ర “కార్యాజనిర్మితే
త్రిస్సంపుటహలకారణే” ఇత్యుక్తలక్షణావిశేషోక్తిః, అద్యాపిత్వసే
నాదరణీయత్వసామగ్ర్యాఅచరీరయస్తమిత్యసేవాదగా భావస్యచ
ర్శితత్వాత్; అపిచ సాధ్యత విశేష్యంవైశ్ణవ్య ప్రతిసవృద్ధి తా
ప్రాయగర్భమితిపరికరాః ౧-౨, తల్లక్షణంతాక్రమ, నివేశయేత్
స్వసమర్థనీయస్వస్వస్తస్వరక్షణభరమిత్యసేన సమర్థనాత్పరాధ
తుకం కావ్యలిక్ష్మమ్, ఏతేషామలజ్జాగరాణామత్రసంస్పృష్టిః. || ౯౧ ||

సన్యాసుకూల్యలేశవర్జితం ప్రాతీకూల్యప్రచురంచభవంతం క
థం విషయాకుర్యామ్? కథంవాత త్తత్తర్కఫలప్రదానజాగరూకస్సర్వ
నియంత్రాసమ్మత్యేతేత్యతఆహ - (వైసర్గికేణ) త్యాదినా - హేకరు
ణే? పూర్వత్రోగ్ధ కాలస్త్రుజనిత శ్రమమపనేతుమివ కృపానామా
మృతరసేన జిహ్వసేచనంకృతమ్, అత్రచనామాస్తరరసవిపాసయా
నామాస్తరేణమృగసంక్రియతే - (హేకరుణాభి) - నిమ్నతరేఽపి
నిమ్నా - ద్విసయేనావనతా, చితరేఽపి - దుర్విసలేఽపి, దయసీయ
త్వాపయికాత్మగుణరహితేఽపీతియావత్, ఔన్నత్యవల్య పీతివిషయ

నియుక్తాని మ్మేత రేపిమయి తే వితతిర్వదిస్యాత్ | విస్యా
పయేద్వ్యుగగిరీశ్వర మప్యవార్యా వెలాతిలజ్ఘన దశేవ
మహమ్బురా శేః || ౯ - || విజ్ఞాతశాసనగతిర్విచరితవృత్త్యా

తమ్, ఉన్నత ప్రదేశంపాప్రవాహనారోహతీభావః, మయి - త్వి
యైవ వ్యుమన్యస్తస్వరక్షాభరే, వైగర్ది కేణ - స్వాభావికేన, అనేన
భగవద్దయానిర్దేశుకత్వముక్తమ్, తరసా - విషయాకారశ్చర
యా, నియుక్తా - క్షేరితా, మహమ్బురా శే - స్సముద్రస్య, వై
గర్ది కేణ తరసానియుక్తా, వేలాతిలజ్ఘనదశేవ - వేలాతిలజ్ఘనావస్థే
వ, ప్రళయేహి వేలామతిలజ్ఘయతీసాగరః, తద్దశేవావార్యసృష్టరీ
తైర్ధరీతః ఫలప్రదేనభగవతాత్వయాప్యనివార్యా, సహిష్కరియసా
గరస్సృష్ట్యాకృగ్గసన ప్రవృత్తీకేనాపివారియతుంశక్యతే, తే వితతి-
ర్విస్యాత్ స్యాత్ - యదిభవేత్, యదిమావిషయాకరోషి చేతి
యివల్; పృష్ఠగిరీశ్వరమపి-అ * వాక్యనాదరణత్యాదరవ్యా * భ
వానా దుహాసీనవదాసీనం మహాకా వ్రుయవ ఇతి వహస్సభుమపి,
(రేవత్య) “త్రైయస్త్రియ” మితివద్దయాయాఅపిదయాభూతం ఆ
వన్నరక్షణేభవత్యాఅపి ప్రథమతస్సన్నద్ధమపి, చిన్తాపయేల్ - కియ
తియమావస్థేమ నిర్వాచనత్యలతానాన్యా ఇతిస్తయా విష్టంకు
ర్యాల్, తస్మాత్తత్త్వీనాయచానుంత్వయావిషయాకార్యభా
వః, [హేతు హేతుమతోర్దిశివిత్] “కామప్రవేదనేకచ్చి”దితివా;
అత్రదవిశేషణసామ్యా దప్రస్తుతమసానదీవృత్తానస్య సరిస్థరణాత్స
మాసోక్తిః, తస్మాత్ప్రపమానుప్రాణితత్వత్తయో రజ్జగ్గభావ
సహరః. ... .. || ౯ ||

యద్యప్యహంత్యద్రాజకులబలేన ప్రాతీకూల్యేష్వతి ప్రసక్తిః,
తథాఽపిత్వద్విలాశేష్వన్యపరతాం వల్లభస్యాపార్యదణ్డధరశ్చలీ
లాం నివర్తయేత్యభిప్రాయేణాహ - (విజ్ఞాతశాసనగతి) రిత్యాది

వృత్తాదిభిః పరిచితాం పదవీంభజామి | ఏవం విధేవ్యుగిరీశద

యేషయిశ్చం దీనేవిభోవ్యయదద్ధధరత్వలీలామ్ || ౯౩ ||

మాసాహసోక్తి ఘనకల్పకవల్చితాన్యః పశ్యత్సలేషు

నా = అన్యచవ్యవహితపూర్వోక్తేనగర్భిః, విజ్ఞాతశాసనగతిః - స
వ్యజ్ఞాతశాస్త్రతాత్పర్యవిషయకి, తథానూతన్యః, విపరీతవృత్త్యా-
శాస్త్రవిపరీతానమౌనేన, యద్విహితంతదనిషేవణేన యన్విపిధం
తన్నిషేవణేనచేర్యః, అకృత్యకరణ కృత్యాకరణైరితయః పృ
త్తాదిభిః పరిచితాం పదవీమ్ - వృత్తాదిభిర్గతమార్గమ్, భజామి స్వీక
రోమి, శాస్త్రజ్ఞాతపితద్విపరీతం సర్వవనస్థితవస్తతి, అనిష్టనహి
రగ్యగావశాదయోగ్యహస్తే” మహాజనోయేనగతస్సపథా” ఇతిమ
హాజనమార్గానుసరణే పాప్తే” ప్యగజ్జనమార్గవసేవ్యత ఇతిభావః,
ఏవంవిధే-విధింషే నవివేకసృష్టిశాస్త్రాలంకారనశీలే, ఏవంసతి “విదు
షోక్త్యకృతదద్ధహూయస్వ” మితిర్యాదేనవిధూనాంధూ యోదద్ధి
నమేవయుక్తమ, తథాపేదీనేషయి - దీనేవేరాదద్ధనీయేషయి, నివ
ర్తనంసుశకమితిద్యోతనానులీలతోక్తిః, తస్మాత్ “పితేవత్వత్ప్రే
యాక్ జననిరిపూర్ణాగజినహిత సోశోవృత్త్యాభవతీచ కదాచి
తగులుషధీః | కిమేతన్నిద్యోహకిఇహాజగతత్విష్య ముచితైరుపాద్యై
స్మార్త్యస్వజనయసేమాతాదదసే” ఇతివక్త్రక్రియయాత్వద్విలాపై
ర్విల్లభం వశక్యస్వదద్ధధరత్వలీలాంనివర్తయేర్యః, అత్రదీనఇతివిశే
షణమదద్ధ్యత్వాభిప్రాయగర్భమితి పరికరాలంకారకి, “అలంకార
రఃపరికరస్సాభిప్రాయే విశేషః” ఇతి లతాణాత్; కింపవిభోరీవిశే
ష్యందద్ధధరత్వాభిప్రాయగర్భమితి పరికరాలంకారకి, “సాభిప్రాయే
విశేషేష్యేష భవేత్పరికరాలంకారకి, ఇతిలతాణాత్. ... || ౯౩ ||

ఏవంమదీయమకృత్య కరణాదికమవలోక్యదద్ధన ప్రవృత్తమపివి
భూత్వద్విలాపైర్వశీకృత్యదద్ధనాం నివర్తయేత్యక్తమ్, ఇతిపరచేద

విదధావ్యతిసాహసాని । పద్మాసహాయకరుణేనరుణత్వి
కింత్వంఘారంకువిజ్ఞనకుసరివచేష్టితంమే॥ ... ॥ ౪॥

ద్వినపాతుభూతకృత్యకరణాదే ర్మంసివర్తయ, కమర్థం విలక్ష్య
నః ఇతిన్వితస్త్ర్యగర్భముచ్యతే - (మాసాహసోక్తి) త్యదినా-
పద్మాసహాయస్యకరుణే - పద్మాసహాయభూతాయన్య ఇచస్ఫుర
తి, మాసాహసమిత్యుక్తిర్మాసాహసోక్తిః, మాసాహసేతమకార ర
తాంశానుకారః, మాసాహసమ్ - సాహసంమాప్తివ్యర్థః, సై
ఘనకఞ్చికమ్ - నిబిడకఞ్చికమ్, తేనః పర్వచ్ఛాదకేన, వల్చితా
శ్చః - శాస్త్రాత్రిజ్ఞసరూపం సాహసంసకార్యమితి పరేషామప్య
పదేష్యాఽసౌమనసాఽపితన్నకుర్యాదితి బుద్ధ్యత్పాదనేనవచ్చితేతర
జనస్సకః, తేషు - వచ్చితజనేషు, పశ్యత్సు - పశ్యతః, తాననా
ద్యత్యేత్యర్థః, [వష్టికానాదరఇతిసప్తమీ] హస్తకేయంలజ్జాభయహీ
నతేతిభావః, అతిసాహసాని - మనసాచిన్వితంవాచా వక్తుషవ్యవ
ర్తాన్యకృత్యకరణాదీని, విదధామి - కరోమి, మహదిదమాశ్చర్యమితి
భావః, ఏవంకువిజ్ఞనకుసరివ-కువిజ్ఞనకునిర్వాచమాసాహసమివచే
స్వయంవిదారి తాన్యసిహ్నదన్తాన్తర్గతమాంసగ్రాహీతకున్త విశేషకి,
తస్యేవ, మేఘారంకేష్టితమ్ - శ్వృతానుభయజనకం చేష్టితమ్-
దుర్వాప్యపారమ్, త్వమ్ - మమివమనేపిణీభవతి, లాభాలాభా
హిత్యవీయాశితిభావః, కింనరుణత్వి - అనిరోధకేమూలమివ్యర్థకి, మ
మనిరోధకక్రిందభవాద్వా ? తవశక్త్యభావాద్వా ? మమప్రాప్తి
సద్భవాద్వా ? తవప్రాప్త్యభావాద్వా ? తత్తత్కర్మానుగుణ్యేన
దీక్ష్యం ప్రవేశపవతరక్షిష్యతీతివా ? రక్షకాన్తర సద్భవాద్వా ?
అభవాకం ఫలమిత్యర్థః, అనిరోధహి ప్రత్యుతభవత్యో విపరీతమేవ
ఫలమ్, శేషమస్తుపరిప్రసక్తే, తస్మాత్, హేపద్మాగ్గఘాయకరుణే-
ప్రియగళ్యాపద్మయాసహమమహితమాలోచ్యమదీయంపాపారమ్భక

విక్షేపమర్హసి గయేవిపలాయితేఽపివ్యాజంవిభావ్యవృష

పాపంతుమావిషయాకృత్యాకృత్యకరణాదేర్హం నివర్తయతు భవతీ
త్యాశయః, ఇదంశేషిణి పురతస్థేష భూతస్యాను సన్ధానం,
పరాజుగళపరకాలావి సూనిభిర్భగవద్యామన ప్రభృతిభిఃపూర్వాచా
రైగిశ్చకృతకృత్యాచ్చిష్టా చారప్రాప్త్యావ్యనుపఘ్నయ్యాచ క్రియ
తే, కథమితచేత్; యద్యచ్ఛేషంసూతా మన్దాధికారిణస్సర్భవ నిత
థాఽపి తేహోపేక్ష్యే, అపతుమహతాం సమృద్ధంపురస్కృత్యయథా
కథుచితోక్తీహార్యాకృత్యభి సన్ధాయితేషు సమృద్ధివితందోషసూత
న్యాయోప్యవసం విజ్ఞాప్యతేషు మన్దవ్యమ్- అతకులిజ్జశకునేస్స ఏస్య
చసాదృశ్యతర్హ నాదుపమాలహారక, “దుపమాయత్రసాదృశ్య ల
క్షీరుల్లగదద్వయో” రిచిలక్షణాత్. ... .. ॥౪౮॥

“విజ్ఞాపశాసనే” లిశో కేదద్ధర్మశ్చోలాంశమయేప్రార్థితమ్,
“మాసాహసోక్తి” తిశో కేపరమగళస్వతంత్రో ససమృద్ధ్యతేషుక్తు
పాభిప్రాయం పరికల్ప్యదత్తనమూలభూరం వదీయ మిక్యకృత
ణాదికం నివర్తయేవిజ్ఞాపతమ్, ఇదాను కృపాయాస్స వస్తి న్యోస
ల్యాతిశయంపతివాల్లభ్యక్రద్వంచానుస్త్వల్యోపాధికూట్యేవిద్యమా
న ఏవాయంజనోసరమగళ మిశ్చికార్యిణోవిజ్ఞాప్యతే - (విక్షేప
ర్హసి) త్యాశినా= హేదయే? మాతుర్చాలకఇవస్వస్తి న్యోసలోప
తైజరాయసమ్పాదనమ్, స్వాధీనసత్వసరణి - స్సాన్వయత్తసత్వగు
ణోన్నేషా, భగవత్కృపమైవసో సత్వోద్యోగోభవతి, “సాత్వికస్స
తువిజ్ఞేయస్సతైమోక్షార్థచింతక, ఇతి. (బ్రహ్మత్ర) స్వాపవృద్ధి మృగా
దిగమసమాగ్గా, ద్రాఘీయసి - దీర్ఘతయా, విపలాయితస్యపి జనో
ర్గ్రహణసామర్థ్యమస్తీతి సృకటయితత్త్రా ఘీయసీత్యుక్తిః, (కృపా
పక్షే) విపలాయితః - ప్రాతికూల్యైకసరతః, గ్రహణమ్- విషయా
కారః, (పక్షాన్తరే) విపలాయితః - అతిదూరవిపలాయితః, దృఢ

శ్లో॥

చవిభావయామి । అహ్నియమేవ్యవగీరీత దయేజహీ
మానూశీవిషగ్రహణ కేళినిభామనస్థామ్॥౯౬॥ బౌత్సుక్య

ర్యభయహనిశ్చ, తాదృశీదశామయ ౭పిప్రాప్తా, తా; మహ్నియ-
శీఘ్రమ్, జహీ - హన్యాశి, [హ నేర్జగతి బాదేశః] తస్మాదశాయాభా
ధక త్వతి రేకేజహీశిచేతన ఇవద్రయోగః, మదీయా నపరాధా
న్మౌ తానిగ్రయమాణా నిరవిషమాణాంశ్చ సర్వానశేషతఃతమివ్య
నగతి త్వయిదృశంశిశ్వానముత్పాద్యపరాధగణాద్భీతిం నివర్తయేతి
భావః, (యద్వా) యావచ్ఛరీరపాతంభయాభయయోరనువృత్తిర్నా
మైష్యతితిశరీర * భయాభయయోరనువృత్తిజహీత్యర్థః. ఉపమా
లజ్ఞానరః, ఉపమానోపమేయయోస్సాధారణధర్మః, పర్యాయేణ
ప్రపర్తమానభయాభయత్వః*యద్యపిప్రతియోగిభేదేన భయాభయ
భేదో౭స్తి, తథా౭పివిచ్ఛప్రశిబిచ్ఛభావేనాపరాధాశీవిషాది ప్రతి
యోగిభేదాధ్యపసానేన తత్ప్రయోగికభయా భయయోరుభయసాధా
రణ్యంద్రష్టవ్యమ్, తత్రాపివిచ్ఛప్రశిబిచ్ఛయో రాశీవిషగారుడమన్త్ర
యోగ్యరుడమన్త్రోనోపాత్తః, తదూహస్యనుశకత్వేనోపాత్తప్రాయ
త్వాదితి. ... .. ॥౯౬॥

వేత్తయథా “ మస్యేమాతాజడఇవసులేవత్సలామాదృశేత్వ ”
మితిత్వయైవపూర్వోక్తమ్, నహిశిశునాక్రియమాణో౭పిక్రమోమా
త్రేనస్వదతే, తస్మాత్ప్రత్యుత్తమత్ప్రేమహోరపరాధగణాన్మా
భైషిః, ఇతిదయాభిప్రాయకల్పనేన సమాహితస్సన్మృత్వావస్థాం వి
స్తృత్యదశాన్తరం ప్రాప్తఇవతయైవస్మారితం మాతృత్వంపురస్కృ
త్యవ్యాజస్త్రత్యాదయాంసౌతి = (బౌత్సుక్యపూర్వ) మిత్యాదినా=
హేమాతః? బోషణీయత్వద్యోతనాయమాతరితి సమ్బోధనమ్, బౌ
త్సుక్యపూర్వమ్- కదానామమహద్భిరపరాధోపహారైరా * తదభిమ
తైర్దయాంసన్తర్వ్యప్రశాదయిష్యామిత్యత్సుక తాపురస్సగమ్, ఇదం

పూర్వముపశ్యత్య మహాపరాధాన్తాతకప్రసాద యతు

చోపహరణక్రియావిశేషణమ్, మహాపరాధాన్ - భగవదపచారాదీ
సనాదికాలాబ్జితాన్, మదీయాన్ - మన్యస్పృహించాపచారాన్, ఏకై
కమేవదయాన్యాస్త్యప్తి కరణసమర్థమిత్యభిప్రాయేణ మహాత్మ్యవిశేష
ణమ్, ఉపశ్యత్య - ఉత్సూహీకృత్య, మాతరిష్టనైవోపహరణ్య
శ్వాదాశ్రితాపరాధానా మేవతదిష్టత్వాచ్చేతిభావకి. త్వాన్ప్రసాద
యతుమ్ - సహిమాతన్ప్రసాదాదధికఃపురుషార్థోఽస్తీతిభావః, మే
మనఃకృత్య - "మనోరథానామగర్భవివృత" ఇతిన్యాయేన దుర్లభ
మపివస్తుమనస్తథావిదిత్వాపీచ్ఛతీతిభావకి, ఇచ్ఛావిషయస్య దౌర్లభ్య
మేవవిప్రణోతి - (అలిహే) త్యాని-త్వమ్ - దుష్పూరతనో దరా
మాతృత్వేన పోషణీయచభవతి, తాన్ - "ఏవైవాశంసతేలజాగం
శ్వేరాసీకేనపుద్గతు" మితివస్య ప్రత్యేకంకృతాత్మః * స్తథనసమర్థాన్
చిరకాలసమర్థతాన్మహాపరాధా, నిరవశేష - మవశేషరహితం
యథాభవతితథా, దయామైనవాపేక్షయాఽపరాధానా మత్యల్ప
తయానకించదప్యవశేషయిత్యేత్యర్థః, అలిహ్య - [ఈషదర్థేఅప్] అత్య
ల్పతయాకబళీ కారాద్యయోగ్యత్వా ద్యధా బాలాఽయోఽబ్జిత్యాది
ష్వాసక్తంమధ్యాదిజీహ్వయాఽఽస్వాదయన్తి ఏవ మీషదాస్వాద్యః,
నిరవశేషమాలిప్సేలి నిరవశేషాస్వాదనేనభ్యేవ మీషశ్లేహనముచ్య
తే, ఆస్వాదనాల్పత్వేన ఆస్వాద్యాల్పత్వం ఫలితమ్, అలబ్ధతృప్తిః-
సోఽదరమహత్వానరూపోపహరా నాహరణత్వప్తిమలభ మనామ
నోవాకాగ్రయైరనాదికాలారభా, మదీయామత్యస్పృహినాం చాకృత్య
కరణాదినానా విధానస్తాపచారాః ప్రత్యేకంత్వదు దరపూరణతు
మాశ్రిత్యఘృతాస్తైస్స మస్తైరపితపత్వప్తిలేశోనదృశ్యతే; కథమీ
దృశం మాతరంపోషితుంపుణవామీతిభావః, తాన్యసి - ఏతావంతం
కాలంపూర్ణమహాపరాధానిమిత్యితిమనోరథేనదైవవలమి

మిచ్చతిమేమనన్త్యామ్ | అలిహ్యతాన్నిరవశేష మలబ్ధశ్చ

త మిదానీం మనోరథానామాహారవిషయాణాం వస్థ్యత్వాద్గ్రానిము
పగచ్ఛసీత్యర్థః, అస్తిన్నవసరే, వృషగిరీశ ధృతా - ఏవంగ్రానిముప
గచ్ఛతియ మనాధారోస్థాతుం నశకోపీతివిచార్య వృషగిరీశేనధృ
తా, వృషాఖ్యపర్వతశ్రేషే నధ తేత్యసిన్ధుః; హేదయే? అత్రపు
నస్సమౌభధనం మూర్ఖాః పరిజిహీర్షయాకృతమితి నైవ్యమ్; అహి
ఇయతానవచ్ఛిన్నతవదుషూరకుషే తేతి. అత్రవ్యాజస్తుతీరలజ్జా-
రః, ఏవందుషూరకుషే త్యేన దుర్భరాసీతిన్దయాత్వదీయా శ్రితవ్యా
మోహాఽపరిచ్ఛిన్నఇతిస్తుతేర్గమ్య మానత్వాత్; తథాహి మహా
పరాధానుపహృత్యేతి మహాపరాధానా ముపహంత్వేన రూపణా
న్నకేవలమాశ్రితా పరాధానాంతోభవేతుత్వాభావః పశ్యత
ప్రీతిహేతుత్వమపీతివ్యజ్యతే, “దోషోయద్యపితస్యా” డితిహ్యాయ
గృహీత సర్వలోకశరణ్యేన, ప్రసాదయితుమిచ్చతిత్యనేనా వాఙ్మ
నసయోరప్యనర్హా నసఖ్యేయానపరాధానాశ్రియాన్ సుప్రసన్నా
ప్రతిగృహ్యంతితిధ్వన్యతే, అలిహ్యతాన్నిరవశేషమిత్యత్ర అలిహ్య -
అసమన్తాదాశ్రితసమృద్ధిరామప్యపరాధాన్ స్వీకృత్య - తుమావిషయా
కృత్యేత్యర్థః, అత్రస్వీకరణమాలిప్యేత్వా స్వాదనత్యేనాధ్యవసీతమ్,
తేనాత్యాదరేణ స్వీకారోవ్యజ్ఞేతః, నిరవశేషమతి క్రూరమస్యపరా
ధమాశ్రితీయమితకృత్వా నావశేషితవతీ, ఆపిత్వత్వాదరేణ స్వీదకర్థే
త్యర్థః, ఏవమాశ్రితవిషయేఽస్యదుషూరపరిపూర్ణప్రత్యుపకారకరణే
ఽప్యలబ్ధత్వప్రీ-ర్మయిదృఢతరం విశ్వస్తు మిమమద్విక్యేకియదిదం మ
యోపకృతమితి ప్రత్యుపకారకరణ పర్యాప్తిమలభమానేత్యర్థః, వృ
షగిరీశధృతాసతీ - వృషగిరీశేనధృతా - అవష్టభా, అశ్రితవ్యామో
హవిజృంభణేన కదాచిదియం పరబ్రహ్మత్వమపిస్వాశ్రితాయదద్యా
దివిభియాదృఢతరం తేనావష్టభేతిభావః, “అవష్టభ్యచక్షిష్టన్”

ప్రిస్తామ్యస్య హేమవృషగిరీశధృతాదయేత్వమ్ ॥ ౯౭ ॥

జవ్యధృష్టసాచలపతిః ప్రతిఘేషిసత్త్వాం ఘర్షాపతస్త

మితవత్; తీతవితామ్యసి - మనసాన్యన్యమహాదే మహాపరాధత్వ
మణలతుణ మహిమకారకృతేః వనకేఞ్చేదిరమిత్యత్వప్రభునిరో
ధేనవగ్గాలయసీన్యస్య, అహా “సత్యజ్ఞానమనస్త్రుటహే” త్యా
మాతృభగవత్స్వరూపస్య పరిచ్ఛేదేఽపితృదీయాశీతవ్యామోహ
స్యనపరిచ్ఛేదభావః, ఏవనిద్వావ్యాజేనస్తుతేరవ్యజ్య మానత్వా
ద్వ్యజస్తుతిః, “వృక్తిర్వ్యజస్తుతర్విస్తాస్తుతిభ్యాం స్తుతినిష్ఠయోః
కస్యన్ధునివిచేకస్తేనయసే పాషిన్దీవ మితిలక్షణాత్; కించవృషగి
రీశధృతేశ్వత్రస్వాభావకీ వృషగిరీశ్వర ధృత్స్తృప్తగలాభజనితగ్గాని
హేతు కత్యుప్తేక్ర్యతే, అలభ్యత్వప్రిస్తామ్యసీవృషగిరీశ ధృతేతహే
తుహేతుమచ్ఛావస్య గమ్యమానత్వాత్; తతశ్చ హేతుత్వేక్ర్యతా,
సాచగమ్యా, వ్యజ్ఞకశబ్దాప్రయోగాత్; “త్వగ్గర్హిర్ఘ్రిమణ శా
న్తావివేశస్వగ్గనిన్నగా” మితివత్; అస్యాశ్చవ్యాజస్తుత్య పసార
కత్వాత్తయోరజ్గాగ్గి భావనజురః॥ ... .. ॥౯౭॥

సత్యముక్తం త్వయివత్సలతగాఽహంత్యదీయానపచారానశేష
తఃక్షమణిః ప్రతిఘస్తువృషగిరిపతేరతఘోరస్తావకీనా నతిక్రమాన్నస
హతే, తతఃసంభంకారం వృషగిరిపతిపదకమల పరిచరణవిషయస్త్రవో
న్తనోరథగిస్తూరయితం శక్యంమయేతిదయాభిప్రాయముత్పేక్ర్యశ్రీ
వల్లభస్యతావన్నరోషప్రసక్తః, “అరోషణోహ్యసౌదేవః-నకర్ధస్య
త్యభిశప్తోఽపి”తి తత్స్వభావోక్తేః; “రోషమాహరయత్తీవ్ర” మి
తన్యాయేన యచికుప్యతిత్వాంపురస్కృత్యైవ, “కరుణేకిజురతాంత
వోపయాతి” తిహ్యక్తప్రపాగపి, తస్మాత్త్వదీయం చిక్కితం తత్ప్ర
తిఘానహన్యాత్, అతఃకింకరీఘాతతద్రోషానకృత్ప్రదనేనైవప
సన్నాత్వంత్యదాదేయైస్సత్వతఃపురుషార్థైస్తవ్యైః తైర్దాంతలయే

ఇవశీతతాముదన్వాత్ । సామానురుస్తుదభరన్యసనా

త్యనిప్రామేణోత్తరమాహ - (జప్య) చిత్వాదినా - హేదయే ? వృ
 పాచలపతి - ప్రతిఘేపిత్వాంనజప్యత్, యయాపేరితశ్చియః
 పతిశ్చివైకుణ్ఠివ్యనగరం పరిత్యజ్యకంచిత్యేర్వత మధ్యాస్తే, తాం
 త్వామయంకథంసరియ్యం శక్నుయాత్; నూనంభవత్వావైభవంభవ
 తీ నజానాతీతివృషాచలపతి పదస్యభావః, ప్రతిఘేపి - అపినాత
 స్వప్రతిఘేపనసమృపతీతి వ్యజ్యతే, “క్రోధమాహరయత్తివ్ర”
 మిత్యుక్తప్రకారేణాహృతేపి క్రోధేత్వాంనజప్యత్, కింతుత్వత్తిం
 కరత్వేనైవ క్రోధమాహరేత్, యదిస్వస్య నిరూపకధర్మభూతాం
 త్వాంత్యజేన్నిరూపకాభావాన్నిరూప్యమపినసిద్ధ్యేదితిభావః, [జప్యది
 దిత్వత్యలిజ్] హేతుంనశక్త్యత్యర్థః, కిమిదః ఘర్మోపతస్త ఉదన్వాత్
 శీతలతామివ - ఘర్మేణ, ఉపసమీపే, ఉపరివాతస్తః, అనేన తాప
 స్యాన్తగిప్రకేణాస్తీతిసూచితమ్, ఉదస్వచ్ఛబ్దేనాగాధత్వం తాప
 స్యాన్తగిప్రకేణాభావహేతు తయావివక్షితమ్, అనేనఘర్మోపతస్త
 దన్వద్బలస్థానేనప్రతిఘాబహిరేవ, అన్తస్తుకరుణైవగాధమావర్తత
 ఇతిసూచ్యతే, సా కిక్లరీభూతభగవత్ప్రతిఘా, అశరణ్యశరణ్యోచః
 మామ్ - అసన్యశరణ్యం సకృదేవప్రపన్నంచ, అరుంతుద భరన్యస
 •నానువృత్తిః- అరుంతుదా - ప్రపన్నైవ్యపిదాకరీ, భరన్య సన్య -
 ఆశ్రేతకృతన్య, అనువృత్తి- రావృత్తిర్యస్యాస్సాతథోక్తా; సకృతకృ
 తప్రపన్నైవ్యాశ్రీతియమనారథేఘారితేనతి తదావృత్తిద్వితవ్యఫలా
 న్తరాభావాత్ “ఋణంప్రవృద్ధమివమే శృదయాన్నానసర్వతీ” తి
 న్వాయేనమనసిపరివర్తమానా బాధతఇతిభావః, సకృత్ప్రవృత్త్యేవ
 ప్రసన్నేతివర్యవసితార్థః, యదుద్దిత్యైతావత్యాద్రిస్తవాసీత్తత్ఫలంకీ
 దృశమిత్యత్యాహ- (త్వద్వీక్షణేస్సృశే)తి-త్వద్వల్లభకర్తృకావలోకన
 సమృద్ధవన నిరతిశయః పురుషార్థః, తంప్రాసదేత్యర్థః, “నపత్త

నువృత్తిస్తవీక్షణైస్సమృశదయేతవకళిపద్యైః॥౯౮॥ దృ

భిర్నామవలోక్యతాంనయేతివల్ “సహజ్ఞాసుదుర్లభ” ఇత్యుక్తమహా
త్మావలోకన విషయత్వంహి మహాపురుషార్థ తయాభగవత్సకాశా
త్పార్థితం యామనాచార్యైః, తత్రతదీయకటాక్ష విషయత్వం
ప్రార్థితమ్, అత్రాపితదీయ కటాక్షవిషయత్వమేవ, తత్రతదీయాభా
గవతాః, అత్రతదీయోభగవానేవ, “జామాతాదయితస్తవేతి భవతి
సమృద్ధదృష్ట్యాహరిత్యేమే” ఇత్యుక్తమ్, తద్వదత్రాపితయాసమృ
ద్ధిస్తేన భగవానుద్దేశ్యః, తవకళిపద్యైరిత్యనేనతవీక్షణానాం ద
యావిధేనుత్పన్నతలత్వ మృదుత్వాదికంచవ్యజ్యతే, తవకలేస్సృ
శేతివత్తదీయక్షణైస్సమృశేహివ్యపదిశ్యతే, విధేయత్వాదిలేకేస్సృ
శేతివీక్షణసమృద్ధమాత్రం పార్థివ్యే, సహకళికారేణ విషయాకా
రః, యథాచరింపాసితగి విపాసాధిస్యేన జిహ్వినేచనమవిపార్థియ
తే తద్వల్. అత్రసూర్యార్థే ఉపమాలంకారః, యద్యస్యతోప
మానోప మేయయోస్సాధారణ ధర్మోనదృశ్యతే, ఉపమేయతావ
ద్వృషాచలపతౌ ప్రతిఘటపి దయాత్వాగభావఉక్తః, ఉపమానే
తూదన్వోఘర్మోపతాపేపి శీతలతాత్వాగభావ ఇత్యుభయోర్భే
దాల్; తథాపిదయాశీతలయోగిప్రతిఘర్మోపతాపయోశ్చబిష్ట
ప్రతివిష్టభావే నాభేనాత్సాధారణ్యం దృష్టవ్యమ్, ఉత్తరాధేచారు
న్తుదభరన్యసనానువృత్తి రితివిశేషాం సకృత్ప్రసన్నత్వాభిప్రాయగ
ర్భమితి పరికరాలంకారః, “అలంకారగిరికరస్సాభిసాదే విశే
షణ” ఇతిలక్షణాల్; కించతవకళిపద్యైరిత్యస్తరూపమ్, అనేన
భగవతకటాక్షణాం కృపాకళిపద్యైర్మూలదేన తదీయకటాక్షా
నుకృత్యిత్వేన ర్తయితుం కుతచ్ఛిన్నైవ ర్తయితుంచ ప్రభవతకృపేతి
ప్రతీయతే, ఏషాచలంకారాదామత్రసంస్కృతిః॥౯౮॥

అథవాత్వదనవ్యాహ౯ శేషభూతస్యదన్వయస్త్వయస్వీకారే

కంభజనేపిభీషమ్ । బధ్వాగృహణవృషశైలః తేర్దయే

గజస్వభావోక్తిః, భజనేపిభీషమ్ - అతీవాయముత్పథ ప్రవృత్తిః, అస్మాభిరుపదేశేన నివర్తితవ్య, ఇతిదయాలునాకేన చిన్మహాపురుషేణ విప్రతిబోధనాయ సానునయం సమిపగమనేపి హుంకారాదిభిర్భయంకరమ్; (గజపక్షే) ఆరోహణాదిభిస్సతతపరిచయేక్రియమాణేపి, భీషమ్ - తేషామపిభయంకరమ్, శ్వద్వారణమ్ - ఉక్తప్రకారేశోతవమద్విషయ ప్రవృత్తీర్నివారకమిత్యర్థః; [కృశ్యల్యుటాబహులమితీకర్తరిల్యుట్] (ఇతరత) తవవారణమ్ - గజమ్, ఏవం ధూతంమామ్ - తవానర్యార్థేషధూతం, గురుభిస్త్యయ్యర్పితంచ, స్వయముక్తప్రకారేణ, మయానివారణేకృతేష్యత్యస్తహితపరాత్వమేవమత్ప్రార్థనామనుమితిం వాఽనపేక్ష్యేతియావత్; (గజపక్షే) మామ్-లక్ష్మీమ్, ఐశ్వర్యమితియావత్; ఇదంచత్వద్వారణమిత్యస్యవిశేషణమ్, ఐశ్వర్యస్యగజపర్యాయత్వాదైశ్వర్యత్వేనగజవ్యపదేశః, అనుగ్రహశృంఖలాభిః - అనుగ్రహః - పరిపూర్ణవిషయాకారతదనస్తరభావిజ్ఞానభక్త్యాద్యభివృద్ధిప్రభృతయ, స్తవవిధేయాకరణసాధనత్వసామ్యాచ్ఛృంఖలా, సౌభిః; (గజపక్షే) అనుగ్రహసదృశశృంఖలాభిరితవధ్యమపదలోపిసమాసః, బధ్వా - విధేయాకృత్య, అత్యవిధేయాకరణం బద్ధనశ్వేనాధ్యవసితమ్, (అన్యత్ర) బద్ధనంకృత్వా, గృహణ - అగ్గీకురుష్వ, యథామదాతనయాదత్తాతాలానమత్యజుశమితస్తతోపిపరిధావస్తండుర్గ్రహః మాశ్మనోమత్తగజంశృంఖలాభిర్బధ్వాబలాద్దృష్టాతికచ్ఛిత్సార్వభౌమస్తథా గుణేషుసార్వభౌమీత్వమపి త్వద్వారణంమామనుగ్రహశృంఖలాభిర్బధ్వాగృహణేత్యర్థః. అలక్ష్ణారస్తుప్రకృతాప్రకృతశ్లేషః, కవిసాన్వయైచ్యప్రదర్శనప్రసానేప్రకృతస్యకవేరప్రకృతస్య మత్తగజస్యనశ్లేషాత్; (యద్వా) దయాశతకాస్తరతత్వేనాన్యదయాయాపివనర్తసియత్వే

మాంత్యద్వారణం స్వయమనుగ్రహశృంఖలాభిః || ౧౯ ||
నాతకపరం కిమపిమేత్వయి నాథనీయం మాతర్దయేమ

నప్రకృతత్వా దప్రకృతయోరేవకవిమత్తగజయోన్యేషః, సచానుగ్ర
హశృంఖలాభీరితి రూపకోపసూభ్యాం సాత్త్వాపిసూక్తిరిసికమితి ల
క్షణామూలాతి శయోక్త్యాచానుప్రాణితకించమామేవత్వద్వారణం
త్వదీయమత్తగజమితిగజత్వరూపణంవివక్షితమితివాచ్యమ్, త్వద్వార
ణత్వస్యదయానివారకత్వలక్షణస్య విషయే విద్యమానత్వాచ్చేషభిత్తికా
భేదాధ్యవసానేనార్థద్వయైక్యాచ్చత్వద్వారణత్వారోపాగమ్యవాత్;
(కేచిత్తున్యేషములాభేదాశ్చవసానేనార్థద్వయైక్యేపిసామ్యభావికస్య
భేదస్య సత్త్వాదగజత్వారోపస్సమ్యవతీతరూపక మేవాత్రాలజాగర
ణిత్యహం|| ... .. ||౧౯||

అయంకవిస్తావన్నవత్యశోక్తైర్దయా మసాక్షీత్, తత ఏకేన
శ్లోకేన పూర్వప్రకృతప్రపత్తిమనూద్య ప్రాప్త్యస్వరయా భగవత్ప్ర
వీరూపణంప్రార్థితవాత్, అథాష్టశ్లోకైస్సవ్యవైచ్య ప్రదర్శనద్వ
రాఽఽకించనం ప్రకటికృత్యస్వస్యదయసీయ తమత్వం విశదీచ కా
ర, శతతమేనతు శ్లోకేన ప్రార్థితలభలమన్యతస్సేదం పితార్యా నన్య
భాసిద్ధస్వాభీప్రయోజనసిద్ధిం పార్థయతి - (నాత) ఇత్యాదినా-
అతః - పార్థయిష్యమాణాత్, పర-మన్యత్, కిమపిమేత్వయినాథనీ
యమ్ - [మితికృత్యానాం కర్తరివేదవస్త్రీ] స్వయీతికర్మణోఽధికర
ణత్వవివక్షయానప్రమీ, నాథనేర్ద్వికర్మకత్వేన దయాయాః కర్మ
త్వాత్;] నాథనీయమ్-యాచనీయమ్, నాస్తి, పార్థయిష్యమాణం
చప్రయోజనం యావచ్చరీరపాతం ముక్తభోగేనవర్తనమ్, తతోఽ
వ్యత్తిమపినాథనీయంనాస్తి, కథ? మితచేదిత్యమ్, తత్తిమేహిక? మాము
ష్టికంవా?నతావదైహికంవాచ్యమ్, “అయురన్నప్రయచ్ఛతి”తన్యా
యేనయావజ్జీవం కర్తానుగుణ్యేనతస్యభావాత్; నాప్యాముష్టికమ్,

యికురుష్వతథాప్రసాదమ్ । బద్ధాదరోవృషగిరిప్రణ

తస్యదేహస్తరభావిత్వేహల్పాస్థిరత్వాదిదోషేణస్వరూపవిరుద్ధత్వే
 సచత్వక్తత్వాత్; భగత్పదప్రాప్తిస్తు దేశికప్రసాదాదేవ సిద్ధప్రా
 యమ్, అతోఽన్యతరమపినావశ్యతే, తథాచోక్తం ప్రబద్ధాన్తరే,
 “యావజ్జీవంజగతనియతం దేహయాత్రాభవిత్ప్రకృతాస్సద్వేత్తీచతు
 పదగాన్గసభోగాభోగాః।దత్తైర్నగ్నీనిజమపిసదంచేకాదేకవాక్సీ”తి,
 నాతఃపరమిత్యతాతశ్చబద్ధైక్యమేవదర్శయతి - (మతా) రిక్త్యాది
 నామాత-ర్థయే, లోకేనర్వామాతరశ్శిశువిషయే దయాసమృద్ధిన
 ప్రసీదన్తి, తావ్యోదయైవమాతాచేత్స్వతః ప్రసన్నోభివతి, బద్ధాద
 రః - బద్ధేషు - సంసారిషు, అధ్యాత్మికాది తావత్ప్రయాక్రాంతేషు,
 ఆదరః, “కదాస్వహంసమేష్యామి” తివ తంతస్సజ్జేహాదరోయస్య
 సః; “సస్మారప్రోషితాసుతా - ఉభాధరతశత్రుఘ్నా మహేంద్రావ
 రుణోపమా” ఇతి రామలక్ష్మణయోగస్సమీపవర్తిత్వేఽపి ప్రోషితభ
 రతాదివిషయే పితృహృదయవత్సంసారిషుప్రోషితహృదయభ్యర్థః,
 బద్ధస్సంసారిష్వాదరోయేనస ఇతి సమానాధికరణబహువ్రీహిర్వా;
 అతఏవ వృషగిరిప్రణయీ - తత్సంజ్ఞేషరసికస్సన్వృషగిరావవత్సరికి,
 ప్రణయీత్యనేన శ్రీవైకుంఠాదప్యత్యాగినివేశాతశయస్సూచితః, అత
 ఏవ “త్యక్త్వావైకుంఠముత్తమమ్ । స్వామిపుష్కరిణీతీరేరమయాస
 హమోదత” ఇత్యుచ్యతే, తత్రనిత్యసాన్నిధ్యేఽపి, త్యక్త్వావైకుంఠమి
 త్యుక్తమ్, వృషగిరిలాభేనతి శ్రీవైకుంఠవాసస్యా సతల్పత్వాత్;
 “ఉత్తమ, మితితస్యదుస్త్రజత్వఖ్యాసనమ్, వృషగిరావవత్సర్యక్రియ
 మానమనుగ్రహమాహ - (ముకుంద) ఇతి- భుక్తిముక్తిదభ్యర్థః,
 భోగాపవర్గయోరేకం వాఙ్మదోద్భృతదతేద్యయ” మిత్యుక్తరీత్యాఽ
 న్యతరంవాఙ్మద్యు ఉభయందదాతీత్యర్థః, ఏవంఘాతోఽసా- “తా
 సామావిరఘాచ్ఛోన్నయమానముఖామృతః । వీతావృరధరస్స

యాయథాసౌ ముక్తానుభూతిమిహదాస్యశిష్యము

గీవాత్మాన్మన్మథమన్మథ" ఇత్యుక్తప్రకారేణ నిరతిశయసౌందర్యశాఢహ
స్తనిర్దేశార్హభ్యనివాసః, ఇహ - అస్తిస్సంసారమణ్డలవీవ, దేశవిశేషేతు
శ్రీవైకుణ్ఠనాథవీవముక్తానుభూతిందాస్యతీతిభావః, (యద్వా) ఇహ -
శ్రీవేంకటగిరౌ, ముక్తానుభూతిమ్ - ముక్తినామనుభూతిమ్, ఏకస్యమమ
లేషాం సర్వేషామనుభూతిమ్ - భోగమ్, ఏవమప్నేహమమక్తానుభూ
తిప్రార్థనమర్చనతారవిశేషప్రావక్ష్యాతిశయకృతమ్, పరత్వాదావ
దర్శనతారాస్తరే చదుర్లభం శ్రీవేంకటపతేర్నివృత్తశిష్యవిగ్రహసౌ
ందర్యవిశేషం గాఢాన్ధకారాగారారోపిత దీపవదతి ప్రకాశం సౌ
శీల్యాది కల్యాణ గుణ గణించానుభూయతావతాత్మప్రియలభమాన
ఇహైవముక్తానుభూతిం పరిపూర్ణాంమాతరితి సవ్యన్తప్రాబల్యం పు
రస్సౌత్త్రప్రార్థయతే - (నాతకపరంకిమపీ) త్యనేన - "భావానాన్య
త్రగచ్ఛతీ" తవ దేశవిశేషప్రాప్తిరప్యనభిమతేతిచస్ఫురతి, "సోఽప్యై
వహస్తహనుమా" పరమాం విభూతింబుభ్వాఽవధూయచరితంతవ
సేవతేఽసౌ" ఇత్యవతారగోచరతాదృశభక్తివిశేషశాలినోహి కతి
చనమహస్తః, మే - అసమ్భావితత్వమవిచార్యాతైశ్చ ముక్తభోగం
వాఙ్మతేమహ్యమ్, సహిశిశుజనఉపపత్త్యనుపపత్తివిచార్య న్వాభీష్ట
సిద్ధిమాతృసకాశాదిచ్ఛతీతిభావః, యథాదాస్యతి - యేనప్రకారే
ణవశీకృతస్సన్ననుపపన్న మప్యర్థందాతు సమ్యన్యతే, అఘటిత ఘట
నాచతురస్యపురుషోత్తమస్య కిమనుపపన్నం నామ? తథా - తేనప్ర
కారేణ, తంచప్రకారంతస్వమేవవేత్సీతిభావః, మయి - త్వద్రాజకుల
మహిమ్నా శ్రీనివాసమప్యనాదృత్యవర్తమానే, ప్రసాదంకురుష్వ - ఆ
త్మనేపదేనత్వ దిష్టసిద్ధిర్మయాప్రార్థ్యత ఇతిగమ్యతే, శిశుజనమనోర
థపూరణం హిమాతుస్స్వప్రయోజనమితిభావః, ముక్తానుభూతిశ్చ
నేనైవస్తోత్రాస్తరేఽను సంహితా, "త్వంచేత్ప్రసీదసి తవాస్తి సమీప

కున్దక||౧౦౦|| నిస్సీష వైభవజుషామిష తాంగుణానాన్త్రో

త శ్చేత్త వ్యయ్యస్తిభ క్తిరసఖాయ డిహ స్తినాథ| సంస్కృత్య తేయదిచదా
సజన స్త్వదీయస్సంసార ఏషభగవన్న చవర్గఏవ ” ఇతి, అతఏవశతత
మేనశ్లో కేన స్తోతుస్స వ్యస్యపరష తాత్పర్య విషయోదర్శితః, భగవత
శ్చే శ్చేజు-టపతేరసస్య సామాన్యం దివ్యవజ్జళవిగ్రహసౌందరీంద్రియా
వయవాచాం దివ్యాభరణైస్సహస్సోభాత్యం సౌశీల్యాదీంశ్చస్థలవైభ
వే హత్యుజ్వలాన్వితదతమమనుభవక తదనుభవజనితప్రీతికారతామపహ
రకథోజ్ఞ తామమతాగన్ధనూరగాం తదీయపర్యంతాంచతచ్ఛరణార
విద్వాశేషశేషవృత్తిం కుభోగాదనూనాంభశేయమితి. అత్రచబద్ధా
దరోవృషగిరిప్రణయీతివిశేషణ ద్వయషభీష్టఫలప్రదత్వాభిప్రాయగ
ర్భమితిపరికరాలజ్ఞాంరకః, “అలజ్ఞాంరకపరికరస్సాభి ప్రాయేవిశే
షణ” ఇతిలక్షణాత్; కించముకున్దపదంభు క్తిముక్తిప్రదమితిభుక్త్యాస
మభివ్యాహార స్వారస్యసురోధాదిహైవ ముక్తభోగప్రదత్వాభిప్ర
యగర్భమితిపరికర ఏవాలజ్ఞాంరకః || ... .. ||౧౦౦||

ఏవంశ్లో కశత కేన దయాస్తుతిం నిరవర్తయత, అనన్తరం భగ
వతోలక్ష్మీసఖస్యజగత్సృష్ట్యాది సాక్షాత్సాధనభూత జ్ఞానశక్త్యా
దిగుణేషుజాగ్రత్సు తాననాదృత్య స్రవర్తితేయం స్తుతిస్తేషాంకోపా
యనభవేతి-మితి దయావివక్షిత ముద్వేగ్మ్యసకలగుణ సార్వభౌ
మ్యాభవత్యాస్తున్తైవతోషితైః స్తవచ్ఛేషభూతైస్సర్వైకల్యాణ
గుణైస్త్వదాశ్రయప్రాబల్యాజ్ఞాతం కుతస్మదవిభయరహితత్వం నూ
నమభినందితం సద్బుధీకృతంభవేదిత్యుత్తే త్రయోత్తరమాహ - (నిస్సీ
షే) త్యాచినా - నిస్సీష వైభవజుషామ్ - “పరాఽన్యశక్తిర్వివిధై
వశ్రూయతే స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచ” ఇత్యాదిత్రుతిప్రసిద్ధనిరవ
ధిక్మహిమశాలినామ్, యథాఽఽహురాయనాచార్యాః, “ఉప
ర్యుపర్యుజ్జనువోఽపి పూరుషాస్సృకల్ప్యతేయేశతమిత్యనుక్రమాత్ |

తుర్వయే సృష్టగిరిశగుణోత్పరీత్యామ్, తైరేవనూనమవదైర

గిరస్త్యజేకైకగుణావధీస్సయాసదా స్థితానోద్యమతోఽద్య శేరతే''
ఇతి, తాదృశామ్, గుణానామ్-జ్ఞానశక్త్యానిభగవత్తల్యం, గుణానామ్,
మిషతామ్-పశ్యతామ్, తత్సంక్షమేవేత్యర్థః, [వష్టీచానాదరణివష్టీ] ని
రవధికదైర్ధవాన్ముణాన్వశ్యతోఽనాదృత్యేత్యర్థః, మిషతామితిచేతనస
మాధిసా, వేతనసమాధిప్రకరణాత్; అనాదరేహేతుమాహ- (సృష్టగిరి
శగుణోత్పరీ)మితి-సృష్టగిరిశగుణానామీశ్వరీమ్, 'దోషాభవేయురేతే
యవినామదయేత్వయావినాభూతా'' ఇ-జ్ఞానశక్త్యావీనాంకల్యం, గు
ణత్వస్యవయామత్తత్వాత్; "అనుచరశక్త్యాదీ" తిష్ఠోకప్రక్రియయాచ
సకలగుణసార్వభౌమమిశ్యర్థః, సహీశ్వరమవలంబ్యస్థితానాంతద్భు
త్యేభ్యోభీతిరితిభావః, తాదృశంత్యాంస్తోతుః, [కర్తృకర్మణోః కృతీతి
ప్రాప్తాయాష్టస్యోః సలోకాప్యయసిష్ఠా, అలర్థతృణామితీతన్నస్త
త్వాన్నిషేధః, తతశ్చకర్మణి ద్వితీయేతిద్వితీయా] ఏవంధూతస్య, మే-
మమ, తవబలాత్ - త్వచాశ్రయప్రాబల్యా, జ్ఞాతంయదుకుతో భ
యత్వమస్తిభగవతకల్యం, గుణాన్తరేభ్యో భగవత్సృభీశ్యభావస్త
దిత్యర్థః, అవదైః - స్వసామినిసోత్తరీ జనతప్రీతి పరవశైస్తై
రేవ, యాననాదృశ్యత్వామస్తాపం యేభ్యశ్చభయశఙ్కా-తైరేవక
ల్యం, గుణైరభినన్దితంసత్, అస్మాకం స్వరూపస్థిత్యాదికం యస్యా
నూయత్తం కింబహునాప్తుమోత్త మోఽపియస్సమృద్ధాత్సమస్తక
ల్యం, గుణాకరోభవతి, అన్యథా "దోషాభవేయురేతే" ఇ-సమస్త
దోషాకరస్సాన్యోత్, అస్మాకంచస్వరూపందోషత్వమేవ స్యాత్తాంకృ
పాంస్తువతానిరతిశయప్రీతిరుత్పాదతా, తరుమూలేసి కైహితరోరగ్రం
పల్లవితంభవతి, సత్వగ్రేసికై, తథాఽఽస్మవిషయస్తుత్యావైతాదృశీ
ప్రీతిరస్మాకముచేష్యతీతి సశిరఃకప్పమసుమోదితంస; త్సత్వాపితమ్-
సత్యంకృతమ్, ఉక్తంనా; సత్యమచాధితమ్, దృఢీకృతమిత్యర్థః; [సత్యశ

భిన్నతం మేనత్యాపితంతవబలాదకుతో భయత్వమ్॥ ౧౦౧॥

అద్యా పితద్వ్యషగిరీదశయే భవత్యామారస్సు మాత్రమ్.

బాత్సత్వమావష్టేకరోతి వేత్సస్మిన్నర్థేనత్యాపపాశేణి నిచితిపుగా
గమేచకృతేకర్మణిక్తిః] అనుమోదనేనస్థిరీకృతమితియావల్; కథమిద
మవధార్యత? ఇత్యుతహ - (నూన) మితి = నూన - మనంశయమ్,
జ్ఞానశక్త్యాది కల్యాణగుణాన్తర స్వభావపర్యాలోచనయా త్వత్స్వ
భావపర్యాలోచనయాచవీచం నిశ్చయతఇతిభావః. అతస్సస్మిమవైభ
వజుషాం మిషతామితివిశేషణద్వయమనాదరణీయత్యాభిప్రాయగర్భ
మితిచరికరాలజ్ఞారః, వృషగిరీశగుణేశ్వరీమితివిశేషణంస్తోతవ్యత్యాభి
ప్రాయగర్భమితి తత్రాపిపరికరాలజ్ఞారః, కించశవేకృపాగోచ
రరతి భావస్య కల్యాణ గుణాన్తర విషయ రతిభావోఽజ్ఞ మితిప్రే
యోఽలజ్ఞారః, త్రయాణామత్రసంస్పృష్టిః॥ ... .. ॥౧౦౧॥

నిస్సమవైభవశాలిత్వస్య సర్వగుణసాధారణ్యేఽపి దయాయా
స్సకలగుణసామ్రాజ్యేన దయాన్తవనన్వైవ సమస్తకల్యాణగుణప్రీతి
హేతుత్వాత్సైవస్తోతు మారణేత్తుక్తమ్, నన్వనాద్యంతానామస
క్షేయాయాం పురుషదోషదూరగానాం వచసామపి దుష్ప్రవేశవైభ
వాంకృపామల్ప విషయాపురుషవాక్యంథంశ్రవివిక్షేల్? కథంతరాం
వాస్తోతుమారభేత? ఇత్యాశంకృతదిదమతి సాహసం సాక్షార్థయ
యాభవత్యా సహ్యతామిత్యాహ - (అద్యాపీ) త్యాదినా = అనేన
పరమసాహసేన కింఫలమితిచేత్; “అమ్నాయానామసీమ్నమపిహ
రివిభవే వర్ష చినోద్దివాబ్ధౌ సమృద్ధాత్సావ్యత్సలాభో నతుకబళనత
స్తోతురేవంసకింఘే” ఇత్యభియుక్తోక్తసమృద్ధాత్సావ్యత్సలాభః ప్ర
యోజనమితిభావః, హేవృషగిరీశదయే? వృషగిరీశపదేన పరచ్ఛా
వంఽదయాఽర్చనతారాన్తరదయాచవ్యావర్త్యతే, కారుణ్యసౌల్య
తుమాది కల్యాణగుణానాం ప్రకాశాశయస్యపరా కాష్ఠాఽర్చన

నిదంప్రకమస్తుతీనామ్ । సంధర్మితస్వపర నిర్వహణాన

తారకి, అర్హవతారేవ్యర్హ వతాగోవువగిరిశః, తస్యదయాచే
తి-మువ క్తవ్యమవాజ్ఞనగోచర వైభవస్యే సర్వాపరాధసహత్వే
చ; భవత్వామ్ - త్వద్విషయే, అనిదంప్రకమస్తుతీనామ్ - ఇద - మేత
తా-లసమ్భుత్వమ్, ప్రథమంయూసాంతాః, ఇదంప్రథమా, స్తానభ
వస్తీత్యనిదం ప్రథమాః - అనాదికాలసిద్ధాః, తాసాంస్తుతీనామ్ -
శ్రుతీనామిత్యర్థః, [కర్తరిషష్ఠీ] అద్యాపి - శ్రుతిరూపస్తుతీనామ్
“సర్వేవేదాయత్పదమామనస్తీ” తిత్వదైవభవప్రతిపాదకత్వస్యానా
దిత్వేఽప్యస్మిన్నపికాలోతత్ - “గిర స్త్వచేకై కగుణావధీస్సయాసదా
స్థితానోద్యమతోఽతిశేరత” ఇతిప్రసిద్ధమ్, ఆరమ్భమాత్రమ్ - స్తుత్యార
మ్భవివసతుశతతమాంశోఽపి నిమగ్నభావః, తదిదంసాహసమిత్యు
త్తరత్రహాఽన్వయః, ఇదంపూర్వార్థమేకంవాక్యమ్, ఏతాదృశశ్రుతి
నామవస్థాచేదిదమస్మచ్చేష్టితంమహానపరాధ ఇశ్యత్రవ క్తవ్యం నావ
శిష్యత ఇశ్యభిసంధాయైతదపరాధసహనమపిస్వపరనిర్వహణ సమర్థా
యాంభవత్యామేవాయత్తమిత్యాహ - (గన్ధర్విచే)తి = వన్దస్యవిచేక
శూన్యస్య, వన్దినోనహివన్దినోఽపయవైలక్ష్యంస్వాధికారానధికా
రౌచవిచార్యశ్లాఘస్తే, యద్వాతద్వాప్రలపక్తితిభావః, ఏవంభూతస్య
మే, త్వయి - విషయే, తదిదమ్ - తత్ - అతిమాత్రమ్, ఇదమ్ -
అర్హాపరాధరూపం సాహసంస్తోత్రప్రకృతిహంసమ్, ననుభక్తి
కారితాయావాచిక కైశ్చర్యరూపాయాస్తుతి ప్రవృత్తే రపరాధ
కోటినివేశకకథ ? మితీచేదిథమ్, అల్పమతినామరుషేణా పరిచ్ఛిన్నే
వస్తుస్సోతుమాచభేసతి మన్దమతీనాం పరిచ్ఛిన్నత్వశఙ్కాస్యావస్త్తు
తోఽపరిచ్ఛిన్నస్యాప్యల్ప మతీసమ్మన్దవోహఃదతఅపరాధకోటి నివే
శఇతికపేరభిప్రాయః, కృపాభిప్రాయేణవైవామపరాధః, గన్ధర్వి
తస్వపరనిర్వహణాసతి-గన్ధర్వికమ్ ప్రకటితమ్, స్వపరయోః స్వస్యప

హేధామస్తస్యసాహసమిదం త్వయివద్దినోమే || ౧౦౨ ||

[ప్రాయోదయేత్వదనుభావ మహామ్బురాశాప్రాచేతసప్ర

రస్యనిర్వహణమ్-నిర్వాహణా, యయాసాఃస్వపదనిర్వాహశక్తింప్రక
టయన్తీత్యర్థః, స్వసమ్బంధేనభగవత్యపరాధసహత్వ రూపమతిశయ
మాదధాతి, స్వస్వీంస్తుస్వయమేవతమతిశయ మాదధాతీతి భావః,
తథాభూతానతి, సహేధాః - దయావశాదేవహిసర్వత్రాపరాధ
సహత్వం దృష్టమ్, సాత్కేద్యాయాస్తవదయాస్తరాసపీతకాత్స్వ
యమేవక్షమేధాఇత్యర్థః. అత్రమస్తస్యవద్దినోమిశేషగద్యయందయసీ
యతమత్వానిప్రాయగర్భమితిపరికరాలంకారః, కించనన్దర్శితస్వపరని
ర్వహణేతివిశేషగందయా సరనిరపేక్షరక్షకత్వాభిప్రాయగర్భమితి
త్రాపిపరికరాలంకారః, అత్రచకవేద్యుగోచర రతిభావస్యశ్చితి
గోచరరతిభావోఽజ్ఞమితి ప్రేయోఽలంకారః, ఏతేషాం సం
సృష్టిః || ... .. || ౧౦౩ ||

మహానయమపరాధగి త్మమృతామిత్యుక్తమ్, అథవాఽయమప
రాధవివాదరణీయతా హేతురస్త్విత్సాహ- (ప్రాయ) ఇత్సాదినా-
హేదయే ? త్వదనుభావమహామ్బురాశా - త్వన్మహిమ మహాద
ధౌ, తద్విశిష్టస్యైవమహామ్బురాశిత్యాత్సప్తమీనిర్దేశః, ప్రాచేత స
ప్రభృతయోఽపి, వాల్మీకిపరాశరవ్యాసాదయోఽపి, పర- మతీవ,
దూరతపవేత్యర్థః, తటస్థాఆనక - నత్వవతరితుంస్పృష్టుంసమీపం గ
న్తుంనాశేకుః, (యద్వా) తటస్థాః- పరంతటస్థావీవానక, ప్రాయ
ఇత్యుత్పేత్రితా వ్యభిక్తః, అత్ర శ్రీనివాసస్తటత్వేనాధ్యవసీతః,
వ్యవస్థాపకసామ్యం; తటంహిజలవ్యవస్థా
పకమ్, శ్రీనివాసోదయావ్యవస్థాపక, స్వస్మహిమానంస్తుతిగోచరిక
ర్తుమశక్తాస్సస్తస్వద్వల్లిఖం పురుషోత్తమమధిక్యత్య శ్రీరామాయణ
మహాభారతశ్రీవిష్ణుపురాణాది మహాప్రబంధాః ప్రణిశ్యుకీనపునస్తస్వ

భృతయోఽపిపరంతటస్థాః | తత్తాత్వివర్ణమతలస్పృశమా

స్పృహముమహాదధిం ప్రవేష్టుం స్పృష్టుంద్రష్టుంవాశక్తువత్, ప్రా-
యః - ఏవమేవభవేదిత్యుత్ప్రేక్షా, ఇయంచహేతూత్ప్రేక్షా, ద-
యానుభావస్తుత్యశక్తేరహేతోర్హేతుత్ప్రేక్షా, ఏవక్షితత్వాత్; తత్తా-
వతీర్ణమ్-ప్రాచేతసాదిభిరప్యశక్యావతరణేత్వదనుభావమహమ్బు-
రాశావవతీర్ణ “మభిష్టామినిరర్జునా” మితిప్రతిజ్ఞాయ “అనుచరశ-
క్త్యాదిగుణా” మితిస్తోతుమారబ్ధమ్, (అన్యత్ర) జలేప్రవిష్టమ్, అతల-
స్పృశమ్-అవధ్యభావాదేవాస్పృష్ట్యావధమ్, సోతవ్యమర్తానభిజ్ఞం-
వా; (అన్యత్ర) అగాధత్వాదస్పృష్ట్యాగస్థనలమ్, అతఏవ, ఆప్లుతమ్-
దురపగాహవిషయావగాహనేనాకులీకృతవాచమ్, (అన్యత్ర) ఆస-
మస్తాన్పుతమ్-స్లవమానమ్, అతఏవ; పద్మాసలేప్రహసనోచితమ్-
పరిహాసయోగ్యమిత్యాదరణీయత్వేహేతూపన్యాసః, శక్తిశాలిష్టపి-
పురుషేషుపురస్థి నేతేషుకశ్చిదశక్తోమహాదధావవతీర్ణ అతలస్పర్శా-
త్సమస్తాత్ససమ్భృమం స్లవమానస్సద్వేషాం ప్రహసనోచితోహిభవ-
తి, తద్వద్వేదైర్వేది కైర్తహేషురుషైశ్చశక్యోద్యమేదయావైభవస్త-
వనేప్రవృత్తస్తుతిహేతు భూతదయాస్వరూపయాథాత్మ్యజ్ఞానా-
భావాత్తద్వేలక్షణాన్మగుణపదరచనాద్యసామర్థ్యాచ్చకులేభూతః,
పద్మాసలేప్రహసనపాత్రం భవామి, ఏవం భూతంమామూర్ధ్వియే-
ధాః- ప్రహసనపాత్రస్యాపిప్రభూణాంసజ్గ్రహ్యత్వాదితిభావః.
అలజ్జాగరస్తు ప్రదర్శితప్రకారేణ హేతూత్ప్రేక్షా, సాచత్వదనుభా-
వమహమ్బురాశావితీరూపకేణ తటస్థాదితిరూపకాతి శయోక్త్యాచా-
నుపాగితా, తతస్తస్యాస్తయోశ్చజ్గగ్గేభావః, కించ ప్రహసనో-
చితమితివీశేషణమాదరణీయత్వాభిప్రాయగర్భమితిపరికగాలక్ష్కారః,
అపిచప్రహసనోచితత్వస్య సమర్థమయస్య “తత్తావతీర్ణమతలస్పృ-
శమాప్లుత” మితివీశేషణశ్రయేణసమర్థనాతావ్యుత్క్లిష్టమ్, తచ్ఛావతి

మృతం మాంపద్మాపతేః పహసనోచితమాన్రియేధా॥౧౦౩॥

వేదాన్తదేశికపదే వినివేశ్యబాలం దేవోదయాశతకమేతద

ర్ణమిత్యాద్యభేదాతిశయోక్త్యనుప్రాణితమితి తయోరప్యత్నాగ్గే భా
వశి, హేతూత్పేక్షాదిత్రయాణాం సంస్పృష్టిః ॥ ... ॥౧౦౩॥

ఏవందయామభిముఖీకృత్య వక్తవ్యజాతం పరిసమాప్య సావ్యశ్చ
న్యనుసంధేయమనుసంధత్తే - (వేదాన్తదేశిక) త్యాదిశ్లోకైః కపచ్చభిః,
(అథవా) శ్రీత్యననుకూలాన్పురుషా నభిముఖీకృత్య వచ్చశ్లోకీయం
ప్రవర్తితా, తత్యప్రభవశ్లోకేనప్రకృతప్రబంధం ప్రతిస్పృశ్యపరతన్త్రీ
కర్తృత్వాను సన్ధానప్రకారమాహ - (వేదాన్తదేశిక) త్యాదినా-
వేఙ్కటశైలనాథోదేవశి - 'సాక్షాద్దేవపురాణోఽసా' విత్యుక్తశి
క్రీడాపరవశోవాసుదేవశి, దైహరికేణ - విహారాధేన, విధినా-శ్రీదై
కుఠ్తాద్వైఙ్కటశైలావతరణాత్ నావ్యాపారేణ, సమయే- మదీయ
సుకృతపరిపాకసమయే, యాదృచ్ఛికాదివ్యాజలాభే సతీతియావత్;
గృహీత- మాత్మీయదయావిషయాకృతమ్, స్వవిషయాకారార్థమేవ
శ్రీవైకుంఠంపరిత్యజ్యవేఙ్కటాద్రావవతీర్ణ ఇతికవేరభిమానః, బాల-
మజ్జమ్, మామ్ - వేదాన్తదేశికపదే - వేదాన్తదేశికానామ్, పదే-
స్థానే, (యద్వా) వేదాన్తదేశికానామ్ - నాథయామునయతీశ్వర
ప్రభృతీనామ్, పదే - చరణారవిదేనే, అర్థద్యయేచ యథారుచిన్వా
రస్యం గ్రాహ్యమ్, వినివేశ్య - స్థాపయిత్వా, కేయమఘటితఘట
వ్యాచాతురీతిభావః, ఏతద్దయాశతకమ్-ఏతత్ - అనుఘాయమౌనప్ర
కారవిశిష్టం సమస్తగుణసమ్పన్నం దోషగర్భ దూరగం చేతిభావః,
'ఇ ద ము ప న త మే వ ం రూ ప మ క్లి ష్ట శా స్త్రీ' తివద
యం నిర్దేశః, అవాదయత్ - స్వవల్లభాం స్వయమేనస్తోతుంలజ్జాపా
రవేశ్యాదశక్తువన్మాం నిమిత్తీకృతవానితిభావశి, జ్ఞానశక్త్యాదిగుణా
నాత్మానం లక్ష్మీఘాన్యాదిదివ్యమహిషీశ్చ నాదృత్యదయాన్తతౌ

వాదయన్మామ్ । వైహారి కేణవిధినాసమయే గృహీతం

వీణావిశేషమివ వేజ్జటచైలనాథః॥౧౦౪॥ అనవధిమధికృత్య

నియోజనార్థయాయాం భగవత్స్మీనివాసస్యాభినివేశాతిశయోఽప్యజ్య
తే, వేదాంతదేశికపదవినివేశ్యేత్యనేన దయాశతకప్రతిపాద్యానాం
వేదాంతతాత్పర్యవిషయత్వం ప్రకాశితమ్, కిమివేత్త్యాకాక్షాయా
మాహ - (వైహారి కేణ) తి = వైహారి కేణ - విహారిఫలకేన, విధినా-
వ్యాపారేణ, విహారో - లీలారంగ, సమయే- వీణావాదనోచితసమ
యే, గృహీతం వీణావిశేషమ్ పరివాదిన్యాభ్యుమివ, అనేనస్వస్యవి
ద్యతాపరతస్త్రింస్ఫరితమ్, వైహారి కేణవిధినేనప్రహేతాత్మతయా,
విహారిఫలకవ్యాపారప్రకరణేన గృహీతమిత్యర్థః, (యద్వా) వైహా
రికేణ - విహారమధికృత్యప్రవృత్తేన, విధినా - శాస్త్రేణ, శాస్త్రోక్త
ప్రకారేణగృహీత మిత్యర్థః, తత్తాపి వేజటచైలనాథ ఏవకర్తా,
రాజాదిర్యా. ఉపమాలజ్ఞానరూః, “ఉపమాయత్రీసాదృశ్యలక్ష్మీరు
ల్లసతిద్వయో” రితీలక్షణాత్॥ ... .. ॥౧౦౪॥

అథాస్యప్రబంధస్య విషయవైలక్షణ్యం వక్తృవైలక్షణ్యం సకల
ఫలప్రదత్వ మవద్యగన్ధరాహిత్యమత ఏవశిష్టపరిగ్రాహ్యత్వం చాహ-
(అనవధి) మిత్యేదినా- అనవధిమ్ - పరప్రవాహవిభవార్చనతా
రాన్తరే దేవతాన్తరేవా ఏతావత్త్యాదయాయా అదర్శనాత్కాలతో
దేశతశ్చ పరిచ్ఛేదాభావాచ్ఛనవధిత్వం శ్రీనివాసాను కమ్పయాః,
తాదృశీమధికృత్య - ఉద్దిశ్య, విషయాకృత్యేతియావత్; “ఆచచక్షే
భసద్భావం లక్ష్యణస్యమహాత్మన” ఇతివదియమపికాచిత్సాహసవృ
త్తితిభావః, ఆచచక్షే- [ఈషదర్శితే] లక్ష్యణసద్భావస్యకా
ర్తేనైనాశక్యకథనత్వాత్సవీయజ్ఞానశక్త్యనుగుణమీషదర్శనవానిత్య
ర్థః, వేజ్జటేశప్రసూతా- వేజ్జటేశకవినాజనితా, ఏవంవిషయవైలక్ష
ణ్యంవక్తృవైలక్షణ్యంచదర్శితమ్, ప్రసాదకేవళీత్యతాగ్రహ - (అవితథే)

క్రీడావాసానుకమృమవితథవిషయత్వాద్విశ్వమస్మిన్మయన్తీ

త్యానినా - నవిద్యతే, వితథ - మనత్వమ్, యేషుతే ; అవితథాః -
తథాభూతాః, విషయాః - ప్రతిపాద్యాః, యస్యాం సాతథోక్తాః;
తత్వాత్, పిత్వమ్ - సమస్తం, స్తోతారం - శ్రోతారంస్తోత్రమభ్య
స్యచక్తారం ముత్యంచవిషయమ్, అనీశయన్తీ అనీశానుకమృత్వి, [అనీ
శశబ్దాత్తతూరోతతి ణ్యంతాల్లటశ్చత్వాదేశః,] వితథవిషయత్వేహి
విశ్వాస్ప్రీతయేత్, అనేనక్షుద్రవిషయస్తుతిర్వ్యవర్త్యతే, సాహి
సర్వేషాం లజ్జాకరీ, జాత్యన్ధమాలోక్య పుణ్డరీకాక్షేతి సమృద్ధసే
హిస్తోత్రప్రభృతీనాం విశ్వేషాంవీశాస్యాదితి, వివిధకుశలసీమ - వివి
ధానా - మైహికాముష్మికాదిభేదేన తత్తదవ్ధాన్తరభేదేనచటహు
విధానామ్, కుశలానామ్ - తత్తదభేష్టానాం పురుషార్థానామ్, నీవీ-
మూలధనమ్, సకలపురుషార్థప్రదేత్యర్థః; నీవీవతఃపురుషస్య సకలకు
శలానాం సులభత్వప్రదేత్యుతి సమృద్ధివచ్చపుంస స్త్రీ స్త్రీవాసకృపా
ప్రసాదేన సకలపురుషార్థాన్సులభాభవన్తీతియావత్; నీవీత్వ రూప
జేనవివిధకుశలానా మత్రాక్షయ్యత్వేన యావదపేక్షమాహర్తుంశక్య
త్వం ప్రతీయతే, ప్రధానతమశిష్టో సాదేయతా ప్రయోజకా కార
మాహ - (అనవచ్యే) తి - అచిద్వత్పారతన్త్ర్యానుసంధానేనస్వకర్తృ
కత్వానుసంధాన రూపావచ్ఛరహితేత్యర్థః, ఏషోల్లాసాదిషు ప్రదర్శిత
కావ్యవోషదూరవర్జితేత్యపి వివక్షితమ్, ఏవంభూతేయంస్తుః, [క
రణేక్షికా ప్రత్యయః] సత్వభాజాంరోచితే - తేభ్యోరోచిత ఇత్యర్థః,
రాజసతామసప్రసజ్జస్తు దూరేశిష్టతు, “యూయంయూయంచయం
వయ” మితీతేషామస్మాభిఃపరిత్యక్తత్వాదితిభావః. అత్రకవేస్మిన్ని
వాసాను కమృగోచరరతిభావస్య సాత్వికగోచర రతిభావోఽజ్ఞమి
తిప్రీయోఽలజ్జాకరః, కించశోభతేస్వభాజామిత్యనేన క్రీడావాసా
నుకమృయాగిప్రకృతస్తుతేచ్చ విషయవిషయ భావసమృద్ధానురూప్య

వివిధ కుశలనీవీవేగ-తేజ ప్రసూతాస్తుఃరియమనవద్యా
 శోభ తేనత్వభాజామ్ || ౧౦౫ || శతకమిదముదారంసమ్య

స్వప్రతిమమానత్వాత్సమాలజ్ఞాగరః, “సమంస్వాద్వర్ణ్యతే యత్ర
 ద్వయోరప్యనురూపయోః । స్వానురూపంకృతంసద్వహారేణ కుచమ
 ఙ్జల” మితలక్షణాత్; కించాత్రావితథవిషయత్వా ద్విశ్వమప్రీత య
 స్తీత్యాదివిశేషణానాముఖయ సాధారణ్యాదుభయోరాను రూప్యం
 ప్రతీయతే, తథాహిశ్రీనివాసానుకమ్పితావదవితథవిషయత్వాల్-న
 విద్యతే, వితథో-వ్యర్థః, ప్రయోజనహీనో, యేమతే- అవితథాః, తథా
 భూతావిషయాయస్యాస్యా, తథోక్తాః తత్త్వాల్, శ్రీనివాసదయావిష
 యాకృతేషు ప్రయోజనహీనోగగనకుసుమకల్పితవ్యర్థః, ఏవం భూత
 త్వాల్, విశ్వమప్రీతయ స్తీ- విశ్వమ్ - సమ స్తంస్వాశ్రితంజనం స్వా
 శ్రయభూతం భగవ స్తంతటస్థజనంస్వాత్మానంచ, అప్రీతయ స్తీ-అప్రీ
 తానుగ-ర్వతీ, అన్యథాసర్వేప్రీతా భవేయురితిభావః, తథావివిధ
 కుశలనీవీ - వివృతంప్రాక్; వేజ్ఞతేజ ప్రసూతా - వేజ్ఞతేజేనభగవ
 తా శ్రీనివాసేన, ప్రసూతా-జనితా, అనవద్యా-‘జగతిమితంపశే’
 త్యాదిశ్లోకోక్తావద్యరహితా, అనవధిమిత్యనుకమ్పావిశేషణంచ స్తు
 తిసాధారణమేవ, తతఃవిషయవైలక్షణ్యాదినావితత్సమానస్వాధికస్య
 వాస్తుత్యస్తరస్వాభావాదేతత్తు తేరనవధిత్వమ్ - అనవధికాతిశయ
 త్వమిత్యర్థః, ఏవంచాత్రసమాలజ్ఞాగరస్సాధీయాకవేస్తాత్పర్యభూ
 మిశ్చ, అన్యచ ప్రదర్శితభావా లజ్ఞాగరేణై కవాచకాను ప్రవేశ
 సజగరః|| ... .. ||౧౦౫||

అథదయాశతకాభ్యాసస్యప్రాతి స్వికప్రయోజనమాహ- (శత
 కమిద) మిత్యాదివా- ఉదారమ్ - స్తుత్యవస్తువైలక్షణ్యేనసకలవేదా
 న్తతాత్పర్యవిషయప్రతిపాదకత్వ లక్షణవైలక్షణ్యేన శాశ్వతమితి,

స్వమానాన్వృక్షగీరి మధిరుమ్యా వ్యక్తమూలోకయన్తీ ।

అనితరశరణానామాధిరాశ్యేభిషించే చ్చమితవిమతపతా

వివిధమశలనీవీ” త్పుక్త ప్రకారేణ సర్వాభీష్టఫలప్రదంహః; ఇదమ్.
 “దేవోదయాశకతమేత దవాదయన్మా” మిత్పుక్తప్రకారేణ శ్రీవే
 జ్ఞుటపతినావాదితమ్, శతకమ్ - సహస్రమయితం నియంతంవా రచ
 యితుః శక్తోఽపిపరమకారుణికత్వాదభ్యాససౌకర్యాశతకేనమా
 పితవానితిమన్తవ్యమ్, సమ్యక్ - గురుజనోపదేశ పురస్సర మనభిసం
 హిత ఫలాన్తరం భక్తిప్రేరితంచ, సార్థమభ్యస్యమానాః- అభ్యాస
 శీలాః, అనుదినమనుసన్ధానపరానితియావత్; [తాచ్ఛీల్యవయోవచన
 శక్తిమచానశితచానశ్చ్రత్యయః,] వృషగిరిమధిరుమ్యా -
 వృషగిరేరుచ్చైశ్చిఖరమారుహ్య, శ్రీనివాసదయాయా వృషగి
 రావేవవర్తమానత్వేఽపి తదారోహిత్యాది శబ్దమహిమ్నాచా
 యమరోలభ్యతే, ఇదంచోచ్చైరధిరోహణం తత్తదేశస్థితానాం
 దయాశతకాభ్యాసశీలానాం వ్యక్తమూలోకనార్థమ్, వ్యక్తమూలోకయ
 న్తీ - ఆసహస్రాలోకయన్తీ, అమృతవప్తేరివకటాత్తైశ్చితలయన్తీ,
 వర్తమాననిర్దేశేనతేషామవలోకనమస్యానిరతిశయప్రీతిజనకమితి
 వ్యజ్యతే, ఇదంచ శ్రీనివాసదయాస్వభావపర్యాలోచనయాతత్రచేత
 ససమాధినాచోచ్యతే, ఏవంభూతాశాఙ్గధన్వానుకమ్పాశాఙ్గధ
 న్వన-శ్చ్రీవేజ్ఞుటనాథ రూపస్య, అనుకమ్ప - శాఙ్గధన్వేతి విరో
 ధినిరసనసాధన సమ్మత్తిరుక్తా, శమితవిమతపతాసతీ - శమితో-దూ
 రోత్సారితః, విమతపతః - ఆశ్రితీయోపాయాన్తరరుచి దేవతాన్తర
 ప్రావణ్యాదిరూపవిరోధివర్గో, యయాసాః తథాభూతాసతీ; అధి
 రాజ్యాభిషేకహి శత్రునిరసనమపేక్షితమ్, అనితర శరణానామ్ -
 ఉపాయాన్తరనిష్ఠాదేవతాన్తర పరాశ్చేతరశరణాః, తద్విలక్షణా
 నాం భగవద్దయోకనిష్ఠానామిత్యర్థః, అధిరాశ్యేభిషిచ్ఛేత్ - ప్రపన్న

శాఙ్గధన్వానుకంపా ॥ ౧౦౬ ॥ విశ్వానుగ్రహమాతరంవ్యతి
షజత్సర్వగ్రాసవర్గాంసుధాసర్వీచీ మితీక్షేక్షేషైశ్వరకవిర్భూత్యై

జనకూటస్థాః కుర్యాదిత్యర్థః, [శశిలిక్షేపిలిజ్] ఆలోకయన్తీఅభిషి
ష్టేదిత్యనేన ఆలోకనై రేవతీర్థ జలైరభిషిష్టేదిత్యజ్యేతే, అనితరశ
రణానా మాధిరాజ్యేఽభిషిష్టేదిత్యుక్త్యాఇతోఽధిక మైశ్వర్యంనాస్తీ
తి ప్రకాశితమ్, తేషామాధిరాజ్యంనామ నాథయామన యతివరా
చివత్తున్నిర్వాహకత్వమ్, ఇవంచ స్వరూపానురూపమైహిక తాకిక
మైశ్వర్యమ్, ఏతన్నిచ్చాపారతాకికంస్వరూపానురూప నిత్యైశ్వర్యం
కరతలామలకాయమానమితదత్రఫలత్ప్రేనోక్త మితిధ్యేయమ్. అత్ర
కవేర్భగవత్కృపా గోచరరతిభావస్య చయాశతకానుసంధాతృపురు
షవిషయరతిభావోఽజ్గమితిప్రేయోఽలజ్జాఽరః, అపిచశాఙ్గధన్వతి
విశేషణం విరోధినిరసన సాధనత్వాభి ప్రాయగర్భ మితి పరికరాల
జ్జాఽరః, అలజ్జాఽరఃపరికరస్సాభిప్రాయేవిశేషణం ఇతిలక్షణాల్;
తదను ప్రాణితత్వాత్ప్రేయో లజ్జాఽరస్య ద్వయోరజ్జాగ్నే భావ
సంఘరః॥ ... .. ॥౧౦౬॥

నను “వేదాంతదేశికపద” ఇష్టోక్త “వీణావిశేషమివక్షేట్యై
లనాథ” ఇతిస్తుతివిషయే స్వస్యాచిద్వత్పారతన్త్ర్యముక్తమ్, ఏవం
సర్వప్రకారేణా చిత్సామ్యేభక్తరస్యభావాద్యక్తిమూలత్వం స్తుతేర్న
స్యాత్, తథావకథం శిష్యాపరిగృహీణ యురితిశజ్జాఽయాం తత్ప
రిహారాయాస్తిన్వద్యేస్తుతి నిర్వాణేతథాపారతన్త్ర్యేఽపిచేతనత్వప్ర
యుక్తాభక్తిరపిచుషగ్లా, ఏవంచ సతిపదానాంపద్యభావేన పద్య
నాంప్రబంధభావేనచపరిణతిస్తు కృపావిధేయ భగవత్కృపాల్పాదేవ,
సతుభక్తిపారవశ్య ప్రశిధిలాంతరికరణేన కవినేత్యభి సన్తధానఆహ-
(విశ్వానుగ్రహ) మిత్యాదినా=అత్రఏవం ధూతదయాయాలప్యైశ్చ
యధూతస్మినివాస ఏవస్తుయతామ్, కిమర్థంకృపాస్తుతా? ఇతి శ

దయామస్తుత! పద్యానామిహయస్విధేయభగవత్సహస్ర
కల్పదుర్జమా జ్ఞానామారుత ధూత చూతనయతస్సామ్నా

జాగ్రచపరిపీఠ్యతే, విశ్వానుగ్రహమాతరమ్ - విశ్వేషామ్- సర్వే
షామ్, విశ్వసామ్- లోకానాంవా; అనుగ్రహేమాతరమ్- జననీమ్,
నిరస్తనిగ్రహప్రసక్తం సర్వానునసుగృహాస్తీమిత్యర్థః, అనేన నిగ్రహ
నుగ్రహసాధారణాద్భగవత శ్చేనివాసాద్దయా యావైలక్ష్యం. వ్య
జ్ఞాతమ్, వ్యతిషజత్సర్వగ్రాపవగ్రామ్-వ్యతిషజన్తా-పరస్పరంసమృద్ధ
న్తా, స్వగ్రాపవగ్రామ్, స్వగ్రాస్థితేస్వగ్ర
మపవర్గంచాపవగ్రాస్థితేపవర్గం స్వగ్రంచదదతిమిత్యర్థః, అనేనచ
యాచితమాత్రపువాద్భగవతశ్చపాయా బౌదాన్యతీతయగిప్రకా
శితః, ఏవంకార్యతసకల్యాణ తమత్వముక్తమ్, స్వరూపతోఽపితథా
విధత్వమాహ - (సుధాసధీచీ) మితి-సుధాసహచరీమ్ - సుధాస
దృశీమిత్యర్థః, కార్యతస్సర్వరూపతశ్చకల్యాణతమత్వం భక్తిహేతు
త్వేనదర్శితమ్, వస్తుసాధార్యస్యస్నేహ మాత్రహేతుత్వేఽపి మాతృ
తోవ్యక్త్యామహనీయత్వపరితేర్భక్తిమూలత్వమపి, మహనీయ విషయ
స్నేహఏవభక్తిః, యథా “స్నేహామేపరమారాజకత్వయినీత్యం
ప్రతిష్ఠితః । భక్తిశ్చనియతావీరే” తిరాసువియంనిరతిశయశౌర్యంమ
హనీయత్వహేతుః, అత్రమాతృత్వం తద్దేతులివిశేషః, “స్నేహా
మేపరమారాజ” స్థితిరజ్ఞకత్వవదత్ప్రతి విశ్వానుగ్రహ మాతరం
వ్యతిషజత్సర్వగ్రాపవగ్రామ్ సుధాసధీచీమితి జగద్రజ్జకత్వం స్నేహ
హేతుత్వేన వివక్షితమ్, ఏవంభూతామ్; దయామ్ - శ్రీజేష్ఠబ్రహ్మద
యామ్, వేదా-బ్రహ్మరకవి - ద్వేజా-బ్రహ్మరత్నప్రసిద్ధజకః, ఆప్త
తాద్యోతనాయస్వనామగ్రహణమ్, “వాల్మీకిర్భగవాన్ముని” రితి
వత్; భక్త్య - భక్తిప్రేరణయా, నతుఖ్యాత్యాదిలిప్సయా, సహిత
ర్భూరాస్వాదసం వేతనసాపేక్షమ్, స్వతఃప్రయత్నార్హత్వాత్; అతఏవ
సుధాసధీచీమిత్యుక్తమ్, ఇతి- ఉక్తప్రకారేణ, “ఏదావిశేషమివ

పాతికోఽయంకృమః॥ ౧౦౭॥ కామంసన్తుమిథగకరః

వేదాంతాచార్యస్వకృతిః, అన్తత - దయాన్తుతి
 ప్రీతభగవన్ముఖవికాసావలోకనజనిత ప్రీతేక్రియాఫలస్యకర్తృగా
 మిత్యేనాత్మనేపదమ్, దయామన్తుత- శ్రీనివాసస్యస్వీయకృపాన్తుత్యా
 యావతీప్రీతిస్తావత్సాగతీతేదాత్మన్తుత్యాప్యభావాద్విశ్వాసగ్రహే
 త్యాద్యుక్తరీత్యాతస్యాభగవదపేక్షయా విలక్షణవైభవత్వాచ్చేతిభా
 వః, సన్వయంకవిర్వది భక్తిప్రేరణయాదయా మసౌషీతర్హితకథంప
 ద్యరచనానాం ప్రబంధరచనాయాంబక్షమస్యాద్భక్తిపారవశ్యస్యక
 రణశైలికరత్వాదిత్యాశజ్జాగ్రయామాహ- (పద్యానా)మితః ఇహ-
 అస్తిస్వబ్రహ్మే, పద్యానామయంక్రమః- పద్యత్వాపాదకఃక్రమః, ప్ర
 బంధత్వాపాదకస్సజ్జతివిశేష విశిష్టశ్చక్రమః; పౌర్వాపర్య మిత్యర్థః,
 (యద్విధేయేతి)- యస్యా-దయాయా, విధేయో- భగవాన్స్యోనివాసః,
 తస్య; సజ్జల్పకల్పద్రుమఇవ, తస్మాద్ధేతోర్జాతత్యర్థః, సజ్జల్పసా
 మ్యలేశమాదాయకల్ప ద్రుమస్సజ్జల్పోపమానీకృతః, “సవితాక్షీక్రమ
 వద్గచ్ఛతీ”తివత్, సకలజగజ్జన్మ స్థితిధ్వంసాది సమర్థస్య సర్వాభీష్ట
 ఫలప్రసస్యభగవత్సజ్జల్పస్యపూర్ణ సామ్యవద్వస్తునోఽభావాత్; అత
 ఏవజ్ఞానమాయతధూతచూతసయతః-మహావాతపాతితచూతఫలన్యా
 మేన, [ధూతశబ్దావయవేపాపాణ్యోషధివృక్షేభ్యఃప్రణీకృతేఫలేలుగి
 తతస్యలుక్]సామృత్తికః-దైవికః, యథామహావాతపతీతచూతఫలక్రమ
 సామృత్తికః, సతుకేనచిత్తురుషేణకృతః, తత్త్వద్వానామయం
 క్రమఃకృపావిధేయభగవత్సజ్జల్పకృతత్వాత్సామృత్తికః, సతుభక్త్యా
 విష్టపరవశమనసా కవినాఽమునా బుద్ధిపూర్వకృత ఇత్యభిప్రాయః.
 అత్రవిశ్వానుగ్రహమాతరమిత్యాదివిశేషణప్రయంభజనీయత్వాభిప్రా
 యగర్భమితిపదికరాలజ్జాగ్రః, కించాత్రీకవేష్యేనివాసదయాగోచర
 రతిభావస్య తత్సజ్జల్ప విషయరతిభావోఽక్లమితిప్రేయోఽలజ్జారోః!
 పూర్వ ‘మనవధిమధికృత్యే’ తిశ్లోకే “స్తుతిరియమనవద్యా

గుణావద్యానిపద్యానిసకస్యాస్తి శతకేనదమ్బుకతకేదో

శోభతేనత్వభాజా మితినకలగుణసమ్పన్నామస్సృష్టావద్యగ్ధ -
 మదీయామిమాంస్తుతింశిష్టాస్సబహుమానం యిగృహ్ణాయరితిప్రత్య
 పాది, అథవక్ష్యమాణశ్లోకేతుయద్యస్య వద్యలేశోఽపినసమ్భవతి,
 తత్సమ్భవేఽప్యశిష్టేస్తమద్భావనేకృతేఽప్యస్తత్పతాపాణిదయేవా
 సజ్జనైఃకృతందోషోద్భావనం వ్యర్థంకరిష్యతీతి ప్రతిపాద్యప్రకర్షంప
 రిఛారయతి-(కామ)రుత్యాదినా=నః-అస్మాకమ్,పద్యాని-పద్యానాం
 స్వకృతత్వేఽపిస్వగ్యవిర్భూత్యానుసంధానేనసోత్రానుసంధాతృష్టాత్తా
 నమన్యతమంమన్యమాన సమ్భుద్ధసామాన్యేషష్ఠీప్రాయుజ్జు-; మిథః
 కరమ్మితగుణావద్యాని-మిథఃకరమ్మితాని-పరస్పరంసజీర్ణాని, గుణా
 వద్యాని,యేమతాని; గుణావిషయవైలక్షణ్యాదయః, దోషాః-వక్తు
 రజ్ఞానాదయః, (యద్వా) “కావ్యంహ్యదోషానగుణాశబ్దార్థాన
 దలబోధతీ” ఇత్యత్రసగుణామితి విహితగుణాః, అదోషా వితినపిధ
 దోషాశ్చగుణావద్యశబ్దవివక్షితాః,విషసమ్ప్రకృతమధున్యాయేనదోష
 సజీర్ణాగుణాలపి సచరిత్రాహ్యఇత్యభిప్రాయేణగుణోక్తిః, ఏకస్మి
 న్స్వద్యేగుణావపలస్యస్మిన్స్వద్యేదోషావవేతివ్యవస్థితత్వేయత్రగుణావప
 తస్యపరిగ్రాహ్యతాస్యాత్తాదృశీవ్యవస్థాచనాస్తియత్రగుణాస్తత్రదో
 షాశ్చయత్రదోషాస్తత్రగుణాశ్చేతి పరస్పరసాజగద్యేణ వర్తతే,
 గుణావపదోషా ఇతిమిథశ్శబ్దస్యభావః, తాదృశానికామంసన్తు - గుణ
 లేకవైదేశికాని సకలదోష సజగలాని వాభవన్తితి కామమిత్యస్య
 భావః, విషయవైలక్ష్యమహిమ్నానాస్తాకం కాచిన్తతిరితి భావః,
 [ప్రేమాతినర్థప్రాప్తకాలేమ కృత్యాశ్చేత్యతినర్గేలోట్] అతినర్గః-
 కామచారాఘజ్ఞా, సదమ్బుకతకే - సన్త - సాధవవీవ, అమూర్షాని,
 “నశ్చామృతయానితీర్థానినదేవామృచ్ఛిలామయాః । తేభిరన్త్యయకా
 లేన దర్శనాదేవసాధవ ” ఇత్యుక్తపావనత్వాదితా తత్సామన్యతే

వశ్యుతింతామృతి । నిష్ప్రత్యూహావృషాద్రి నిర్విరయుర

మామమ్బుల్వేన రూపణమ్, తేమాంకతక- ప్రసాదకే, ననుసతాంస్వ
తకప్రసన్నత్వాతగ-థం ప్రసాదకాపేక్షేతితే త్తాపత్రీ యుద్వృపాధి
వశాన్మహతామపిమనసితదాచిత్తేదితేనవిషయైలక్షణ్యవ క్తవైలక్ష
ణ్యాదినాశతకమిదంస్వానుసంధానేనభేదంవిస్తార్యసుఖయతి(యద్వా)
“మైవంఘారాపరాధైస్సపది గురుభలేన్యాసమాత్రేణ లభ్యేతక్లాపా-
ష్టిగ్రహార్థాశయయితముచితాహేతుభిస్తత్తదమోక్షః ” ఇత్యుక్త
ప్రకారేణ బ్రహ్మాది దుర్లభే మహాభలేన్యాసరూపాల్యానానాధ్యే
ఘారాపరాధానుసంధానే నాస్తికాగ్రసరస్వాప్యాస్తిక్యాదేశశక్తా
పాష్టిక గ్రాహిణీస్యాత్, ఏవం శజాగ్రకలుషితమానసం సజ్జనం
“ మయిత్యుతి దుష్కృతాంప్రధాన ” ఇత్యాది దయావైభవప్రకా
శనపరమిదంశతకంస్వానుసంధానేన తాదృశశజాగ్రమపాక్యత్యసనాద
యతి, అస్తికశతకే - శ్రీనివాసదయావైభవగోచరేశతకే౭కవిస్తీ
ర్ణ త్వేనసుగ్రహే, నతుశ్రీనివాసగోచరే పరపూర్ణహవిభవాదిగోచరే
వా, న చా ర్చా వ తా రా త్త ర గో చ రే ౭ ర్చా వ తా రా
త్తరదయాగోచరేవా; ఇదమేకమేవపర్యాప్తమ్, పరిగ్రాహ్యతాప్ర
యోజకమితిభావః, సర్వేశ్వరోహినిగ్రహానుగ్రహసాధారణ భూ
తః, దయాత్వనుగ్రహైక స్వభావేతత్త్విషయమతిశ్లాఘనీయతరా,
తస్మాదేత దుపాదేయతాప్రయోజకం గుణాత్తరంనాస్త్వేషణీయమి
త్యాశయః, అసతోచోషస్య కేనచిదుద్భవనేకృతే౭పి భగవతీదయై
వతద్వర్ధికరిష్యతి, నాస్మాభిఃప్రయతితవ్యమిత్యాహ-(నిష్ప్రత్యూ
హే)త్యాది-నిష్ప్రత్యూహా-నిరస్తరాయః, యోవృషాద్రినిర్విరయు
రతాగ్రః - వృషాద్రినిర్విరాయాం యురతాగ్రః-ఉత్తైచ్చశ్శబ్దః,తచ్చ
లేన-తద్వ్యుజ్జేన,ఉచ్చల-న్విజృమ్భమాణః, (దీనే)త్యాది-దీనా-నామ్-
కృషణానాంమాదృశానా,మాలమ్భనభూతాయాః-అశ్రయభూతా

తా-రచ్చలేనోచ్చలద్దీనాలమ్మన దివ్యదమ్మతిదయాకల్లోల

కోలాహలః॥

...

...

॥౧౦౮॥

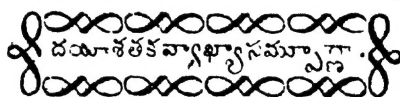
యః, దివ్యదమ్మతిదయాః - దివ్యదమ్మత్యో - శ్రీశ్రీవాసయో,
స్తమోర్ధామృత్యుస్యాకర్ష కృతత్వాద్దివ్యత్వమ్, అనేన దయాశతకం
దమ్మతిదయావిషయమిత్యుక్తం భవతి, తయోర్ధేయాయః కల్లోలా
నామ్ - వీచీనామ్, కోలాహలః - కలకలధ్వనిః - అత్రకల్లోలాన్వ
యానుకోధా ద్దయానా స్సాగరత్వరూపణం గమ్యమభ్యుపగమ్యతే,
కస్యదోషశ్రుతిఃత్రావ్యతి-కస్యశోతుఃపురుషస్య, [కర్తరిషష్ఠీ] దోష
శ్రుతిమ్, నామకేనోద్భావితస్యశతకవిషయస్యదోషస్యశ్రవణంతామ్య
తి-సహతే, సకస్యాపీత్యర్థః, తథాచదోషోద్భావనంవ్యర్థమితిభావః,
(అభవా)కస్య-నామకస్య, [సమ్పన్నసామాన్యేషష్ఠీ]దోషశ్రుతిమ్-తదు
ద్భావితశతకవిషయదోషశ్రవణమ్, అత్రశ్రవణకర్తృతటస్థజనఇతి, కద్యా
నిమిషగకరమ్చితగుణావద్యానిసన్తు, దివ్యదమ్మతిదయాకల్లోలకోలాహ
ల అస్మిన్నతకేవిషయే కస్యదోషశ్రుతిఃత్రావ్యతీత్యన్వయః, (యద్వా)
అస్మిన్తతకేపద్యానిమిషగకరమ్చితగుణావద్యానిసన్తు, దివ్యదమ్మ
తిదయాకల్లోల కోలాహలః కస్యదోషశ్రుతిః త్రావ్యతీత్యన్వయః,
ఇదంశతకంతావత్సగుణం నిర్గుణంసదోషం నిర్దోషం వాభవతు, విష
యవైభవేన సర్వసేవ్యంస్యాదితి తాత్పర్యమ్. అత్రచరురతా-రచ్చ
లేననీతిచ్చలశబ్దేన వ్యాజపర్యాయేణ నాయనిర్దురధురతా-ర ఇతి
ప్రతీతిఃకైతవాపస్తు తిరలజా-రః, "కైతవాపస్తు తిరవ్యక్తైవ్యాజా
ద్యైర్నిస్తు తైఃపదై" రితిలక్షణాత్; సాచదమ్మతి దయాకల్లోలేత్య
త్రగమ్యన్మనోనరూపకేణోత్థాపితేతయోరజాగ్గిభావసక్తరః, సద
మ్ముతకకఇతిరూపకేణసంస్పృష్టిః॥ ... .. ॥౧౦౮॥

సుకుమారపదన్యాసావరణీయగుణోజ్వలా ।
 రమణీయతరాకించప్రకృత్యాప్రత్యయేనచ ॥౧॥
 శ్రీవేంకటేశవిన్యస్తభావాఽవద్యకథోజ్ఞితా ।
 సుధాససాదరిహృద్యాటికాసేయందయాస్తుతేః ॥౨॥
 రామానుజార్యదాసేనవాత్సేయనపరివర్ధితా ।
 శ్రీవేంకటేశమహిషీసాపత్న్యంసమ్యగర్హతి ॥౩॥

ఇతి శ్రీవత్సకులతిలక శ్రీరామానుజాచార్యకృతిమ

కవితారికాకసీహ్మయకల్యాణగుణశాలినే ।
 శ్రీమతే వేంకటేశాయవేదాంతగురవేనమః ॥

శ్రీయైశ్రీపద్మావలై నమః.

శ్రీ శ్రీనివాసపరబ్రహ్మణేనమః.

వేంకటేశావతారోఽయంతద్ధృఙ్మణోఽథవాభవేత్ ।
 యతీంద్రాగ్నిశోఽథవేత్యేవంవితరార్యాయాస్తుమంగళమ్ ॥
 శ్రీమతేనిగమాస్తమహాదేశికాయనమః.
 నద్రష్టారోవైభవస్యాస్యసాక్షాన్నైవాభ్యాసస్తత్కృతీవృత్తి
 యేషామ్ । యేషానిత్యంమానసంసాభ్యనూయంతేషాం
 భక్తిస్సాన్నితూథంవేంకటేశే ॥ .....*

శ్రీమతేనిగమాస్తమహాదేశికాయనమః.

